

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક: ૮૩૧૮- વાર્ષિક

પુસ્તકનું નામ થરો ને જરો

વિષય: ૧

વેહમ-ઓ બેરેહમ !

[એક વારતા.]

ખાસ ફરમાશથી લખનાર—દારાં ખુરશેહલ ર. ડાક્ટર.
તે

‘લુગી-પણ ભરથાર’ ‘પ્યાર-એક પાહાડ’ ‘બેરેનેટની બેટી’
‘દીલનો ગુવાહ દીલ’ તથા ‘ગુલામનો ધા’ ઇત્યાદી
વારતાઓનાં લેખક.

છપાવી પ્રગટ કરનાર—મીં આર. ફરામલ.
(દીલે આરામ માસીકનાં અધીપતી અને માલેક.)

ઈ. સ. ૧૯૨૦.

કીંમત રૂ. ૧૫.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૮૩૧૮

આ પુસ્તક મીં રતનશાહ દ્વારામજીએ મુંબઈ ક્રાફ્ટ મારકીટ મધેથી પ્રગટ કયું છે, અને મીં અરદેશર અરશેદજી દેશામજી બળરગેટ સ્ત્રીટ, ક્રાટ મુંબઈ મધે આવેલાં પોતાના 'નંવરંગ' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું છે.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એપ્રિલ મુજબ રજીસ્ટર કયું છે.

એક અતી લાંબી દુઃખમય માંદગી ધણી સખુરીથી સેહવી

સ્વર્ગની મીનાઈ શાંતીમાં પોઢેલાં

મહારાં ભલાં, ભોળાં અને બાદશાહી

દીલનાં નેક માશીજી

મરહુમ. બાઈ મીઠીબાઈ બાપુજી લાલકાકા

કે જોએની

જાતીમાં માત્ર દયા અને દીલસોઝી તથા

ધીરજનો અનમુળ ખજનો સમાયલો હતો

અને જોએ।

મહારાં લખાણુ ભણી ધણી દીલસોઝ ઉલટ

લેતાં હતાં તેઓની પવિત્ર યાદને અતી

ધણાં ગમખવાર થએલાં દીલે

આ મહારં નાહનું પુસ્તક

અર્પણ કરું છું.

ઓ! પાક ખુદા—એ મહારાં નેકખખત માશીજીનાં અશે

આતમાને હજારો હજાર શાંતી આપજો!

દારાં.

દીપ્તાચો.

“ દીલ-આરામ ” ના ગ્રાહકોને બેટ તરીકે આપવા ગાહર પહેલું આ એક ખીન્નું પુસ્તક છે. જેવી રીતે ગયે સાલ “ જુદાઇનો ધા ” નામની એક નવીજ પારસી સંસારી વાર્તા પેહલીજ વાર પ્રગટ કરી બેટ આપી હતી, તેવીજ રીતે આ પણ એક છે. ફરક માત્ર એટલોજ છે કે “ વહેમ-ઓ બેરહેમ ! ” નામની આ તમારા હાથમાં છે તે વાર્તા ઇંગ્રેજ સંસારનો ખ્વાટ ધરાવે છે. આ વાર્તા જે કે ઇંગ્રેજ સંસારની છે, તોપણ તેની રસીકતામાં પારસી સંસારી વાર્તાથી કાઠપણ રીતે ઉતરતી નથી. બલકે તે ઇંગ્રેજ પક્ષોત્તની હોવાથી દીલ ધપકાવનારા ખનાવોથી ભરપુર લખાઇ છે, અને તેથી તેના કસાયલા લેખક મીં દારાં ડોક્ટરની કલમની કલગીરમાં એક વધારાનો ઉમેરો કરી તેમની નામનામાં જેજ આપે એવી નીવડવાની વકી છે.

મીં દારાં ડોક્ટર એક શરમાલ એકમાર્ગી ઉધરતા જવાન મૃદસ્થ છે. જેવણે પહેલ વહેલી “ લેખણ નીશાલ ” ની શરૂઆત “ દીલ આરામ ” થી કરી હતી, શરૂઆતમાંજ-પનોતો પુત પાળણાં-માંથી ઓળખી કહાડી આ અદના સેવકે તેમનાં લખાણોની ઘટતી કદર કરી ઉપરા સાપરી તે પ્રગટ કર્યાં હતાં. આજે મીં દારાં ડોક્ટર રસીલી સીરયલો લખવામાં જણીતા થઇ પડ્યા છે-કારણ કે અનેકો એમની વાર્તા પોતાને ત્યાં પ્રગટ કરવા આતુરતા બતાવે છે, જે તેમણે માનભર્યું છે. હાલમાં પણ એજ નવા વાર્તાનવેશની એક અડંગ સીરયલ નામે “ બેરોનેટની બેટી ” દીલ આરામના સહાએ

ઉપર દોડે છે ! અને તેને તેની પ્રસંસા માટે વાંચનારી આલ્સમમાં નાનો જેવો એક હોહોકાર મચાવી દીધો છે !

લાંબી લચ પ્રસ્તાવના ચીતરવાના અમો હીમાયતી નથી નેથી ટુકું કરીશું. છાપાખાનાને માંથે દાલને કાલ એક સીદા વાદળ ઘેરાયલું છે. કાગળ, ટાઇપ, શાહી, મળુરી સઘણાંપર હદની પાર ડાલ વલી ગયો છે ! આ વાદલ ક્યારે વીખરાશે તે કલ્પી શકાતું નથી. સઘળાજ ચોપાન્યાંવાલાઓ અને પત્રકારો એજ રૂદન પાટલા રડે છે, છતાં આ મીસકીન “દીલ આરામ” કોઈ દહાડો એ વીશે અવાજ ઉઠાવ્યો નથી. ધણો નહીં ને થોડે અંસે પણ વાંચનાર આ બચંકર મોઢવારીની કદર સમજે છે. અને અમારે મુંગે મોહડેની સચુરીનો બદલો જેમ પરવદેગાર બક્ષે છે તેમ વાંચક શોખીનોખી આપે છે તેજ અમને પરમ સંતોષ છે.—બાકી આજના વખતમાં ત્રણ રૂપરડીનાં લવાજમમાં, બાર અંક (પોસ્ટેજ ખરચ સુધ્ધાં) ધર મેઠાં પુગાડવા-પતેતી ડબલ અંક બાહર પાડવો—અને આ નોવેલ જેવી ધરખમ વાત ની ચોપડી ભેટ આપવી એ કાંઈ કુલ્લી માંહેના ગોળ જેટલો જીજ્ઞાસવાલ નથી. આ વાર્તા, પોતાના કીંમતી વખતનો ભોગ આપી મીંઠ દારાં ડોકટરે લખી, તેમજ તેના ખુદા વગેરેની ખીનસ્વાર્થી મહેનત કરી છે તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવાની ખાસ અગત્ય છે, તેમજ મીંઠ અરદેશર દેશાઈએ પોતાના “નવરંગ પ્રેસ” માં તે સફાઈદાર રીતે છાપી અપવા માટે પણ આભારી છીએ.

મુંબઈ :
એપ્રિલ ૧૯૨૦ }

આર. કરામજી.
(અધીપતી)—“દીલે આરામ.”

મહારૂં પુસ્તક અને હું.

આ મહારૂં ત્રીજું પુસ્તક છે. ત્રીજાં સાલની વાત ઉપર 'હુડો પથુ બરથાર' નામનું એક અતી નાહનું પુસ્તક મેં મહારી ગીરેથી પ્રવરતાવ્યું હતું; ત્યાર કેડે દીલે આરામના બીજાં ભેટનાં પુસ્તક તરીકે મી. આર. ફરામજીએ મહારી લખેલી એક પારસી સંસારી વારતા પસંદ કરી તે ચોપડી રૂપે પ્રવરતાવી હતી, અને તે, એઓ ભાઈનાં જણાવ્યા મુજબ, ગુર્જર વાંચનારી શાળીન આલમ વચ્ચે કાંઈકે દરજ્જે વખાણુ અને પ્રસંસા મેળવવા પામવાથી એ મહારા ભલા મીત્રે પોતાનાં જણીતાં માહવારીનાં ત્રીજાં ભેટનાં પુસ્તકનો હવાલો પથુ મહારી મીસકીન કલમને સોંપ્યો છે અને તેનાં પરીણામે વાહલા વાંચનારાઓનાં હાથમાં આજે આવી પડેલી આ મહારી એક તમામ નવી વારતાની ચોપડી છે. એ માટે હું તે માહનામી સાહેબનો ખચ્ચીતજ અહેશાનમંદ છું કે સાહીત્યના ક્ષેત્રમાં જોહમાવતાંની સાથે મને તે કૃપાળુ દાવરે એટલી ઉલટમંદ યારી આપી છે. તેમજ મહારા મીત્ર મી. રતનશાહ ફરામજીનો પથુ હું કાંઈ ઓછો આભારી નહિ કેહવાંઉ કેમકે જો ખરૂં પુછો તો મહારી લેખક કારકીર્દાનું મુળ મંડાણુ એ ભાઈના લાડકવાયાં દીલ આરામમાંજ શરૂ થયું હતું અને તે ઘણું શુભ ધડીએ શરૂ થએલું હું માનું છું.

કેમકે ત્યારપાદ અન્ય માસીકો અને અઠવાડીકોમાં મહારા લખાણો સહેલથી દાખલ કરવાને હું ભાગ્યવાન થયો છું.

મહારી છેલ્લી નોવેલ “ગુદાધનો ધા” વાંચકોના આદરને પાત્ર થઇ છે, તે ખેશક મને હરખાવનારૂં છે; પણ તે ઉપર એક ચોક્કસ ‘ગદ’ કાલે જન્મી આજે સ્વર્ગવાસી થએલાં, એક બચ્ચાનાં ચેડાં જેવાં માહવારી તરફથી જે હલકો કટાક્ષ તે સાંભે કરવામાં આવ્યો હતો તે વિષે હું લખાણથી ચુનચેરા કરવા આહતો નથી. તે કહે ઠેકાણેથી થવા પામ્યો હતો તે એક જાહેર ખીના હોવાથી તેનાં ઉત્તરમાં કશું લખવાનું હું યથાર્થ ધારતો નથી.

આ વારતા ફેન્ય સંસારનું એક તમામ સાદું અને મન આકર્ષક ચીત્ર છે. બાપ તરફનો પ્યાર અને ભરથાર તરફની મોહબત એ બેમાં કોણુ વધુ પ્યારૂં છે; શકમંદ માણસો બાપે વેળા છતી આંખે અપંગ બની પોતાની અને પોતાની સાથ વાળાઓની સ્થિતિ કેટલી કફેડી કરી નાંખે છે, બહુકે જીંદગી રદ કરી મૂકે છે તે આ નાહની વારતા હરમ્યાન ધણી સુખોદક રીતે વર્ણુવામાં આવ્યું છે.

આ વારતા સખંધી, પોતાનાં કીંમતી વખતનો ધણો દીલાવર દીલે ભોગ આપી, બદલાની સહેજખી આશા વગર મહારા હંમેશનાં બલાં અને પ્રાય મીત્ર મી. કેખશરૂ રતનજી કોચમેને મને જે ઉપયોગી મદદ આપી છે તે માટે એ રશીકનો આ ટાંકણું હું ધણો ઉપકાર માનવાની રજા લઉં છું.

આ દુક દીખાચો ખતમ કરતાં છેવટે ઉમીદ કરું છું કે
 પાછલા સફાચો ઉપર રજુ થએલી આ વારતા જો મેહરબાન વાંચકો
 મોજ અને ઉમંગથી વાંચશે તો મહારી મહેનતનો બદલો મળેલો
 હું સમજીશ.

ધણી ધણી સલામ સાથે

હું છું

તમારો નમ્ર સેવક,

દારાં ખુરશેહજી ર. ડાક્ટર.

વહેમ—ઓ બેરહેમ !

(એક વારતા.)

પ્રકરણ ૧.

“ત્યાગે, નિનેટ આવતી કાલે પરણેછ ?”

“હા; એક ખરી લાયક છોકરી. ખોદા, એના પરણ્યા સંસારમાં એને સુખ આપે. ઘણીજ અસરકારક ને નિરદોષ છોકરી—ખોદા એને જીવતી રાખે !”

“એને માટે ત્હમને ઘણું ઉચું માન છે, મેરમી વટું મ્હારે મનસે તો દુન્યાની એ એક સૈથી કંગાળમાં કંગાળ છોકરી છે—એક એવી કે જેને ખિચારા આપરા ગધ્ધાઈ વધતું કરતા ભોળા પીએર લઈને પરણતી જોઇ હું દુઃખથી બળી મરૂં. કેવો બલો ને ઉંચી મનોજીતીનો તે છે, એ પીએર લઈ; અને એવી નાંજ નખરાંથી લરપુર, હાલકાં મગજની દુકતી પરણીને એ કાંય એની સુખી જીંદગીને દુઃખી કરવા માંગતો હોશે ?”

“તું ઘણી ધાતકી છે, રોઝ માયકલ,” તે મારકેટ વુમને તેણીની સહીનો છેલ્લો અદેખાધથી જલતો પરીઆરો સમજી લગાર ગુસ્સાથી કહ્યું. તે એક પાંચ છ અધોર ઉમ્મરની અખળાઓનું ટાળું હતું, જેઓ એક સુંદર ઉનાળાની સહવારે હાથમાં ન્હાની મોટી બરેલી ટોપલી લઇ ખજારનાં મોટા દરવાજા આગળ ત્હારી મ્હારી કરતાં ઉભાં હતાં. “તું એને ઘણો ગેરધન્સાફ કરેછ,” મેર મીવર્ટ જારી રાખ્યું, “એ છેજ એવી નેક દીલની, મનઆકર્ષી લે એવી મધુરી કે મ્હારી સાથી મોટી અજાણખી તો એ છેકે એનાં આટલાં બધાં વખાણુનારાઓ અને ખુશામદ કરનારાં છે છતાં એ સેહજખી ચીખીચવિત્રી કે મોટી મગફરીવાલી કેમ ઉધરી નથી.”

“કોઇ ઘણાંજ હલકાં ખાનદાનની તો મુછછ,” રોઝ માયકલે અદેખાધથી જળતાં જીગરે, તેણીને મીવર્ટનો જવાબ ન ગમ્યાથી, ફફડાત કીધો. “રાંડનાં બોલવાનાં ને ચાલવાનાં તો સકારખી નહિ મળે. હું તો નકકીજ માનુંછ કે બિચારો પીપેર લર એનો ખેંચાણુ કરનો ચહેરો જોઇનેજ એના ઉપર લોભાપોછ; પણ ખરો કમનસીબ શખ્સ તો એજ છે કે જે બાહરની ચાઇચાઇ પર લોભાઇ બાતેનની પુરી પરીક્ષા કર્યા વગર એક નાદાન ચીખાવત્રી જવાન પોરીને પરણેછ.”

“ખરાખર છે, ખરાખર છે,” એક બીજા નવા અચાજે તે ટોળકાંમાં ઉમેરાતાં કહ્યું. “તું તદન ખરં બોલેછ, રોઝ નિનેટ એ દુકતાનું બરિષ્ઠ ઘણું કમનસીબ બનાત્રી મેળશે. હું એની માયને ઓળખતીતી. એ છોકરીખી એની માયના જેવી છે. એ ઘણી ખુબસુરત હતી. અરે, ખુબસુરત શાંતી? ફકત દેખાવથી. કોઇ

સારાંને આમરદાર ફેમીલીની એ છોકરી હતી, એ નિનેટની મા. પણ ચવીત્રીને સ્ટેજનો બારે ચરનો હતો; અને એક વખતે પારીસ નાહસી ગઇ-”

“હા, હા, એ વાત તદ્દન ખરી છે, અમે લોકોએથી સમજેલું,” તે ટાલકાંની કેટલીક જણીઓ સામટી બોલી ઉઠી.

“આહ, વેલ ત્હમે બધાં જાણોછ તેમ એ પાછી પારીસ ફરી હતી બધા ચેહેરાનાં ફેરફાર સાથે,” તે નવીએ ચાલુ રાખ્યું; “અને અંહી આવીને નિનેટનો જન્મ થયો. મહારા સીવાય તે વખતે એની મદદે જનાર કોઇ નહિ હતું, અને ફક્ત દયાને ખાતર મેં એની એ નાનુક હાલતમાં એની ચાકરી કીધી. ડીયર હાર્ટ, એ એનાં બચ્ચાંનાં જન્મ પર કેટલી બધી રડી હતી-કેવાં ગરમ આંશુઓ એ બિચારીએ ખેરવ્યાં હતાં. મેં એને ધીરજ આપી અને પછી એને બધી એની કાહણી મને કહી. એને કોઇ જાણ્યા અજાણ્યા સાથે, એ ચાર દીવસની દોસ્તીમાં લગ્ન કીધાં હતાં. અને ખરી આતુરતાથી તે આવશે અને પોતાનાં બચ્ચાંને તે મળશે એવી આરજી કરવા લાગી. બળ્યારે તે દહાડાઓ !” તેણીએ કપાળ કુટી કર્યું; “એને એવા માહેતમપોષીમાં કાહરયા'તા કે દુશમન કોઇને નહિ બતલાવે. તે બીચારી દીવસો જતાં બધી નખાતી અને ગુર-પંજુર થતીજ ગઇ તે આખરે તેનાં અને તેનાંજ ટવલાટમાં મોહતનાં બીજાણે આવી સુતી.”

“પણ ત્યારે શું પેલો નહિજ આયો કે ?” કેટલીકોએ ઉશ્કેરાઈ પુછ્યું.

“ નહિ, મુવો નહિજ આપો; અને આખરે તેનાં અને તેનાંજ અરતી ખેંચાતી જ્યાંને પોકારો કરી તે ખિચારી માર્જે લાગી ગઈ. એક કેવી સુખી, રંગીલી જીંદગી અને ફક્ત એવા નીચ માણસ આતર તેનો કેવો કંગાળ, સંતાપજનક અંત! હા, પણ એવું તો દુન્યામાં ચાલુ થતુંજ આયુષ્ય અને થયાજ કરશે.”

“ પણ શું એ ખરેખરી પરણેલી હોશે ? ”

“ અરે, હારે.” નિનેટની માની કમનશીય કાંઠણી કેહનારીએ છાતીએ હાથ દઈ જવાય દીધો. “ મેં એની વેડાંગ રીંગ સૌ જોઈતી. હું એ બામદમાં તો ધણીજ સુગાત્રી છેલું, તેથી મેં તો કાંઈ દળન વખત ખરી ખંખારીને પુછેલું હતું. તે એ હંમેશાં ગંભીરમાં ગંભીર સોગંદ ખાધને કેહતી હતી કે એનાં કાયદાસર લગ્ન થયાં હતાં. ગરીબ ખિચારી, એનાં નશીયમાં એટલું સોસ્વાનું હોશે તે સોસીને પોંદતીબી થઈ ગઈ.”

“ પણ પત્રી એનાં એ કેહવાતા વરે કાંઈ નિનેટને માટે કીધુંતું કે ? નિનેટને પોતાની પાસે રાખેલી કે ? ”

“ ઓ, નહિ રે, કોઈ ખરો કસાઈ! જાણે લાગણી જેવી ચીજજ તે પત્થરના હૈયાનાં બાપમાં નહિ હોય એવું લાગેજ. એની ખિચારી મમાઈએ એને ઉધારીને મોટી કીધી એ ધણીજ છાલકાં મગજની ખોટી રીતની કેળવણી લઈને ઉધરી નીકળીજ. હું ખરાં જીગરથી ખોદા પાસે માંચુંજ કે એની જીંદગી ખી એની માપનાં જેવી કંગાળ અને થોકડોથી બરપુર નહિ બને ! ”

“અને હુંખી ખરા જીગરતી ઇચ્છું છ કે પીએર લઈ નિનેટ જેવી છોકરી પરણવામાં એક જીંદગી ભરની થોકડ ખાતો નહિ હોય,” અદેખી રાજ માયકલે ભારે ખીજવાતથી કહ્યું.

“ખચ્ચીત, લઈની ઘણી દયા ખાવા જોગ અવસ્થા છે,” એક ખીજએ કહ્યું, “એ છેજ એવી નાજો નખરાંથી ભરપુર કે પીએર જેવો નખળાં મગજનો માણસ એનો શીકાર અને એમાં કશું નવાઈ જેવું લાગતું નથી. એ એક ઉડતું પતંગ્યું છે, જ્યારે પીએર તો એક ખરો સ્થિર મગજનો આખરદાર જવાન છે. રખે, એ નાપાક એની સુખી જીંદગીમાં એને પરણીને સડો નાંખે !”

“હારે, પેટખરીઓ, તહમુને બધાંને પીએર લઈતુંજ લાગેછ નિનેટ ખીચારી તો જાણે એક જીગર વગરનું પુતળું છે !” મેર મીવર્ટનું છેક પાકી આવવાથી તેણી ભારે ફફરાતથી બોલી અને પછી તે ટોળકામાથી છુટી પડતા ઘણાં ઉશ્કેરાયલા અવાજો વધાર્યું, “ઘેરમાં ઉરસા જેવી છોકરીઓ રાખેલી છે તે નિનેટને બદલે એકેકી લઈનેજ વેચાતી કાંય નહિ આપતાં ?” અને તે ત્યાંથી જતી રહી.

“હશ ! સામેથી નિનેટ પોતેજ આવેછ !”

અને તે નિંદાખોર જીભલીઓ ચુપ થઈ ગઈ—એક સુંદર તાજ ગુલાબનાં ફુલ જેવા ચહેરા અને સીધા પટલાં એક વેળા મીસાલ શરીરની સુંદરીને તેઓ ભણી આવતી જોઈ તે બધીઓએ તેઓનાં ટાહેલાં બંધ કર્યાં; અને તેણી કોઈને હસીને બાઉ કરતી તો કોઈની આગળ જરાક વાર ઉભી રહી ટાહેલાં કરતી તે ટોળામાં બેળાંછ.

તે ટોળાંની કુટલી જણીઓએ થોભર ચઢાવી, તેણીની નીરદોષ સલામનો જવાબ કર્યા વગર ત્યાંથી એઅદખીથી ચાલવા માંડ્યું, જ્યારે ખીજીઓ-માયકલ સીવાય-કાંઈ મન વગરની વાતચીત કરી તે ખુશાલ છોકરીની પડખેથી ખસી ગઈ.

“કાલે તો હું નિનેટ લઈ ચવશ ! શું તે માટે તું મને સુખ નથી ઇચ્છતી, રોઝ માયકલ ?” તે છોકરીએ તેણીનાં ઘાડમનાં ઢાણા જેવા સુધ્ધ સફેદ, હારખંધ-દાંત કાઠી એક નીરદોષ બચ્ચાં જેવા અવાજે પુછ્યું.

“જે નામ હજી સુધી ત્હારું નથી તે એકદમ વાપડવાની તને કશી જરૂર નથી, નિનેટ,” રોઝ માયકલે અદેખાઈનાં જોશથી કહ્યું.

તે છોકરી હસી—એક ખુશાળ, રમત્યાળ હસ્યું !

“તું તો હમેશનીજ એવી દાખાવણી રહી ગઈછ,” તેણીએ કહ્યું. “પરણેલી જીંદગીની મોજ એટલી તો ખુદાઇ સુખવાલી છે કે માત્ર તેનો ખ્યાલજ આપણને ખુશીથી છાકટાં કરી મેળેછ.” તે બાળાએ, તેણીની સહીનાં ખાતેનમાં બળતી અદેખાઈની દાહેનો સેહજખી ખ્યાળ કર્યા વિના ઉમેર્યું.

“પરણેલી જીંદગીમાં ખરું સુખ કદી મળી શકતું નથી,” રોઝ બારે તીરસ્કારથી કહ્યું, “પરણેલી જીંદગી મનુષ્યની જીંદગીનો સૌથી કંભાળ વખત છે, જ્યારે નાદાંત, ચીખાવળાં અને મુરખાં જવાન્યાંઓ એથી તદ્દન ઉલ્ટુંજ માનેછ અને ધારેછ !”

“જો પરણવાને માટેનાં આવા ત્હારા એવકુફ ખ્યાળો દુન્યાની દરેક અખળા ધરાવે કેની તો હું ખાત્રીથી માનુંછ કે આપ આપણી

ધર્મી તમામ વાંઝણીજ રહે!" તે બોલી અને પછી તેણીની સહી બણી જોયા વિના મનસે કાંઈ ગાયન ગાતી તે બોળી છોકરી ત્યાંથી જતી રહી.

પણ તેણીની સહીનાં મુખમાંથી બાહર પડેલા ભયભીત શ્રાપોના કલામ તે છોકરી તેણીની પીઠેથી સમજી શકી નહિ—તે નાદાન, રંગીલી બાળા તેણીનાં આવતાં સુખનાં ખ્યાલમાં એટલી તો મસ્ત અને મશગુલ હતી કે રોઝ માયકલનાં હોઠ વાટેથી બાહર પડેલા કપટી શબ્દો તેણીનાં સમજવામાં આવ્યા નહિ. અફસોસ! નિરદોષ નિનેટ તેણીની સારી બોળી વર્તણૂકે, તે ધડીએ એક કેવો ઝેરી, કપટી દુશ્મન પોતાની બોર્ડુમાં ખડો કાઢેો હતો—તે કંગાળ ખારીલો દુશ્મન કે જેની, તે પજોએ તેણી બણી ફેંકાયલી કીનાખોર આંખોજ માત્ર, ગાત્રેગાત્રાં ધીલાં કરવાને બસ હતી!

પીએર લ૩ તે ન્હાનાં નોરમન ગામડાંનો એક સાદો અને સાધારણ પૈસાવાત્રો મીલર હતો. તે જુવાન અને ખુબસુરત હતો; તેનાં એહરા ઉપર સુધ્ધ પાકીજગી અને નમૃતાની સાખુત લીટીઓ વચાઈ શકાતી હતી—તે એક નિરદોષ પ્રમાણીક મુખડો હતો કે જેને તે ન્હાનાં ગામડાંનાં ન્હાનાં કે મોટાં, માટીડા ઘેરાં કે બાળક સૌ જણ એક સરખાં આહતાં હતાં.

તેની મીલ એક ખેતર અને ન્હાના બગીચા વચ્ચે આવી હતી, જેનું મોટું પછડું એક સાંકડી નદીનાં પાણીથી ચાલુ કામ કરતું હતું. તે પછડાંનાં ફરવાનો અને તે ન્હાની નદીના પાણીનાં જોશનો અવાજ ન્હાની નિરદોષ નિનેટને એટલોતો રળ્યામણો લાગતો હતો કે તે

વાહલા જવાનની ગોદમાં ત્યાં ઉભા રહી તેને નિહાળવાની તથા તેનાં ઠંડા, કાચ જેવા ચોખ્ખાં પાણીમાં પગ બીજવવાની તેણીની સૌથી સુખી મોજ હતી. આજે રહાંજે-તે તેણીનાં લગ્નની રહાંજ હતી-તેણી તેણીનાં તે વાહલા સાથે તે ગામડાંની ખુબસુરતીમાં ઉમેરા કરતી તે જગા ઉપર ઉભી ઉભી પોતનાં સુધ્ધ સફેદ પગ પાણીમાં બોળતી તેની સાથે વાત કરતી હતી. હરનો ઘઉં વર્ણનો અહેરો આવતી ખુશાલીની આગાહીથી પુર બાહરમાં ઉગી નીકળેલા સુર્ય મીસાલ અલકા રહ્યો હતો.

“ત્યારે એ બધી ગોઠવણ તને ગમેછ, વાહલી?” તે બોલતો હતો, “બધું તાહરી મરજી પ્રમાણેનુંજ છેની!”

તે બાળકીનાં રોષસારાઓ ગોલાખી લાલીથી ધમધમી આવ્યા, તેણીનાં વેળા જેવાં ભવાં સાથનાં પાપણુ આભાર અને શરમીંદગીથી હેડે ઝુલી પડ્યાં.

“બધું બરાબર ને મનને ગમતું છે.” તે ઘણાં નમ્ર અવાજે બોલી “ઘણુંજ સુંદર અને ચાર્મિંગ!” તેણીએ વખાણનાં પવિત્ર જ્ઞેશથી વધાર્યું.

“હારા જેટલું તો નહિજ, વાહલી-અધુંખી નહિ!” તેણે જુસ્સાથી કહ્યું “મહારી સૌથી મોટી અગમ્યખી તો એ છે કે” તેણે પ્યારથી પુછ્યું, “કે તું મહારાં જેવા નાલાયકને આહીજ કેમ શકેછ?”

“તમે કંઈ રીતે ના લાયક છેઓ, પીએર?”

“ઓ મ્હારી સાથે સરખાવતાં તો હું ખીત્રકુલ નાલાયક છેઉં. તું ખુબસુરત છે, એક પવિત્ર હરેસ્તો છે, એક—”

“અને ત્હમે એક ખરા પહેલવાન છેઓ—હું તેથી ત્હમને મ્હારા દીલનાં સધળાં જોરથી ચાહુંછ.”

તેણે તેણીને ખુશાલીના આવેશમાં આવી જઈ તેની ગોદમાં ખેંચી અને તેના હૈયાં સરસી દાખી તેણીનાં ગાલો ઉપર ધણું હેતથી એક ચુંબન લીધું. હંમેશની મસ્તાન, હસ્તી, ખેદરકાર નિનેટે કોઈ દીવસે એટલી બધી માયા અને હેતથી પ્યારનાં કલમે ઉચાર્યાં ન હતાં—કોઈ પણ વખતે તેણીએ ઓઢેલો ખેપરવાહીનો સાહચો આવી રીતે ખોલી નાખી તેને દેખાડી આપ્યું ન હતું કે તે પણ તેને તેનાં જોટલાંજ વાહલ અને જોસ્સાથી ચાહતી હતી. તે કશું ખોલી શક્યો નહિ. તેને માત્ર તેણીને તેનાં પાંસામાં ખેંચી અને પ્રમાણીક લાગણીનાં હરેક હાવભાવથી તે મધુરીનો ગોલાખી મુખડો વારંવાર ચુમ્યા કાઢો.

“તું ધણી સંતોષી છે, મ્હારી મીઠી,” તે સેવટે એટલુંજ ખોલી શક્યો.

“જો ત્હમે મને ચાહતા અને ચાલુ ચાહતાજ રહેજો તો મને અસંતોષી થવાનું કંઈખી કારણ નથી, વાહલા પીએર,” તે ઉંઘાડા પગ, અને ખુલતા વાળ સાથે તે મજબુત શખસની બાજુમાં સુખથી અરડાઈ પડી પ્યાર ભરેલા અવાજે ખોલી. “હું ત્હમને ચાહુંછ અને સદા ચાહતી રહેવશ!”

તે, તે હેતવંતા શબ્દો સમજી, ગોપા દીવાનોજ થઇ ગયો અને સરખસર એક દીવાનાં માફકજ તેણીને તેની ગાદમાં દાબેલી રાખી તેણીનું માથું વારંવાર તેની છાતી સરસી ચાંપી તેણીને ચેહરો કાસી-ઓથી ભરી નાંખવા લાગ્યો. તે પ્યાર ભરેલા શબ્દો તેને માટે એક તમામ નીજ નવાઈ હતી, એટલી બધી તેની પ્રીયા તેની બણી ઠંડી અને ખેદરકાર હતી, જ્યારે ખરેખર તો ચાલુ તે તેણીને વધુ અને વધુ પ્યારથી ચાહતો જતો હતો.

નિનેટ તેણીનાં લવરનાં પાસાંમાંથી એકાએક કરો ખ્યાલ થવાથી ઝંનકી ઉઠી અને તેનાંથી દુર જઇ ઉભી.

“હું ખીલુંછ-મને શક છે!” તે લગાર ધુજતા અવાજે બોલી.

“કાંય, મ્હારા ફરેસ્તા?” તે તેના ઉપર વાહજથી વીહલો પડતાં બોલ્યો.

“કારણ-કારણ હું આવી નગુણી, નખરાંખાઝ, નાદાન અને ચીંગવલી છોકરી, ત્હમને સંસારનું સાદું સુખ ખરેખર દેખાડી શકશ કે નહિ તેને માટે મને ઘણો મોટો સંદેહ છે,” તેણી તેણીનાં આશકનાં પ્યારથી પ્રકાશતાં અંબીર ચેહરા બણી જોઇ ફાળ ખાઇ બોલી ઉઠી.

તે ખડખડાત હસી પડ્યો.

“માઘ ડારલીંગ,” તે બોલ્યો, “ત્હારો ચેહરો અને તેની ઉપર છવઈ રહેલી પ્યારની સુંદરતાજ એટલી બધી મને સુખ દેનારી છે કે ખીજાં કશાંખી સુખની મને સેહજખી તુભા નથી,” અને તેણે તેણીને પાછી તેની લગોલગ ખેંચી.

અને તેણી તે ધરજતી હતી. તેણીની નાદાન, ખીલકણ ખાસ્યત અને તેણીની નખળી મગજની ચિત્તીનો તે સુંદરીને તે વખતે ગંભીર પણે વિચાર આવ્યો અને તેણી તેની આરામ દેતી ગોદમાં સુખથી બરાબ એકેલી હોવા છતાં તેણીનાં તનમાં ધાસ્તીનું એક ધીમું છુપું લખંલખું, માત્ર થોડીજ પગો બરાબ આવ્યું અને તેણી તેની ગોદમાં વધુ જોસથી દખાઇ.

આવતી બયાનક આફતની બાજે વેળા ધણાં માણસોને અગાઉથી આગાહી થાય છે; શું તેજ મીસાળ બાપડી નિનેટને પણ એકાદાં દુઃખની અગમચેતી અગાઉથી થતી હતી ?

—:૦:—

પ્રકરણ ૨.

તે મીલ ઘણી જુની હતી. કાંઈક જમાનાઓ થયાં તે લરે વાલાની કુટુંબી મીલકત હતી. બાપ પછી એટાનાં હાથમાં એવી રીતે સદીઓ થયાં પસાર થતી તે મીલનાં દરેક નવા માલેકો જુન્ના કરતાં વધારે ઉલટમંદ અને મહેનતુ હતા. દરેક માલેકોએ તે મીલની આબાદીમાં વધારો કરવાને પોતાથી બનતું ક્યું હતું અને તેનાં પુણ્ય પ્રતાપે હાલમાં પીએર લરની માત્રેકી હેથળ ચાલતી તે તેનાં બાપદાદાથી ઉતરી આવેલી મીલ આબાદીની સાથી ઉચી ટોચ ઉપર પુગી હતી.

પીએર લર—તે મીલનાં હાલનાં જવાંન માલેક—ના હાથમાં તે મીલ તે ધણો ન્હાનો હતો ત્યારની આવી હતી અને જો કે તે તેના

આપ અપાત્રા જેવો અમણ, ઉલટમંદ અને ચંચાકીવાળો ન હતો છતાં તેનાં પ્રમાણીકપણાની બરકતે તેને તે મીલની સ્થિતિમાં ઘણો સુધારો અને વધારો કર્યો હતો. તે અનાજનાં ખેતરો અને બજારમાંનાં ભાવનાત્મક કરતાં ચોપડીઓ ભણી ઘણો વધારો ભાવ રાખતો હતો; ચોક્કસ નકકી સાટાંઓ કરવા કરતાં છુટથી આપ લે કરવામાં તે વધુ બદાદુર અને તતપર જણાતો હતો. તે શરમાળ અને એકમાર્ગી હતો, મગર તેની પ્રમાણીકપણાં બણીની સાચી શીદાંગીરી અને ખરાં દીલની સખાવતી લાગણી કાજે તે તેનાં ગરીબ ગામડેનાં લોકોમાં ઘણો પે ખાતો હતો.

“લાલ તે ગરીબ મગર દીલથી તો એક જરદાર શાહ,” લોકો તેને માટે બોલતાં, ‘ચોપડીનો અભાગ્યાને ઘણોજ શોખ છે. ચોપડી બલી કે એનું કામકાજ બલું. કોઇ દીવસ જરા પીઠાંમાં એ એકુ ગલાસ નાખવા આવતો હોય રે? બડો શરમાળ અને એક માર્ગી—કોઇ છોકરી મમ તો આડી નજરે જોતોખી નથી!

પીએર લરની એ ખાસ્યતમાં તે ત્રીસ વરસની ઉમરે પુગ્યો ત્યાંલગી સેહજખી ફેર પડ્યો નહિ—તે તે ઉમ્મર સુધી તેનાં ગામડયાં મીત્રો તેને ચીતારતાં હતાં તેવોજ સેહજખી ફરક વગરનો હતો; મગર પછી એકાએક તે પ્યારની જખુન તાવમાં સપડાઈ ગયો—તે તાવ કે જે જેટલી એકાએક તેનાં ઉપર જલબો થઇ હતી તેટલાજ મજખુત આકારમાં પથ્થુ હતી. તેને નિનેદને દીડી—તે ગામડાંની સાથી મસ્તાંન અને તે ગામડાંનાં લોકનાં બોલમાં કહીએ તો, સાથી છાલકાં

બેભાંતી ચરકુલી છોકરીને; અને પગથી માથાં વેર, પેદલ્લીજ નજરે તે તેનાં પ્યારમાં પડ્યો.

પેદલ્લી નજરનો પ્યાર મદદ બણો. જોરાવર અને જુસ્સાદાર હોય છે. નિનેટ માટેની તેની દ્વિદાગીરી બણી બળવાન હતી. તેણીની સ્વચ્છ ખુશસુરતીથી તે તમામ અંગમગ્ન ગયો-તેને તેનું મસ્તકજ સરખસર ખોલી દીધું. તેની ધીરજવંતી શાંત વિચાર શક્તિજ ગોયા, તેણીને નિદ્રાનાં, તે ખોલી ખેડો અને તેણીને કાઠખી કીસમે જીતીને પોતાની પરણેતર બનાવવો. તેણે કસદ કર્યો.

પ્યારનાં તોફાની મહાસાગરમાં ઉતારેલી નાવ ધઈ ધડીએ ખાનાખરાખીનાં ખડક સાથે અથડી ચુરેચુરા થઈ જશે કે કયે વખતે સુખનાં કીનારા ઉપર આવી પુગશે તે કદીખી કદખી શકાતું નથી. તે નાવની સ્થિતી કાઠખી કીસમની અદેખાઈ કરવા જોગ તો છેજ નહિ. પીએર લડની સ્થિતી, તે તોફાની સાગરમાં તેનાં કીસ્મતની કીસ્તીને છોડી દીધા પછી, ધણી દયા ખાવા જોગ થઈ પડી. તે ધડીકમાં અદેખાઈની અગ્નીમાં બળતો તો ધડીકમાં મોહબતનાં મીઠાં મધનો સ્વાદ ચાખતો; કાઈ વખત તે એક જુસ્સાદાર, ઉલટમંદ આશક બની જતો, તો ખીજ વેળા એક દારેલો મારેલો નામુરાદ અને નારીપાસ થયેલો જવાન જેવો લાગતો. તે અચોક્કસ તેજ દર્યામાં ધડીકમાં ખુશાલીથી ઉપર તરતો હતો, તો ધડીકમાં ખસ્તેખુદાર થઈ છેક તળ્યાંમાં દુખી ગયેલો જણતો હતો. આહ, પ્રીય વાંચનાર, પ્યારના બગતરામાં બળી મસ્તાંઓની એવીજ કફેડી, ખેઠગી અને દયા ખાવા જોગ સ્થિતી હોય છે !

નિનેટ-નાદાન બચ્ચાં જેવી બોળી નિનેટ પહેલ્લાં તેની લાંગણી પુરેપુરી ખીજાણ્યા વિના તેની સાથે કઢંગી રીતે ખેલવા લાગી. તમામ ખેલકારી અને તુચ્છપણાંથી તે તેની સાથે વર્તવા લાગી. પછી તેણી તેનાથી ખીહધી અને સેવટે તેણીનાં તે ચરમાળ, રાંક ઉમેલવારને ચાહતાં શીખી—એક સૌથી ઉમદા રવચ્છ અને ઉંડા પ્યારે. તેની આંખો કે જે તેનાં હોઠો વાટે બાહર પડતાં પ્યારનાં સખુનો કરતાં ધણી વધારે સારી રીતે તેનાં બાતેનની લાગણી દેખાડી આપતી હતી તેમાં સમાયલી આબુજી નિહાળી, તેના જીગરમાં ચાલી રહેલાં દુઃખ-દાયક બંડની કદર કરી એક વખતની બોલી, ઉછાછલી નિનેટ તે મનકમાં શરૂ થયલી બાબદને ગંભીર લેખી, તેણીને ચાહતા જવાંનની માત્ર લાગણીજ છંછેરવાનું તજી. હા તેને જીગરનાં છેક ઉંડાણથી ચાહતાં અને માન આપતાં શીખી !

તે બંનેના પ્યાર ધણું જોરાવર હતા—એ એક ગામડાની ગોરી અને નોરમન મીલરનો; જેવી રીતનું માલખોખાર સાથે ભરતીને જોડાણ છે તેટલીજ ચીવવત શીદાગીરીથી તે સાદું જોડું એકમેકને ચાહતું હતું. પ્યાર કરવો પહેલ્લી નજરે કેટલો સહેલ્લો અને મીઠો લાગે છે, મગર તે નિભાવી રાખવા સાઈ કેવાં કેવાં તોફાની કષ્ટોથી ઉરપુર થતાં વનોમાંથી પસાર થવું પડેછ ! આ સાદુ ગામડાન જોડું એકમેકને માટે અથંગ શીદાગીરી ધરાવતું હતું, મગર તે શીદાગીરીમાં કેટલી હદનો ઉંડો કરણારસ સમાયો હતો તેનું, તેઓને તેઓનાં સુખી વખતે, ક્યાંથીજ બાન આવી શકે ?

સુરજતાં ધુજતાં કીરણો રૂપેરી ચાહરનું ખીજાણું ખીજાવી રહેલી નદીનાં વહેતાં પાણી ઉપર પડતાં હતાં; તે એકાંત અનાજના

ખેતરમાં ચોમેર સુર્યનો તડકો આગાહાની અને સુખી ચળકાત ફેલાવી રહ્યો હતો. નિરદોષ, ન્હાના પંખેરાંઓ ઝાડની એક ડાંખલી ઉપરથી કુદી ખીજી ઉપર જઈ ખેસી તેઓના મધુર હલકમાંથી બહાર પડે. મીઠો ગાયન રૂપી રસ ચોપાસ રેડી રહ્યાં હતાં; સહવારની ખુશનુમા લેહકી વચ્ચે જાણે કોઈને આવકાર દેતાં હોય તે મીસાલ આમથી તેમ હીલી ઝાડનાં પાંદડાંઓ ધીમે ખુશાલ ગણગણાત કરી રહ્યાં હતાં, ખેતરમાં ઉગી નિકળેલો અનાજ તેનાં રૂપેરી ચળકાતથી તે સાદાં, એકાંત ખેતરને ઝળકતું બનાવી રહ્યો હતો. જ્યારે પાસેનાં બગીચાનાં સુંદર ગુલાબનાં ફુલો, જાણે તે સઘળી કુદરતી ખુશસુરતીનાં દેખાવ સાથે હરીફાઈ કરવા માંગતા હોય તેમ, પોતાનાં પુર બહારમાં ખીલી નીકળી, મગજને તર અને ખુસાલ કરે એવો મધ-મંઘાત દરેક જાણે ખુણે ખાંચરતાં હતાં.

તે એક ધણો દીલખુશ દેખાવ હતો—જાણે કુદરતે પોતાની સઘળી શક્તિ તે રખ્યામણે દેખાવ ગોઠવવામાં વાપડી દીધી હોય એટલી હદનો તે સંપુર્ણ અને આંખને આંજી નાખે એવો હતો. પીએર લઈ તે દેખાવ એક પંખી મીસાલ આનંદી જીવે જેતો, નદીની સાંમી પાર ઉભો હતો, કે જેની એક બાજુએ એક તમામ પડત, જીવતી ભમાયડું અને ઘેરાયડું મકાન આવ્યું હતું અને જેની બરાબર સાંમે તેનું પોતાનું સાદું મકાન ઉભું હતું. એક લાઈ પક્ષીએ પોતાનાં ગાયનથી તે પ્રકાશીત ઉનાળાની સહવારે ફેલાઈ રહેલી ચુપ-કાદીમાં ખલલ નાખી અને તે ખલલથી પીએર લઈનું હલકું વા જેવું ખુશાલ જીગર—તેનો દરેક તાંતણો આનંદી ગાયનથી ધ્રુજી રહ્યો.

તેણે નજર ઉપાડી, તેના અસલના સાઠાં મગર મુજબુત ઘેર બણી
જોયું—તે ઘેર કે જ્યાં તે આજે તેની મહોરદારને તેમાં રાજ્ય ને હક
મત ચલાવવા લઇ આવનાર હતો; અને તેનાં હોઠો ઉપર સુખી
હસ્તાનો પસરાત ફેલાઇ રહ્યો, જ્યારે તેની આંખો ઝલકી રહી.

તે આવી રીતે કેટલો વાર સુધી ખુશાલ સ્વપ્નાઓ જોતો ઉભો
હતો, તેટલાં કેટલાંક સાંનતાં વાગતાં પડ્યો અને કુચ કરતી એક
લશકરી ટાલકીએ તે શાંત ચુપકીદીમાં એકાએક નાખેલી નડતલથી
તે ઝંખકી ઉઠ્યો. તે તેનાં વિચારોમાંથી ઝટ ચમકીને ખીદાર થયો
અને ખેંચાતી આંખોએ તેની માલેકીનાં ખેતરનાં એક સાંકડા રસ્તા
માંથી એક ન્હાની ટુકડીને પસાર થતો જોતો ઉભો. તે તે ટુકડીને
મુખડે ઉડતો ધમ, રૂપેરી તડકામાં ઝળકી રહેલી નખ તલવારો
અને તેઓનાં ભારી પગલાંની મોહકાણે ઉડતી ધુળનાં ગોટગોટા
સારી રવેશે નિહાળી શક્યો. આગળ અને આગળ તે ટુકડી આવતીજ
ગઇ, અને આખરે તેનીજ મીઠનાં મોટા દરવાજા આગળ કુચ કરતી
અચકી જઇ થોભી. પીએર હર ઝપાટામાં ત્યાંથી ખસી જઇ, એક
ટુકે રસ્તે તે લશકરી સીપાહો સનમુખ જઇ ઉભો.

“ત્હમે કાણુને માંગોછ ?” તેણે પુછ્યું.

“એક શખ્સ કે જે લશકરી કાયદો તોડી નાહસી ગયોછ તેને,”
વડા ઓફીસરે તેને જવાબ દીધો. “ગઇ રાતનો તે ભાગી ગયો છે.
ત્હમે તેને માટે કશું જાણુ છો ?”

“નહિ. જરાકખી નહિ,” હરએ અન્યયનીથી જવાબ દીધો.

“સંભાળજો, ત્હમે તેનો કાઢખી રીતનો અચાવ કરતા નહિ હોવ.”

તે ઓશીસરે લગાર કયોર અવાજે કહ્યું. “તે માથે એક ગંભીર
ગુનાહ લઈ ફરે છે અને જોખી કોઈ તેને સંતાડશે, કે તેનાં
અચાવમાં કશુંખી કરશે તે પણ જવાબદાર લેખાશે. અહીં રહ્યું તેનાં
દેખાવનું વર્ણન.”

તેણે એક કાગળનું તે જવાંત બણી ફેંક્યું અને તેજ ઘડીએ
એક ઉતાવળી ચગોર ચશમે તેણે તે ન્હાના બગીચા, એકાંત ખેતર
અને તે જુન્ની મીઠા બણી લીધું.

“ત્હમે ખોળ કરવા માંગોછ?” લરઝે પુછ્યું. “જે કીસમની
શોધખોળ ચલાવવા ત્હમે માંગતા હોવ તેવી રીતની ત્હમે કરી શકશો.
કારણકે એવા લશકરી ફરમાંન તોંડી ભાગી જનાર બણી દયાનો
સહેજ ખી કટરો નહિ દેખાડનારા માણસોમાંનો હું એક છઉં.
મ્હારાં દેશ ફ્રાન્સનો હું એક શુભેચ્છક છું; અને તેની ખરી જરૂરનાં
વખતે તેને આવી રીતે દગો દઈ તણ દેનાર મુજબ બણી ખરાં દીલની
ધીકકારની નજર સીવાય બીજી કોઈખી રીતે હું જોઈ શકતો નથી.”

“ત્હમે એક અચ્છા ખોલનારા છો,” તે ઓશીસરે તે સાદા,
પ્રમાણીક મુખડા બણી વિશ્વાસથી જોઈ કહ્યું. “પણ ત્યારે ત્હમે પોતે
ત્હમાઈ તનમન તેની સેવામાં કાંય નથી અર્પણ કરતા?”

“તેમ કરવા હું મુખત્યાર નથી,” લરઝે બોલ્યો. “કેમજો કાંઈ
જમાનાઓ થયાં અમાઈ કુટુંબ તો આય મીઠા અને ખેતીવાડીનાં
કામમાં રોકાયલું છે. તે ઉપરાંત-તે ઉપરાંત-”

“તે ઉપરાંત શું?”

એક ધીમું આનંદી હસ્તુ પીએર લરના હોડો ઉપર પ્રસરી રહ્યું, જ્યારે તેની આંખો આવતાં સુખનાં ખ્યાલે કાંઈ એર રીતે ઝળકી અને દીપી રહી.

“હું પરણવાનો છેઉં,” તેણે કહ્યું.

“ઓહ, એબી ઠીક.” તે ઓશીસરે હસીને મજાક કરતા અવાજે કહ્યું. “પણ સંભાળજો કદાચ ત્હમનેથી જલ્દીજ લશકરમાં જોડાવું પડશે. વખત ધણો યુરો આવ્યોછ. પેલા કમખખત જરમન લોકો આપણે સખખત માર મારી હંફાવે છે. નવાં લશકરની ધણી જરર છે; અને હું તો ધાફંછ તેમ ધણીજ જલ્દી ખીજ ધણાં જવાંન્યાઓ જેઓ લશકરમાં જોડાવાને લાયક છે તેઓની જરર પડશે.”

પીએર લરનો જવાંન ચહેરો કગમાધ ગયો અને તે ધણો શીકડો મારી આવ્યો. તેનાં આનંદી જીગરમાં એક જાતની ખીહકની લાગણી જડ ધાલી બેઠી અને તેનું મગજ ભમવા લાગ્યું. તેને તેની પોતાની શીકર ન હતી, પણ થોડા કલાકમાં તેની ચનારી મોહરદાર માટે તેનાં દીલમાં ધાસ્તી લાગી. ઓ તે આપડો, પરણ્યા પછી થોડાજ વખતમાં આવી રીતની જુદાઇનો ધા કેવી રીતે સહન કરી શકશે? તે વિચાર માત્ર આપડા પીએર લરને ગમખ્વારીથી ગુંગળાવી નાખવાને પુરતો હતો.

“જેવી ફાન્સની મરજી,” તે લગાર ખોખરા અવાજે બોલ્યો; અને પછી તે ન્હાની દુકડીને તે પોતે તેની માંલેકીની ઢરેક જગ્યાનું ખુણેખુણું દેખાડવા દોરવી લઇ ગયો.

લગભગ કલાક સુધી શોધખોળ ચાલી રહી , પણ તે ન્હાસી જનારનો ત્યાંથી કશો પતો મળ્યો નહિ; પીએર લરએ ઓફર કીધેલું રીફરેશમેન્ટ લઇ તે સીપાહ બચ્યાઓ, લરને તેનાં વિચારો સહીત એખલો તજી, બાહર પડી પોતાને રસ્તે ચાલતા થયા.

“એ લોકો તેને શોધી શકશે કે ?” પીએર મનશે બોલ્યો.
 “અને શોધી શકે તો તેને તેની લાયકની વાજખી સજ્જ થવીજ જોઇયે !”

“હલ્લો, પીએર લર, ગુડ મોરનીંગ,” તે એમ તેનાં વિચારમાં હતો તેટલાં એક અચાનક અવાજે કહ્યું. “ત્હારી થનાર મોહરદાર માટે હું ધારૂં છું કે હું ઘણી અસુરી તો નથીજ થઇ.”

“કાણુ ? રોઝ માયકલ, તું છે ?”

“હા, હું ત્હારી પરજીતરનાં વપડાસનાં ઓરડામાં થોડાંક કુત્તો મ્હારી મારફતેની બેઠ દાખલ ગોઠવવા લાઇ આવીછ. એ એક ઘણી નાકેસ બેઠ છે, પણ એથી જ્યાંદા આપવાની મ્હારામાં ગુંગમ નથી, પીએર.”

“ત્હારી બેઠ કોઇપણ રીતની ઓછી આવકારદાયક તો નથીજ, રોઝ,” તે સાદાઇથી બોલ્યો; “ગમે તો જા અને ત્હારે હાથેજ એનો રૂમ સજ્જગારી આવ.”

“હા, આવ ચાલી. પણ,” તેણી જતાં જતાં બોલી, “પેલા અંહીં આવી ગીયા તે કાણુ સોલજરો હતા ?”

“હા; તેઓ કોઇ એક ન્હાસી ગયેલા સોલ્જરની શોધમાં હતા,” પીએરે કહ્યું; “તેં કાંમ, રોઝ, એકુ એવા કાયદાનો ભંગ કરનારને અંહીંતંહી ભમતો જોયો છે, વારૂં.”

“મેં? નહિ. પણ એ લોકોએ કંઈ લડાઈમાં સમાચાર તો કહયાજ હોશે, વારે?”

“ધણાંજ ખરાબ સમાચાર, એવું લાગેછ. તેઓ કહેતાંતા કે બીજા ધણાં નવા વોલન્ટીયરઝની ધણી જલ્દી જરૂર પડશે.”

“હા, મેંબી તેમજ સમજાયુંછ. દરેક લાયક જવાનમાને ખાંધે ખંદુક મારી બાહર પડવુંજ પડશે. આપણા દેશનીબી કોણુ ભણે શું દશા બેડીક? બધા કેવા ધડક ધુમ્મરાનાં દીવસો ભયછ. કદાચ તુંનેબી જવું પડે, પીએર તો ત્હારી નિનેડ શું કરશે, તું શું ધારેછ?”

પીએર લર કશું બોલ્યો નહિ.

“તું કાંઈ મનમાં ના રાખતો, પણ એને તો ત્હારી ગેરહાજરી વિષે સેડજબી લાગવાનું નથી,” તેણીએ બેઅશ્વનીથી કહ્યું. “એવી જન્મથીજ ચરકુલી, ચીખાવલી ઉવરેલી છોકરીને માટીદાનું લાગેજ શાનું? બે ત્રણ દીવસમાં તો બીજા જવાન દોસ્તોની સંગમાં બર-ચારને વિસારીજ મેળે.”

તે જવાન ગુસ્સાથી જળતા ડોળા કકડાવી તે બેઅશ્વમ પુક્યા બણી જોવા લાગ્યો. તેની પવિત્ર પ્રીયા વિષે આટલી હદનું ગતીય બોલાતું સમજી તેની છાતી ઉશકેરાતથી એટલી તો ધમધમી આવી કે તે કેટલીક પળો તો કશું બોલી શક્યો નહિ.

“ત્હારી પરણેતર માટે આવું આવું બોલવાની તું હીંમતજ કેમ કરી શકેછ?” તેણે ગુસ્સાથી ગગડાત કીધો. “એ સ્વચ્છતાનો એક આપનો છે-માયા અને મુરવતનું એક પાક મંદીર છે-સદગુણ અને મોહબતની તે એક દેવી છે!”

રાજ માયકલ એક ફળેત હસ્તું હતી. “ધાર આંધળો છે,” તેણી ધીમેથી પટપટી, “પણ તારા જેવા પ્રમાણીક પુરુષો માટે તે જીવલેણ રસ છે.”

“જે નિનેટને માટે એકબી બુરી ચીજ તું જાણતી હોય તો મને તે એકદમ જણાવ, પુરતી સામેતી સાથે.” તેણે તપી આવી કહ્યું.

“કદાપી હું જાણતી હતે તોખી જણાવતે નહિ,” તે એક લુચ્ચાં કથોર ફળેટ પોગળી હસ્તાં સાથે બોલી ; “જેઓ આંધળા થવા માંગેછ તેઓને દેખતાં કરવાનું કામ ધણું બુદ્ધિ ને ધાસ્તી ભર્યું છે. તું વખત આવતાં બંધું જાણશે, પીએર લર, બંધું જાણશે !”

રાજ માયકલ તે બેઠી શબ્દો બોલી, પીએર લરને એક શબ્દખી ઉચારવાની તક આપ્યા વિના, હોઠ ઉપર એક ખંધાં મતલખી હસ્તાં સાથે ત્યાંથી ખસી જઈ, તે કરડર બોલતો અસલનો ઢાદર ચઢી માળપર આવી, જ્યાં નાકે આવેલા ઓરડામાં કે જે હવે પછી નિનેટનો વપડાસનો ઓરડો થનાર હતો ત્યાં આવી ઉભી, અને પોતાની ડુલની બાસ્કીટમાંથી ચિત્રવિચિત્ર ડુલોનો ઢગ બાહર કાઢી તે ન્હાનાં શોભાયમાંન ઓરડાને સણુગારવા લાગી.

“એક એકદર, નખરાંબાઝ પોરી માટે આ કેટલું છે?” તેણી તે ઓરડામાં તદન નવાં અને શોભાયમાંન ફરનીચર ભણી એક ઝેરી નજર ફેંકી કપટથી પટપટી. પછી તેણીએ એક ઉંચા ટાંગેલા તખ્તા ઉપર કેટલાંક ઝેરી ડુલો અને પાંદડાંઓનો ઢગ મુક્યો—તે કે જેઓનો સોહડમ માત્રજ—ધણો ઝેરી અને નાશકારક હતો !

“એ મ્હારા તરફની ભલી દુવા છે।” તે મનસે ઉપલું મુકતાં બરબડી; અને પછી તે રૂમમાંથી બાહર પડી એક ચોટ્ટી બીલાડી મીસાળ સપસપ દાદર ઉતરી, પીએર લરની નજર ચોરાવી તે અસલ-વારેનાં મકાનમાંથી જતી રહી. અભણ, ખારીલી તે ચોરત! બાપડી નિનેટની પરણી, સુખી જીંદગી તે કેવી કંગાળ અને કશ્ચામય કરી નાખનાર હતી?

—:૦:—

પ્રકરણ ૩.

લગનની મેજબાની બડી ધામધુમથી પુરી થઇ. ગરીબ સાદાં પહેરાણાંઓની ધમાલ, નાઝુક શરીર સાથની હસમુખી ડાનસરઝની ગરબડસરબડ, આઈડસમેડઝ (પરણતી કન્યાની દાસીઓ) ની ધાંધલ ધરપચ અને વર કન્યાને આવકાર આપવા એકઠાં થયલાં સગાં વાહલાંઓની ખુશાલીનાં પોકારો સાથનો તે ખુશખખતી ભર્યો હોંગામ આયંદા ખતમ થયો; અને બધું વગેસગે થઈ જતાં લગભગ મોડી રાત થવા આવી.

જરાક વારમાં ત્યાં પંચરાત્ર રહેલો ઘોંધાટ જસમી ગયો અને સધળે શાંતી ફેલાઇ રહી. મીલ અને લરનું મકાન તથા તેની પોતાની માલેકીની ચોતરફ અરડાઇ પડેલી જમીનો ઉપર ભારી ચુપકાદી પંચરાત્ર રહી. ટુંકમાં, છેક મધ્ય રાત્રી થતાં તે લગનનાં શુભ હોંગા-મથી ગાજવાજ રહેલી જગાં તમામ ચુપ થઈ ગઇ.

માહુઓખતાર હજી ધણો પ્રકાશીત હતો અને તેની બરકતથી ઉંઘાડા બગીચા અને ખેતરોમાં સુરજનાં તડકાં મીસાલ ઉગ્ગસ પંથ-રાઈ મ્હયો હતો. જમીન ઉપર લાંબો પડછાયો ફેંકતી જાડા થડવાલાં ઝાડની ડાંખલીઓને ખસાડતો, અને તેનાથી તેનાં શીકકા મુખડા ઉપર પડતા સરહેતાઓ અને લોહીનાં છાંટાઓને પોતાનાંજ ગંદા લુગડાંથી લુછતો એક પોશાગીર જેવા દેખાવતો મર્દ પડતો ખડતો, તેનાં ભારી પગનો અવાજ નહિ થાય તેની ખીહકથી સંભાળ લેતો, રાત્રીનાં સીદા અધકાર વચ્ચે ધાસ્તી ભરી ચુપકીદી અદા કરી બેઠેલાં તે સાદાં મીલરનાં ધરમાં એક ચોરની અદાથી દાખલ થયો. તેની હીલચાલ દરેક રીતની ધાસ્તી ભરેલી હતી, છતાં તેનાં કાળા કથોર મુખડા ઉપરથી જણાઈ આવતું હતું કે તે ધરમાં માત્ર આસરો લેવાનાંજ મુજા હેતુથી તે અંદર દાખલ થયો હતો. તે દાદર ચઢી તેના મથાળે થોભ્યો અને પછી કશા પણ દ્રઢ નિશ્ચય કીધા વિના એક સાંકડી ચાલ પસાર કરીને રાંધણીમાં ભરાયો. તેનાં કપડાં ફાટાં તુટાં અને બધાં ધુળે ભરાયલાં હતાં; તેનો કાળો કદરૂપો ચહેરો ઉશકેરાયયો અને શીકકા હતો અને તે વારંવાર ચોપાસ ધાસ્તીથી ફાટી જતા ડોળાએ જોતો હતો.

“ઓ, ખોદા, હવે મ્હારે શું કરવું જોઈયે?” તે એક લાકડાંનાં સ્ટુલ ઉપર નાસીપાસી અને નામુરાદીથી ફસડાઈ પડી બોલ્યો, તેનો શ્વાસ ધણો જોસબંધ ચાલતો હતો. તેનું આખું તન મોહત જેવી ખીહકથી ધ્રુજતું અને કંપતું હતું. તે તેનું એક છાકટા મનુખ્ય માફક ફરતું, તાવમાં ખખળતુ માથું તેનાં કરોમાં ધરી, ભારે સંતાપ અને ગમીનાં ઉંઘા ગારમાં મરક જઈ બેઠો, જ્યારે તેની એક

બાળુની ખારીમાંથી છુટા છવાયા તારાઓનો પ્રકાશીત તેજ અને ઉનાળામાં ખીલી નીકળેલા શુલાઓનો ખમરાત અંદર આવતો હતો.

એકાએક તેને એક અબખાનું રમત્યાળ હસ્તું સમજ્યું; તે તરતની પરણેલી નિનેટનું હતું અને તે તેનાં ખ્યાલોની ખુમારીમાંથી ઝખકીને ઉઠ્યો. તે તે હસ્તાને થોડોકવાર ધ્યાનથી સમજતો બેઠો, પછી કાંઈ એકાએક ખ્યાલે તેનો ચહેરો ખુલી ગયો.

તે ઉઠ્યો અને રાંધણીનું બારણું ખોલી તેને માર્ગ ખુલ્લો અને સાફ હતો કે નહિ તે કેટલીક ઘડી નિહાળવા લાગ્યો. પછી કશેખી અવાજ કર્યા વિના બારણું ધાંકી તે નરમ ઝડપી પગલે તે સાંકડી ચાલમાંથી દોડી જઈ, જે ઓરડો રોઝ માયકલે તેણીનાં અપવિત્ર હાથે સજુગારેલો હતો તેમાં જઈ બસાયો. ત્યાં તે એક સોફાની પછવાડે બસાઈ બેઠો.

“એને આય વખતે તો મને બચાવી લેવાજ પડશે.” તે પોતાનાં ખીડેલા દાંતો વચ્ચે બોલ્યો. “મને ઉગારી લેવાની એની ફરજજ છે.”

તુરતજ એક ધીમો નાળુક આકાર તે રૂમ ભણી આવતો તેણે સાંભળ્યો. તે નિનેટ હતી અને તેણી તેણીનાં હોઠ ઉપર હંમેશનાં ખુશાળ બચ્ચાં જેવાં બોલાં હસ્તાં અને આંખમાં આનંદનાં પ્રકાશ સાથે તેણીનાં તે તરતનાંજ પોતાનાં મએલા ઓરડામાં આવી અને ઉંબર ઉપર ઉભી રહી. તેણીએ સુખની એક સતોષી નજર તે ઓરડામાં સઘળું ગોઠવેલું અને સજુગારેલું જોઈ નાખી અને પછી તે બધું તેણીની પોતાની માલેકીનું થયું હતું એ ખ્યાલે તે બોલી ભારજી ખડખડાત હસી પડી અને ઉંબર ઓળંગી અંદર આવી.

તેણી થાંકી ગઇ હતી, છતાં તે થાક તેણીને ઝાઝી જણાતી હતી નહિ. તેણીએ બેઠરકારીથી તેણીનાં માથાં ઉપરની ટાપી ઉતારી એક સોફા ઉપર ફેંકી અને પછી તે ઓરડાની બરોબર વચ્ચે ટાંગેલા એક મોહટા તખ્તા સનમુખ જઇ ઉભી.

તેણીનાં હોથો ઉપરનું હસ્તું, તે તખ્તા આમળ મુકેલાં પેલાં ઝેરી ધુલો અને પાંદડાંઓ જોઇ, પણ વારમાં ગાયત્રી થઇ ગયું અને તેને એક અપસુકન માની તે નિરદોષ અમળા મોહત જેવી શીકડી મારી આવી.

“એ અંહી કાણે મુકયું હશે?” તે મનથી બરબડી અને ત્યાંજ ઉભી રહી તુચ્છકારથી તેઓને તેણીએ બારી વાટે ફેંકી દીધાં. તેજ પછે તેણીની બાજુમાં સહેજ અખડાત થયો અને પેલો ભરાયેલો મદ તેણીની લગોલગ આજુજી કરતા ચેહરા સાથે આવી ઉભો.

તેણી ધાસ્તીથી તમામ ત્રાસીજ ગઇ તે મદને જોતાં અને ખીજી પછે તરતજ પીછાણતાં તે સકામળ સુંદરી ખીકકથી તમામ અવાચકજ બની રહી. તેણીએ બયની એક કારમી ચીસ પાડવા પોતાનું મુખડું ખોલ્યું, મગર તેણીનાં ગલામાંથી કશો અવાજ નિકળી શક્યો નહિ. તેણીને એક જબરદસ્ત લપેરો આવ્યો અને પોતાને બોંબ ઉપર ધમ દધ પડી જતાં અટકાવવા સાથે તેણીએ ઝટ દધ એક ખુરસીનો ટેકો લઇ લીધો.

“હમે! અકારા ખુદા, હમે!!” બાણે તેણીએ એકાએક છુત તેણીની સામે આવી ઉભેલો જોયો હોય તેમ તમામ નંબળા ખોખરા

અવાજે કહ્યું—તે અવાજ કે જે મારા ભસ્તાંમાંથી બોલતું હોય તેવો તે શ્રુત સુપકીદીમાં ગણગણ કરી રહ્યો।

તે તેણીનાં પગ આગળ બોંયપર ફસરડો મારી બેસી ગયો અને તેણીનો ઠંડો, ખેતાકાત કર ધરી તેણી બણી કાકલુદી કરતી ધમે જોતો, ધણાંક ઉતાવળા, આતુર અને ભારી આનુજીથી ભરેલા શબ્દોમાં તેણીને કાંઈ સમજવા લાગ્યો. તે જેમ જેમ સમજતી ગઈ તેમ તેમ તેણીની જવાનીનું જેમ અને ખુશાલી તેણીને તજ દેવા લાગ્યાં, જ્યારે તેણીનાં સુખ્યારા ગોલાખી રાખસારાઓ ધોમલી માદર જેવા શીકકા મારી આવ્યા.

“શું એ બધું ખરું છે ? શું એ બધી ખીના સાચી છે ?” તેણીએ, તેને પુરેપુરો સમજી લઈ, સેવટે માંડમાંડ સમજી શકાય એવા અવાજે કહ્યું.

“હું કસમ પર કહું છું !” તેણે ખોખરા, ઘોઘારી અવાજે કહ્યું; “જેમ તું સુખ માટે તલમગાર છે, તેમ હું કેડેનાંખી આસરા માટે આતુર છું. નિનેટ, દરેક વાજખી દાવા અને હક સાથે હું તને અપીલ કરું છું કે તું મને બચાવ-હવે તને મને બચાવી લેવોજ પડશે !”

“પણ તે—માહરો ધણી ?” તે શીકકા, ઠંડા હોઠો ધુન્યા.

“સંભાળ, નિનેટ, ત્હારું વચન પાદ કર !” તે તેણીને કશાંતી પાદ આપતાં બોલ્યો. “એક શબ્દખી તેં બાહર કાઢ્યો તો શું બની જશે તે તું સારી રવેશે જાણેછ. ઓ, ઉતાવળ કર—વાસ્તે ખુદ ઉતાવળ કર ! મને મદદ કર—કેડેખી સંતાડી દે.”

“હેવન હેલ્પ મી !” તેણીએ લાચારીથી હાથ આકાશ બણી ઉપાડી આગુજીથી પોકાર કર્યો. “મ્હારો કશોજ ચારો નથી.”

“ત્યારે ચાલ, મને કંઠેથી સંતાડી દે. જાપરી પાસે વખત કશોથી નથી. ત્હારો વર આવે આવી લાગશે. એક પણ ખોલી તે મોહતનાં ડાચામાં નજદીક ગયા બરાબર છે.”

“મ્હારી પુઠે આવો,” તે અખળાએ શાંત અદ્વિતીય કહ્યું. જ્યારે તેણીનાં અવાજમાં સમાયલી નખળાઈ, તેણીની છાતીમાં ચતી ધાસ્તી અને ગમીની લાગણીની એક ચોખ્ખી સાહસત પુરી પાડતી હતી. એક પાધરીનાં હાથમાં સપડાયલી એક હરણી મીસાલ ધુજતી તેણી તે મકાનના એક પાછલા અને પડત સાંકડા દાદરનાં મુખડે આવી ઉભી. તે તેણી નરમ પગલે ઉતરી ગઈ અને પછવાડે એક પડછાયા મીસાલ તે આવ્યો. ધાસ્તી અને શરમીંદગીથી તેણીનું શ્વાળુ મુખકું સફેદ અને લાલ વારંવાર ચતું હતું અને ધુજતાં ધબકતાં ખાતેન સહીત, નરદમ ચોરની અદ્વિતીય ભરતાં પગલાંએ તેણી તે ચાંદણી રાત્રે તેણીનાં તે મકાનમાંથી બહાર પડી, એક સાકડો ગલી પસાર કરી એક ખોટ હાઉસ આગળ આવી ઉભી.

“ઓ ઉતાવળ ખુદાને ખાતર ઉતાવળ કર !” તેણીનાં દોડતા આકાર પાછળ ધસડતાં તે બોલતો હતો.

“આવ જમા છે,” વિલો ઝાડના ભારી ગુછળાં વચ્ચે આવેલાં એક ખોટ-શેડ બણી આગળી કરી તે બોલી, “હું પાછી આઉં ત્યાં સુધી ત્હમે અંહીજ પડી રહેજો. પછી આવીને હું ત્હમને પેત્રા દુર દેખાય છે તે પડત બેરમાં નદીમાંથી હંકારીને લઈ જવશ. એ સૌથી સહી સલામત જગ્યા છે. લોકોએ મકાનને જુતથી બમાયલુ

માનેછ, તેથી ત્યાં કોઈખી જતું કે આવતું નથી. એટલે લહારી સન્નામતી સારી રીતે જળવાઈ રહેશે.”

“તું પાછી આવશેની ?” તેણીનો હાથ ધરી તે જુરસાથી કર-ગરી બેઠ્યો; “અને તું મને કોઈખી દીવસ ઉંઘાડો તો નહિજ પાંડશે કે ની ?”

“મેં મ્હાં વચન શું લહમને નથી આપ્યું ?”

“હા, પણ તું તેનેખી ના કહેતી એ ત્હારા ભરથારને. એ પ-ત્થરના હૈયાનો છે અને મ્હાં પાંખદુ વગર દયાએ એ જરૂર પોલી-સનાં હાથમાં આપી દેશે. તું જાણેછ, તો પછી મ્હાં શું થશે તે; અને યાદ રાખ તો પછી ખરેખરી તો તુંજ મ્હારી ખુની લેખાશે. અને નિનેટ-બહાલી નિનેટ, ત્હારા દીવ્રમાંખી એક વખતે મ્હારે માટે ખ્યાર હશે !”

તેણીએ એક ઉડા નિસાસો નાખ્યો. “એ બધી યાદ મને ના આપે.” તે આંખમાં આંચુ સાથે ગમગીન સાહદે બોલી “અને હવે ફેરવેલા”

“ફક્ત એક પણ થોભ,” અને તેણે તેણીનાં હાથમાં એક ઝીણી સીસી સેરવી દીધી, “આપ એને પીવા આપજો,” તેને કાન ઉપર પડી કહ્યું “અને તું પછી તમામ સહિસક્ષામત થશે. જરાખી ખીલતી નાં. એ એને કશીખી ઇન્જ પુગાડનાર નથી.”

એક કમકમાત સાથે તેણીએ તે ખાટલી તેણીનાં પોશાકમાં સેરવી દીધી. તે તે ખોટ-હાઉકમાં અંદર જઈ જમીન ઉપર સુખ કરારથી અરડાઈ પડ્યો, બ્યારે બાપડી નિનેટ મોહત જેવા

શીકા એક સાથે, દીલનાં દુઃખથી ખીલતી ધુનતી, નાસીપાસીથી બધી કચડાઈ ભચડાઈ ગયલી, નિસાસા ઉપર નિસાસાઓ ફેંકતી તેણીનાં ભરથારનાં ઘેર બણી પાછી ફરી અને દાદર બધી ઉપર આવી પોતાનાં ઓરડામાં સહીસલામત ભરાઈ બેઠી.

તેણી ધન દધ એક ખુરસી ઉપર બેસી ગઈ અને પોતાનું દુઃખનું, ભમનું માથું તેણીનાં બે ધુનતા કરોમાં ધણું બેસતી દાખ્યું. “ખોદા મને મદદ કર!” તે દુઃખનું એક ડચકું ખાઈ, ધાસ્તીથી ફાટી જતી છાતીએ ધણું દયાપલા, દયાજનક અવાજે બોલી. “હું શું કરું? એને એ મ્હારો ભરમ કેમ કેહું? એ લુચ્ચા, ઠગારાઓ બણી ધણે દયાહીણ છે અને જો એ અમારી વચ્ચેનું જોડાણ જાણે તો વગર દયાએ મને તેની ઓસરી ઉપરથી હાંકી કાઢે. ઓ, મ્હારા સાચ્યા ભરથાર, આપણું લગનના પેહલાજ દીવસથી હું ત્હારાથી કાંઈ ચીજ છુપી છુપી કરુંછ. અરે, એ કેટલું ધીકકારવા જોગ છે—એક તરતની પરણેલી મોહરદાર માટે કેટલી હદનું શરમ ભરેલું! પણ મ્હારા ખોદા, હું એને કેમ કેહું? એ બધી નામોશીની વાત એની આગળ કેમ જાહેર કરું?”

તે ધણી ગુચવાવા અને ગભરાવા લાગી, તેણીની ગુંગળાતી છાતીને રાહત આપવા તેણીએ રડવા માંડ્યું, પણ જાણે આંખોએખી તેણીના દુઃશમન થઈ લાગ્યાં હોય તેમ તે સેહજખી રડી શકી નહિ. કેટલી મુદ્દન મુઠ્ઠી તાવ અત્યા પત્રી જે મીસાળ એક મનુષ્ય નયણું અને છે તેટલા બેતાકાત શરીર સાથે તે સુંદરી ઉઠી અને તેણીના ઓરડાનાં મોટાં તખતા આગળ જઈ ગાળ હોરવા લાગી.

તેણી આતેનથી હડક ધરજતી હતી—તેણીનું આખું શરીર એક તોફાની પવનમાં ઉડતાં પંદડાં મીસાત્ર ધુળતું અને કંપતું હતું. તેણીનો એકેએક સાંધો ધીલોધમ થઈ દુઃખતો અને કળતો હતો. તેણી ભારી સુશીળતે તેણીનાં પગ ઉપર ટટાર ઉભી રહી, વાળ હોળી શકતી હતી—તમામ બેધ્યાનપણે, જાણે પોતેપોતાને જુલો ગઈ હોય તેમ. થોડીક પળો પછી તેણીને તેણીની સ્થિતીનું ભાન આવ્યું અને તેણી ઝબકી ઉઠી. તે મોટા સફેદ આયનામાં તેણીએ ડોકાવ્યું અને પોતાનાં ચેહરા ઉપર છવાઈ રહેલી ધારતીની સફેદ પુણી જેવી લીટીઓ નિહાળી તે બીહકથી એક બે ડગલાં બાછળ હતી ગઈ.

“હું કેટલી બધી શીકકી લાગું છું!” તે મનસે બરબડી; “મહારા ચેહરા પર બ્યાપી રહેલી એ લાગણીઓ એને નિહાળવી નહિજ જોઈયે. નહિતો અમરથો એ વહેમ આશે,” તેણીએ તેણીનાં વાળનો ભરાવદાર અમેરો છોડી નાખ્યો અને તેને હોળવા લાગી. એકાએક કરી ખ્યાલ તેણીને આવ્યો; અને તેણી કમકમી રહી.

કમકમાત અને કચવાતનીજ લાંગણી સાથે તેણીએ તેણીનાં પહેરણમાં સાંતેલી પેલી ન્હાની સીસી કાઢી અને તેમાંથી એક બે ટીપાં એક ટીપાઈ ઉપર પડેલાં પાણીનાં ભરેલાં ગલાસમાં નાંખ્યાં અને પછી તે નજીસ પ્રવાહીથી ભરેલી બાટલીને તેણીએ એક ખાનામાં સંતાડી દીધી. ઉપરું દુષ્ટ કાર્ય કરતાં તે સુદ્ધ ચાતુરી તનબદનથી કંપી ઉઠી, પણ જાણે પોતાનો તેમ કીધા વગર ચારોજ ન હોય તેમ તેણીએ એક ઉડો નિસાસો નાખ્યો. “લગનનેજ દીવસે હું એની

સાથે આવો દાગો રમુછા।” તે મનસે બરબડી; “ઓ, કેવું કંગાળ કેવું બેશરમ।”

તેજ પછે તેણીનાં બરથારનાં પગલાં તેણીએ સમજ્યાં અને તે અંદર આવ્યો. પીએર લઈ હવરત રહ્યો। કમ્બર સુધી લંબાયલાં વાળ સાથનાં સુંદર ઉંઘાડાં માથાં, બરફ જેવી ખોલ્લી ગરદન અને ખોલ્લા બરાયલા હાથ સાથે રાતનાં એકાંતમાં ઉભેલી તે અબળા એટલીતો મનોરંજક દીસ્તી હતી કે તે જવાન તે ખુબસુરતીને અગ્નયખીથી જોતો અચાચક જેવો ઉભો. તેની નજરમાં, તે પળોએ, તે માહયુગ કાંઈ એર કોસમની સુંદર જણાતી હતી.

“નિનેટ,” તેણે હરખ અને જોરસાથી પોકાર કાઢ્યો, “ઓ, નિનેટ, કહે મને કે હું કાંઈ સ્વપ્ને જોતો નથી. શું એ તુંજ છે, તુંજ મ્હારી વહાલી, મ્હારી એકલાની, મ્હારી પોતાની?”

તેણીનાં શીકકા ચહેરા ઉપર લોહી ધાઈ આવ્યું અને શીકાંસ અને ધાસ્તી ગાયેય થઈ જતાં એક સુંદર જેવા લાયક મનોહર ચીત્ર તે પોતે રજુ થઈ. “હા-હુંજ છેઉં, ત્હમારી નિનેટ,” તેણીએ બચ્ચાં સહી લાડથી કહ્યું અને પછી નરમ પગલે ચાલી, સઘળું વિસરી જઈ, તે તેની ગોદમાં જઈ ઉભી. તેણીએ તેણીનાં સફેદ કરો તેની ગરદન આસપાસ વિટાળ્યા અને તેણીનું બરાવદાર માથું તેની મજામુત ગોરી ખોલ્લી છાતી ઉપર ટેકવું, બ્યારે તે ખ્યાર ઘેજા પત્નીએ તેની બચ્ચાં જેવી બોલી મારગનાં પાકેલાં બોર મીસાળલાલ થઈ આવેલા રોખસારાઓ ને ચુમ્મીઓનાં ઝાપટાંઓથી ધમધમાવી મેલ્યા. તે તે બે તરતનાં પરણેલાં લાંઓ માટે સ્થાથી સુખી બડી હતી, મગર નિનેટનું જીગર અરેખડું

પુશાલ ન હતું. તેણીનું બાતેન તો તે એક સર્યામ તેની સાથે ઠગા-
ધજ ખેલતી હતી એ ખ્યાલે, તે પુશાલ પળોએથી, તેણીને દંખ
દધ પજવ્યા કરતું હતું.

પણ તેને તે કાંઈ જાણ્યું નહિ-જાણવાની દરકાર પણ કાંઈ
નહિ. તે કશું પામી કે સમજી જમજ શક્યો નહિ. તે સર્યામ તે
નાજીક રાખીને આકાર તેની પનાહમાં હતો એ વિચારે છાકટા
જેવેલા બની રહ્યો. કશું નિહાળવાની કે તપાસવાની ગોચર તેની
પસે આંખોજ ન હતી.

તેણી એકાએક તેનાં પાંસાંમાંથી અજાગી થઇ ઉભી “પીએર,”
તેણીએ હસીને, શરમીદગીથી ઝુલાઈ પડેલાં ભવાંએ કહ્યું “મને
ધણી તરસ લાગીછ. જરા વાઈન નહિ લઈ આવો? આપણે
સાથે પીજ્યે.”

તે વીજળી વેગે તે ઓરડામાંથી બાહર જઈ એક વાઈનની
ડીકાનટર લઈ આવ્યો તેણીને તાકાત આણવા સારું કશાંથી પીણાની
તેણીને પોતાને પણ જરૂર હતી અને તેણીએ પોતે તે પીધો.

“હવે લેઓ જસ તહમે લેઓ,” તેણીએ પેલી દવાના બે ત્રણ
ઝાંઝાં નાખેલાં ગલાસમાં સફાઈથી તે દારૂ નાખી કહ્યું. તે ગલાસ તેને
આપતી વખતે દેખાઈતી રીતે તેણીના હાથે ધુજતાં હતાં, છતાં તે
તેનાં ખ્યારમાં અને તેની મોહરદારનાં ખ્યાલમાં એટલો તો અંજાઈ
ગયો હતો કે તે તે જોઈ શક્યો નહિ.

તે તે એક ટાંસે પી ગયો અને પછી ગલાસને ટેબલ ઉપર
મુકી લગાર ખખાર ખાતો લાગ્યો. તેણીની ખુબસુરતીએ તો તેને

અત્યાર આમમથતો પુરનો છાકટો કર્યો હતો. મગર તે દાર તેને ધણો જલ્દ લાગ્યો અને છાકટાપણ એકાએક તેના ઉપર માલેખ થઇ આવતું હતું તે એવું પામી ગયો. થોડાજ વખતમાં તેની જીભ તોતરી બોખરી થવા લાગી. તેની આંખ વિંચાઈ વિંચાઈ ગઈ અને તેનાં માથામાં કોઈ ચીજના ઝોકા થવા લાગ્યા.

તે એક હમેરા આઠ બોંબ ઉપર પડી ગયો અને પાછો તરતજ ફજેત જેવો ઉડી ઉભો થયો. એ તેને શું થતું હતું તે તે કદી શક્યો નહિ. તેનાંથી ટટાર ઉભું રહી શકાયું નહિ અને પાછો તે આપ પડી જશે એવું વિચારી તેની પરજોતરનાં ટેકાથી પિછાણાં ઉપર જઈ અરડાયો.

તે સહેજ વારમાં બર ઉંધમાં પડ્યો. તે ઉંધ એટલી શાંત, અને હીલચાલ કર્યા વિનાની હતી કે એક લાકડાંનાં કકડા મીસાલ ચત્તાપાત પડેલા તેનાં બરચારને જોઈ નિનેદ તેને તમામ સુધ્ધી બુધ્ધી વિના અવાચકજ પડેલો માનવા લાગી.

તે ધાસ્તીથી ધુજતી તેનાં ઉપર વાંકી વળી.

“કેટલી જલ્દી અસર થઈ!” તે મનસે ખરબડી; “ત્રણ કલાક સુધી એ એમ પડી રહશે અને હું ત્રણ કલાક સુધી સલામત હોઉં. એ, ખોદા, મ્હારાં માથે આવી પડેલી ગંભીર ફરજ બજાવવા હવે તું મને હીમ્મત અને સત્કુરી આપ!” આંખુઓ વચ્ચે કરગરી તે બોલી; “જો હું ખરેખરી ગુનેહગાર હોતો તો મને સેહજબી લાગતો નહિ—પણ હું તમામ નિરદોષ અને સુધ્ધ હોવા છતાં આવું ખુરં કામ કરતાં મ્હારાં બધાં હાજાં મગડી જાએછા!”

અને તેણીએ એક દીવાનાં મીસાલ જુસ્સામરેલી કીસી તેણીનાં બેસુધ પડેલા ભરથારનાં ગાલ ઉપર લીધી. પછી બાળનેા અમોરો વાળી લઇ, ઉતાવળથી માથાં ઉપર ટોપી નાખી દીપ ટો ઉપર તે તે ઓરડાની બાહર પડી; પેલા ક્યદને મળવા દાદર ઝપાટાબંધ ઉતરી તે બોટ હાઉસ આમલ તેણી આવી ઉભી—તેણી કે જે આટલી સુધ્ધ અને આટલી પ્રમાણીક હતી છતાં તેણીની પરણી જીંદગીનાં પેહલાજ દીવસે તેણીનાં બોલા ભરથાર સાથે દગો રમી ખીજાંની પાસખાંની કરવા જતી હતી!

—:૦:—

પ્રકરણ ૪.

આકાશમાં એકાએક વાદળાંઓ ચઢી આવ્યાં, રૂપેરી ચાદરણીનું તેજ ગુમ થઇ ગયું અને રાતની ચુપકીદીમાં રાજ્ય ચલાવી રહેતો માહબોખતાર વાદળાંઓમાં ભરાઇ જઇ, ચોમેર ચુપકીદી સાથેનો સીદા અધકાર ફેલાઇ રહ્યો. ફજતાં શરીર સાથે નિનેદ તે એકાએક છવાઈ રહેલા અધકારમાં ઝડપી પગલે ચાલી આવી તે બોટ હાઉસ આગલ ઉભી રહી.

તેણીનાં છુપા, ઝડપી, નાનુક પગલાંનો અવાજ સમજી તે બાહર આવ્યો અને એક નાહની હોડીને દરીઆમાં તરતી કરવામાં તેણીને હાથ લાગ્યો. એક શબ્દથી ઉચાર્યા વિના તેઓ તે બોટમાં ચઢી બેઠાં અને એક ઝડપી સાંપની ચાલે વેહતાં તે સ્વચ્છ પાણીનાં

ઝરામાં હાથેસાં મારવા લાગ્યાં. કેવી રીતે હંકારી જવું તેની હાથથી નીશાનીઓ કર્યા શીવાય ત્યાં કશી વાતચીત ચાલતી હતી નહિ. તે ગુપ્ત અંધારા ગારમાં તેઓ તે નદીમાં આગળ અને આગળ વધ્યાં ગયાં.

“ધણું દૂર છે કે?” તેણે ધીમા અવાજે પુછ્યું.

“નહિ.”

“તું અહીં કેવી રીતે આવી શકી?” તેણે આતુરતા અને ખુશાલીથી ઝળકી રહેલી આંખો સહીત બીજા સવાલ કીધો.

તે બાળાનાં ગલાંમાંથી દુઃખનું એક સુકકું ડસકળું બાહર પડ્યું.

“એ એક ઘણી સારી શરૂઆત છે.” તે તીરસ્કારથી બોલી. “મ્હારી પરણી જીંદગીનું પહેલું કાર્યજ મ્હારા ભરથાર સાથેના ઠાગો છે.”

“પણ એ બધું પાચી તો નહિ જાય—ત્હારી ખાત્રી છે?” તે બીહધેલા અવાજે બોલ્યો.

“હા, મેં બધું બરાબર કીધેલું છે.”

“અને તે માટે તું દલગીર થએલી લાગેછ.”

“હું એમ કદીબી બોલી નથી.”

“નહિ, પણ ત્હારો અવાજ, ત્હારો ચેહેરો એ બધું બોલેલી રીતે કહી આપેછ

“અવાજ અને ચેહરા ઉપરથી બધું ખારીક અવગણી કરતાં ત્હમે ક્યારથી શીખ્યાછ, વાર?” તેણી તેનાં ચેહરા બહુી જોયા વિના ખારી તીરસ્કારથી જોણી.

“નિનેટ, નિનેટ, તું આવી રીતે જોણી મ્હારી લાગણી ના દુઃખાવ. તું જાણતી નથી કે ત્હારો એવો તુચ્છકારથી બરેલો કંડો ચેહરો, ત્હારા તાંજોમારતા શબ્દ મને છાતીમાં કાંટા મીસાલ ખુંચેછ. એ બધી ચીજ મ્હારી ગર્ભ ગુજરી જાણે કાલેજ બની હોય તેમ મને યાદ દેવડાવેછ. આહ ! ને વિચાર કર કે એક વખતે હુંખી તને ચાહતો હતો.”

“પ્યાર ચાહની જોદાને વાસ્તે વાત કરતાજ ના,” તેણીએ ગુસ્સાથી ગગડાત કરી તેને ચુપ કીધો “મેં કીધેલું બુર કામ મને પુરતી રીતે સતાવછ. તેનો પ્યાર-તેનો વિશ્વાસ અને તેનાં વિશ્વાસનો કીધેલો ભંગનો ખ્યાલ મને આવેછ અને હું મને પોતાને ધીકકારુંછ.”

“પણ મ્હારો દાવો તેનાં કરતાં વધારે વાજખી અને વધારે મજબુત છે-મ્હારો હક ધ્યેધ્ય ખરો છે, અને તે તું સારી રવેશે જાણેછ.”

“હું તે જાણુંછ,” તેણી જોણી અને પછી જાણે કશી વાત કરવા નહિ ઇચ્છતી હોય તેમ તેણીની આસપાસ ફેલાઇ રહેલાં અંધકારને ટીકવા લાગી, જાણે તે અંધકાર પાસે તેણીનાં ગેરમનસાદથી ચીસચીસ પાડી રહેલાં ખાતેનની તે દાદ ચાહતી હોય તેમ.

“હું પાછો આયોજ તેથી તું બહુી દસગીર અને અસંતોષી દેખાએછ,” તેણે જારી રાખ્યું. “ઓહ નિનેટ ! અને તું એક વખતે

તો એમ કહતી હતી કે મ્હારી તરફનાં પ્યાર અને ફરજમાં તું કદી બી પાછી હકશે નહિ.”

“અને તે મ્હારું વચન મેં સારી રવેશે નથી પાળ્યું?”

“પાળ્યુંછ; પણ ખરા અંતઃકરણથી તો નહિજ.”

“મ્હારો કશો ચારોજ નથી. મ્હારાં માથે આવી પડેલી ફરજ મ્હારાં બળ કરતાં ઘણી વધારે બળવાન પુરવાર થઈછ;” તેણીએ કહ્યું; અને પછી ગદગદીત કંથે વધાર્યું, “જ્યારે હું મ્હારી નવી ખુશાળીનાં ઉંબર ઉપર ઉભી હતી-જ્યારે મ્હારી જીદગીનું સૌથી ખુલ્લું સુખ આખવાની હું અણી ઉપર હતી, ત્યારે ત્હમે આવ્યા-મ્હારા સુખનો છલાછલ પ્યાલાને છેક મ્હારા હોથ આગળથી હડ-સેલો મારી તેનાં ત્હમે ટુકડે ટુકડા કરી નાખ્યા-મ્હારા ખુશાળી અને સંતોષથી છવાયે જતાં જીગરને નાશીપાસી અને નામુરાદીથી ચીરી ફાંસી નાખ્યું! આહ પણ મ્હને મ્હારી સેહજબી દરકાર નથી, સુખોની હું ટાયણી ભારખી ગણનાં કરતી. નથી-પણ-અરે, પણ તેના પ્યાર, તેનાં મ્હારા ઉપરનાં અધાગ વિશ્વાસનો ખેન ખ્યાલ આવેછા” અને તે બિચારી તેણીનું ભરાવદાર શીર તેણીની અર્ધા ઉંઘાડી છાતી ઉપર નાખી દધ એક ખોદ્દજનક રડવું રડી. રે, તેણીનાં લગનનીજ પેહલ્લી પોહરે તેણીની નાજુક નયનોમા પડતાં આંજીઓથી તે કેવાં કડવાં, કેવાં વિલાપથી ભરપુર, લોહીનાં આંજીઓ હતાં!

“પુહા હું તો ખારતોતો કે એવી મુરખ નબળાઈથી તું નિરાળી હશે.” તે ભારી તિરસ્કારથી બોલ્યો; “શું ત્યારે તું એ ત્હારા થતા વરને ચાહેછ, એમ?”

“તે મ્હાં કામ છે!” તેણીએ તેણીનાં આંતુઓમા મગરૂરીથી શીર ઉંચું કરી તુમાખીથી કહ્યું.

“ઠીક છે, નિનેટ, ઠીક છે!” તે ક્યોર સાહજે બોલ્યો, “પણ એટલું તો હંમેશને માટે યાદ રાખજો કે આજની ત્હારી ત્રીક જો કોઈખી દીવસે એને જાણીજ તો તું એની નજરમાં સદાની હલકી, તુચ્છ અને પાછળ લાગશે!”

તેણી કમકમાતથી તે બોટનાં એક ખુણામાં જઈ બસાઈ. “શું એવા શબ્દો બોલવાની ત્હમને મગ્નહ લાગેજ?” તેણીએ દબાએલા, નમળા, આંતુજ કરતા અવાજે પૂછ્યું. “આવી મ્હારી કૂર મગ્નક કરવાનું શું ત્હમને ખરેખર ગમેજ?”

તે જુરસાદાર શબ્દોથી તે લગાર ઝંખવાણો પડ્યો.

તે તમામ ચુપ થઈ ગયો અને ચુપકાદીમાંજ તે બોટને હલેસાં મારવા લાગ્યો. તેનું મગ્ન વિચારોની લાંખી અલગારોથી બરપુર હતું, જ્યારે તેનાં સુખ્ખત, પાછું હૈયામાં તે નિરદોષ સુંદરીની જીંદગીમાં કષ્ટનાં કાંટાઓ ભેળવાની તે જે શરૂઆત કરી રહ્યો હતો તે માટે પશ્ચાતાપની ધીમી લાગણીઓ ઉત્પન્ન થવા લાગી. તે લગાર શરમી-દગો બન્યો. તેને તેણીએ જે જે સોચ્યું હતું અને હજી પછી તેને ખાતર, તે બાપડી સોસનાર હતી તેનો ખ્યાલ આવ્યો; અને તેણીની જવાંનીની સુખી સહવાર, તેણીનાં સ્ત્રીપણાંની આબાદી અને ફ-તેહ તે હવે પછી છીનવી લેનાર હતો તે વિચાર તેનાં મગ્નમાં ધુસી આવતાં-ગમે તેવાં પથરનાં હૈયાનો બેશરમ મરુદ તે હતો છતાં-ધીમે પસ્તાવા તેનાં અંતઃકરણમાં થવા લાગ્યો.

“આએ રહ્યું તે મકાન,” તેણીએ તે અંધકારમાં દુર આવેલું એક ચોરસ ન્હાતું ધર બતાવી કહ્યું. તે એક ન્હાતું અસલની બાંધણી ઉપર બાંધાયેલું મકાન હતું, જે તે નદીની એટલી તો નજદીક આવ્યું હતું કે સાધારણ તકાવતે બોટમાંથી તે ધરમાં દાખલ થવાની પેહલ્લી બીજી સીડી ઉપર આસાનીથી કુદકો મારી શકાતો હતો. તે પથરનું બાંધેલું એક ખડત હાલતમાં પડી રહેલું ભુતો અને પલીદોનાં વાસાથી ઘેરાયેલાં મકાન તરીકે ઓળખાતું હતું અને ત્યાં તે ગામડાંનું અભણ લોક કદીખી જતું હતું નહિ. “એ સૌથી સલામત જગા છે,” બોટ તે મકાનની નજદીક આવતાં તેણીએ કહ્યું. “અહીં કદીખી કોઈ આવતું નથી. લોકોમાં એ મકાનને માટે એટલી બધી તો ધાસ્તી પેદા થયેલી છે કે અહીં આવીને જોઇ જવાનો ખ્યાલ વટીક કોઇ કરી શકતું નથી. ધાસ્તી તળી જાય ત્યાં સુધી ત્હમે અહીં રહેજો. હું કાલે અત્યારે પાછી આવશ ને મ્હારી સાથે કાંઇ ખપ જોશું લઇ આવશ. તેટલાં તો ત્હમને આએ ડરામણાં મકાનમાં એમનું એમજ રહેવું પડશે—અંધારા મારમાં, ભુખ્યા તરસ્યા. ચાલો બોદાને ખાતર હવે ઉતાવળ કરો. દરેક પળ ધાસ્તીને નજદીક અને નજદીક ઘસડી લાવેછ.”

“તું પાછી કેમ જઇ શકશે?”

“તેની ત્હમને પંચાત કરવાની કશી જરૂર નથી—હું છેલ્લે ને આએ વેહતાં પાણીનો ઝરો છે.”

“ને તું મને, અને ચુપકીદી અખ્યાર કરવા તેં આપેલાં ત્હારાં વચનને તો નહિજ ભુલી જશેતી?” તેણે તેણીનાં સુવાળા કર

ઉપર પોતાનો જમણો ખરખરડો કર મુકી કહ્યું. “તું અહીં આવ્યા કરશેની?”

“ખીલવાની કરી જરૂર નથી.” તેણીએ ક્યારે અવાજે કહ્યું. “જ્યાં સુધી મ્હારાં જીવમાં જીવ છે ત્યાં સુધી હું મ્હારી ફરજ સારી રીતેજ બજાવીશ.”

“તું એક ખરી બાહદુર છોકરી છે,” તેણીનાં શીકકા મકકમ. ખુબસુરત ચેહરા બણી અભયબળી અને વખાણુની એક નજર નાંખી તે બોલ્યો. “ખચ્ચીત, ત્હારી પાસે એક આવું અગાધ કામ હું કરાઉંછ તે માટે ત્હારે ખાતર હું ધણો દલગીર છેઉં.”

“દલગીર કે ખુશી થવાનો આ કંઈ સમો નથી,” તેણીએ કંડાધથી કહ્યું. “હવે તો જે બન્યું એ બન્યું. વખત ના બોલવ અને હવે ત્હમે જતા રહો.”

તે વાંકો વળ્યો અને તે મીઠા સફેદ મુખમુદ્રા ઉપર એક બેસો લીધો, જે માટે નાતો તેણીએ કાંઈ વાંધો ઉઠાવ્યો કે નાતો તેણી રાજ કે સંતોષી થએલી જણાઈ; ત્યાર પછી તે બોટને તે મકાનની સફેદ દીવાલોની નજદીક લઈ આવીને એક કુદકા સમેત તે જમીન ઉપર આવ્યો.

અંદરમાંના ઝાંખા કોરણો સીધા વાઢળાઓને ગોથા ચીરીને આકાશમાંથી બાહર ડોકાવા લાગ્યાં, અને તેઓનાં ધીમાં શીકકા પ્રકાશનો પડછાયો નદીનાં ખાણી ઉપર ફેલાયો. તે અધારી ધમગોર રાત્રે તે પરીસુરત બાળાનો ચેહરોનમુન મુખડો મોહત જેવો શીકકા અને

ઉજળો સપ હતો. તેણી તે મકાનની અંદર તે સહીસ્રક્ષામત જઇ શક્યો હતો કે નહિ તે નિકાળવા થોડીક પળે ત્યાં થોભી અને પછી તેણીનાં તાકાત અને ગોથા જીવણ વિનાનાં હાથોમાં હલેસાં ધરી મીલ હાઉસ ભણી પાણીની પોહળી પીડ ઉપરથી જવા લાગી.

તેણી તેણીની સનમુખ ફસડાઈ પડેલાં ધાસ્તીભર્યાં કાર્યથી અત્યાર આગમ્યની એટલી તો ઠાકીને લુસ થઈ ગઇ હતી કે મન વગરનાં હલેસાં મારવાનું કામ તેણીની ઠાકમાં કરી પણ રીતનો ચીં તાતુર વધાગે કરી શક્યું નહિ; એકાએક દુઃખતા પવનનાં સુસવાતા અને ધીમે ધીમે થતી ભરતીનાં ધીમાં સુકડ કરતા અવાજો તેણીને બીહધરાવીને બેતાકાત કરવાને બદલે તેણીનાં દુઃખી, બેસખર દેમન ગને થોડીક ઘણી તરોતાજગી અક્ષવા લાગ્યા. તેણીનાં માથાંની બરાબર ઉપર આકાશમાં અરડાઈ પડેલાં કાળા બીહામણાં વાદળાંઓ, પાણીની ઉપર પડતાં તેઓનાં પડછાયાનાં શીલા ભયંકાર ધાબાંઓ, ધ્રુવડ પક્ષીની પાંખનાં ફફડાત અને જીગરને આરખાર ચીરી નાખે એવી ચીચ્યારીઓ તેણીને નાસખરીથી ધુળની ધનકાવી મેલવાને બદલે, તેણી સનમુખ અરડાઈ પડેલી ફરજ ધીરજથી અભવવા ગોથા તેણીને હીંમત અને ધીરજ દેતાં હતાં.

ત્યાર પછી જમીન આવતાં તેણી બોટમાંથી કુદકો મારી બાહર આવી. પછી તે બોટને બાંધી તેણી ઝડપી, સાચુત કદમે પોતાના મકાન ભણી ચાલી આવી.

પોતાનાં પ્રગમાંના ખુત કાઢી લઈ, તેને હાથમાં પકડી તે દાદર-એક ચોરની અલ્લએ કમાનમાંથી છુટેલાં એક તીરની ઝડપે ચધી

આવી અને પોતાના હંધાડા ઓરડામાં આવતાં તેણીનું નાજુક જીમર ધણી જોસથી ધમકવા લાગ્યું. તે ઓરડો એમનો એમ હતો. જ્યાં એક ખીજાણું ઉપર તેણીનો બરથાર તેણી તેને છેલ્લે છોડી આવી હતી તે હાલતે જોમનો તેમ, તદ્દન હાલ્યા ચાલ્યા વગર ચતોપાત પડ્યો હતો. તે હજુ બારી બર જોધમાં હતો અને તેનો ધાડો, ઘોઘા રી ધોરવાનો અવાજ તે શાંત મધ્ય રાત્રીએ તે નીરદોષ બાળાનાં બાતેનને છેક ધણી હંડાણથી ધુળવી ધપકાવી મેલતો હતો.

“થેન્ક યોડ !” તે બરબડી; “ઓહ, થેન્ક યોડ !” અને તે ગુથજુમડીએ પડી તેણીની રાત્રાના ધારા મુજબની બંદગી કરવા લાગી. તેણીએ એક ધણી જીરુસાદાર પ્રાર્થના કરી, જેમાં તેણીએ તે માલિકે જેહાન પાસે ધણું કરમરી માંગી લીધું કે જેવી રીતે આજ રાત્રે તે સહીસલામત, તેને મલ્યા પછી, પોતાને ખીજાણે જવા પામી હતી તેવી હંમેશાં પામતી રહે.”

બોણી નિરદોષ નિનેટ ! તે પોતાને તદ્દન સહી સલામત ધારતી હતી.

સહીસલામત શું તે બાઈ ખરેખર સહીસલામત હતી ? આહ ખ્યારનાં અધાપામાં તેણીને કશું જણાઈ શકતું હતું નહિ, મગર તે બિચારી સહેજખી સહીસલામત તો હતીજ નહિ, કેમજે ધીકકાર અને અદેખાઈની એક નહિ પણ હજાર આંખો હોય છે; જ્યારે ખ્યાર આધળો બની કોઈ પણ ચીજ નિહાળી શકતો નથી, ત્યારે તીરસ્કાર અને ધર્ષા એવડી જગૃત રહી સધળી ચીજો તરફ પોતાની તીણી નજરો સદા ફેંકતી રહે છે !

*

*

*

“પીએર લર, હું ત્હારી સાથે કાંઈ વાત કરવા માંગુંછ.”

તે જવાન મીઠર પોતાના ખુશ ખ્યાલોમાંથી ઝબકી ઉઠ્યો અને ઉપલા શબ્દો બોલનાર બણી ફર્યો.

“કાણુ? રોઝ માયકલ-નુ છે?” તેણે કાંઈક અલુગમથી તે આકારને જોઈ કહ્યું. “નિનેટને માંગેછ? એ અંદર ઘેરમાં છે.”

“નહિ-નિનેટ સાથે મને કાંઈ કામ નથી. હું તો તને મલવા માંગુંછ.”

સમીસાંહજની દીલખુશ લાઇટ લગભગ આખર થવા આવી હતી અને રાત્રીની સીલાઈ ચોમેર ધીમેધીમે પોતાની સતા પાંથરતી હતી. આખા દીનની થાક ઉતારવા માટે જવાન પીએર નદી કાંઠે આરામ અને ઠંડક લેતો ઉભો હતો. તેના ચહેરા ખુશમીનજથી ખરપુર હતો અને હોઠ ઉપર હસ્વાં સાથેજ તે તેને એકાએક બોલાવનાર અખળા તરફ ફર્યો હતો. તેનું જીગર એક નિરદોષ બકલ્યાં જેવું ખુશાળ અને શીકર ચીંતાથી વેગળું હતું, જ્યારે તેને તેની જીંદગી સૌથી સુખી, સૌથી આખાદ અને સૌથી ઝગકતી લાગતી હતી. તેને કોઈપણ રીતની ધાસ્તી કે ચીંતા હતી નહિ. માત્ર એ ત્રણ દીવસ થયાં તે, તેની સાથે એક અઠવાડિયું થયું પરણેલી અખળા માટે લગાર શીકરમંદ બન્યો હતો. તેણીનો ચહેરો લગાર જાસ્તી શીકકો અને તેણીની આંખોમાં હમેશથી ઘણું ઓછું તેજ ઝબકી રહેલું તેને હમણા હમણા માલમ પડ્યું હતું; મગર તે તેનો ખાત્રી ધખારો હતો એવું માની તેને તે ઉપર એકથી ખીજ વખત કશોખી વિચાર કર્યો હતો નહિ.

“મને મળવુંછ? કાવ?” તેણે તદ્દન બેદરકારીથી તેણીને પુછ્યું, જ્યારે આખો વખત તેની આંખો આતુરતાથી તેનાં સાદાં અસલી

મકાન બણી ટીકાએલી હતી, કે જ્યાં તેની પરીસુરત મહોરદાર તેનો કામધંધેથી પાછો ફરતો ચાકેલો આકાર મોજ અને વાહલથી રોજનાં ધારા માફક જોતી એડી હશે.

“આખર ધણી ગુંબીર છે, પીએર,” તેણી એક શીયાળનાં જોવી દુધ આંખો તે મગર મગર સાદા જવાંનનાં ટટાર આકાર બણી ફેંકી બોલી. “તે ત્હારું બેહસ્ત અહીં ભોગવી લીધુંછ—એક મુરખ, દીવાના મનુષ્ય માફક. શું હવે તેમાંથી બાહર કુદી પડવાનો ત્હારો વિચાર નથી?”

“તું કહેવા શું માંગેછ?” તેણે એકાએક ગુસ્સાથી બવાં ચઢાવી ઝતુની અવાજે સવાલ કીધો.

“જમીન અને હવા ધણાં સારાં છે,” તે દુષ્ટ દદા ખરખડી, “મગર એક ઓરતનું દીલ ધણું નીચ અને બેવફા છે.”

તે લગાર ચમક્યો. તેની જવાંન છાતીમાં એક ઝટાકે બીહકનો એક ધીમો રોહ વહી ગયો અને તેને તેનાં મકાન બણીથી નજર ખસાડી નાખી તેની પાસે ઉભેલા તે દગાખોર ઓરતનાં જુરા કથોર ચહેરા બણી ટગરટગર જોયું. તે કશું બોલી શક્યો નહિ.

“અલબટ, ત્હારી આંખો ખોળવા માટે તું ત્હારો ઉપકાર તો કદી માનવાનોજ નથી, કેમજે જેઓ પ્યારમાં છે તેઓ આંધળાં તેમજ ઉપકાર કરનાર બણી ધણાં અપકારી હોય છે.” તે દદાએ એક સાંપ પેરે સણસણાત કર્યો. “પણ મને પુછવા દે કે ત્હારી ઐરી રોજ મધરાતે કોઠને—તેણીનાં એક કોઠ લવરને મળવા જાયછ તેની તને કાંઈ ખબર છે કે? મેં તેણીને આવી રીતે બબેવાર જતાં

ખુદ મ્હારી આંખે જોઈછ, અને તેણી ત્હારી સાથે ફટ એક અઠવાડયું થયાંજ પરણીછા!"

તે ગુસ્સે થયો, બીલધો અને પછી તમામ શીકકોદય મારી ગયો!" તેની છાતીમાં એકાએક આંદરું ભરાઈ આવ્યું અને તે ખુસીબતે સ્થિર ઉભો રહી શક્યો. તેને ઝટ એક ઝાડની ડાંખળી ટેકા થકી પકડી લીધી. તેનું લોહી ગોળા ફરતું બંધ થઈ ગયું—તેનું જીગર ધબકારા કરતું ઉભું રહી ગયું અને તે તમામ સુનો સાવજ અને અવાચક બની રહ્યો, જાણે તેનાં ખોલ્યાંમાંથી તેનો ક્ષણીત જીવ નિકળી ગયો હોય તેમ.

“તું જુદું બોલેછ—હડહડતું જુદું બોલેછા!” તેનાં જીગરમાં આરપાર ધારદાર કટારી ચલાવી દીધા પછી ખેસુમાર લોહી જવાનાં સંજયસર તે તમામ નસોસ અને બેહોસ થઈ ગયો હોય તેવા ધીમાં નખળા અવાજે, તેની વેદના કરતી છાતી ઉપર હાથ દાબી, તે બોલ્યો.

“એ જુદું છેજ નહિ. હું જો બોલુંછ તે ખોદાની હસ્તી જેટલુંજ ખરું અને સાચું છે.” તેણી બોલી, “આએ અઠવાડયામાં ખે વખત મેં એને ચોરી છુપીથી નદી કીનારે જતાં જોઈછ; ત્યાંની બોટમાં બેડ વખતે એ કેડે હંકારી ગઈ હતી—ક્યાં તે હું કદપી શકતી નથી. મધ્ય રાત્રી અને સડવારનાં પોહર દ્રાવ્યાની વચ્ચે એ પાછી ફરેછ. એમ કેમ કે એ બધું તેં હજી શોધી નથી કાઢ્યું, દોસ્ત પીએર?” તેણીએ સીપલાટ કર્યો.

“એ તેણીની વિરૂધ્ધ એક તરફ છે—એક અદેખું આજ છે!” તે બોલ્યો. તે ધણું ઉશ્કેરાઈ આવી મોટે અવાજે બાંગ મારવા

હમ્મજોતો હતો, તેની છાતીમાં સંતાએલા ખોદને સારી રવેશે જાહેરાત આપવા થકી; મગર અફસોસ કે ભારી જોહમત પછી તે માંડમાંડ સમજી શકાય એવા સાહદે તે શબ્દો ઉચારી શક્યો. “માહરી સાથેજ એની હાજરીમાં આવ અને જો ત્હારામાં હીમ્મત હોય તો એ બધું એનાં મોઢ ઉપરજ કેહે.”

“એમ ક્યાંથી તો વધુ નપેતર થશે,” તેણીએ હીમ્મતથી કહ્યું. “એ ખુશ ખુશાલ એક નવું જુઠાણું જોડી કાઢી મને ત્હારી સમક્ષ ફજેટ પાડશે. નહિ. પીએર લર, એથી ખેલતર હું કરી શકુ એમ છે. મ્હારા શબ્દોની સમ્મ્યાઈ તું ત્હારી મેજેજ પુરવાર કરી શકશે, જો ફકત ત્હારામાં ધીરજથી તપાસ કરવાની ટેવ હશે તો. આજથી ત્રીજી રાત્રે એ પાછી જશે—મે વખત ત્રણ ત્રણ દીવસને આંતરેજ એ એના કાંધને મળવા જતી મેં જોયછ. ત્રીજી રાત્રે જ્યાં ખોટ રાખેલી છે ત્યાં જઇને તું ઉભો રહેજ—ત્હારી શાંત ઉંઘના ભોગે, અને જોજો કે હું જુઠુંજો બોલુંછ કે ખરું. જો હું ખોટી માલમ પડું તો તું પુર છુટથી આખખા ગામમાં હું એક સૌથી ખુરી બદગોષ્ઠ કરનારી બક્ષા છેઉં એવું જાહેર કરજે.”

તેનાં ઉપર એકદમ હલ્લો કરી લાવેલી ધાસ્તીની લાગણીએ હવે જરા લગાર સમી ગઈ; અને તેની સામે ઉભેલી આરત શું કહેવા માંગતી હતી તેનો તેને ખ્યાલ થતાં તેની છાતી ખોદથી ઉછાળો મારવા લાગી, જ્યારે ગુસ્સાથી તેનો ચેહરો કાળો ફણુક મારી આવ્યો.

“આહ, જો તું એક માટીદો હતો!” તે બીડેલા દાંતો વચ્ચે તેનાં નહિ વર્ણવી શકાય એવા ગુસ્સાને બાહર પાડતાં ધીમાં ઝનુંની અવાજે બોલ્યો.

“તો હું ધારૂં કે તેં મ્હારું ગળું નજર ભયડી નાખ્યું હતો!” તે હસીને મળકાત કરતી બોલી; “કારણ કે—કારણ કે તું એક કેવી ખુશી આરતને પરણ્યો હતો એવું મેં તને દેખાડી આપ્યું.”

“એકદમ ચુપ થા;” તેણે ગુસ્સાથી આખખા દીસે ધુજતાં ગર્જના કીધી. “મ્હારી નજરો સનમુખ મ્હારી મોહરદાર માટે કશાખી ખુશ શખ્દો બોલવાની તું હીમ્મતજ ના કરતી.”

“તુંને મનાવતાનું કામ ઘણું કઠણ છે,” તે બોલી. “પણ મ્હારી માફક એક ઉદ્યુ જાંઘી ગુમરતાખી ઘણા જવાન્યાઓ છે.”

“તું એક વખતે તો એની મીત્રણ હોવાનો દાવો કરતી’તીની?” તેણે તે દલાનાં ખુશ કપડી એહરા ઉપર એક ધીકકારની નજરે જોતાં કહ્યું. તે શખ્દો તેણીને કશી અસર કરી શક્યા—તે કપકારપી શખ્દોથી તેણીના મ્હેરા ઉપદ લોહી ધાર્ધ આપ્યું; મગર બીજીજ પળે તે ખડખડાત હસી પડી.

“હા, મીત્ર; પણ જ્યાંસુધી હું એને નિરદોષ માનતી હતી ત્યાં સુધીનીજ.” તે બોલી. “હવે તો નહિજ. હું જાણું છું, તું મને ધીકકારશે; કારણ કે હું તને અધારામાંથી ઉજસમાં લાવી છું; મગર તેની મને પરવાહ નથી. પ્યારમાં પડેલાંઓ હ મેશાં એવાંજ હોય અને થઇ શકેછ.”

તેને તેનો એહરો તેણીનાં બેડાળ મુખ ભણીથી હચાડી નાખ્યો અને તેની સમક્ષ અરડાઇ પડેલી કુદરતી રચનાને બેદરકારીથી જોવા લાગ્યો—તે દેખાવ કે જેની ભણી થોડીક મીનીટો થયાંજ તે વખાણની એક સુખી ખુશાળ નજરે જોતો હતો. તેની આસપાસ હવે

સર્વામ આધારો ફેલાઈ રહેશે. સધળું તેને શાંત અને ખાગે બેઠસ્તનાં જેવું જણાતું હતું-થોડીક મીનીટો અગાઉ તે સધળું આનંદથી ઝળકી રહેલી આંખો અને હલકાં વા જેવાં જીગરે નિહાળી રહેશે હતો. અને હવે-હવે ચોતરફ ખીહામણો, સીંહા અંધકાર ફેલાઈ રહેશે તેને જણાયો. તેને લાગ્યું કે તેની જીંદગીમાં એક હવે એવો મારી બોલો આવી પડશે હતો કે જેને ઉપાડવાની તેનામાં મુદ્દલ તાકાત હતી નહિ-તેને લાગ્યું કે તેનાં શીર ઉપર હવે એક એવો જાલેમ સીતમ આવી વરસશે હતો કે જે તેનાં બળ કરતાં ધણો જોરાવર અને તે સહન કરે તેથી ધણો બધાં જાદા જાદાકારક હતો.

છતાં-એ સધળી કંગાલત કે જે બાપડાની સુખી, સતેષી જીંદગીને સર્વામ કચડી ભચડી નાખતી હતી અને એ સધળું જીવ-લેણ દુઃખ કે જે બાપડાને ગુસ્સાથી દિવાનોજ કરી મેળતું હતું તે છતાં-તેનો પેદલો વિચાર તેણીની પાકીજગીને બચાવવાનો હતો. તેણી સામે મેલાયલાં જુઠાં તરકતી આજોને પાછળ મારી હઠાવી તેણીની જીંદગીને સફા અને ચોખ્ખી પુરવાર કરવાનો હતો. તે તેણીને એવી તો હાંડી શીદાગીરીથી આહતો હતો, તેણીનાં તેનો એવો તો આંધળો વિશ્વાસ હતો કે-શક ધણી આસાનીયા તેની છાતીમાં જગો કરી શકશે નહિ.

“હવે તું કાંઈ જાસ્તી કેહવા માંગેછ?” તેણે પુછ્યું.

“જાસ્તી? જાસ્તી હોયજ શું જે બોલું?”

“હીક છે. પણ માફ રાખજો કે હું એ સધળું વિસરી જનાર નથી. એ બાપદ કાંઈ અહીંજ ખતમ નથી થતી. પણ હું તારા શબ્દોમાં ખોટારું છે કે નહિ તે પુરવાર કરશ અને પ્રાણી—”

“અને પછી?” તેનો ગુસ્સાથી ભુંડ જોવો એહેરો નિહાળી તે ખીહધેલી છાતીએ બોલી.

“તે બોલવા માટે હું ત્હારા ઉપર કીનો લેવશા.”

અને તે ગુસ્સાદાર શબ્દો બોલી તેને તેની પીઠ ફેરવી નાખી, અને પોતાનાં મકાન બહારી આલવા માંડ્યું—તે ગુન્નું છુરા પત્થરનું મકાન કે જ્યાં તે છેક બચપણથી અત્યાર વેર વસ્યો, કેળાવ્યો અને મોટો થયે હતો, કે જ્યાં માત્ર સ્વમાન, સદગુણ અને પાકીજગીજ પેહલી દર પેહલી રાજ્ય કરી રહી હતી, કે જેની એકખી કલક વિનાની આંત અને આખર માત્ર તે ગામમાંજ નહિ પણ માછલોનાં માછલો છેટે આવેલી જગ્યા ઉપર ફેલાઈ રહેલી હતી. ઓ ખુદા, શું તેજ એકખી કલક વિનાનાં મગર નામ ઉપર તેની મોદરદાર કે જેને તે આટલી સદગુણી, આટલી રૂડા આચરણવાલી ધારતોતો તેજ એક કદી નહિ ભુસાય તેવો કાળો દાગ પાડનાર હતી?

તે સરખસર દીવાનોજ બની ગયો. જે કે રોઝ માયકલે કહેલી વાત તે મજબુતીથી માનતો નજ હતો અને તેથી કાંઈ તેણીમાંનો તેનો વિશ્વાસ ડામાડેળ કે તેનો પ્યાર ઝોછો થયો તો નજ હતો. જતાં એક જાનતી ધીમી, દારણુ ધાસ્તીની લાગણીઓ તેનાં કળ ખાતાં હરદયમાં શર થઈ ચુકી હતી, અને બરફનાં ઠંડા તન બદનને અકરાની નાખે એવાં પાણી માફક એક ધીમે રોહ તેની રંગરંગમાં વહેવા લાગ્યો. તે એકદમ શકીલો તો નજ બન્યો હતો છતાં એક એવી લાગણીએ તેનાં દીલમાં રૂપ લીધું હતું કે જેની છુપી, ઠંડી બાગે તે સરખસર બળી જઈને કવાબ થવા લાગ્યો.

તે એક ધુમ પીધેલા મરદની માફકજ લપેરા ઉપર લપેરા ખાતે પોતાનાં મકાન બણી જતો હતો તેટલાં તે અધવચ્ચે ઉભો રહી ગયો. તેણે તેનાં હાથો તેનાં મકાન બણી ધણાં જુરસાથી લંબાવ્યા અને તમામ બેધ્યાંનપણે મોટે પરાડ મારી ઉઠ્યો, “ઓ, મ્હારી મોહરદાર, મ્હારા પ્યાર, આખી દુન્યાને બેવફા અને ઠગારી પુરવાર થવા દેજે-પણ તું-તું, મ્હારી નેક નિનેટ, મને સદા સાચ્ચીજ નિવેડજે !”

અને તે આગળ વધ્યો. જુરસાથી તેની છાતી થલથલ થતી હતી, ખીલકથી તેનું શરીર કંપતું હતું અને તે તેનાં હાથોની મુકરીવાળી તરેહવાર વિચારનાં ગુછળાં સહીત તેનાં મકાનને જવા આગળ વધ્યો. તે હોઠો કે જે તેને વારંવાર ચુમ્યા હતા, તે મીઠું બરાવદાર માથું કે જે તેની છાતી ઉપર ચણુ ટેકા લેતું હતું, તે સફેદ મખમલી કરો કે જે તેને તેનાં દીલનાં સમજળા પ્યાર અને જુરસાથી દાખ્યા હતા તે તમામ પાક, અને નિતિમાનજ હોવા જ્ઞેષ્યે અને જ્ઞે તેમ કદાપી નહિ હોએલા-અને તેવું માનવાને તે સાફ ના પાડતો હતો-તેને માલમ પડે તો તેણી, તેને વિચારું કે, તેને મનસે મુવેલીજ હતી; તેણીની પાછલી કે હાલની જીંદગીમાં જ્ઞે કાંઈખી તેને શરમાવનારું હોય અને તે તેણીએ તેના વિશ્વાસનો ઘાટ કરી તેનાથી છુપાવેલું જણાય તો તેણી તેને માટે વધુવાર હતીજ નહિ-તેવા તેણીનાં દોજખી અવતારે તે તેની સાથે કદી કદી પણ વસી શકશેજ નહિ. પણ, તે તેનાં વસવસા વચ્ચે પોકારી ઉઠ્યો, તેની નિનેટ કદી એવી ખુરી હોય અને થઇ શકેજ નહિ-તે કે જે નિરદોષતા અને અશોષનોજ એક આપતો હતી, કે જે તેને તેનાં જટલાંજ હેતથી આહતી અને માન આપતી હતી !

તે ભાતભાતનાં વિચારોથી તપી આવેલાં દેમાગ સહીત તેનાં સાદા મકાને પુગ્યો; અને ચચાર ફાંડયે ચઢી એક બીહધેલા કુત્રા મીસાલ હાંકતો હાંકતો તેની ભારગ્ગની સમક્ષ જઈ ઉભો.

—:૦:—

પ્રકરણ ૫.

તે એક ધણું મનોરંજક ચિત્ર રચી કરતી હતી, એ નિનેટ લઈ. શીકકા ચેહરા, ભારી આંખો અને સાદા સફેદ ગામડાનાં પોષાકમાં સજ્જ થઈ, બોળામાં તેણીનાં સફેદ હાંડા કરેા મુકી તમામ બે ધ્યાનપણે ધણી દુઃખદાયક અઢાએ તે શોકાતુર સજ્જની બેઠી હતી. સાંહજના બોળણુ સારું ટેળલ ગોઠવાઈ ચુકી હતી, અને તે ન્હાની ટેળલ કસોથ ઉપર મુકાએલાં તાજાં મોઢરાનાં ફુલો હકેલા જીવને કરાર દેતો મધમધાત તે ઓરડામાં ફેલાવી રહ્યા હતાં. તે એક નાહતો મગર એવી તો સંભાળ બરેલી રીતે તણુમત્તથી ગોઠવેલો ઓરડો હતો અને તેમાં બેઠેલી તે ગુણસંપુર્ણ ગામડેની ગોરી કાંઈ એવું તો સાદું સોકામ્નીમાં ગરક ગએવું, જેતાં દીલને ચાકચાક કરી નાખે તેવું, મનોહર ચિત્ર રચી કરતી હતી કે કોઈ પણ જોનાર ધણી સહેલાઈથી પોતાની નિરાશા, કોઈ કે ગમગીની સહેજવારમાં ભુલી જાય.

ગુસ્સે થયેલો બીહધેલો, વહેમાયલો, પ્રમાણીક મગર મગર પીએર લઈ વટીક થોડો વખત તો પોતે પોતાને વિમ્મરી ગયો. મગર તે પાછો ધણો જલ્દી બીહાર થયો, અને તેની પ્રીય મોહરદારનાં તમામ

બેધ્યાંન આકારને સહેજ-ધણી સહેજ કથોરતા અને તીરસ્કારની લાગણીથી જોવા લાગ્યો.

તેણી, તેની હાજરીનો સણુસારો જણાતાં, ઝખઝખને ઉડી અને તેની બણી ઝડપી, ઉલ્લસમંદ પગલે દોડી; તેણીનાં હોઠો ઉપર એક દીલપઝીર હસ્તુ હતું. તેણીની નિરદોષ આંખોમાં તેને આવકાર આપતો પ્રકાશીત તેજ ઝળકી રહ્યો હતો, જ્યારે થોડીજ પળો અગાઉનું તેણીનું મંદ જીગર અસલની ખુશખબતીભરી લાગણીઓથી, પાછું ધુજવા અને ગેલગમત કરવા લાગ્યું. તેણીએ તેને ભેટવા તેણીનાં હાથો લાંબા કીધા અને તમામ ગોલાખી થઈ આવેલો તેણીનો મુખડો તેણીએ ઉપાડ્યો, એક હેતુ ભરી કીસીને તેણીનાં કીરમજી રોખસારાએ ઉપર આવકાર દેવા થકી; મગર આજે તેણીએ તેણીનાં ભરથારનાં માયાળુ ચહેરા ઉપર એક એવો દેખાવ વ્યાપી રહેલો જોયો કે તેણીની રંગોમાં દોડતું લોહી એકાએક થરીયામ થઈ ગયું! તેણીની ખરડાની કરોડમાંથી એક ધીમી કચવાત પેદા કરનારી કંપારી પસાર થઈ ગઈ અને ખીલકથી તમામ નાસખર અને નામુરાંદ થઈ ગયલાં ઠંડાગાર જીગરે તે એક બે ડગળાં પાછળ હડી ગઈ. તેણીનાં હાથો તેણીની બાજુમાં બેતાકાતીથી પાછા પછડાઈ પડ્યા. તેણીનું આખું તન, તોફાની મોખવાલાં સાગરમાં સપડાએલી નાવ પેરે ધુજવા અને કંપવા લાગ્યું. તેણીનાં મોઢ ઉપરની સુખી, ઝળકતી સુખી-ઉડી ગઈ, અને તેને બદલે તેણીનું મુખડું એકાદ કલકીત સુનેહગાર માદક સફેદ પુણી જેવું થઈ આવ્યું. તેને તે જોયું; તે સહજું બારીક અવલોકન કરતી તીક્ષ્ણ નજરે ભારી તીરસ્કારથી પીએર લઈએ નિહાળ્યું.

“શું આમે વાત ખરી છે?” તેણે ધોધારી સાહદે પુછ્યું.

તે શખ્દો થોડાક, મગર પુરતા કથોર હતા, કે જે તેણીનાં અંતઃકરણને ચીરીને છેક ઉંડાણમાં એક ભયની ભયંકાર લાગણી કે જે તે આપડી બાહર પ્રગટી નિકળતી છુપાવી શકી નહિ તેની સાથે વાસો કરી રહ્યા. તેણીનું માથું તેણીની છાતી ઉપર ઝુમી પડ્યું; તેણીએ તેણીનાં બન્ને હાથો દયાજનક અપીલ કરતી કીસમે તેની ભણી લાંબા કીધા.

“પીએર, ત્હમે મ્હારે માટે શું સમજ્યુંછ? પીએર, ત્હમે શું કેલવા માંગોછ?”

તેનાં દીલમાં ગુસ્સાની એક સળગાવેલી ભટ્ટી બળવા લાગી. તેણીની અદાઓ, તેણીનો સાહદ, તેણીએ ઉચારેલા શખ્દોમાં તેણીનો ગુનાહ તેણે વાંચી લીધો અને તે સુધ્ધો મરદ કોષથી બધો લાલ લાલ થઇ આવ્યો.

“ના મુકકર જવાની કશીખી જરૂર નથી—ત્હારો સાહદજ તને ગુનેહગાર પોકારેછ.”

તેણીએ ફાટેલે ડાંગે આગુજી કરતાં તેની ભણી જોયું; તેણીનાં લોહીનાં એકબી છાંટા વિનાનાં હોઠો એક નબળાં, માદાં બચ્ચાંનાં હોઠો માફક ધ્રુજતા હતા.

“અરે, અરે, ત્હમે મને ધણો ગેરમનસાફ કરોછ;” તેણીએ કરગરેલા સાહદે કહ્યું; “મેં એવું કાંઈખી ગુનાહ ભયું નથી કીધું— એવું કાંઈખી—”

તેણીને પાટીયાં ગોઠવતી ધારી તેની ગુસ્સાથી જળતી આંખોમાં એકદમ ખુનસ ધાઈ આવ્યું.

“ચુપ કરા” તેણે બરાડ મારી; અને પછી તેણીનું ધુજતું ઠંકુ-ગાર દીલ ધરી ધંધોળતાં અને તેણીનાં શીકકા, બીલધેલા, લોહીનાં એકપણ છાંટા વિનાનાં ચેહરા બણી એક કોધે ભરાયેલી, ગુસ્સા-દાર તીણી નજરે—જાણે તેણીનાં અપ્રમાણીક અંતરમાં પેસી, તેણીને ગુનાહ શોધી કાઢી, તેનો છુકેલુકો કરી નાંખવા માંગતો હોય તેમ—નિહાળી તેણે વધાયું. “જવાબ આપ! તું—કે જને હું મ્હારી જીંદગીના સધળાં જોશથી ચાહું છું, કે જને હું સૌથી સુંદર, સૌથી નેક અને સદગુણી, સૌથી સાચી ધારતો હતો તે—મ્હારી ગોદમાંથી ન્હારી જઈ રાતનાં ચોરી છુપીથી કાણને મળવા જાયેછ? તે એવો તે કાણ બેબુન્યાહ છે કે જને તું એટલી બધી ચાહેછ કે ત્હારાં સ્વમાન, ત્હારી આગર, ત્હારી સહીસલામતીનાં ભોગેખી બયાનક, અંધારી દીલ્લાણુ રાત્રીનાં વખતે બેટવા દોડેછ? ઓ, ખુદા, તું હું મ્હારી પરણેતરનેજ એવા કફેરા કઢંગા સવાલો કરે?” તેને તેનાં ગુસ્સાએ આજેજ કર્યો, અને તે તેની મોહરદાર બણીથી, નજર ખસાડી નાખી, પોતાનાં ચહેરાને શરમીંદગીથી હાથોમાં ધાંકી ધણું ગદગદીત કંથે બોલી ઉઠ્યો, “ખ્યાર કહે કે એ બધું ખોટું છે. હીંમતથી ત્હારાં ઉપર મુકાયલા બોહતાનને ખોટો પાડ; હંમેશનીજ ત્હારી નેક, નિરદોષ નજરે મ્હારા મુખ બણી જો, અને એવા શકીલા કથોર શબ્દો બોલવા માટે હું મ્હારી જીંદગીને ખરાં અંતઃકરણથી આપ દેવશા.”

તે તેનાં ચહેરા સામું હીંમતથી જોઈ શકી નહિ. બોલી, દુન્યા-દારીનાં કાવાદાવાથી બેખબર તે બાળા! તેનાં ગરમ ગુસ્સાદાર,

આજીજી કરતા ચહેરા સામે તેણીનું મુખકું તે ઉપાડી શકી નહિ. તેણીનાં સુકકા નસ હોડો વાટેથી એટલાજ શબ્દો બાહર પડી શક્યા “એ બધુંત્કમને કાણે કહ્યું?” અને એકવાર ફરી તે જવાંન ગુસ્સાથી સર્વામ ગાફિલ બની ગયો.

“ત્હારા બચાવમાં શું તું આજેજ શબ્દો બોલી શકેછ?” દુઃખથી ખીન્ન ખીન્ન થતા, બોખરા ફાટેલાં ધોલ જેવા અવાજો તે પુકારી ઉઠયો. “ઓ, ત્યારે શું પેલીએ ત્હારે માટે કહ્યુંતું, તેવીજ તું બાતેનથી છે—જીકડી ઠગારી, તરકટોથી દીલ જીતી લેનારી, મોહબત, મરવત અને સેવટે આખખી અગળા જતી બણી બેવફા થનારી એક ખુશસુરત બળા?”

“હું એવી છેઉંજ નહિ?” તેણી માટે બોલાયલા તે શબ્દો તેણી અકદમ ગળી જઈ શકી નહિ અને તેણીનાં અગાધ ગભરાત અને ગમીમાં પણ મગફરીથી શીર ઉંચ્યું કરી, તે શબ્દો માટે તેને એક એલેન્જ કરતી હોય તે મીસાળ, તેણીએ તીરસ્કારથી કહ્યું.

“એવી નથી?” તેણે તેણીના શબ્દોનો પડથો કર્યો. “ત્યારે ત્હારી ઉપર મુકાયલાં બોહતાન સામે ત્હારો બચાવ કાંય નથી કરતી? મ્હારા સવાલોનોં જરાખી, ગુચવાયા વિના, હીમ્મતથી જવાબ કાંય નથી દેતી? હું જે માંગુંછ તે એક શબ્દ-ફકટ એક શબ્દજ છે. તું રાત્રે મ્હારી બાજી છોડી કેડે કાઢી બી વખતે જતી રહીંતી કે, મેં સમજ્યુંછ તેમ, કાઠિલવરને મળવા? હા કે ના? માત્ર હા કે નાજ. હું બીજું કશું જાણવા નથી માંગતો. નહિ; એટલી બધી કમકમેલ શાન્તી? હું સચ્ચાઈ શોધી કાઢવા વીના રેહવાનોજ નથી. તે ખુરા

બદમામ, માનવીનાં સાહચર્યમાં સંતાપલા સેહતાનનું મથક શોધી કાઢી મહારા પત્રિત્ર નામને બગાડવા કાળે, તેનું લોહી પીધા વિના હું ધડીબી જાંખીને બેસનાર નથી !”

તેણીને મુખડો એકદમ બદલાઈ ગયો. તે નાનુક, નરમ એકર ઉપર એક એવો અને એટલો એકાએક મેહન જેવા શીકારા ફેલાઈ રહ્યો કે તે તે ગુસ્સાખાજ બરમારના જોવામાં આવતાં તે પણ દયા અને દીલસોજીથી ઠંડોગાર બની ગયો.

“ઓ, મહારા હવે, તું એટલી ના બીહ, મને માફ કર.” તે ધણો કરગરી બોલ્યો. “તું જાણે છે કે હું તને આહુંછ-તું જાણે છે કે તારી વિરૂધ આખી દુન્યા હશે તોખી હું તેને માનનાર નથી, તો તું કાંય નહિ બાહદુરીથી જાંખાં બોલી દેહતી નથી ? કાંય મને તવ-લાવેછ ? કાંય મને તારી તરફ કફર અને કથોર બનાવેછ ? મહારા ખ્યાર ફકટ એકજ શબ્દ બોલ—માત્ર એકજ બોલ બોલ અને આપ સધળા દુઃખદાયક બનાવનો અહીંજ અંત આવી જશે !”

“ખુદા મને મદદ કરે ! હું કશું બોલી શકતી નથી.” તે બોલી અને તેણીનાં મુખમાંથી એક ધીમી ચીસ બાહર પડી ગઈ. શરમી-દગીથી તેણીએ તેણીનું ગુનેહગાર મુખ તેનાંથી છુપાવી દીધું અને દુઃખથી કચડાઈ ભચડાઈ ગએલી છાતીએ તે બાપડી ડચકાંઓ ખાતી ધસાધસ રડવા લાગી

તે કશી ખી દીલચાંલ કર્યા વિના સંગઠીસે તેણીનાં આકારને માત્ર શીકારથી જોતો હતો—તે કે જે તેણી ઉપર દુઃખ, વિલાપનો માત્ર ઓળાખી નહિ પડવા માટે આટલો બધો આતુર હતો ! તેનું અંત-

કરણુ પણ તેણીને ખેવડા અને ઠમારી માની લઈ દુઃખની કલાલોર પાડી રહ્યું હતું, જ્યારે તેની અંતરે બની રહેલી પથર જેવી સખ્ખ છાતીમાં ખફગી સાથે છુપી મુગી ગમીનું પણ જંગ જમી રહ્યું હતું.

“તું-તું કશું બોલી શકતી નથી ? ત્યારે શું તું ખરેખરી મુને હગાર છે ?”

“હમને છેતરવા માટે—હા. પણ બીજી બધી બાબદમાં હું તમામ નિરદોષ છેઉ !”

તે એકાએક હસી પડ્યો—એક ધણું ફર, કથોર અને ઘેલા ગાણુસનું હરવું તે હતું !

“મને છેતરવા માટે—હા !” તે બોલ્યો. “આહ, નહિ ! જણુ તે પાપ નહિ, એક ગુનાહ નહિ ! ઠીક-ઠીક, ત્હારા આશકેગી ત્હારો બચાવ કેમ કરવો તે મગ્ગલનું શીખવ્યુંછ !”

“ત્હારો કાંઈ આશક છેજ નહિ,” તેણીએ દુઃખથી દયાપક્ષા અવાજે કહ્યું. “એ એક હડહડતું જુદું છે.”

“ત્યારે, અંધારી રાત્રે ચોરની અદાથી તમામ મુરવત વિના તું કાણુને મળવા જાએછ ?”

તેણી માથે થેબો ઇધ ચુપ બેઠી. ગરીબ તે ! પોતાનાં બચાવમાં તેણી કશું બોલી શકી નહિ. બોલી શકેજ શું ?

“આહ, તું બોલતી નથી, કારણુ ? કારણુ કે તું ખરેખરી મુને હગાર છે. એક અમળા કે જે પોતાનાં પરણ્યાપત્નીથી કાંઈખી

ચીજ છુપી રાખે તે કદી-કદીથી તેનું માન, તેનાં હકો, તેનું સારું
ઝળકતું નામ સાચવી શકતી નથી—તે સમજી ચીજે તેણી ધણીજ
તુચ્છ અને નકામી ગણેછા! તેં મ્હારી સાથે પ્યાર કીધો—મ્હારી સાથે
પરણીને માત્ર એકજ અઠવાડીયામાં આ ધર્મી પર ખરું સુખ કેવી
રીતે મળતું હશે તે દેખાડી આપ્યું—મ્હારી પ્રમાણીક આખોમાં સદા-
ની હસ્તી રમતી, નિરદોષ પુતળી તું દેખાઈ અને હવે સેવટે તેં
મને દગો દીધો, તને જાનોજીગરથી ચાહતા ત્હારા ભરથાર સાથે
તમામ દમણીણુ બની હાગો રમીયો!”

“જો તમે એમ ધારતા હોવ કે મેં ત્હમને ઠગ્યાછ,” તેણીએ
પાકું એકવાર હીમ્મતથી પોતાનું શીર ઉપાડી કહ્યું, “તો ત્હમારો
પ્યાર ધણો તુચ્છ છે, એમ હું માનુંછ. જો નિંદાખોર જીભળીઓમાં
ત્હમે આંધળો વિશ્વાસ મુકી ત્હમે મ્હારે માટે ખુર માનો તો જોટલી
હું ત્હમારા પ્યારને લાયક છેઉં તેટલા ત્હમે મ્હારા પ્યારને સહેજથી
લાયક ગણાઓ નહિ.”

તે જીસ્સાદાર, આગુજી અને ઠપકાથી ભરાએલા શબ્દોએ તેનાં
સખખત થયેલાં હૈયાં ઉપર ઘણી સારી અસર કાઢી.

“ત્યારે એવી તે કંઈ ચીજ છે કે જે તું મ્હારાથી છુપાવેછ?”
તેણે ઘણાં ફરગરેલા અવાજે કહ્યું. “ઓહ, વિચાર કર, શું તને એકદમ
માફ કરવા માટે મ્હારી શીદાગીરી પુરતી અચાગ નથી? કોઈની સંજોગો
વચ્ચે તને બચાવી લેવા માટે શું મ્હારો ત્હારામાંનો વિશ્વાસ પુરતો
ઉંડો નથી? શું તે કંઈ જવાનીનાં ઉઠાછળાંપણામાં થઈ ગયેલો
એક ગંભીર ગુનાહ છે કે જેને એક આવો મ્હારાથી છુપાવાજોગ

લેદ ઉત્પન્ન કર્યોછ ? કેહ મને, ઓ નિનેટ, જણાવ મને. મ્હારા અં-
તરમાં કેવી કેવી વેદનાઓ થાએછ તે તું મુદ્દલજ કદખી શકતી
નથી !”

તેના અવાજમાં સમાયત્રી વિલાપની લાગણીઓ, તેની આંખોમાં
પજરતા દુઃખના સોજાઓ તેણીને તલવારની ધાર માફક ખુંચવા
અને જખમ કરવા લાગ્યા. તે ચેહરે કે જેની ઉપરથી અસલનું તેજ,
અસલનો અથાગ વિશ્વાસ અને પ્યાર ઉડી ગયો હતો તેની બહુ
આંખુઓથી આંધળી થઈ ગયેલી ચશ્મોએ નિહાળી તે તેનાં પગ
આગળ ભોંપ ઉપર ફસડાઈ પડી.

“હું સમજી શકુંછ—અધું સમજી શકુંછ,” તે હાંફતી છાતીએ બોલી.
“કારણ કે હું ખી, ખોદા એખલાનેજ માલમ છે તેમ, ધણું ખમુંછ.”

“પણ ત્યારે કેહ મને—મને ખધું જણાવ, મ્હારા ઉપર વિશ્વાસ રાખ.”

“હું કશું કહી શકતી નથી !”

એક વખત પાછા તે અકાળ શબ્દો બોલાયા; અને તેનો ચેહરો
પાછો ગુસ્સાથી રાતો જુડ જેવો થઈ ગયો. તેને એક જીવ ઉપર
આવી ગયેલા માણસ મીસાલ તેણીનું ખભું ધણું ઝેરથી ધર્યું.

“ત્હારું ખુન કરવું એ એક ગુનાહનું કામ છે, છતાં કારનાર
જણેછ કે મ્હારા વિશ્વાસનો તેં ઘાટ કીધા પછી જો એ કામ હું
બેવફાઈની ઘેલગામાં કરું તો હું ઈચ્છેછય વાજખી ગણાઉં.” તે
તેણીને ઝનુનથી ધંધાળી નાખતાં બખાળી ઉઠ્યો. “આહ, તેં મ્હારા
પર નાખેલા બેશરમ દાઢની અદ્દત કાજે હું ત્હારું લોહી રેડી

શકતો હતો ! મગર જ-જઈને તેના પાસામાં ભરાજે; અને મહારાજે એક મુખને કેવી રીતે ત્હમે લોકોએ બનાવી કાઢ્યો, તે વાત રસ લઈ એકમેકની ગોદમાં ભરાઈ કરજો અને ધુમ હસજો ! જે અબજાને હું આતોતો તે હવે મહાર માટે રહી નથી—તે મરી ગઈ !”

અને રખે તેનું દીલ દગમગે, રખે તે તેણીનાં લોહીમાં ઝનુની બની તેનાં હાથો ખોળે એ બીલકથી તેણીનાં કંગાળ, કજરાઈ ગયેલા મુખ ઉપર એક આડી નજર નાખ્યા વીના લહડતે પગલે તે આરડામાંથી જતો રહ્યો અને પોતાના રૂમમાં ભરાઈ જવાને બદલે તે તે સીધો દાદર ઉતરી પોતાના ઘેરની બહાર પડ્યો—હા, કહો કે તે બીચારો સદાનો તે ઘેર કે જેમાં થોડાજ દીવસો થયાં તે પોતાની જવાંત મોહરદારને તેનાં દીલની સઘળી ખુશાળી, સઘળા વિશ્વાસ અને આરથી લઈ આવ્યો હતો તેમાંથી નાસીપાસ ના મુરાદ થયેલો, કચડાએલાં ભચડાંએલાં તુટેલાં દીસે જતો રહ્યો !

તે તમામ એકામ બની ગઈ—નહિ વેકરી રાખેલાં, અચાનક ગળડી પડેલાં વધનનાં વાદળાંની મોહકાણે તે તનોમન તારણી સુધ્ધી ખુધ્ધી ખોલી તમામ અવાચકજ બની રહી. તેણી જીવતી હતી, છતાં તેણી દમ નહિ લઈ શકતી કોય તેમ તેણી ગુંગલાવા લાગી. તેણીની આંખો ખોલણી પટાક અને તેણીનાં ડોળા ફાટેલા હતા, છતાં તેણી કશું નિહાળી શકી નહિ. હાથ ત્યાં હાથ, પગ ત્યાં પગ ઉંઘાડાં મોંઘાં સાથે સરખસર સકમખકમ બની ગયેલી તે એક પુટળાં મીસાળ જડ થઈ બેઠી. તેણીનું મુખકું મારખલ જેવું સફેદ અને દંડુ હતું. અને એક પુતળાં મીસાળ હાલચાલ કીધા બિનાં બેઠેલી તે

ખાળા એક જીવતાં કરતાં મુએલાં આસામીને તે ઘડીએ વધુ મળતી આવતી હતી.

તે એજ હાલતે બેઠી—કલાકોના કલાકો સુધી એવી રીતની ત્રાંસ (બેભાની) માં તે મીઠી મધુરી બેસી રહી. બાહર સાંકળને ઉગ્મશ ટળી જઈ, રાતની સીહાઈ ધીમે ધીમે પંથરાઈ રહી અને તે અંધકાર વધુ ઘાડો થઈ મધ્યરાત્રી થતાં તારાઓખી આકાશમાં ડોક્યાં ધાલી દેખવા લાગ્યા, તેખી તે તે અસરથામાંથી બીદાર થઈ નહિ. તે વેદનાં તેણી માટે એટલી અસહ્ય હતી, એટલી જાણેમ હતી કે આવી અવાચક સ્થિતિમાં તે, એક અઠવાડિયું થયું પરણેલી બાળા, છેક સહવારતું પોહર ફાટતાં સુધી પડી રહી.

સહવારતું પોહ ધીમે ધીમે ફાટવા લાગ્યું—કંડો, શાંત પવન ધુંકાતો હતો. બાગમાંથી ધુસોનો પમરાત, ઉગતા રવીરાજને જાણે આવકાર આપવા માંગતો હોય તેમ, યોગમ પ્રસરી રહ્યો; પરંડા ચરંડાઓએ પણ શાંતી ભરી રાત પસાર કાઢી તે માટે તેઓનાં રક્ષણકર્તાનો ઉપકાર માનવા માંગતા હોય તેમ મધુર હલકે ગાવા માંડ્યું. તે તરોનાજગી આપનારી સહવારની ખુશનુમાં લેહકીએ બાપડી નિનેદને પુરતી સંગમ્યત કાઢી.

તે ત્રાસમાંથી બીદાર થતાં દુઃખી વિચારનો રોહ એક પલ્લતણુ પેરે તેણીનાં મગજમાં ધસી આવ્યો. તેણીએ કેવું ખમ્યું હતું અને હવે પછી કેવું ખમનાર હતી, તેનો હડય ભેદક ખ્યાળ તેણીનાં કળતાં મગજમાં એકદમ ઘાઈ આવ્યો અને સઘળું શું બની મયું હતું તે ખ્યાલે તમામ ત્રાસી જઈ તે બાપડી ઢગલો પુંજે થઈ પડી.

“એને બધું કહેવાની મને રજા મળવીજ જોઈએ.” તે સુકકાં ડચકાંઓ ખાઈ મુશીયતે બોલી. “મહારા કસમમાંથી મને ફારેગી મળવીજ જોઈએ. ઓ, મહારા ભરથાર! હવે હું તને બધું જરૂરજ જણાવી દેવશ. પણ અરે, હું એવણુ આગળ કેમ જઇ શકું, હવે મને ત્યાં જતાં કોઈ જોય અને એવણની છુપાવાની જગા કોઈ શોધી કાઢે તો ?”

તેણીનું મગજ ચક્રભ્રમ થવા લાગ્યું—પોતે છુપાવેલા મદદ આગળ કેવી રીતે જઇ પુગવું તેના વિચારનાં રાહમાં તે બાપડીનું બેઠું ફરવા લાગ્યું. તેણીને કશો વિચાર સુઝ્યો નહિ અને ચાલુ વપરાસનો દાદર ઉતરી તે નીચે ખેતરમાં આવી ઉભી.

ત્યાં તેણી, કુદરતે પાંચરી રહેલો દેખાવ કે જે તેણીએ હંમેશાં હરખ અને મોજથી નિહાળ્યો હતો તે બણી આતુરતા અને આજ્ઞાથી જોવા લાગી, જાણે પોતાનાં નહિ સહન થઈ શકે એવાં દુઃખમાં કુદરતની મદદની આજ્ઞા કરતી હોય તેમ; અને પછી તે ઠંડી, સરદ, દવથી ભીંજાએલી ભોંય ઉપર, એક ઉંડો નિસાસો ફેંકી, નસોસ થએલી ધન્ય દર્દ બેસી ગઇ.

જેવી તેણી બેઠી કે તરત તેણીએ તેણી તરફ આવતાં એક ઉતાવળ્યાં પગલાં સમજ્યાં. તેણીની નામુરાદીમાં તેણીએ ચહેરા ઉંચકી બેઠું અને તેણીની નજરે રોઝ માયકલ પડી.

“તું તારા વરને શોધેજ કે, પોરી ?” તે બોલી. “હવે તું તેને કદીખી જોશે નહિ. એ તો ગઇ રાતનો લશકરમાં જોડાઈ એક કલાક થયોજ ફ્રન્ટ બણી ઉપડી ગયોજ !”

પ્રકરણ ૬.

તે તમામ એખસો હતો. ઉપર 'આબ અને નીચે પાણી' પર વારંવાર ખીલકની હીચકારી નજર ફેંકતો પેત્રાં હુટથી ભમાયલાં મકાનમાં તે મરદ એક ખુણાંની ખારીમાંથી બાહરનું ગમધોર અ'ધાંર' ટીકતો તદ્દન એખસો હતો. શાંતી ! ભય ભરેલી શાંતી તે ખીલામણી રાત્રે યોગ-રદમ ફેલાઈ રહી હતી. આંખોનેખી ગોયા આંધળી કરી નાંખે એવો ખીલામણો કાળાશ અને અધકાર તે જગો ઉપર ફેલાઈ રહ્યો હતો, અને તે એખલા અટુલા મરદનું તન'તદન તે ભયભીત સીદા રાત્રે, કાંઈ હીચકારી ખીલકે, ઠરઠર ધુન્નું અને કાંપતું હતું.

તે એક નહિ વસી શકાય, નહિ ખામી શકાય તેટલું એકાંત અને ખીલામણું સફેદ ચોરસ મકાન હતું, જ્યાં પેસો સખખનમાં સખખત કાયદો જે મનુષ્યની છાંદગી પર આક્રોશ કરવા જોગ વગ ધરાવેલો તે—જરૂરીઆત—નાં સખખ સરજ તે મરદ આવી વસ્યો હતો. ખેચેની અને એકરારીથી તેની ચગોર આંખો ઉપર અને નીચે આય પાર અને પેલી પાર, એક મીનીટનાંખી વિસામાં વિના, ચાલુ ટીકાએલી રહેતી હતી, અને કોઈનાં આવવા માટે તે જોઈએ તે કરતાં જાસ્તી અધીરો અને આતુર જણાતો હતો.

“શું એ હવે નહિ આવશે ?” તે ગુપ્ત અંધારા ગારને ગોયા ચીરી નાખી સામી પાર જોવાની તેની કોશિશ મીથ્યા જતાં અને જે એક ચોક્કસ નીશાની તે જોવા આતુર હતો તે ન જણાનાં અને

હલેસાં મારવાનો અવાજ જે સમજવા તે તમામ તત્પર હતો તે તેને કાને ન અથડાતાં તે નાસીપાસીથી ફસડાઈ પડી બીહધેત્રા અને કડવાસથી ભરપુર અવાજે બોલ્યો.

સમો મધ્ય રાત્રીનો હતો. અને જેમ જેમ વખત પસાર થતો ગયો તેમ હીચકારા વહેમી ખ્યાલોથી તેનું પત્થર સમાન હૃદયું ભરાવા લાગ્યું—તે ઠગારો મરદ તનખદનથી કાંપતો બેઠો ! એકેક ગળ તેને એકેક જમાના જેવી હઠવીનાની લાંબી અને કંટાળા ભરેલી લાગતી હતી; અને દરેક પળે વધતી જતી બીહક સાથે તે તે સુતકારમાં ધ્યાન દહ આગુઆગુ જોતો અને સમજતો, એક તાવથી પીડાતા દરદી મીસાત્ર એમથી તેમ બેચેનીથી તરફડવાં મારતો બેઠો.

“જો એ લોકો એની ગેરહાજરી પામી જાય—જો એ લોકો ઝોની પુઠે અંહી આવશે તો—ઓહ હેવન્સ !” તે તેનાં મનસે પટપટયો અને પછી ધાસ્તીથી ત્રાસી જઈ તેણે તેનો કાળો કદરૂપો ચહેરો તેનાં હાથોમાં ધ્રુપાવી દીધો. તેની આવી મોહન જેવી ધાસ્તીથી બધી પોહળી પટાક થઈ આવી.

તે તેનાં તે બચતીત ખ્યાલોની ખુમારીમાં ઝાંઝો વખત બેસી શક્યો નહિ. તેને તેની એક ચોક્કસ માનીતી નિશાની જોઈ અને તે ખુશાળીથી કુદકો મારી ઝગડો ઉઠ્યો. તે શાંત ચુપડીદીમાં હલેસાં મારવાનો ડહ અવાજ—થોડીક ઘડીની પાછી શાંતી અને એક અખળાનો સીધો, નાળુક આકાર તેની સનમુખ આવી ઉભો. થોડીજ પળો તે બંનેએ એકમેક બણી જોયું અને પછી તે સુદ સફેદ પહેરણમાં સજ્જ થએલી, એકબી લોહીનાં જાંઠા પિનાનાં સફેદ મુખ

અની તે મનોહર છોડી એક સગેરો ખાઈ તેનાં પગ આગળ ઢગસો પુંજી થઈ પડી.

“નિતેટા!” તે ખુશાળી અને દલગીરીમરેલા ભેગા અવાજે બોલી ઉઠ્યો. પછી તેણીનો અવતાર એ અવતાર જોઈ ધાસ્તીથી એક બે પગલાં તે હડી ગયો. તેનો ચેહરો તમામ રાખોડી થઈ આવ્યો અને પાછો નજદીક આવી તેણીનાં ખેસુધ બદલ આગળ તે ફસરડો મારી બેસી ગયો.

આસપાસનાં કશાંબી બાન વિનાં બીલકુલ બેફામ, એક લાંબા છર સફેદ પુટળાં મીસાળ તેણી તેના પગ આગળ પડી હતી. તેણીનાં સોનેરી વાળ છુટા થઈ, આંખુઆંખુ વેરવીખેર, તેણીનાં મોહત જેવા સફેદ ચેહરાને ચાદરથી ઓઢાડી દેવા માંગતી કીસમે તેણીનાં મુખપર પડ્યા હતા. તેને મોટે સાંકડે તેનું નામ ‘પોકાયુ’, તેણીનો ચેહરો ધંધાળ્યો, પાણીનાં ફટકા માર્યાં, તેણીને સગ્નગૃત કરવાનાં તેનાથી બન્યાં એટલાં ફાંફાં માર્યાં; મગર તેનું કશું વળ્યું નહિ; એક નાળુક તાવદાન અગળા માફક ધુજતા હાથે અને ઘાડાં કથોર આંખુઓથી ચળકી રહેલી આંખો સાથે તે તેણીનો અવાચક પડેલો આકાર ટીકતો ઉભો.

“ઓહ, બોહા!” તેણે ડચકાંથી યુગળાએલા અવાજે પોકાર કર્યો, “મહારા બચાવ થકી-તું આએ ન્હાની, નાળુક છંદગી તો જરૂરજ બચાવજો!”

ધીમે અને ઘણીજ ધીમે, એક લાંબા અંતર પછી, તેણીએ ગુમાવેલી સુદ્ધી તેણી ઉપર પાછી માલેગ થવા લાગી; મુશીબતે

સેવાતા હમે આસ્તે આસ્તે તેણીની છાતી ઉંચકમેળ થઇ અને તેણીનાં ચપ્પટ હોઠો છુટા પડી, તમામ કમતાકાતીથી ધુનવા લાગ્યા; ધાસ્તીથી ફાટી ગએલી તેણીની ચશ્મો ખુલી અને કનરાએલી આંખો સહીત તે આંશુબાંશુ ભેવા લાગી. તે બીહધેલા, કાળા મુખડા ઉપર તેણીની નજર પડતાં તેણી કમકમી ઉડી. તેણીએ તેને ઓળખ્યો અને જાણે અચાનક જોર તેણીના બેઢાકાત દીલમાં આવી ગયું હોય તેમ તેણી ઉડીને ઉભી થઇ અને તેનાં હાથનો સ્પર્શ પોતાનાં પવિત્ર તનને લગાડવા ધમ્મતી નહિ હોય તેમ ઉંચકાતી અને બેસતી છાતીએ તેણી દુર જઇ ઉભી.

“જાઓ, ઓ, જાઓ !” તેણી એક દીવાની અમળા પેરે, જુસ્સાથી હાથ ઉગામી, લગભગ ચીસ પાડી, બોલી બીડી; “કાંય— અરે કાંય, ત્હમે મ્હારા સુખી સંસારમાં સડો નાખવા અહીં આવ્યા ?”

તે તમામ હડખડીજ ગયો ! તેણીનાં શખ્દોમાં સમાએસોકારમી જુસ્સો, તીરસ્કારથી પજરતી તેણીની કાળી મમ્મર આંખો, વિલાપ અને ડપકાથી ભરપુર જીગર ચીરી નાખતો તેણીનો તીણો ગમખ્વાર અવાજ અને સેવટે તેણીનો તમામ નખાઈ ગયેલો, હદ સુધીનો કાઢેલી અવતાર જોઇ અમ્મબખીથી તે બીલકુલ ત્રાસીજ ગયો !

“શું થયું ?” તેણે ધુનતા અવાજે પુછ્યું.

“શું થયું તે પુછો ?” તેણીએ એક સધળું બોલી બેઠેલા, અને તદ્દન જીવ પર આવી ગએલા માણસ પેરે હાંફતાં અને બોખરાં અવાજે કહ્યું—તે અવાજ કે જોને તેનાં કાળાં, કદરખાં મુ-

ખડાને, બની શકે તો, શરમીંદગી અને પ્રત્યાતાપથી વધુ ઠાણું ચણુક કરી મેલ્યું.

“ફકટ એટલુંજ કે ત્હમારે ખાતર મેં મહાગે પ્યાર, ધર અને મોહખત ખોલી દીધુંછ. ફકટ એટલુંજ કે ત્હમને આપેલાં વચનને ખાતર મેં મહારા બરથારનાં જીગર—બલ્કે તેની જીંદગીનો ભોગ લીધોછ, અને હું મહારી નજરમાં તેની ખુની છેડું—હું, તેની મોહરદાર!”

“તું દિવાની થઇ ગઇછ!” બીહકથી ગુંગળાએલા અવાજે તેણે કહ્યું.

તેણી એક બેલાં માણસ માફક હસી પડી !

“દિવાની? હા, કદાચ બનવાજોગ છે કે હું દિવાની બની ગઈ હોઉં. દુન્યા બાજે વખતે એરલી બેઠંગી, બેકદર બનેછ કે જવાંનને ખુધ્વાં અને ડાહ્યાંને બેલાં કરી મુકેછ. દુન્યા મહારી સાથે પણ એટલી હદની બેકદર નિવડેલી છે.”—થોબીને—“મહારાધણીએ મને ગઇ કાલે થું થું કહી સમજાવ્યુંછ તે ત્હમે જાણોછ? તે બેલ્યો તો કે હું—હું, તેની પરજેતર, તેની સાથે ઠાગો રમીછ—તેની સાથે બેશરમી બરેલી ઠગાઈ બેલીછ, કે—કે અંધારી રાતે તેની બાજુમાંથી ખસી જઈ હું કોઇને મહારાં પરણ્યાં ધમાનને બેવફા નિવડી. મળવા જાઉંછ—એક આશકને. ત્હમને સમજોછ કે? એક આશકને! અને—અને તે સધળાં બોહતાનો મેં ગુપચુપ સમજ્યાં કીધાં; મહારી તરફનો કશોખી બોલાસો આખા વિના હું તે સમજતી તદ્દન ચુપ બેઠી.”

“પણ તેં એકદમ કંઈ બધું કયુલ નો નથી કરી દીધું ની?”
તેણે ગભરાતથી પુછ્યું.

“કાંય બીહોલ?” તે મનલગી, બીડધેત્રા ચહેરા બણી છુપા
ધીકકારથી જોતાં તેણી બોલી, “નહિ: મેં કશું કયુલ નથી કરી દીધું.”

તેણે છુટકારાનો એક ઉડો શ્વાસ ખેંચ્યો. “થેન્ક ગોડ!” તે
ખીડેલા દાંતો વચ્ચે ખરબડ્યો.

“ત્હમે હંમેશાં ત્હમારીજ દરકાર કરજો.” તેણીએ ઝનુની
સાહદે કહ્યું. “તેનો વિલાપ-તેની વેદના-મ્હારી શરમીંદગીની ત્હમને
જરાબી પરવાહ નથી; અને એક વખતે તો હું માનતી’તી કે મ્હારી
પર ત્હમારું ખરેખરું હેત હતું.”

“અને તે હજીબી જોમનું તેમ છે.” તેણે જવાબ દીધો.

“હા, હું તે જાણુંછ, ત્હમે કેવાં એકળપેટાં હેતથી મને ચાહોલ
તે. તે જુહું. બાહરથી દેખાતું હતું કે જેનાં ખાતેનમાં મ્હારાં દુઃખ,
મ્હારા વિલાપ માટે દયાની સહેજબી લાગણી નથી.” તેણી બોલી;
અને પછી જોસ્સાથી તેનાં બંને ખરબચડા હાથો ખેતાનાં નાજુક,
મખમલી કરોમાં ધરી કયાજનક સાહદે તેણીએ વધાર્યું, “ઓહ-
જરા મ્હારું સમજો-જરા મ્હારું માનો અને મ્હારી ઉપર દયા કરો!
મને મ્હારાં વચનમાંથી ફારેગ કરો. અને તેને સધળું કહી દેવાની
મને દયાને ખાતર-ખોદાને ખાતર-પરવાનગી આપો. તે ત્હમને મ્હારે
ખાતર કશી અલવલ આવવા દેશે નહિ. અરે, ફક્ત મને રજા આપો.
હું આખખું કાન્સ છુંડી વાળશ-ખુણે ખુણે એની શોધમાં ભટકશ-

એને કાળે લડાઈનાં બીહામણાં મેદાનમાં વટીક જવા હું આંચકી આવશ નહિ, જો ફકટ ત્હમે મને મ્હારા આપેલા ફાલમાંથી છુટી કરી તેની આગળ સધળું પાદેફરા કરી દેવાની દયા કરી રજા આપો તો. ઓ! મ્હારાં નામ ખાતર, મ્હારા અગાધ પ્યાર ખાતર, ત્હમે મને જરૂર રજા આપશોજ ?”

તેની આંખો અચાનક ગુસ્સાથી ઝળકી રહી—તેનાં ડાળા બધા આતશી લાંલચોળ થઈ આવ્યા. “જે તું માંગેછ તે લેવાપણું છે.” તે બોલ્યો; “તે ત્હારું યાતો મ્હારું એક જણનું નકકી મોહત લાવશે અને તે સધળો ગુનાહ ત્હારા શીર પરજ લટકતો રહેશે. તેં એમ કહ્યું કે તે લશકરમાં જોડાશે, એ આય ઉલ્લુ, ઉતાવળ્યો, ત્હારો બેગ્ગાટેલ બરથાર?”

“મ્હારા વર માટે આવા આવા શબ્દો બોલવાની ત્હમે હીમ્મતજ કેમ કરી શકોછ?” તેણીએ ઉશકેરાતથી હાંફતી છાતીએ મોટે અવાજે કહ્યું; “ત્હમે એક હીચકારા અને—” મગર તેનાં કથોર ચેહરા ઉપર છવાઈ રહેલી ચેતવણીની નિશાનીએ તે બાપડીને તરત મુપ કરી નાખી.

“એટલી બધી એ એ—પેં પેં કરાવાનો કાંઈ આય ત્હારો વખત નથી,” તે બોલ્યો. “અને આય જે તું માંગેછ તે તદ્દન નહિ બનવાજોગ છે.—જ્યારે એ એટલો બધો આકળો ઉતાવળ્યો બની લશકરમાંજ જોડાઈ ગયોછ ત્યારે તો બેવડું નહિ બનવા જોગ. હવે એ મ્હારો હડહડતો દુશ્મન બન્યોછ. એક અબખાના ફાલી ધખારા ખાતર મ્હારી જીંદગીની સરીયામ સત્યાનાશી વાળી નાંખવા જોટેલો.

હું કદીખી ખેવકુદ થનાર નથી. મેં તને અગાઉખી કહ્યું'તું તેમ તારી અને મ્હારી વચ્ચેનું જોડાણ કદી નહિ છુટે એવું છે. તે ઉપરાંત, યાદ કર, કે તેં મને આપેલું વચન તારા લગનનાં કસમે કરતાંખી ધણું જુનું અને અગાઉનું છે.”

“કદાપી ત્હમે એમ ધારતા હશે,” તદન બદલાયલી અદાઓ અને અવાજો વચ્ચે તે બોલી ઉડી. “હું તેમ ધારવાની પરવાહખી નથી કરતી. જે હોય તે, પણ ત્હમને મ્હારી ખીલક રાખવાની કશી જરૂર નથી; હું ત્હમને ઉંધાડા નથી પાડવાની. આજે તો હું, મ્હારી જીંદગીનાં જોખમે, ત્હમને ચેતાવા આવીછ. એક કમાળ જીભની અને ફૂર જીમરની અખળાએ હું આંહી આંઉંછ તે શોધી કાઢ્યુંછ. તે ત્હમારે માટે જાણેછ કે નહિ તેની મને ખબર નથી. પણ કાંઈખી રીતે વધુવાર આ જગા ત્હમારે માટે સલામત નથી.”

તે ઉપલું સમજીને ચમકી, ફાર ખાધ ઉઠ્યો—ઉઠ્યો! “અને તે મને કેહવામાં તેં આટલી બધી ધીલ કીધી?”

ધિક્કારથી તેણીનો ચેહરો લાલ તુટી જવો થઇ આવ્યો; અને તેટલાજ તીરસ્કારથી તેણીએ તેનો ખીલકથી ફેરવાઇ ગએશે મુખડો નિહાળ્યો. “શું અત્યારથીજ દ્રાઇ શોધી કાઢનારનાં પગલાં ત્હમે સમજી શકોછ કે?” તેણીએ મજાક કરતી કીસમે પુછ્યું.

“મજાક કરવાનો આ વખત નથી,” તેણે જીતુની બની દાંત ખીડી કહ્યું “કાંઈખી ધાસ્તી હોય તો એકદમ કહી દે.”

“ધાસ્તીજ છે,” તેણીએ ઠંડા, બેદરકાર અવાજે કહ્યું “અને હવે તે આપણે બંને સાથેજ બોગવશું,

તે તેણી બણી અન્નગમ્મીથી જોવા લાગ્યો.

“તું શું કહેવા માંગેછ ? શું મશકેરી કરવાનો આ વખત છે ?”

“ખોદા એખલાનેજ રોશન છે કે હું મશકેરી નથી કરતી—કરવાની સહેજ માત્ર કોશેશખી નથી કરતી. જે હું કહુંછ તે હું બળવા માંગુંછ. હવે મ્હારું ધરખાર કશું રહ્યું નથી, મ્હારે માટે કોઇનો—ત્હમારા સીવાય—ખ્યાર રહ્યો નથી. એક વખતે ત્હમે તે સધળું મને ‘ઓફર’ કીધું, પછી મેં ત્હમને ના પાડી હતી.”

“પછી હવે જ્યારે મ્હારો આશરો ધાસ્તીથી બરેલો છે, મ્હારા બચાવ સાથે મોહતના જેવીજ ખીહીક સમાએલી છે ત્યારે તે તું કયુલ કરેછ ?” તેણે અન્નગમ્મીથી કહ્યું.

“હા.” તે બોલી.

“હું ધારતો તો કે હું અબળા જાતીની ખાસ્તોને પુરેપુરી પીછાણી જાણુંછ,” તે તેણી બણી શકમંદ, કમનની અન્નગમ્મીથી જોઈ બોલ્યો. “પછી હવે હું જોઉંછ કે હું ખોટો હતો.”

થોડીક પછી તે બને વચ્ચે એક ખીહામણી ચુપકીદી પંથરાઈ રહી—તે ચુપકીદી કે જે તે અંધારી રાત જેટલીજ ગમધોર, ગમખ્વાર, અને ભયભીત હતી. તેણીનો એકબી લોહીનાં છાંટા વિનાનો એહરો આરસપાહણનાં પથર જેવો સફેદ અને ઠંડો હતો, જ્યારે તે ઉપર પદ્મ નિશ્ચયની લાગણીઓ પ્રદીપ્ત પ્રગટ પડેલી હોવાથી તે ખુબસૂરત, બની શકે તો ન્યાદા મનોહર અને દીલચસ્પ તે બધીએ દેખાતી હતી.

“શું તું એ બધું ખરેખર કહેછ ?” તેણે આખરે પુછ્યું. “શું મ્હારી સાથે આવવાને તેં નક્કી વિચાર કીધોછ?”

“હા,” તેણીએ કંટાળાથી, મગર દૃઢ વિચારથી જવાબ કર્યો. “હવે મ્હારું કશુંજી ધરખાર રહ્યું નથી! જ્યાંસુધી મને મ્હારા કસમોમાંથી ફારેગી મળશે નહિ ત્યાંલગી હું તેનાં મુખ સામું મ્હારૂં મુખ ઉપાડી શકશ નહિ, ત્યાં સુધી હું મ્હારા હાથો તેનાં ગળાં આગુઆગુ બેરવી શકશ નહિ. અંહી શરમીદગી, કે જે મ્હારી જીંદગીને સર્વામ ઘેલી બનાવી મેળનાર છે તેની સાથે વસવા કરતાં—તેવાં પુરાં, કંગાળ જીવતરે જીવવા કરતાં—હું ત્હમારી સાથે ગમે તેવાં દુઃખ ખમવા તૈયાર છઉં.—હવે હું જીવતી છતાં મુલેલી છઉં—છતાં ભરખારે, છતાં ધેરખારે. ધેરખાહર વિનાની એક વિધવા જેવી છઉં!” અને તે ધણું કંગળીને રડી પડી.

તેણીનાં અવાજમાં સમાએલી છુપી ખફગી, મુગી ગમગીની અને અગાધ લાઇલાજપણું દેખી તે એકલપેટા મરદને વડીક ધણું લાગ્યું.

“એ બધું ધણું કમનસીબ બન્યુંછ,” તેણે ધીમા સાહદે કહ્યું. “મ્હારે ખાતર બધું તને ખોલી દેવું પડેછ તે માટે ખરેખર હું ધણું દલગીર છઉં. એ તું બધું કેમ સહન કરી શકશે?”

“આટલું આટલું ખમ્યા પછી એવો સવાલજ ત્હમે મને કેમ કરી શકોછ?” તેણીએ સવાલ કીધો. “મને તમો જે વચ્ચે પસંદગી કરવાની હતી અને મેં ત્હમને પસંદ કીધા.” તે ખોલી અને તે અવાજમાં કાંઈ એવી તો દુઃખ ભરી લાગણીઓ સમાઈ રહી હતી કે

તે મરદ શરમીંદગીથી બધા લાલ લાલ થઇ આવી ચુપ હોતા. તે કાંઇ બોલવા ઇચ્છતો હતો, મગર તેનાં બાતેનમાં ચાલતી જલ્દેમ જુમખેસની મોહકાણે તેનાં હોઠ વાટેથી કશા શબ્દો બાહર પડી શક્યા નહિ.

“ત્યારે આપરે અહીંથી સાથે જતાં રહીએ?” તેણે આખરે ધણાં નમળા નરમ અવાજે પુછ્યું.

તેણીએ તેણીની છાતી પર જુમી પડેલું માથું ઉપાડ્યું. તેણીના બરડાની કરોડમાંથી કંપારીની એક ઝીણી ઝઝણી વહી ગઇ; અને તે આખા શરીરે ધુજવા લાગી, જ્યારે તેણીનાં મીઠા, મનોહર મુખડા ઉપર સ્વભોગની પુત્રંદ તેજસ્વી લાગણીઓ પ્રકાશવા લાગી. તે ઘડીએ, અરે, તે એક કેવું ઘાટકા નામુસદીનું દીવ આકચાક કરી મેળે એવું ‘પીકચર’ રજૂ થતી હતી!

“હા.” તે ગોલી.

એક ખુશાળીનો ગણગણાત તેનાં કાન આગળ ગણગણી રહ્યો. “ઘણુંજ નેક,” તેણે કહ્યું. “એક વખતે આપ કંગાળ, આપીત દેશનો કોનારો આપણે હોડ્યો, પછી તું જોયાજ કરતેની, ડારલીંગ ! લાડ સુખ, વૈભવ તને ખીજા દેશમાં હું એવું દેખાડા કે તેવું તેં કદી બી પેલી ત્હારી કંગાલ કુપડીમાં અનુભવવાનો સ્વપ્નો પણ દીઠો ન હશે.”

તેણીના હોઠો ઉપર એક કથોર હસવું ફેલાઈ રહ્યું. “વૈભવ !” તે મનસે બરબડી “ધર બાહર, પ્યાર, વતન, સ્વમાન બોયા પછી એ તકલીદી વૈભવ શા અપનો છે?”

અને ત્યાર પછી તેઓ નીચે આવી બોટમાં બેઠાં; અને પોહ ફાત્તાની અમાકિનાં ઠંડા, બીહામણા બીનાશમાં, નવો દીવસ, નવી છંદગી અને સેવટે હાડબારી, અને વેદનાઓને બેઠવા તે અને જણાં ચુપકીદીમાં, એક ભરાતા છુપાતા, નાહસભાગમાં પડેલા ચોરની અદાઓથી, શાંત નદીનાં અળકતા પાણીમાં હલેસાં મારી આગળ અને આગળ વધવાં લાગ્યાં !

—:૦:—

પ્રકરણ ૭.

લડાઈનો ગમગીન ઘોંઘાત એભેર પ્રસરી રહ્યો હતો—ચોગર-દમ લડાઈ અને લડાઈનાંજ ધપરધમ ઘોલો વાગી રહ્યાં હતાં—દુન્યાતું એકેઅક ખુણું તે ખાનાખરાખીથી ભરપુર લડાઈની મોહકાણે બધું ધમધમી રહ્યું હતું.

“ફાંકો—જરમન” લડાઈ તેનાં પુર બાહરમાં ચાલી રહી હતી.

ફાન્સ માટે તે ધણાં કંગાલ દીવસો હતા. હાર રોજની વધતા પ્રમાણમાં અળતી જતી હતી અને દુસ્મનો દીન પ્રતીદીન આંખ વીંચી ચાહોમ આગળ વધ્યા જતા હતા. દરેક દીવસ વધુ સીફા અને સીફા, સુરજ ઉગતે, ખનતો જતો દેખાતો હતો. ગરમાંમડાં અને મોટાં શેહરોમાંથી રોજનાં નવા નવા જવાન્યાતે લશ્કરમા જોડાવી દુશ્મનો સામે લડવા મોકલી આપવામાં આવતા હતા. રોજનાં કાંઈને

કાંઈ લડાઈને લગતા અને પથરનાં હૈયાનાં દુશમનોની ફેાજનાં કૃર કાર્યને લગતા, કૃષ્ણારથીક હેવાલો આવતા જતા હતા. ધણાં સુખ્યારાં ધરો ભયાનક લડાઈના સખમે સીધા શોકાતુર બની રહ્યાં હતાં. ધણાં નાણુક જીગર કચડાઈ ભચડાઈ ગયાં હતાં; ખુણે ખુણે શોકાગ્ની અને ભયનો ડરામણો આતશ પ્રજ્વરી રહેલો નજરે આવતો હતો. ફાંન્સમાટે તે સૌથી ભયભીત કંગાળ દીવસો હતા-મમગીન, આંગુ-ઓથી ભરેલા, સીધા, શોકાઅગ્નીમાં ગરક ગએલા, સૌથી દુષ્ટમાં દુષ્ટ તે દીવસો હતા. મોજ મળદ અને ખુશસુરતી માટે વિખ્યાતી પામેલો તે સુંદર દેશ આજે તમામ અંધકાર, મુનકાર અને ઉદાસીમાં ગરક ગયો હતો.

પારીસ ધારતીમાં હતું; અને તે સુંદર શહેરને દુશમનોનાં જલેમ સપાટામાંથી બચાવી લેવા માટે બાહદુર ફ્રેન્ચ યોધાઓ પોતાનો જીવન પટકી નાખતા હતા, સઘળું કાળું કાળું અને ભયભીત જણાતું હતું છતાં દરેક લડવૈયાનાં હૃડયમાં હીમ્મત અને સહન શીલતા જેમની તેમ પોતાની જગા રોકી રહી હતી. પારીસથી એક દીવસની કુચનાં અંતરે કેટલાક જવાંન ફ્રેન્ચ સીપાહ બચ્ચાઓની એક ટોળી ટંબુઓ ખેંચી પડી હતી; અને તમામ બેદરકારીથી, ટોળ ટપ્પા અને આપસ આપસમાં મળક મશકેરી કરી, તે ટોળકીનાં બહદુર મુવાનો, એક મોટી ગોળ ટેબલ આગુબાગુ ભેગા મળી, દારૂ ધીચતા અને બીડી પુકતા બેઠા હતા, જાણે લડાઈની ગર્જનાનાં ગગડાત અને તેઓની સામે અરડાઈ પડેલી ત્રાસદાયક ફરજની તેઓને બધ પરવાહ હોય તેમ!

“કાલે સહવારે તો આપણે પારીસ જઈ પુગશું,” એકે કહ્યું.

“હા; અને ત્યાંથીજ દુશમનો સામે લડતાં આપણી ખરેખર ખાલ ઘસાઈ જવાની.” બીજાએ લાગાર ગંભીર સાહદે કહ્યું.

“સૌ મચ ધ બેટર, હું ધારૂં છું કે તે કામ અધકું જોઈ તું પાછળા પોઆર તો નહિજ માપશે!”

“તે અધકાં કામનો મને સેહજખી વિચાર નથી આવતો,” તેણે ફલગીર સાહદે જવાબ દીધો. “મને પોતાને મ્હારીખી સહેજ દરકાર નથી—મરવું તો સૈને સજીત છે—પણ, પણ હું મ્હારી બેરી, મ્હારાં ન્હાનાં ગેટકાંઓનો ખ્યાળ કરું છું, ત્યારે મ્હારી આંખો ગમીનાં આંખુઓથી છલાછલ થઈ જાએ.”

તે ટોળકીના દરેક હસ્તા જવાંન ચહેરા ઉપર, ઉપલા ગમગીન શબ્દો સુણી, ગંભીરતા ફેલાઈ રહી.

“ખચ્ચીતજ--તેઓ માટે તે ધણું કમનસીબ છે,” તેઓમાનાં કેટલાક ધીમા અવાજે પરખડયા; અને ત્યારપછી તેઓને તેઓનાં શાંત નાહનાં મકાનો, નિરદોષ ગોલાખી મુખડાઓ, નાહનાં પટપટખોરાં ભુત્તકાંઓ કે જેઓ આપડાં પોતાનાં સોલજર બાપ માટે ફોકટો શોરખકાર કરી મેળશે તેઓનો વિચાર આવતાં, તે રમુજ નક્કર મુખડાઓ જોઈએ તે કરતાં જ્યાં શોકાતુર બની રહ્યા.

એક બીજે જવાંન તે ટોળકીથી તમામ અળગો એક પેર ત્રીતી બડી ડાંખડીઓની હેથળ ઉભે હતો. તે જોઈએ તે કરતાં ખસ્તી ગમખવાર હતો અને વારંવાર તેની ઝાંખી, ગમગીન ચશ્મો તે રમ-

ત્યાજી સોલજર મીત્રો બણી ફેંકો, એખલો એખલો મનસે મુઝાધને સરદ હાયો ફેંકતો હતો.

“તેઓ આવી રીતે મળાદ કરીજ કેમ શકેછ?” તેણે વિચાર્યું, અને તેતું જીગર અગ્નયખી અને કથોર તીરસ્કારની લાગણીથી બધું ભરાઇ ગયું. તેને પોતાને તેની જીંદગી એટલી તો સીધા, એટલી તો એકાંત અને એટલી તો કડવી થઇ પડી હતી કે તેની સામે ખેડેલા તેનાં ખુશાળ જીગરનાં મીત્રોનાં મુખમાંથી આવા ધાસ્તી ભરેલા કલાકે, આનંદી વેણો કેમ બાહર પડી શકતાં હશે, તે તેની મસમોટી અગ્નયખી થઇ પડી.

“એ આજે તું છેકજ કાંય ધુવડ બની રહયોછ, પીએર?” તે ટાળકીમાંનાં એક ખુશમીજીજી સોલજરડાએ તેને પુછ્યું. “ચાલની અમારી સાથે ‘જેઈન’ થાની? હવે એવો આન્સ કાંઈ ઘડી ઘડી નથી મળવાનો.”

“તો તો ઝોરખી સાફ,” તેને બોલાવનાર બણી ફર્યા વિના ખભરેલા સાહદે તેણે જવાબ દીધો.

“કેમ થયુંછ શું?” એક ખીજી ઉંચા, ગેરાસ્યા જેવા તેનાં મીત્રો, કે જે બાપડાનાં ગોરાં મુખ ઉપર મુજ તો હજી કુટીએ ન હતી તેણે વચ્ચે હોમાવી પુછ્યું. “શું કાંઈ જીંદગીની મોજમળાદ સખરદખર તજી દેવાનો તે નિશ્ચય કીધોછ કે કોઈ ત્હારી ‘સ્વીટ હાટે’ તને સાચુટ લટક આપીછ?” અને તે હસ્યો-એક આનંદી, ખેડકાર, જવાનીનાં સંઘળાં જોસતુ તે એક રમત્યાળ હસવું હતું! તે તે ટાળકીમાંનો સાથી રમુજી અને હસમુખો જવાન હતો.

“મ્હારે સગતી બાબદો સાર્થે તને કશુંબી લાગતું વળગતું નથી,” તેનો રમુજી ‘રીમાર્ક’ ન ગમ્યાથી પીએર લરએ સગભગ ઝનુની અવાજે કહ્યું.

“ડય ડ ડય! નહિજ, અલખત. તુંબી ત્હારા ‘અફેરઝ’ સંભાળથી સંતાડી રાખનારો એક બરો મદારી છે.” તેણે હસીને તેનું જાસ્તી ગેરવ્યું.

“એમ એકદમ તપી આવવાની કશી જરૂર નથી, પીએર,” જે જવાને તેને તેઓ સાથે જોધન થવા કહ્યું હતું તે હવે પીએરને પટાવવા વચ્ચે પડ્યો. “એ કમખખત તો એવોજ મુવોછ. સીધે રસ્તે જતા બળદનું બી પુછકું મરડે તેવો એ છે. તું કાંય ત્હારું લોહી પાણી બાળેછ?”

ત્યાર પછી તેઓએ પીએરને એખલો તેનાં વીચારો સહીત મુક્યો અને આપસ આપસમાં તેની અને તેનીજ વાતો કરતા તેઓ ખેઠા.

“બેની ગરજ સારે તેવો એ વગર શકે છે;” પેલો રમુજી જવાન બોલ્યો; “પણ એનાં જેવો ડલ તો મેં આજ સગી કોઠેબી કોઠને જોયો નથી.”

“પણ કામ કેવું બળવેછ ! આપણાં બીજા જાતબાધઓ કરતાં એ ઘણો આકળો અને ઉતાવળ્યો છે—એટલો કે કોઈ કોઈ વખત તો આપણે બી દાંતમાં આંગળાં પકડ્યા વીના રહી શકતાં નથી. તે દીવસે રાત્રે ત્રણ ઝનુની પ્રશ્નનો સાથે એખલો હાથોહાથ લડ્યો ને પાછો ફર્યો ત્યારે, જાણે આપણે તો માની બી નથી

શકતા કે, તેના દીવસ પર, જન્મો તો રહ્યા પણ, ખાલી એક શરહે-
તોળી નહિ હતો.”

“વન્ડરફુલ ! એમ તો કદાચજ કોઈએ કીધું હશે.”

“વગર શકે. અને અગ્નયખી તો એ છે કે એ તદ્દન વગર કેળ-
વાએલો જવાન છે; આપણી માફક એને કશીખી ત્રેનીંગ નથી લીધી
તે છતાં એક ધરડા પાકટ સોલજરડા માફક એ કેવો સખખન, ઠંડો
અને ધીરજવાંતો છે ! જાણે પોતે ‘યુલેટ મુશ’ હોય તેમ આગનાં
ગોટેગોટાં અને ગોળીઓની ગર્જના વચ્ચે જેમ ગમે તેમ ચાહોમ
ધરયો જાયછ. કરનલને એને માટે ધણું માન છે.”

“એનો અર્થ એમ થયો કે ‘પ્રોમોશન.’”

“તેની તેને સહેજખી દરકાર નથી. એ તો બસ ધાસ્તી અને
ધાસ્તીખર્યાં કામો બજાવવા આતુર છે.”

“હા—મેંખી ચાલુ એને ઉછાછળો ખની જીંદગીનાં દરેક
જોખમે જે ગમે તે કાર્ય બજાવવા માંગેલું સમજ્યુંછ. પ્રોવ ડીઆબલ !
એ અધાંનાં બાતેનમાં કશોખી છુપો સગવળ હોવો જોઈએ. જો હું
જુલ નહિ કરતો હોવું તો એ એક ધણું જન્મી દુઃખી જીવર એની
આંખે બાહદુર લોખંડી છાતીની પછવાડે લઈ ફરેછ.”

“એ એક ખરેખરો અને ઇચ્છે ઇચ્છે સોલજર છે. હું ઇચ્છુંછ
કે એ જેવી રીતે એની જીંદગીનો અંત લાવી નાખવા માંગેછ તેમતેટલો
જલ્દી નહિ આવે, કેમજે એનાં જેવાં કામનાં માણસોનો તો હવે
દીવસ જતાં ધણો ખપ પડશે.”

“શું ખારેછ, દુશ્મન ઘેરો ધાલશે કે?”

“ડા ૩ ડા ૩ બલબત, હું પુર ખાત્રીથી માનુંછ. આઝે કંગાળ શ્રીપીત જરમનો આપણને ચોમેરથી લંકાવેછ.”

તે ટોળકીનાં ટાહેલાં હવે લગાર ગંભીર બન્યાં; મળક મશકરી અને ટોલ ટપ્પા જેમ થઈ જઈ તેઓ લગાર ગંભીર બની વાતચીત કરવા લાગ્યા, જ્યારે અત્યાર સુધી જે જવાન વિષે તેઓ ટાહેલા કરતાં હતાં તે તદ્દન તટાર ખાંધે ખંદુક મારી, તારાઓની ઝાંખી રોશનીમાં સામેનાં સુદર રોહરની સફેદ મળખુત હીવાસો કે જે થોડાજ વખતમાં દુશ્મનોનાં હાથ હેથળ ભોગ થઈ પડનાર હતી તેને ટીકતો એક પુટલાં મીસાળ ઉભો હતો.

ઘણાંજ દુકં વખતમાં તે લડાઈને લગતું, માત્ર થોડીક નાહની નાહની લડાઈ લડી ખુદ પોતે મેળવેલા અનુભવ ઉપરથી, શીખી ગયો હતો, એ પીએર લર. એક સીપાલ બચ્ચામાં જોઈતી શ્રદ્ધતા, બાહદુરી, ‘ડીસીપ્લીન’ છત્યાદી તેને એટલું તો જલ્દી ઉપાડી લીધું હતું કે ઘણી સેફલાઈથી તે એકાદ પાકટ અનુભવી સોલજરની હરોલમાં આવી ઉભો. તેનાં મીત્રો અને તેનાં વડાઓનો આહ અને માન ધણું જલ્દી છતી લેવાને પણ તે બાગ્યશાળી નિવડ્યો હતો.

કોઈપણ તેને સારી રવેશે સમજી શકતું ન હતું. હંમેશાં તે એકાંતપણું અને અલગપણું શોધતો હતો—સદા ગંભીર ચુપકીદી અપત્યાર કરી તે પોતાની છંછગીને લગતા એખસો એખસો સ્વપનાઓ જોવા કરતો હતો. તે કોઈનીથી સાથે સેફજખી ભેળાતો ન હતો—

તેને તેમ કરવાની જરા પરવાહ પણ ન હતી; અને તેથી તેના મીત્રા તેને આખે ધણું ગુંચવાતા હતા.

તેનાં તે એકાંતવાસમાં કાંઈની છુપી ગમખ્વારી હોયી જોઈએ એટલુંજ તેઓ કહી શક્યા હતા; પણ તેનાં બાતેનમાં વસી રહેલી જલેમ ગમખીનીને ખરેખરો આએસ શું હતો તે તેઓ પામી જઈ શક્યા નહિ. તે વિષે તેણે કદી પણ વરાળ બાહર કાઢી હતી નહિ અને વખત જતાં તેઓએ તેને માટે જાસ્તી ચાવાચીવી કરવાનું મોકુફ કર્યું. લડાઈને લગતો ધમધમાત અને ઉશ્કેરણી તે સોલજરડાઓનું ચાલુ મગજ એટલું તો રોકી રહેતી હતી કે કોઈપણ રીતની તર્ક બાંધવાની તેઓ પાસે પુરસુદ મુદ્દળજ ફાજલ પડી શકતી ન હતી. તેઓ તેને, જે કે તેને તો તે સધળી ચીજની જરાખી પરવાહ હતી નહિ, તેની બણી વિશ્વાસ અને હેતથી નિહાળી, ચાહવા અને માન આપવા લાગ્યાં હતાં.

ફાન્સનો વખત ઘણો ખારીક આવી લાગ્યો હતો. લડાઈનો મામલો દીવસો જતાં વધુ અને વધુ સીકા અને ત્રાસજનક બનતો જતો હતો. શુરવીર લડવધવાઓનાં મગજે, એક ધ્રુમ ધીએલા છાકટા મનુષ્ય મીસાળ, લડાઈની ઘેણ પુર જોશથી ચઢી ચુકી હતી. દરેક વફાદાર છાતીમાં દુશમનો કાળે સૌથી ઝનુની ધીકાર અને શીટકાર દીન પ્રતીદીન વધતો અને વધતોજ બરપા થતો હતો, અને જીતની આશાનું તેજ ચાલુ ઝાંખું પડતું જતું હતું, જ્યારે દુશમનો ઉપર ખુદ કુદરત રાજ થઈ હોય તે મીસાળ તેઓ ભુખ્યાં વરની અદાથી આગળ અને આગળ ધસ્યા આવતા હતા. તે સધળી ખાનાખરાખી, ખરને ખુહારી અને કાપાકાપીમાં માત્ર એખલો તેજ મરદ ધાસ્તીની

બેઘડક સામે થઈ, જાણે મોહતને નોતરું કરતો હોય તેમ, જગણી હશકેરાયા વિના, લડવાને વખતે તમામ જીવ ઉપર આવી જઈ લડતો. તે આણુ મનસે વિચારતો અને ખરખડતો કે “ઓહ, મોહત ક્યારે આવશે?”

તે મરવાજ માંગતો હતો. તે ડગળે અને પગળે મોહત માંગતો હતો. પણ માંગેલું મોહત કાણું આવેછ? તે જેમ જેમ મોહતનાં જલ્દેમ હાથોમાં ધર્યો જતો હતો તેમ તેમ તેનો અજબ સંજોગે બચાવ થતો હતો; અને મરણનો દૈત્ય જાણે તેનાં ઉપર કુરખાન કુરખાન થઈ ગયો હોય તેમ તેનો હરેક કીસમે તેને તેના ફાંડામાં સપડાવાને બદલે, બચાવ કરી તેની બાહદુરી અને નામનામાં જ્યાદા અને જ્યાદા વધારો કર્યો જતો હતો.

રોજનું કથણમાં કથણ કામકાજ, સખખત ‘ડીસીપ્લીન’ અને ભાતભાતની વેદના જાણે તેની રોજની જીંદગી થઈ પડી હતી; મગર તે બાબેની બેચેની તેને સહેજથી લાગતી ન હતી—તેને તેની રજબારણી ગણના હતી નહિ. જુખમરો, કંટાળો, કગાજત, રોજનો એક સરખો અર્ધાકાચ્યો ખોરાક, કંટાળા બરું સખખત વહીત્રું, ભયભીત ધાસ્તીઓ એ સર્વે તે, તેનાં સુખનો સમુજગો નાશ થયાથી આંધળી બનેલી આંખો સાથનાં મરદને મનસે કુચ્છ ખીસાદ વિનાનું હતું—તે મરદ કે જેનો અગાધ ખ્યાર દુષ્ટ શકનાં જલ્દેમ રોગની મોહકાણે તમામ શ્વેલાપણાંમાં બદલાઈ ગયો હતો!

લડાઈની તાવ તેનાં મગજ ઉપર ધણી એકાએક ગણખો થઈ આવી હતી; અને તે તેની કંઠાળ જીંદગીને લગતો વિચાર વિસરાવી મેળાવશે એવો તેને ખ્યાલ થતાં તે ધણો જલ્દી એક મીનીટનાં લાંબા

ચિચાર વિના, લશ્કરમાં જોડાઇ ગયો હતો. ઝનુની ઝપાઝપીઓ, ગોળાઓ, ખંદુકા સાથની યાતો કોઇ વેળા હાથોહાથની લડાઇઓ, રાત્રીનું હઠની બાહર કંટાળો ખવાડનાઈ પોહરેગીરપણું વિગેરે ચીજો, બાજે-વેળા, તેનાં ઉપર ગુજરી ગએલા ગજબને ભુલી જવામાં તેને સારી મદદ કરી હતી; અને તે ઉપરથી, ધાસ્તીમાં આંખ વિંચી ધસી જઇ, મોહતને ઝટ શરણે જવા તે જ્યાદાને જ્યાદા આજુમંદ થતો હતો.

આજની રાત્રે તેને પોહરેગીરનું કામ બજાવવાનું હતું. તે એક ઘણું કંટાળા ભર્યું કાર્ય હતું; મગર અનુભવે હવે સધળું કેમ સદન કરવું અને લઈ ચલાવવું તે તેને સારી રીતે શીખવ્યું હતું અને તે જ્યારે બીજા તેનાં બાઈબિધો થોડા કલાક—હા, પ્રોય વાંચનાર, ફક્ત થોડાજ કલાકની શાંતી ભરી ઉંઘ ખેંચી લેવા ભોંય ઉપર લાંબા છટ ચર્ધ પડ્યા ત્યારે તે, હારેલો મારેલો, જીંદગી-થી ધરાઇ ગએલો કમનસીબ જવાંન ખાંધે બહુક મારી ચોકી કરવા ઉભો—તે કે જેને થોડાજ મહીનાઓ અગાઉ અનાજ અને વર-સાદની અછટ સીવાય બીજી કશી ધાસ્તી કે દસ્કાર હતી નહિ!

હવા ધણી ઠંડી અને સરદ હતી, આકાશ ભારી કાળાં વાદળાં-ઓથી ઘેરાઈ ગએલું હોવાથી ચંદ્રમાં કે તારાઓનું ઝાંખુંબી તેજ પડતું હતું નહિ—ચોપાસ ચુપકીદી સાથની તે એક ધણી ગમધોર અધારી રાત્રી હતી, જાણે થોડા વખતમાં તેઓ ઉપર મગડી પઝનારાં આફતનાં વાદળાંની કાંઈ તે રાત્રી આગાહી આપવા માંગતી હોય તેવી. ઉચા કાનો અને તીણી તીક્ષણ નજરો સહીત તે, ખાંધે ભારી બહુક મારી, આમથી તેમ પોતાની ફરજ બજાવતો ફરવા લાગ્યો—તે ફરજ કે જે અનુભવી, પાકટ, કેળવાએલા સીપાહ બચ્ચાને-

ખી કંઠાળો ખવાડી ઠાકવી નાખનારી હતી. અંધારં વધુ અને વધુ
 ઘાડું થતું ચાલ્યું, જ્યારે જાણે પીએર લરની બેચેન છાતીમાં કટારી
 મીસાળ પેમી જવા માગતો હોય તેમ, તીક્ષણ, તનબદ્ધને અકસાવી
 નાખે તેવો ઠડોગાર વા પુકવા લાગ્યો. તેનાં મગજમાં તે એક કંઠાળ
 દુઃખી યાદ એકાએક ધાઘ આવી, કે જ્યારે તેણીનાં મુખ ઉપર
 યુનેહગાર શીકાશ સાથે, પોતે તમામ નિષ્કલંક હોવાનું ભાર મુકી કહી,
 તેણીને નિરદોશ માની લેવાનું ધણું ઓજરખવાહીથી તે બોલી હતી.

નિરદોષ! તે ખ્યાળ ચતાંજ તે એક ઝનુની, હસ્તુ હમી પડ્યો.
 માત્ર એક અઠવાડીયું થયાજ પરણેલી એક અખળા સીદા રાત્રે
 પોતાના સ્વમાનનાં ભોગે, ચોરી છુપીથી પોતાના પતીને પડખો
 મુકી કદી એમ કોઇને મળવા જાએ નહિ, જ્યાંસુધી તે કોઇ
 તેણીને તેણીનાં પતીથી પેણુ પ્યારો હોય. કદી કદીખી નહિ એક
 સ્વચ્છ, નેક સ્ત્રી, તેણીને કશું ખાસ કારણ નહિ હોય ત્યાં સુધી,
 આવી રીતે મધ્ય રાતે, એમ કોઇ પરાયા માટીદાને મળવા જાએ.

અને તે છતાં-તેનાં ખ્યાળો સઘળા તેણીની વિરૂધ્ધ હોવા
 છતાં-તે શાંત, ગમધોર, ચીલી રાત્રે, જ્યારે ડરામણી આફતનો શહેતાન
 પુર ઝનુની ખની ડોળા ધુરકતો હતો ત્યારે, તેને મનથી કણુલ કર્યા
 વિના ચાલ્યું નહિ કે તે હજી તેણીને જોટલાં અને તેટલાંજ વાહલથી
 ચાહતો હતો, બલકે એક દેવી મીસાળ, તેણીની ગમખવાર, અને તેનાં
 પોતાનાં શબ્દોમાં બોલ્યે તો, તકલીદી યાદ હંચે ધરી, તેણીને પુંજતો
 હતો. તે તેણીની યાદને કેમે કરી વિસારી ન શક્યો. તે જમ જમ
 તેણીને જુદી જવા ચાહતો હતો તેમ તેમ વધુ જોશ અને

જેસાથી તેણીનો આકાર તેની સનમુખ ખડો ઉભો રહી, તેને બધો ભમતો બનાવતો હતો. રાજની હાડભારીઓ, દરેક લશ્કરી સખખતાઇઓ અને લાગ મળતાં મોહતનાં ડરામણાં ડાચામાં ધુસી જવાની તેની સધળી કાશેશો અને જહેમનો છતાં તેણી અને તેણીનીજ માદ તેને હરદમ સતાવતી અને બળાવી જળાવીને ખાકરૂખ કરતી રહી.

આહ, પ્રીય વાંચનાર, એ બધા ખુદાએ બક્ષેલા નિરમળ પ્યારનાં પ્રતાપ હતા; એ સધળાં વાણાં તે માહન સાહેબે બક્ષેલી પવિત્ર લાગણીનાં હતાં—તે લાગણી કે જે ખુદ ખોદા જેટલીજ પવિત્ર અને મનખુત હોય છે, કે જે તેડાવેલી આવતી નથી, શીખાડેલી શીખાતી નથી અને મારેલી મરતી કે હથાડેલી હથતી નથી! પ્યાર એવોજ હોઇ અને થઇ શકેછ; તે એક તદ્દન અણુદીઠ, મીનોઇ જેહાનની કરમ બક્ષેલ છે, કે જે તેનાં જેરાવરપણામાં જેટલી અકસીર અને કાટીલ છે, તેટલીજ તેનાં મીઠાસપણામાં પણ છે. તે એક મીઠું ઝેર છે. ઝેર સદા કડવાં અને કાટીલ હોઈ શકે છે. તે પોતાની અસર તરીકે ધણાં જખુન પરીણામો આણે છે; મગર મોહજત એક એવું ઝેર છે કે જે તેનાં કડવાસ અને કાટીલપણાં માટે ધણું વિખ્યાતી પામેલું હોવા છતાં, તે પીવા દરેક લોક સદા આતુર અને ઉત્કટમંદ રહે છે—તે સદા મીઠું અને મધુર લાગે છે. તે એક ઠંઠ કીરદેગારનાં પ્યાર બણીથી ફેંકાએલી અણુદીઠ રોશની છે કે જે તે માહનામી સાહેબનાં જેટલીજ ચોખ્ખી, અશો, અક્યતા અને ધૈર્યતાવાળી, સર્વોપરી અને સર્વોત્તમ છે. માહન શીલસુદ્ધા, માહન કવીઓ અને લેખકોએ તેની ખુબીનો અભ્યાસ ઠંઠ ઉંડાણથી કરી જગ સનમુખ ધરવાની મીથ્યા કાશેશો કરી છે—તેની ખુબીની જાણ, પીછાણ તો માત્ર તે અને તેજ કરી

શકે છે કે જે તે ઠંડી આગનો ભોગ થઈ પડ્યું હોય. પ્યાર સોખંડી ફીક્લા જેટલો જોરેમંદ છે, આતશ જેવો અશો છે; તે હીચકારાઓને સીંહ જેવા બળવાન, પુરા બદમાશોને ફરેસ્તા જેવા પાક, આળસુ ઐયાસી મંદ માણસોને એક રખ્શા મીસાળ તેજ અને અપળાધવાળા બનાવી મેળે છે; તે બધાં જાય છે ત્યાં જો સુનકાર અને અંધકાર હોય તો અજબ અમત્કારીક ઉજાસ ફેલાવી મેળે છે; તે જેની ઉપર તેની દમાળુ બક્ષેસ ફેડે છે તેને ગોચા નવીજ જીંદગી, નવું જીવતદાન બક્ષે છે। તેની અસર નહિ વર્ણવી શકાય તેવી ભરમ બેદ વાળી છે।

તે નહિ ભુલી શકાએ તેવી પ્યારનીજ લાગણી હતી કે જેને પીએર લરને તેની ફરજ બજાવતી વખત પણ બધો ગમગીન કરી મેળયો. અંહીથી તંહી તે બારી પગળે ફરતો હતો તેટલાં તેણીની યાદે તેનું માથું તેની છાતી ઉપર ઝુલાઈ પડ્યું અને એક અગાધ ગમીનું સમજી શકાએ એવું ડસકલું તેનાં હોઠો વાટેથી બાહર પડ્યું.

“ઓહ હું એને ભુલી જઈ શકતો હતો!” તે કમનશીય બરબડયો. “અરે ખુદા, માત્ર એકજ કલાક હું એને વિસરી જઈ શકતો હતો!”

અને તે દુઃખી ધડીએ તે તેને પોતાને પણ ભુલી ગયો. તેની ફરજનો ખ્યાલ તેનાં મગજમાંથી સરખસર ભુસાઈ ગયો; તેની ચતુર, તેજ ચશમો ઝાઝો વાર દુર ખેંચાએલી રહી નહિ; તેનાં સાચુત, તીક્ષણ કાનો ફક્ત તેનાં અશાંત હૃદયમાં થતા કલાપોકાર અને ચીસાચીસ સીવાય બીજી બધી ચીજો બહુ બેહરા સુણ્યાં થઈ રહ્યાં, અને તે સમજું સરખસર ભુલી જઈ, ઉંધાડી આંખો છતાં અંધાપા

અને છતા કાનો છતાં બેહેરાંપણું સાથે, તે તેનાં દુઃખનો એક ધણો સીદા સ્વપ્નો જોતો, એક સફેદ મારબલના પુટળાં મીસાળ, જડ થઈ ઉભો.

ખીજીજ પળે તે ચમકી, ઝખકી, એક જખરદસ્ત ફાળ ખાધ તે કંગાળ સ્વપ્નામાથી ખીદાર થયો અને આંતુઆંતુ જોવા લાગ્યો. અફસોસ, રે સદ હજાર અફસોસ, તે દુઃખની એક કર્ણારસીક બે સુદ્ધી અને થોડીક પગનાં વિસરભો માટે! તેનાં કાને ઘોડાઓની ખરીનાં ટપકટપક અવાજો મોટા અને ખોલ્લા આવવા લાગ્યા—રાત્રીનાં તે સીદા પડછાયામાં તેની ઝાંખી, કરુણામય ચશમે તે ધણી ખોલ્લી રીતે નગ્ન તરવારોનાં આંખને ચમકાવી મેળે તેવા વિજળી પેરે ચતા ચમકારા અને ઝખકારા જોઈ શક્યો. તેણે ચેતવણીનું એક ધણું જોરમાં ખ્યુગળ ધ્રુકયું અને ખીજીજ પળે ભર ઉંધમાંથી ઝખકી ઉઠી લડવાની તૈયારીમાં પડતા તેનાં જવાંન સોલજર મીત્રોને જોઈ તે કમખખત જવાંને મનસે વમાર્યું કે સઘળું ધણું મોડું થઈ ચુક્યું હતું—ખાનાખરાખી અને ખસ્તેખુદારી તેની એક પળની ગદ્ગલતીનાં સખમે, ધણી નજદીક અને ભયાનક રીતે ડોળા ધુરકતી આવી ઉભીહતી!

એક પળમાં તે શાંત જગા ગરબડ સરખર, અફાળઝીક, લોખંડી ખખતરના ખખડાત, નાગી તળવારોનાં ચમકારા, ઘોડાઓનાં ખંખાર ધાંધલ ધરપચ અને ગુંચવાડો ગભરાતથી બધી ધમધમી અને ગાજવાજી રહી!

ધણી વખાણુવા જોગ ઝડપે તે જવાંન સીપાહ બચ્ચાઓ હથ્થારખંધ તૈયાર થઈ ગયા, પણ દુશમનો ઉપર તેઓનો હલ્લો

જોઈએ એટલો ઝડપી અને ચાલાક હતો નહિ, તે દુશ્મનો કે જેઓ તે નાહતી ટાળકાથી ત્રણ ગથાં હતાં અને જેઓનો હુમલો એક ગરડ પક્ષી મીસાળ ખુની અને જબરદસ્ત હતો.

જરાવાર ત્યાં એક જંગી જંગ જમી રહ્યું. દુશ્મનો (જર-મનો)નાં જલેમ દસ્ત આગળ તે જવાંન્યાઓને એક જબરી સીકસત મળી-તેઓની ખુની તળવાર અને ભયાભય ભોંકાતા ભાસાનાં ફેટલાકા ભોગ થઇ પડ્યા, તો કોઈ બાપડાઓ ઘોડાઓની ઉશકેરાયલી લાત અને ખરીઓ હેથળ કચડાઇ ભયડાઇ મુચા. તે એક નાહતી મગર ધણી ઝનુની ઝપાઝપી હતી. હાથોહાથ, છાતીસે છાતી અને તળવાર બાજુ સાથે ખેલાયલો તે ખેલે ધણોજ દુકં મગર જીવલેણુ હતો. કાપાકાપી, ખુનામરકી, મીસામીસ, ખુમસનાં ધમધમાત, તલવાર અને ભાસાઓનાં ઝળકાત, લોખંડનો ડલ ખણખણાત, લોહીની એક લાંખી અને ભરપુર નદી, તાજાં લોહીથી મગરતાં ડોકાંઓ ધત્યાદીનાં ત્રાસજનક દેખાવ ઉપર જ્યારે ધીમે ધીમે, ગોચા મશકેરી કરતો, સહવારનો ખુશનુમાં પોહ ફાટયો ત્યારે પ્રસ્થનઝનોની પુરી ફતેહ થઇ ચુકી હતી. તે જવાંન, નફકરા, હસમુખા ફેન્ય જવાંન્યાઓની તે નાહતી દુકડી-કે જેઓમાં કોઇ કોઇ બાપડાઓનાં તો દુશ્મનોનાં ભોગ થઇ પડી મુડાંઓ તાજાં મગડતાં લોહીનાં ગારમાં તરતાં હતાં-આપદે જીત, નાહસ ભાગ યા તો પાછળ હથવાનું તદ્દન નહિ બનવા જોગ ધારી તે કંઠાળ, આપીત શત્રુઓને ચરણે ગમ્યા.

લડાઇનાં કેદીઓ-કંઠાળ, કમનશીખ, હથ્યાર વગરનાં, એક પાંજરામાં પુરેલાં લેરાએલાં જનાવરો મીસાળનાં તે જવાંનિ-પ્રસ્થન

લશ્કરનાં એક 'ડીટચમેન્ટ'ને સોંપી દેવામાં આવ્યા. તેઓનાં કોસમત હજી નક્કી થઇ ચુક્યાં ન હતાં અને તે જગા ઉપર જોઇએ તેટલી ખાનાખરાખી કરી તે પથરનાં હૈયાનાં બવેરીયનઝ અને પ્રશ્નનઝ પારીસ બણી ઝડપથી કુચ કરી ગયા.

x

+

x

પીએર લર ઘણી સખખત રીતે ધાયત્ર થયો હતો. તેની આંખુ'આંખુ શુંખી બની જતું હતું, તેનાંથી બીલકુલ બેવાકેફ તે તે આખો દીવસ બેકામ પડ્યો હતો. તેનાં દીલમાં થતી 'પેને' તેને તમામ તાકાત વિનાનો કર્યો હતો; તેનું આખું શરીર ઉંડા જખમો અને હાથ અને પગ ઉપર પડેલા ધસારાઓથી બધું ધમધમી આવ્યું હતું; તેની આંખો વિંચાઇ ગઇ હતી, જાણે એકાદુ સીસાંનો ભારી બોજો તેનાં આંખનાં પોપચાં ઉપર મુકી દેવામાં આવ્યો હોય તેટલી તે ભારી અને ચપટાઇથી બંધ થઇ ગઇ હતી. આંખણા અવાજો તેનાં કાને અઠડતા હતા, મગર તેઓ શું બકતા કે બોલતા હતા તેની તેને સેહજખી સુઢી ન હતી. યાહોમ લોહી જવાનાં સગમે તે હદની બાહર નખજો પડી ગયો હતો. ભુખમરો, ઠાક અને જખમોની દુઃખદાયક વેદનાની મોહકાણે તે હદની બાહર નસોસ જવો પડ્યો હતો. તે તેનાં તે હદની બાહર નસોસપણાંમાંથી ખુશાળીથી હસ્ત લાગ્યો કે આપદે મોહત-તેની ઝેરી કંગાળ છાંદગીનું સેવટ આણતું ખુશકારક, ઘ્યાણુ મોહત તેને તેની ગોદમાં તેને ઉપાડી લેવા આવ્યું હતું- તે મોહત કે જેને માટે તે રાત અને દીન આંખુજી કરી પરવરની પ્રાર્થના કરતો હતો.

તેને ખાત્રી હતી કે જે તેનાં મુદ્દમો તે જેમ ધારતો અને માનતો હતો તેમ તેની બધી ધણાં ફર બનશે તો આવી ખરાબ રીતે ધાયલ થયા પછી બીજા દીનતો ઉગતો સુરજ તે કદાચજ નેવા પામશે. મગર તે તેની ધારણામાં ધણો ખોટો નિવડયો; કેમજે-જે કે દયાનો સેહજ છાંટાખી તેનાં દુશ્મનોના લોખંડી જીગરમાં હતો નહિ છતાં-તેઓએ ધણી ક્રમનની તેઓનાં કેદીઓની સારવાર કરી તેઓનાં ધા સાફ કરી પાટપુટી બાંધ્યા હતા; અને તેથી, બ્યારે પીએર સુદ્ધીમાં આળો અને તેની તાવ જતી રહી ત્યારે તે ધણી સેહલાઈથી કંઈપી શક્યો કે તે એક 'અંબુચુલન્સ વૅગન'માં ચ-તોપાટ સુતો હતો અને તે ગાડું એક તદ્દન નવા અને ત્રાહીત શેહરનાં તેનાંથી તમામ અંજલ્યાં રસ્તા ઉપરથી બારી આંચકાઓ સાથે પસાર થવું હતું.

તે દુશ્મનોનાં હાથમાં કેદ પડડાયો હતો અને તેઓ તેને પોતાનાં દેશમાં લઈ જતા હતા. પીએર લરૂએ તે ગાડોમાં પાંચરેલાં સુકકાં ધાસનાં બીછાણામાંથી તેની ઝાંખી નખળી નજર આસપાસ ફેરવી અને તેને માલમ પડ્યું કે બીજા ચાર જણાંઓ તેની માફક તે સખખત બીછાણાં ઉપર લાંબા છર થઈ પડ્યા હતા. તેઓનાં મુખમાંથી વારંવાર બાહર પડતી દુઃખોની ખુમો અને નિરાશાની હાથો તેનું પોતાનું દુઃખ બહો વિસરાવી મેળતી હતી.

તે ચાર જણાંમાંનાં એકને તે ધણી સેહલાઈથી ઓળખી શક્યો. તે તેની ટોળકીમાંનો પેલો સૈાથી રમુજી જવાંન હતો કે જેની સાથે તેને તે ઝપાઝપી અગાઉ સાંહજે એક નરમ ટપાટપી થઈ હતી.

“તું છે, પુપાડ? તું છે?” તેણે નખળા અવાજે પુછ્યું. “શું તું જખમી થયોછ?”

“મ્હારાં શીવાય ખીજો કોણ હોય?” તેણે ખભરીને કહ્યું. “સેહતાનનો હવાલો આએ ‘જુટસ’ને! ચંડાળોએ મ્હારે એકેએક હાડકું ભચડી કચડી નાંખ્યું.”

“એ બધું કેમ બન્યું?”

“એ લોકનાં રાક્ષસી ઘોડાઓની નીચે હું આવી ગયો હતો. મને પછીથી ખેંચી કાઢવામાં આવેલો, એમ તો કોઈ બકયું’તું. એક ગોલી લાગ્યાથી એક ગંજવર શરીરનો ઘોડો મરી જઈ, મ્હારાં દીલ ઉપર આવી પડેલો ને તેનાં ગંજવર બોમ્બથીજ હું અર્ધ મુવો તો થઈ રહ્યો’તો. ડંડા કમખખ્તોએ તેને તેજ ઘડીએ મને મારી કાંચ નહિ નાખ્યો હોશે? જીંદગી વેર લુલાં લંગડા થઈ જવાનાં જેવું ખીજું જાણેમ દુઃખ હોઈ અને થઈજ શું શકેછ?”

પીએરનાં મુખમાંથી એક ઉડો નિસાસો બાહર પડ્યો. આહ, તેને વિચાર્યું કે, જીંદગીબર લુલાં લંગડાં થવાનાં કરતાંખી દુન્યામાં ખીજાં ઘણાં કાઠીલ દુઃખ-મનની ખીમારી-હોઈ શકે છે!

“શું એ લોક આપણને તેઓનાં પોતાનાં કંગાળ, શ્રાપીત દેશમાં લઈ જાએ?” પુપાડે એકાએક પુછ્યું.

“હું કશુંખી કહી કે કદખી શકતો નથી,” પીએર બોલ્યો; “હું અહીં કેટલો વખત થયો આવી પડ્યોછ તેનીખી મને સુધ્ધી નથી. જરમનો સાથની લડાઈ પછી, મને તો એમજ લાગેછ કે, ખાસ્સો એક જમાનો વહી ગીયોછ.”

“એ દહાડા તો વહી ગયેલા છે.” તેણે કાંઈક કંટાળાથી કહ્યું: પછી કશું એકાએક યાદ આવવાથી વધાયું” “પણ અરે, એઈ પીએર, એ એમ કાંય તેં કીધું? એટલી બધી અસુરેથી અમને દુશમનો માટે એતવણી આપવાનું કાંઈ કારણ? કેપટન તો બધો લાલપીળો થઈ ગીયો’તો અને આએ બધી મોહકાણનું મુળ તે વનેજ સમજેછ.”

પીએર લરનો શીકો આદર જેતો એહરો શરમોદગીથી બધો લાલ લાલ થઈ આવ્યો.

“શું એ વાત ખરી છે?”

“મોં ડીયા હા. તેં કદીખી મને જુઠું બોલતાં સમજ્યોછ?”

“મેં ‘વોરનોંગ’ તરતજ આપી’તી, જેવી મેં તેઓની-હાજરી જાણી તેવી. જાણે વિજળીની ઝડપથી એ લોક આવી પુગા’તા. હું સમજી નથી શકતો કે એટલી બધી ઝડપ અને ઉતાવળ તેઓ કરીજ કેમ શકતા હશે.”

“ખુદ સેહતાન સાથેજ તે લોકની સંગત છે,” તે જવાને અનુની અવાજે કહ્યું. “શું એ લોકની આવી ખુશનસીબીનો છેડોજ નહિ આવશે?”

“લાગેછ તો એવુંજ,” પીએર બોલ્યો; “જાણે આપરી સામે નશીબદેવીજ રથીછ. પણ કાંઈ નહીં આપણાં લોકનોખી વખત આવશે.”

રમુજી પુપાડં એક એ મીનીટ કાંઈ વિચારોમાં ચુપ રહ્યો. પછી સગાર સાહસ ધીમે કાઢી બીહધેલી અઢાએ તે બોલ્યો, “આપ-ણે કાંઈ આએ સેહતાનોનાં સપાટામાંથી નાહસ ભાગ કરવાનો જોગ

મળશે ખરો કે? જો મળે કેની તો હું તો એક અર્ધા સેકન્ડખી તેનો લાભ લેવાને ચુકું નહિ.”

“ચુપ, ચુપી જા,” એકાએક તેઓ ભણી આવતાં ભારી પગળા સમજી પીએરે બીહધેલા સાહદે કહ્યું. “હય, અંહી એક ‘ત્રુપર’ આવેજી!”

“હમારા પ્ઝાનો રચો તે ખુબ સંભાળથી રચાજો!” એક ધોધારી સાહદનાં સીપાહે તેઓની નજદીક આવી ઠઠરાવેલા સાહદે કહ્યું. “હમારી માફક ફ્રેન્ચ ભાષા અમે લોક પણ જાણેજી.” અને ત્યાર પછી તે બે મીત્રોને ઘણી તોજડાઈથી છુટા પાડવામાં આવ્યા અને તેઓ ભણી ઘણી ફરતા અને સમ્પત્તિપણું બતાવવામાં આવ્યું.

દીવસો પસાર થતા ગયા. હાંદેસાઓ, દુઃખ, હાડમારી, કંગાલ્યત, આંચકા ઉંચકી, તાસવીશ, લુખમરો, સમ્પત્તિ ઇત્યાદીનાં કંગાળમાં કંગાળ દીવસો વહેવા લાગ્યા અને તે વેગન આગળ અને આગળ ધસ્યુંજ ગયું. ખોરાક ઘણોજ થોડો આપવામાં આવતો હતો અને જે મળતો તેથી તમામ લુખખો સુકકો, તદ્દન કાચ્યો. જખમોની એકથી બીજી વખત મુદ્દળ સારવાર કરવામાં આવી ન હતી અને તેમાં થતી વેદના, બચકાર રૂતુ અને સમ્પત્તિમાં સમ્પત્તિ આંચકા ઉંચકી સાથે, નહિ સહન થઈ શકાએ તેવી હતી. છતાં તે નહિ સહન થઈ શકાએ એવું દુઃખ દાંત બીડી તે બાહદુર યોધાઓએ, જ્યાં સુધી તેઓની લોખંડી છાતીમાં ધીરજ વાસો કર્યો ત્યાં સુધી ઘણી આફતોન કરવા જોગ હીમ્મતે ખમ્યું અને તેઓનું કીસમત તેમણે જ્યાં લઈ જાય ત્યાં જવા અને ધસડાવા લાગ્યા.

દીવસો પછી તે 'એમ્બ્યુલન્સ વેગન' એક નાહનાં અને ઘણી કંગાળ રીતે આંધેલાં મકાન આગળ આવી ઉભું. તે કેદીઓ માટે એક અલાહેદી હોસ્પિટાલ હતી. ત્યાં તેનાં બીજા મીત્ર ભેગો પીએર લરને પણ લઈ જવામાં આવ્યો. તે-એકે કોઈ પણ રીતનું સુખશાંતીવાળું સારું મકાન તો નજ હતું છતાં- 'વેગન'માં અતુલવેલા દુઃખમનનાં કરપીણ-પણાં કરતાં અંહી તેઓને લગાર સારો કરાર મળ્યો.

વખત વહ્યો ગયો. દયાળુ નર્સો-એ દયાની દારીઓ, પછી તે કોઈની જાતની હોય, તે ઘણીખરી દયાવંતીજ હોય છે-નાં નરમ, સુંવાળા હાથે તેઓની સારવાર થવા લાગી; અને દરેક કાળજી અને સંભાળથી થતી તે માયાની બેહતોનાં 'ત્રીટમેન્ટ'થી તે પરાયા દુઃખ-મનોનાં હાથમાં ફસી પડેલા ફેન્ય ચોદાઓ ધીમે ધીમે સાજા થવા લાગ્યા.

પીએરે લર હજી બીજાનેજ હતો. તે એક દીન એક લાંબી ઉંઘ ખેંચી સળગ્યું, પોતાનાં ઉપર વીતી ગયેલી બધી જઘાઓનો દુઃખ-હાયક ખ્યાળ કરતો પડ્યો હતો તેટલાં એક નર્સ દીવસોગ્રીનાં દરેક હાવ-ભાવે તેનાં બીજાણાં આગળ આવી ઉભી.

"તમારો પેલો ફાર્ટ ફેન્ડ પુપાર્ડ ગઈ રાતે એકઃએક ગુજરી ગયા છે," તેણીએ કહ્યું અને પછી બીજી ત્રીજી કશી વાતચીત કરવાનો તેણીને વખત મળે તે અગાઉ કોઈનાં બોલાવ્યાથી તેણીને ત્યાંથી ચાલી જવું પડ્યું. પીએર લરએ એક ઉંડી હાથ ખેંચી. તેની આંખો ગરમ આંશુઓથી તર થઈ ગઈ. "હજારો હોંસો અને ઉમેદો દીક્ષમાં સમાવી તે-જતો રહ્યો," તેણે મનસે નાસીપાસીથી કહ્યું, "હું જો

છતી જવાનીએ ખુદાપો વેથુંછ, પળેપળ મોહતની આજુ કરતો
 દુન્યામાં તદન એકલો હારેલો. તુટેલાં દીકનો છેડં તેનુંજ મોહત આવી
 નથી શકતું. રે, મોહત તું કાંય મ્હારી પર એવી ક્રીસમનો સીતમ
 વરસાવી રહ્યો છે !”

—:૦:—

પ્રકરણ ૮.

આખું અરલીન ખુશાળીથી છાકડું થઈ ગયું હતું !

એક મોટી જીતની ખબર શહેરમાં ફેલાવામાં આવી હતી અને
 તે ઉપરથી તે આખું શહેર, હવે લડાઈનું પરીણામ તેઓનીજ
 તરફેણમાં આવનાર હતું એવા મુખાં ખ્યાલો, આનંદમાં લીન બની
 રહ્યું હતું. કોઈ દીવસે નહિ જોવામાં આવેલી ખુશાળીની ગળંના,
 ઘોઘારી મ્યુઝીકનાં સરોદ, ગાયન અને કલાપેદારથી તે શહેર બધું
 ધમધમી રહ્યું હતું ! જ્યાં જુઓ ત્યાં જીતની મુઆરક્યાદી લેવાતી હતી,
 અને દુશ્મનોનો હવે સદનતરજ પરાજય થનાર હતો તેની ખુશખબતી
 ગવાતી હતી !

તે શહેરની એક ધણીજ શાંત ગલીમાં આવેલાં એક કંગાળ
 મકાનનાં ઝાંખા ઓરડામાં એક તરણ વયની અબળા ખીલકથી દબાઈ
 અંધારને એક ખુણામાં એક સળગેલા રટોવ નજદીક બેઠી હતી.
 તેણીએ તેણીનાં બંને હાથો તેણીનાં કાન ઉપર મુક્યા હતા, જાણે

બાહરનો કંગાળ ઘોંઘાટ કાનને બહેરા કરી નાખે એવા ધંટનાં મોટા, બેડોળ અવાજો, પડચમ અને છાકટ મ્યુઝીકનાં ખીલામણાં સરોદો જે તે વસંત રતુની શાંત રાતને ઘોંઘાટી બનાવી રહ્યા હતા તે સમજવા નહિ માંગતી હોય તેમ. એકાએક તે ઓરડાનું ખારણું ખુલ્યું અને એક સપ્તશ ધીમા પગળે ચાલીને અંદર આવ્યો; તેની આંખ લાલચોળ હતી—તેનો ચહેરો રાતો ભુંડ જેવો હતો, બ્યારે તેનાં મુખમાંથી દારૂની ખરાબ બદબો બાહર પડતી હતી.

“કાંય, નિનેટ, અહીં ભરાઈ બેસીને શું કરેછ? જોતી નથી આખું શહેર ખુશીથી તળે-જીવર અમ ગમુંછ તે?” તેણે આવતાં વાર તે અબજાને જોતાં, પોતાનો ગુસ્સો દાખી દેધને કહ્યું; “ચાલ, ચેડી ના થા. ત્હારો ‘કલોક’ પેહડી ક્ષે ને ચાલ આવ આપરે બાહરનો મહિમા જોમ આવ્યે. કાઠનાંખી જીગરને ખુશાણીથી નાચતું કુદતું કરી મેક્ષે એવો દેખાવો બધેબધે ચઈ રહ્યાછ, અને તે મગહ જોધને તું બી પાછી ધણી ખુશાળ બની જશે.”

તે બાજાએ તેણીનું ઝુમી પડેલું માથું ઉપાડ્યું અને ખોલ્લા તીરસ્કારથી તેણીને બોલાવનાર મરદ બણી દીઠું,

“શું એ બધું જોધને ત્હમે રાજી અમ શકોછ?” તેણીએ તેણીનાં અવાજમાં અજ્ઞયખી અને તુચ્છકાર સાથે પૂછ્યું. “વંશ, મ્હારી રગોમાં ફેન્ય લોહી દોડેછ એ હું જુલી જમ નથી શકી—તે મ્હારા દેશ ભાઈઓનું મરણ છે કે જે માટે તેઓ ખુશાણીનો આ પ્રસંગ ઉજવે છે.”

“પુહા આટલા વખત સુધીમાં તો એ બધું ત્હારે જુલી જવું જોઇતુંવું,” તેણે બેદરકારીથી હસીને કહ્યું; “આવી ચીજો માટે

ખપરી ફફરીને ત્હારે શું લાભ મેળવેલો? ફ્રાન્સનોખી એક વખતે એવો દીવસ હતો, હું જાણું છું અને—”

“અને તેનેજ ત્હમે તજીને બેવફા થયા, જ્યારે તેને તેનાં બેટાઓની ખરેખરી જરૂર છે ત્હારે,” તેણીએ ખુલ્લા શીટકારથી તેને રોકવું પરખાવ્યું.

તેનો મુખડો ગુસ્સાથી ઝનુની બની ગયો. “એવા અણુકા તણુકાથી બેલવાનો આ કાંઈ ત્હારો વખત નથી,” તેણે ઝનુની સાહેદે કહ્યું; “શું તું જુલી ગઈ—”

“હું કશું જુલી નથી ગઈ,” તેને આગળ બોલતો અટકાવી તેણીએ, કંટાળાથી તેણીનું સફેદ ગરમ દેમાગ પસવાડી, કહ્યું. “હું ઇચ્છું છું કે હું સઘળું વિસરી જઈ શકું. કેમજે જે હું ત્હમारी માફક એક વિસરબો હતો તો હું ત્હમारी માફકજ આ કંગાળ મજાહમાં ભાગ લઈ શકતો. પણ કમનશીએ તેમ નથી.”

“હેવન્સ!” તેણે અધીરાઈથી પોકાર કીધો. “બૈરાંઓ એક કેવી વિચિત્ર જાત છે. તેઓને સંતોષી બનાવા માટે શું કરવું જોઈએ? હું તને પેલાં કંગાળ ધામ કે જ્યાં તું જીવતી દતાએલી જીવી હતી ત્યાંથી લઈ આવ્યો—હજારો મુસીબત અને જોખમે પ્રસ્યન લશકર આગળ જઈ પુગ્યો—મને મળેલી તકો અને જાતમીઓથી તે લોકને વાકેફ કરી હું અહીં તને શાંતિવાંળી સુખદાયક જગોએ લઈ આવ્યો, તોખી હજી તને શું વધારે જોઈએ? એક નૌરમન મીસરની પરણેતરનાં કરતાં તું અહીં હજાર દરજ્જે સુખચેનમાં રહી શકેછ, તે છતાં તું કાંઈ એટલી અસાંત અને અસંતોષી બની શકતી હશે?”

“કોણ જાણે.” તે બોલી, “પણ હું ધારું કે એક દીવસ એવોખી આવશે કે જ્યારે ત્હમે જોઈ શકશો કે દગાખાત્રી અને સહી સલામતી એકજ માયની બે બેટીઓ નથી. મ્હારાં મત પ્રમાણે તે બંને ચીજ એકમેકથી ઘણી દુર છે.”

તે એક કથોર, તોછડું હસ્તું હસ્યો. “ઐવી બધી ડાહી ડાહી શીખામણની વાત બોલતાં તને કોણે શીખવ્યું, પોરી?” તેણે અણકાથી પુછ્યું. “શું પેલા રાક્ષસી દેખાવનાં, કદરૂપા, અકકલનાં એકબી છાંટા વગરનાં ત્હારા સુશીયાણા વરનું એ બધું શીક્ષણ છે કે? ત્યારે તો મ્હારે કહેવું જોઈએ કે, તું એક ઘણી ચાલાક ચેલી છે.”

તેણીની આંખોમાં ગુસ્સો વ્યાપી રહ્યો—તેણીના હોઠો અને સફેદ, નખળા કરો ઉશ્કેરાતથી ધુજવા લાગ્યા. “ત્હમે જાણોછ—ત્હમે જાણોછ કે કોઈબી વખતે તેનું નામ નહિ વર્ણવાની આપણી શરત છે.” તેણીએ ધીમા, ધુજતા અવાજે કહ્યું—તે દુઃખી તીણો અવાજ કે જે તેણીનાં જખમાએલાં બાતેનની એક ઘણી દયા ખાવા જોગ સાહ-દત હતી. તે ખડખડાત પાછો હસી પડ્યો.

“જો આપણી વચ્ચેનું સાદું તું બરાબર બજા લાવશે, મ્હારી નાહતી મીઠી,” તેણે ચેષ્ટા કરી કહ્યું, “તો ખાત્રી રાખજે કે, હું ખી તેમજ કરશ.”

તેણી તેણીની જગા ઉપરથી ઉઠી ઉભી થઈ—ઓ, નાચાર, લાઇલાજ, તે કમનશીય બોગ!—અને મગરૂરી ને ગુસ્સાથી તેની લોહી જેવી આંખો બહી તગર તગર જેવાં ફીધું, જાણે તેનું બાતેન ચીરી તેમાં પેસી જવા માંગતો હોય; અને પછી પોતાને તમામ

લાયાર અને કપસ સ્થિતિમાં પડેલી જોઈ ધણું કરગરેલા, દયાએલા અવાજે તે બોલી, “ઓ મને એખલી મરવા દઇ ત્હમે કાંય નહિ બધી મગ્ગડ એખત્રા અટુલા ભોગવ્યા કરના?”

“શું તું જાણતી નથી કે મ્હારી મગ્ગડમાં ત્હારા ભાગની બી ખામુસ જરૂર છે?”

તેણી એક બી શબ્દ બોલ્યા વિના ચુપ ઉભી.

મગરૂરી અને દીલસોજીથી તેને તેણીને નિચી જુમી પડેલી નજરે ઉભેલી એક પણ નિદાણી-માત્ર એકજ પણ; અને બીજી પણ તેણીના સોનેરી વાળો જે હંમેશાં ખેડુનની ટોપી હેથળ ધંકાઈ રહેતા હતા તેની બણી જોઈ-તેણીની સાદી, મનઆકર્ષક મધુરતા દેખી તે સંગદીત્રી મરદનાં દીલમાં હવસે વાસો કાઢે; અને તેનાં નિરદોષ કમનસીબ ભોગ બણી-તેનાં દુઃખ દીલમાં દુઃખ વિચારોની રાહે-દુઃખ લાગણીથી નિરખવા લાગ્યો.

“જો તું ચાહે તો તું હજીબી સુખી થઇ શકે,” તેણીને ચુપ દેખી તે ફંદાખાઝ બોલ્યો; “જો કે વખત ધણો ખરાબ છે છતાં હું તને એક લેડીને છાજતા રખાયથી રાખી શકું એમ છે. ત્હારી ખુશ્મરતી અદ્ભુત છે-ત્હારી ચલણ, અદાઓ મનઆકર્ષક છે-તું જે ગમે તે કરી શકે એમ છે; અને તું જાણેછ કે જે ભાગ હું ત્હારી પાસે બજવાવા માગુંછ તે ધણોજ સહેલો છે. શું તું એક વખતે પાછી ડાહી અને સમજી નહિ બનશે? મ્હારી ઇચ્છાને માન આપી હું તને ચલાવા માગુંછ તેમ નહિ ચાલશે? માફ ડારલીંગ, હું પાછું કહેવા માગુંછ કે જે ભાગ તું મજવનાર છે તે તદ્દન

સહેલો છે. મ્હારા મીત્રો આવે ત્યારે તું અહીંજ રહે, તેઓને આવકાર આપ, તેઓની પહોંચાણ કર અને તેઓને ખુશી બનાવ. બસ, એટલુંજ ત્હારે કરવાનું છે. આપણી વચ્ચેનું નાકું બહાર કરવાની કશી જરૂર નથી. જો કોઈ પુછે તો ફક્ત ત્હારે એટલુંજ કહેવું કે તું મ્હારી ભત્રીજી યા બહેન યા કમીન છે. બસ્તી તે ઉપર કોઈને પટપટ કરવા દેવી નહિ. નિનેદ, માઈ મર્ડ, શું એટલું તું મ્હારે ખાતર નહિ કરશે ?”

“પણ એ બધું મ્હારી પાસે ત્હમે શા માટે કરાવા માંગો છો ?” તેણીએ એકાએક પુછ્યું.

“ખાત્રી રાખજે કે તને કશી ઈજા કરવા માટે તો નહિજ,” તેણે ઉડાવનારો જવાબ દીધો; “મને જે જીંદગીએ તું જીવેજ તે જરા નથી ગમતું. આખ્રો વખત પાસેના ઓરડામાં ઝુંદતી ઝુરપંજુર પડી રહી તું દીવસ જતાં પટલી, શીકડી અને બેડોલ બનતી બાંધેજ; એ બધું કરવાની શું જરૂર છે? ફક્ત એક સ્વપ્ના-પડછાયા-કશાળી પાયા વિનાની સ્ત્રીજ માટે એટલો બધો બળાપો જળાપો, સંતાપ અને વેદના ભોગવવાની સહેજળી આવશ્યકતા નથી,”

તે કશું બોલી નહિ, એ તુટેલાં દીકની નિનેદ; તેણીની આંખોમાંથી ફક્ત, મોતી મીસાળ ઝળકતાં નિરમળ આંજીઆ ખર્ચા જતાં હતાં. બાપડી તે। તેણીની છતીમાં થતી અસહ્ય દુઃખ ભરેલી લાગણીઓને એથી સારી રીતે તે કોઈની કીસમે રાહત આપી શકી નહિ.

“ગમે તેવો બળાપો હવે બની ગએલી ચીજોને નહિ બનેલી કદી બનાવી શકવાનો નથી,” તેણે દયાહીણુપણે તેનાં બોલવાની તેણી ઉપર પુરતી અસર કરવા થકી જારી રાખ્યું; “હવે કોઈપણ દીવસે તેની પાસે જવાની તો તું આશા રાખી શકશેજ નહિ—તે કે જે તને આટલી દયાહીણુ, પોતાની મોહરદાર નહી પણ મુદ્દમ તરીકે ગણેછ !”

તેણી હડપચીથી મવાં સુધી બધી લાલ લાલ થઈ રહી. જે કે તેનાં બોલવામા કેટલી હદની સમ્યાદ હતી તે તેણી સારી રવેશે જાણતી હતી છતાં એવા કંઈ શબ્દો ઉચારવા માટે તેણીને તેનાં ઉપર ધણો ધીકાર છુટ્યો.

“હું તે જાણુંછ,” તેના જવાબમાં તે બબડી.

“તુંને જોઈએ તે કરતાં ધણો વધારે ગેરઈનસાદ થયોછ,” તેણે વધારે નમ્રતાથી ચલાવ્યું, “હા, હું તે કણુલ કરુંછ. મેં તને મ્હારી ફાંસમાં ફસાવીછ, મ્હારી મતલબ કાઢી લેવા થકી; પણ હવે તું ગમે તેવું કરશે તોપણ તે ગુંચવાએલી જાળમાંથી તું છુટી થઈ શકનાર નથી, ત્યારે હવે એવી સંતાપજનક સ્થિતિમાં રહેજો છું કશીપણી જરૂર છે ? આપણે સાતું ધણું ખરાબ છે છતાં તેનો ઉપયોગ સારો કરી શકાશે. હવે કંઈપણ ચીજ તું કરી શકનાર નથી—હવે તો જે બની એ બની.”

“બસ, હવે જે માગતા હોવ તે ઝટપટ બોલી દેવ,” તેણીએ કંટાળી, જુરસાથી કહ્યું, “અને મને છોડી જાઓ.”

“એ જરાખી સભ્ય નથી લાગતું, નિનેટ. બંને મહિના થયાં હું તને નમ્ર બોલવા અને શાતીભરી રીતભાત અખત્યાર કરવાનું શીક્ષણ આપુંછ. શું તે શીક્ષણ હજી તું બરાબર નહિ શીખી?”

તેણીએ ભારે કચવાતથી પોતાની પીઠ ફેરવી નાખી.

“થોભ,” તે તેણીનો હાથ ધરી બોલ્યો. “કદાચ મેં ત્હારી લાગણી દુઃખવી હશે—કદાચ મેં તને કંટાળો આપ્યો હશે. ચાલ આપણે પાછાં મીત્રો થઈએ, અને મને વચન આપ કે આજે રાત્રે તું જરૂર મ્હારા મીત્રો આગળ નિચે આવશે.” તેણીએ માથું ધ્રુણાવી જવાબ કર્યો અને તે ઓરડા છોડી ચાલી જવા માંગતી હતી તેટલાં પાછો તેણીને તેને અટકાવ્યો. “જરા ઉભી રહે, નિનેટ. આજે મેં આપેલો પેલો સફેદ ગાઉન પહેડજે અને મેં તે દીવસે અપાવેલાં પેલાં ખોટા દાગીનાઓથી ત્હારી ગરદન અને હાથો જરૂર શોભાવજે. તે પહેડશે તો તું ઘણી દીપી રહેશે. જો એક વખત તું ઘણી ખુશમીનજી અને ઓછી ભોગ લેવા તૈયાર થએલા એક કમનસીબ ભોગ જેવી બનશે તો હું ત્હારો જીવેદાન તલક આભારી રહીશ.”

“કાંઈ બીજાં હોકમો?”

“વાહલાં બચ્ચાં, વળી—વળી એવા સાહદે એવું બોલી? શું મેં કીધેલા હોકમો છે? નહિ, મેં આપેલી સલાહને આવી રીતે બીજું રૂપ આપવાની કશી જરૂર નથી. ફક્ત ત્હારી સમવડ અને તને મદદ કર્તા થઈ પડે એવી એ બધી સુચનાઓ છે. બચ્ચીતજ, એ બધું પોતાનાં બચ્ચાંને કેહવાનો એક આપનો હક છે!”

“વગર શકે,” તે હસીને બોલી-તે હસ્તુ કે જે તેણીનાં દુઃખી, દલગીર મુખડાને ઘણી હૃદયભેદક રીતે મનોહર બનાવતું હતું. “પણ મુશ્કેલી એટલીજ છે કે હું એ બધું સેલવાઈથી યાદ નથી રાખી શકતી કે તમે મ્હારા-મ્હારા એક પીદર છેઓ.”

“હું સારી રવેશે સમજી શકું છું કે હું ત્હારા બહુ ધણો બેદરકાર હતો, પણ એ બધાંનો હું તને પુરતો બદલો વાળી આપીશ. મને જે ફક્ત ચાલુ ખટક્યા કરે છે તે એજ છે કે પેલા નોરમન દુકતા સાથનાં ત્હારાં લગન અટકાવવા માટે હું સેહજ ઉતાવળ્યો નહિ બન્યો. હું કે જેની નસોમાં ફ્રાન્સનું સૌથી ઉમદા લોહી દોડે છે તે આવા એક દુકડખોરા પોચા સાથે સગાઈ ધરાઉં? બાહ, એ ખ્યાલજ મને સર્થામ દિવાનો કરી મેલેછા !”

તે પાછું પેલું સાદું, ઠયા અને દીવસોઝીની લાગણી ઉત્પન્ન કરતું હસ્તુ હસી. “ત્હમારી રગોમાં વહેતાં લોહી માટે ત્હમે બડાઈ નહિ હાંકે તો સાફ,” તેણીએ તીરસ્કારથી બરપુર સાહદે કહ્યું. “અને જે દુકડખોરા પોચા માટે ત્હમે બોલોછ તેને, યાદ રાખજો કે, તેનું સ્વમાન, મોબ્બો અને આખર ત્હમારી માફક બોહી દીધી નથી. તેની ગમે તેવી ગરીબ સ્થિતિ છતાં સુનાના એક મસ મોટા ડુંગરની લાલચ તેની આગળ ધરશે તોખી તે તેનાં વાહલાં વતનને એક ઘડીખી બેવફા થનાર નથી.”

“જો તેનાં દેશે જેવા મ્હારી સાથે ચાલ ચલાવીછ તેવી તેની બહુ ચલાવી હતે તો તે લાલચની સામે તે કદીખી ટકતે નહિ,”

તેણે ગુસ્સાથી જવાબ કર્યો. “અને નિનેટ, ફક્ત જરા જોટલી ચાલાન કાને એટલો બધો સમ્પત ‘રીમાર્ક’ મુદ્દલજ લાગુ પડતો નથી.”

“મ્હારી ગરીબ ખેડુતી કેળવણી એ બધી લુચ્ચાઈને એટલી સમ્પત રીતે વખોડવાજ સુચવેછ,” તેણીએ હીંમતથી જવાબ દીધો. “મ્હારે મનસે લુચ્ચાઈ તે બયાનક લુચ્ચાઈજ છે—ખેવફાઈ તે શરમભરેલી ખેવફાઈજ છે. જે તદ્દન અકસમાતીક મેં પેલા ત્હમારા બધા મ્હાનો શોધી કાઢ્યા નહિ હોતે—”

“ખોદાને ખાતર તું ચુપ થશે, છોકરી?” ઝનુની આંખે તેણે ગુસ્સાથી ગડગડાત કીધો.

તેણી એક બાણું શીટકારતું હસ્તું હતી.

“વેંત્ર, ત્હમારી ધાલની એક બાણુખી ધણી નખળી છે. માટે મહેરમાની કરી ભવિષ્યમાં મ્હારી સાથે જરા વધારે છુટછાટથી વરતજો.” અને એટલું બોલી તે તે ઝોરડો છોડી ગઇ.

બે કલાક પછી કાંઈ જુદોજ દેખાવ તે ઝોરડામાં નજરે આવતો હતો. એક કાર્ડ ટેબલની આસપાસ બેસી કેટલાક રરીઅન દેખાવનાં જુગારીઓ ઉભટ અને ઉશકેરાતથી ધણાં ધ્યાન દઇ જુગાર ખેલતા હતા. તેઓની ખુરસીની પાછળ લગ્નથી બધી રાતી થએલી, તેણીની સામે ફેલાયલા બેઅદબ દેખાવથી બાતેનથી હદની બાહર ખીજવાએલી આપણી ગરીબ મીત્રણ નિનેટ ઉભી હતી. તેણીનો એકરો હદની બાહર શોકાતુર હતો, મગર, તેણીને ફરમાવણમાં આવેલો પોષાક પેહડયાથી તેણી તેણીની ખુશસુરતીમાં એક અંદ્રમા મીસાલ દીપક ભારતી હતી.

તે યુગ્મમાંનાં ધણાંકો પોતાની હંમેશની ઉલટ અને હોશ્વારીથી ખેલતા નહતા; તેણીની નિરદોષ, સાદી, મનઆકર્ષક ખુબસુરતી, તેઓનાં બેઅદ્ય સવાલોનાં તેણીનાં ઢુંકા, ચતુર જવાબો, તેણીનો ઠંડો, તેઓ બણીનો તીરસ્કાર દેખાડતો, ચેહરો અને તેઓનાં વખાણુ બણીની તેણીની બેદરકારીએ તેઓમાંનાં ધણાંકોને મગજથી બેમગજ કર્યા હતા. અને તેઓ ઓછાં ધકધ્યાનથી ખેલવા લાગ્યા. તેણી વખતો વખત આંગળી થતાં તે જુગારીઓનાં ખાલી પડનાં ગલાસો દારૂથી ચીકાર કરતી હતી અને વખતનાં વેહવા સાથે—દારૂની ઝુમ તેઓનાં મગજે ધુમ ચડતાં—તેઓ વચ્ચેનો ઉશ્કેરાત વધતો ગયો. બેઅદ્યની વધતી મધ-અદ્વાજીક જાસ્તી થવા લાગી અને આયદે ગાળા ગાળીનીબી ફેંકફેંકી થવા લાગી. તેઓનાં મેહમાન અને તેની પડખે ઉભેલી એક નિરદોષ ખાળાનું સ્વમાન તમામ વિસરી જવાયું અને તમામ બિભિત્સ ટાહેલાં ત્યાં જોશભેર ચાલી રહ્યાં.

એવાં અનિતિવાન ટાહેલાં બે કલાક ચાલુ રહ્યાં, કે જે દરમ્યાન તે જુગારીઓ એક જખરદસ્ત નાણુ હારી ગયા, જ્યારે તેઓનાં મેહમાનનાં નાભીએ એક ધણી સારી રકમ આવી. તે ધણી ચતુરમ્ અને ધ્યાનથી ખેલતો હતો; અને નિનેટની અદ્ભુત ખુબસુરતીએ તેનાં ખીજી મીત્રોનું ધકધ્યાન ચેરવી મેજેલું હોવાથી, તેને ગણત્રીઓ કરી મેળી હતી તેમ, તેની જખરદસ્ત છત થએલી જોઇ તે એક લપેટો મરદ અંદરથી ધુમ હસ્તે અને રાજી થતો હતો. તે ધણી મોટી 'રોકસ' લેતો હતો અને તે જુગારીઓની બેદરકારીનો લાભ લઈ એક સારી રકમ હંમેશાં ગજવામાં ઠેસળ્યો જતો હતો.

આપદે તેઓ સઘળા જગરદસ્ત હારેલા ટેબલપરથી ઊઠ્યા. તેઓમાં એક કોઈ પ્રશ્નન ગાર્ડઝનો કરનલ હતો, તેને તેઓની મેહ-માનદારી કરનાર તે મરદનો ઘણાં જોસથી હાથ હીલવી, તેની આજની મોટી જીત ઉપર હસીને મુખારકબાદીઓ ઉપર મુખારકબાદીઓ આપી, જ્યારે તે બાપડાનાં પગ જમીન ઉપર ઘણી મુસીબતે ટટાર રહી શકતા હતા.

તેણે એક મોઢમ દરવાં સાથે તેનું માંથું ધુણાવ્યું. “નસીબ આજે મ્હારી બણી ધળેલું છે,” તેણે કહ્યું; “કાણે જાણે છે કે કાલે તે કાણને નિહાલ કરશે?”

“ખરીજ વાત છે,” તે કરનલે જવાબ દીધો; “પણ, મોં પ્રાત, આજની રમત ખરેખરી દીલ ઉશકેરનારી હતી ને બાપરે આજે ઓરડો કેટલો બધો ગરમ છે--નરી જાણે બટ્ટી! હું ખાત્રીથી માનુંં છ કે આજે પરીસુરત જાનુ સાથની મીટ્ટી વાતચીતથી હું પાછો જવો ને તેવો તરોતાજગી ભર્યો થઈ જવશ.”

અને બેઅદબીથી તેણી કાંઈ બોલી કે વિચારી શકે તે અગાઉ તે નિનેટની ગોદમાં જઈ ઉભો. તેણી કમકમી ઉઠી અને તેણીનાં રોખસારાઓ ગુરસાથી બધા આતશ પેરે ચમકી રહ્યા! તે તેણીનાં મુખ બણી વાંકો વળી, કાંઈ એવા શબ્દો બોલ્યો કે જેને તેણીની રંગોમાં દોડતાં લોહીને તમામ ચરીધામ કરી મેલ્યું. તેણીનું આખું જાન તે બેલગામનાં છાકટાનાં મુખમાંની વરાળ તેણીનાં પવિત્ર ગાલને અથડતાં ધાસ્તી અને શરમીદગીથી ચરચર ધુણ રહ્યું.

તેણી તમામ સકમચકમ બની ગઈ અને દધાએલા એકરે, તેણીની સામે ઉભેલા તે સઘળા રશીયનોને જોવા લાગી--તે કંગાળ

પદમાસો કે જેઓની તેણી ભણી ફેંકતી આતસનાં ગાળા જેવી લાલચોળ આંખોજ ફક્ત તે અપળા માટે એક અપમાન મીસાળ હતી! તેઓ સધળા તદ્દન બેઅદબ, ઝનુની અને કોઠખી પાક અપળાનાં દીલમાં ધાસ્તીનું એક જગરદસ્ત લખત્રપુ ઉપજાવે તેવા હતા!

“આએ મ્હારે માટે જગા છેજ નહિ,” ચમકની આંખો અને હાંફતી છાતીએ તે તારણીએ કળવાઇને પોકાર કાઢ્યો, “જ્યાં સુધી એક અપળાનું માન અને મરતબો જળા તાં તેઓ શીખે નહિ ત્યાં સુધી ત્હમેજ ત્હમારાં પહોરોણુંઓની મહેમાનદારી કર્યા કરજો.” અને ખીજે એકખી શબ્દ ઉચાર્યા વિના—ગુસ્સાથી પીથ ફેરવીને—તે કંગાળ દેખાવનાં જુગારીઓ ભણી એક નજર નાખ્યા વિના—તેણી તે ઓરડો છોડી સરભોગ જતી રહી.

તે છાકટાઓ અગ્નયખીથી પહેલી પગો એકમેઁનું કોથું બોપવા લાગ્યા; પછી ખડખડાત મોટે સાહદે હસી પડ્યા. “આએ ત્હારાં જંગલી પંખેરાંને હજી કેળવણીની ઘણી જરૂર છે, મોંચ મોંપ્રાત,” તેઓમાંનાં એકે કહ્યું.

“થું એ બધું ખરેખરું હશે કે બાહરનોજ ખોટો દોરદમામ?” ખીજાએ પુછ્યું. “ફક્ત જરા પોતાની ખુશસુરતીની અસર વધારે કરી જવા માટેનોજ એ તો ઢાંગ લાગેજ.”

“અરે, એતો જવાંન પોટ્ટીઓની રીત છે, માટીડાઓને તેઓ ભણી કેમ ખેચી રાખવા તે માટેની,” એક ખીજા બેઆગરનાં લુચ્ચાએ કહ્યું. “હું ખાત્રીથી કહુંજ કે જેટલા એને ખોહી દેવા માટે આપણે દલગીર થયાછ તેટલીજ એખી અહીંથી ચાલી જવા માટે

નારાજ થઈ દેશે. પણ તેણીની જાતીની ફતેહનો હુન્નર તેણીને બરાબર માલુમ છે—કદીખી ફાઇને ઘણો લાઠવો નહિ આપવો; અને તેથીજ આપણે તબળતા રાખી એમ નખરાં કરી એ અહીંથી જતી રહીશ.”

“આપણી સોસાયટીમાં ભેળાતાં હજી એ બરાબર નથી શીખી, મહારા મીત્રો,” અહીં લાંબો મોંઘાત વચ્ચે પડ્યો. “અને તે બાબદ ધ્યાનમાં લઈ ત્હમને તેણીને દરગુજર કરવાની છે.”

“અમે બધું તે જાણ્યેછ, મહારા ભલા દોસ્ત,” એકે કહ્યું. “એ સધળું ખોલ્યુંજ છે કે એ હજી બધું બરાબર શીખી નથી. પણ જણાવ તો ભલા કે રહી રહી ને એ પંખેર આજેજ કાંચ અમારી વચ્ચે આવીને ઉભું?”

“એ એનીજ મરજી હતી અને તેથી મેં ત્હમને ઇન્ટ્રોડ્યુસ કનાવ્યા.” તેણે એક જુઠાણું લગાવ્યું, “પણ એ જોઈએ તે કરતાં જાસ્તી શરમાળ પુરવાર થઈછ. મને લાગેછ કે આજે ત્હમે એને ઘણી બીહવાવીછ.”

“પણ કારમખી ઝનુની કેટલી છે?” પેલા કરનલે હવે હસવાનાં ભાવટા પાડ્યા. “અવિખ્યતે માટે તેણીને હવે જરા વધારે સારી રીત જાત ત્હારે શીખવવી જોઈશે. એનાં જોવી એક ખુબસુરત છોકરી હંમેશાં આવકારદાયક છે, પણ જ્યારે તેઓ એક વાધળુ મીસાજ ઝનુની બને ત્યારે, બાપરે—” તેને તેના વાક્ય પુરો કાપો નહિ.

લાંબો મોંઘાતે તેનાં હોઠો દાંત વચ્ચે પકડ્યા અને એક ગુસ્સાનો ચીશ્નો તેનાં બવાં ઉપર ચઢ્યો. જોકે તેને તે બાપડીની જીંદગીની સરીયામ ધુળ વાળી હતી છતાં તે તેણીની દયા ખાતો

હતો; અને અલખત, તે ધારતો હતો તેમ, તે તેણીને ચાહતો હતો, તેથી આવી રીતે તે હલકા મરદો કે જેઓને મનસે એક નિતીવાન બાળાની આશ રમવાનાં રમકડાં મીસાળ હતી તેઓનાં હોઠો વાટેથી તેણીનું નામ તદ્દન છુટી ઓઝાતું તેને રમ્યું નહિ, મગર તેને તેનો કોઈ જાહેર કર્યો નહિ અને ખુશમીજાજે, ડાહપણ વાપડી, તાહેલાંનું વળું બદલી નાખ્યું.

થોડોક વખત પછી તે જુગારીઓની ટોળકીએ, તેઓનાં મેહ-માનનો તેઓની રીત પ્રમાણે ઘણો ઘણો ઉપકાર માની, ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું. જતાં જતાં પેલો કરનક બારણા આગળજ થોભી ગયો. “એઈ, લીંઓ, પેલી ખુશમુરતીની દેવીને કાલેથી જરૂર હાજર કરજે—તેણી મને ઘણી ગમેછ,” તેણે તેનાં કાન ઉપર પડી કહ્યું.

લીંઓ મોંપ્રાત હસ્યો અને તેમ કરવાનું તેને વચન આપ્યું. પછી બ્યારે તે એખલો પડ્યો ત્યારે ગુસ્સાથી તેનો કદરો એકરો ઘણો ઝનુની બની ગયો.

“તુંને ઘણી ગમેછની?” તે દાંત ખીડી બરાબરો, “મચ્ચ, મહારી મુંડી ત્હારા હાથમાં છે; પણ જો એ પોતાનો ભાગ બરાબર બજવે કેની તો, મુજ કરનક, હું ત્હારા ગસમાંથી છટકી જાઉં. ફક્ત જરા બાજી બરાબર ખેલાવી જોઈએ. પણ શું એ દુકતી હું ધમ્મકુંછ તે બાજી જોઈએ તેવી સરસ રીતે રમશે?”

પ્રકરણ ૯.

કેટલાક દીવસો વહી ગયા; અને તે દીવસોમાં નિનેટની વરત-
ણુંકમાં એક ધણો વિચીત્ર અને અજબબ જોવો ફેરફાર થઈ ગયો.
તેણીનાં મુખ ઉપર ચાલુ છવાઈ રહેતો તીરસ્કાર, તેણીનું ઠંડાપણું
અને તેણીની શોકાતુર અદાઓ ધત્તાદી સર્વ બદલાઈ જઈ જાણે તેણી
આનંદમાં લીન થવા માંગતી હોય એમ જણાવા લાગ્યું. તે હવે
જલ્દી જલ્દી-ખીજાઓ ભણી હતી તેનાં કરતાં ઘણી ઓછી ગુસ્સા-
ખાજ રહેતી; મોજ મોહીનીમાં પડવાની એક જાતની તેણીને તૃષ્ણા
થવા લાગી.

તે લીંઓ મોંપ્રાતને ઘણું ગમ્યું; અને બની શકે એટલી નરમીથી-
ઘણી સંભાળથી-તેણીની તે બદલાએલી અદાઓને તે કેળવવા લાગ્યો.
તેણીની જીંદગીનાં સત્તર વરસો સુધી તે તેણી ભણી બેઠરકાર અને
બેઠર હતો-બદ્ધ, દયાહીણુપણે તેને તેણીને તરછોડી દીધી હતી;
મગર જ્યારે તેણે તેણીને તેણીની તાજી ખુબસુરતીમાં ખીલી રહેલી
જોઈ ત્યારે તેણે તેની સહીસલામતી ખાતર તેણીને તેનું હથ્થાર બના-
વ્યું—તેણીને તેનાં દગાનો એક કમનસીબ ભોગ કીધો.

ધણાં વરસો ઉપર જ્યારે તેણીની માતા—હાલમાં જેમ હતી
તેમ—સ્વરૂપવાન, જવાન અને નિરદોષ હતી ત્યારે એક ઘડીભરની
ઘેલચામાં તે તેણીને પરણ્યો હતો. તે એક ઘણી દીલ જીતી લે તેવી
માહયુગ હતી, એ નિનેટની મરનાર માતા; થોડોક વખત સુધી તેને
લાગ્યું કે તે તેણીને આહતો હતો; મગર ધણાંજ થોડા વખતમાં તે

તેણીથી કંટાળી ગયો. દયાનાં સેહજખી કતરા વગર, તેણીની સાથે થોડાક મહીનાઓ ગુમરી તે સંગદીલી મરદ તે નિરદોષ અમળા કે જે હવે દુન્યાની નજરમાં વધુવાર નિરદોષ રહી ન હતી તેણીને તેણીની નાણુક અવસ્થામાં મુકી જઇ તરછોડી ગયો હતો. તે દુર્ભાગણી પસ્તાએલી, તોછડાએલી, પોતાની બાકી રહેલી અભાગણી જીંદગી પુરી કરવા પોતાનાં મકાને આવી વસી, જ્યાં એક દોજખી જીંદગી સેહવી પોતાને ફસાવનારતું શું થયું હતું તેની સેહજખી ખબર વગર કચડાએલાં ભચડાએલાં જીગરે ભખમ થઇ હતી.

તેણે તેણીનાં મોહત અને તેણીનાં એક બાળક કે જે આપડું તેણીની માવીતરની કમળ બાદ પરાયા આસરે જઇ પડ્યું હતું તે વિષે પાછળથી સમજ્યું હતું. મગર તે પત્થરના હંયાંના પીઢે નાતો તે પશુ બાળકને પોતાના આસરે લીધું હતું કે ના તો તેણીનાં ગુમરા-નનાં સાધન અર્થે કશું ક્યું હતું. આયંદે તેની પોતાની જરૂરીયાતે તેને ફરજ પાડી; અને જ્યારે તે આપડી એક જાતની હીણાયલી જીંદગી પુરી કરી, સુખનાં ઉપર ઉપર ઉભી હતી તે ટાંકણે તે આવ્યો અને તેની જાળમાં તેણીને ફાંસી લીધી.

એક છુટારો, એક દેશફોહી અને એક જસુસની જીંદગી તેને વારાફરતી ગુમરી હતી; પણ પોતાની મતજાન કાઢી લેવા કાળે તે તેની ભોળી દીકરી આગળ, છુટાપણાંની લડત માટે લડનાર એક બાહદુર લડવઘ્યા-છુટાપણું ચિકારનાંનો ભોગ થઇ પડેલા એક કમનસીબ તરીકે રજુ થયો હતો. પહેલ્લાં તે જે બોલ્યો હતો તે તેણીએ માન્યું હતું-ફક્ત થોડેજ વખત; મગર જરૂર વારમાં તેણે બોલેલો સાધુનો સાહયો તેણી સનમુખ ઉઘડી ગયો અને તે તેનાં

ખરા રંગરૂપમાં જણાયો. તેણીએ, ભારે ખેદ અને વિલાપની લાગણીઓ સહીત જાણ્યું કે તેણીનો બાપ એક રાજ-દોહી હતો—પોતાનાં દેશને ખેવડા થઈ જો દુશ્મનો એમર કંગાળપત, કોહીની રેળો અને ત્રાસ વરતાઈ રહ્યા હતા તેઓની સંક્રમાં બળી જઈ એક કમાળી જાસુસનો બાપ ભજવતો હતો।

તેણી તરફનો માત્ર એકજ શબ્દ—તેણીનાં પ્રમાણીક ભરથારનો ઉશકેરાત અને ગુસ્સો—અને તેની ગરદન જલ્દાઈનાં છરાનો ભોગ થઈ પડનાર હતી; મગર પોતાને તેની સાથે એક નહિ છુટે તેવા ચીવ્વટ ગાંઠથી બંધાએલી જોઈ, તેની દયા ઉશકેરે તેવી આજીજનાં સખમે, તેણીએ તેણીની શકિતમાં હોય ત્યાં સુધી તેને બચાવી લેવાનું અને તેને ક્યેયની સાંતી દેવાનું વચન આપ્યું હતું. તેણે તેની નમજાઈ અને તેની તરફનાં વાહલનો કાબ લીધો. તેણે તેણીને સમજાવ્યું કે જ્યાંસુધી તેણી પીએર લઈ આગળ તેની કાંજરી વિષે કશું બોલશે નહિ ત્યાં સુધી તેણી સહીસલામત હતી. પીએરનું પ્રમાણીકપણું, ઠગારા અને ખેવડાઓ બહુનીં તેનો અગાધ ક્રોધ તેણીને સારી રવેશે ખખર હતો. અને તેથી જો તે મરદને તેનાં ભરથાર સમક્ષ તેનાં ખરાં રંગરૂપમાં રજુ કરે તો તેની શુદ્ધ થનાર હતી તેનો ભય ભરેલો ખ્યાલ તેણીને થયો અને લગરીક અવિચારી બની તે ભોળી ભારત્તએ તેને તેણીનો અશરો આપ્યો અને એક છુપી જગાએ તેને શાંતી દીધી. તેણીનું નરમ હૃદય ખંડું ગળગળા થઈ આવ્યું—સ્વમાન ખાતર તેણીનો ભરથાર તેને ધન્યાદનાંજ કાથમાં સોંપી દીધા વિના રહે નહિ એ ત્રિસારે તે પોતેની લાગણીવાળી દીકરીનું દીલ કંપવા લાગ્યું અને તેણીએ તેને બચાવી

લીધા. તે ધડીથી તેણી તેની એક રીતની ગોસામ બની; કેમજે તેનાં જેવા એક હૈયાં વગરનાં, યુક્તિયાજ અદમાશને માટે તે એક ધણે સેહલ્યો શીકાર હતી.

તે તેણીની બેઠક ખુબસુરતીથી પોતાને લાભ કરવા માંગતો હતો. એક નીતિ વગરની અબજાનાં જીવતરે તેણીને જીવાડી, ઉદ્ધત એવકુદ જવાંતોનાં ગજવાં ખાલી કરી પોતાનાં બરવાની તેની બધી યુક્તિઓ હતી અને તે તેમાં ધણે દરજ્જે ફાળ્યો હતો. જોકે ખુદ તેની કંગાળ આબરુએ તે બાપડીનાં ખામી રહીત સ્વમાનને ડામા ડોળ કયું હતું, છતાં તેણી તેણીનાં આચારવિચારમાં, તેણીની અદ્યો અને ચલણમાં જોઈએ તેવી પાક અને ધજતદાર રહી હતી, જે માટે તે બાપડીને અગાધ કબ્જે પોતાનાં તન ઉપર ઉપાડી લેવાં પડતાં હતાં. જો કે તે સધળા રહીઅતો તેઓની નિચ, હવસી ઇચ્છા પાર પાડવામાં ફતેહમંદ નિવડ્યા ન હતા, છતાં તેણીની અદ્યુત શોકાતુર ખુબસુરતીએ તેઓને તમામ ચક્રિત કરી મેળ્યા હતા, અને તેઓ દોર બાંધ્યા લીંઓ મોંપ્રાતને ત્યાં જુગાર ખેલવા આવતા હતા અને તમામ બેધ્યાનપણે રમત ખેલી તેનું ગજવું દર દીને તર કરતા હતા. આ રીતે તેણીને પોતાનો ભોગ બનાવી તે કસાઇ પીદર પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ધણે લાભ મેળવ્યો જતો હતો.

વખત જતાં તેણી મકકમ, સખખત દીલની, ઉઠાછળી અને જીવ ઉપર આવી ગએલી જેવી બની રહી. તેણીએ તેણીને સધળાં-માંથી બાકાત થએલી જોઇ-તેણીનાં પવિત્ર પ્યારનો નિર્દય રીતે

થએલો નાશ, તેણીને થએલો ગેરહંસાદ અને સઘળા આગુનો તીર-
સ્કાર તેણીએ દર્દમંદ દીલે પેહલાં નિહાળ્યો અને પછી તેણી પોતાનાં
અંધાપા ઉપર શીટકારથી હસી અને સર્વામ દિવાની મીસાળજ
તેણીનાં આપની મરજીને આધીન થવા-તેને તેણીનાં સ્વરૂપથી નવા
જવાનો નિશ્ચય કર્યો. કમનસ્તીમ તો! ચોમેર દુઃખનાં બોળથી તે
મિચારી એટલી તો ખરામ રીતે કચડાઈ ગઈ હતી કે તેણી ઘેલીજ
જેવી થઈ રહી હતી.

તેણીએ તેણીનાં ઘેલાપણું-હા, દીલસોજ વાંચનાર, તે એક જાતની
દીવાન્યતજ હતી-તેણીનાં આપે શીખવ્યા મુજબ તેણીની આકર્ષક
પ્રુખસુરતીએ જવાન્યાએને લલચાવવા માંડ્યા, નાઝોનખરાં, ઠીકીયાયા,
મગક મશકેરી કરી તે તેણીના આપની જાળમાં સપડાએલાં આધ-
લાંએને છટકામાં ભેતી અને તેએને બાણબુદ્ધા કરી પોતાનાં આપનો
લાભ સાચવતી. તે જો કે ધણીક વખતે મર્યાદાની હદ ઓળંગી
જતી હતી છતાં તેણીએ તેણીની નિતિને દાઘ લાગવા દીધો હતો
નહિ. ગરીબ તો! થોડાક વખતની બેલચામાં તે જો ગમે તે કરી
દેતી હતી; મગર જ્યારે તે પાછી શાંત મમજની થતી-જ્યારે સ્થાવ-
પત તેણી ઉપર ગલભો થઈ આવતું ત્યારે, અરે, પોતાની નામોશીથી
જળતાં જીગરે ખ્યાલ કરી, રાત્રીનાં ધમધોર એકાંતમાં પશ્ચાતાપના
જાતી વટીક તુટી જાય તેવાં જો હૃદયભેદક ડચકાંએ તે સાંપ્રતહીન
સુંદરી ખાતી હતી તેનો વાંચનાર તને પુરેપુરો ખ્યાલ કેમજ આવશે?
તે આપડી લોહીનાંજ આગુએ રડતી; અને પોતાની કફેડી, સીતમ-
કારક, નામોશીથી ભરેલી અવસ્થાનો જ્યારે ચીરાઈ દસાઈ જતાં

હૃદયે તે વિચાર કરતી ત્યારે રડતાં, રડતાં તે મહીલાની છાતીથી બેસી જતી હતી !

તે કાંઈ જુદોજ ખ્યાલ કરી તેણીને નવાં નવાં કપડાંઓ અને દરદાગીનાંઓથી નવાજતો હતો; મગર રાત્રીનાં સીદા એકાંતવાસમાં તે કપડાંઓ અને દાગીનાઓને ખુલ્લા તુચ્છકારથી ભોંય ઉપર પટકી પાડી હાથમાં માથું નાખી દબ નામોશીનાં આંજીઓનો દરીઆવ રડતી અવસ્થામાં જો તે તેણીને જોતે તોજ તેણીનાં બાતેનનાં છેક ઉંડા પડમાં સમાએલા કડવાસનો તે લાગણી વગરનાં મરદને ખરે-ખરો ખ્યાલ આવતો.

તેણીને લાગતું હતું કે તેણીની જીંદગીમાંથી પ્યાર, આરામ, સંતોષ હવે સદાનાં બેમાલુમ થયાં હતાં. દુઃખ યા આનંદની કોઈખી લાગણી બણી હવે તેણીનું જીગર તમામ ઠંડુ અને મંદ બની રહ્યું હતું. તેણીનો ખુશાલીનો માત્ર એક ધણો ટુંક સ્વપ્ના હવે જેમ થઇ ગયો હતો-સદાનો ખોહવાઇ ગયો હતો-જડમુળથી હંમેશને માટે ઉખડી ગયો હતો !

દીવસો આવશે અને જશે, સુરજ ઉગશે અને આથમશે, રાત્રી પડશે અને મોટા તારાઓ આકાશમાં ડોકયાં કરી ઝળકાત ફેલાવશે અને તે વાહલાં ખેતર અને તે વાહલાં ગુન્નાં ઘરની આગળની નદીનાં નિરમળ પાણી રાત્રીની ખુશનુદીમાં - ખીલોર જેવાં ચમકતાં કરશે; પણ હવે તેણી કદીખી-કદીખી નહિ તે અસલ મકાનમાં ઉભી રહી એક વખતે જન્મ જોતી હતી તેમ આભારથી ઝુકી પડેલી આંખોથી અને ખુશાલી કે જોતો અનુભવ તેણીને ધણોજ થોડો મળ્યો હતો.

તેનાંથી છલાછલ થએલાં જીગરે તે એક સર્પ પેરે દોડતાં પાણીને નિહાળશે; અરે, હવે કદી કદી નહિ તેણી તે અગાધ પ્યાર અને માયા જે તેણીએ સદાને માટે ખોડી દીધાં હતાં તેનાથી ભરપુર એક સાદી સુખી જીંદગી પાછી ગુજારશે. તેણી તે કડવા વિચારો વિચારતી અને તેણીના તે કથોર કડવાસમાં સદા હજાર અકસોસ કે એવો એક બી અવાજ ત્યાં હાજર ન હતો કે જે તેણીનાં તે વિચારોનું ખોટાપણું પુરવાર કરી તેણીને માયા અને દીલસોઝીથી દીલાસો દે !

તે એક ઠંડો મગર આનંદી દીવસ હતો—આકાશ એક બી વાદળાં વિના તમામ વ્યુ હતું, જ્યારે સુરજ પોતાનાં માર્ગમાં કશી હરકત ન જોઇ એ ધડક પોતાની રૂપેરી તડકાંની ચાદર પાંથરી રહ્યો હતો. તે આખખું શહેર ઉશકેરાત અને ગરબડ સરખાડી બધું સજીવન થઇ રહ્યું હતું. આજે, લડાઇ પરથી પાછાં ફરેલાં કેટલાંક લશ્કરો પોતે ક્યજે કીધેલી દુશ્મનોની કેટલીક ચીજો અને કેદીઓને લઇને, મોટાં સરઘસ રૂપે શહેરમાં ફરનાર હતા, અને તે બાહદુર યોદ્ધાઓને નિહાળવા આખખું શહેર કીડીઓ મીસાળ બાહર ભજરી નિકળ્યું હતું અને ઠેકાણે ઠેકાણે મોટા રસ્તાઓ ઉપર એકઠું થયું હતું.

એક ઉંઘાડી ગાડી કે જે ઘણી મેહરબાનીથી લીંઓ મોંપ્રાતનાં જુગારી મીત્રોમાંનાં એકે (પેલા કરનલે) જે નિનેટનો એક સૌથી ચુષ્ટ વખાણનારો બન્યો હતો તેને આખી હતી તેમાં તે અને તેની કમનસીબ નવજુવાન બેટી બેઠાં હતાં. પોચી મખમલ અને રવામાં તેણીને ઘણી સંભાળથી સજ્જ કરવામાં આવી હતી, જેથી તેણીની સાદી, શોઝાતુર ખુબસુરતી દીલચાક કરી ત્રાખે એવી કીસમે દીપક

મારી રહી હતી. પણ તેણીનાં એકરા ઉપર એક નહિ વર્ણવી શકાય એવી ઉંડી શોકની લીટીઓ પ્રગટ પડેલી હતી, જ્યારે તેણીની આંખોમાં અગાધ ભયનો પ્રકાશ નિકાળી શકતો હતો-તે ભય કે જે જે પળે તેણીએ જાણ્યું કે તે કાંઈ એપણું જરમન લશકરનું સરઘસ ન હતું મગર લડાઈ પરથી પાછા ફરેલા સીપાહો તેઓનાં કેદીઓને (તેણીનાં દેશ બંધુઓ અને તેઓનાં બચાવ અર્થે બાહર પડેલા બીજા મિત્રો) તે શહેરમાં દેખાડવા થકી બાહર સરઘસ રૂપે ફરનાર હતા ત્યારથી તેણીની છાતીમાં જડ ધાતી બેડી હતી.

જરાક વારમાં આવકાર માટે થઇ રહેલી ગર્જનાથી બંધી હવા ધુણ અને ધમધમી રહી ! મીટ્રીટરી બંન્ડે તેઓનાં ધોધારી સરોદથી દરેક ખુશાળ જીગરને બધું આનંદથી ધબકાવી મેળ્યું અને પડખમનાં અવાજો, બંદુકોનાં બાર, મોટા ઘટોનાં નાદથી આપું બરલીન બધું ગાજવાજી રહ્યું.

નિનેટ મોહત જેવી શીકકી મારી આવી અને તેણી તે માડીની પોચ્ચી બાજુએ તેણીની ધબકાર મારતી છાતી ઉપર હાથ મુકી ફસડાઈ પડી. તેણીએ નિકળી પડતા ડાળાએ એક મોટા ટાળાંને ધીમે ધીમે હારબંધ પોતાની બણી આવતાં જોયું. હવામાં ફરફર ઉડતા વાવટાઓ, તેઓનાં રંગ એરંગી કલરો, નાગી તલવારોનાં અમકાત, બાળા ખોસવાનાં ચામડાનાં ખોળાંઓ, ધુળથી ખરડાએલા, ચાકેલા કાળા દૈત્ય જેવા જરમન સીપાહો, લશકરી અરપો અને તેઓની મગફર કમાન મીસાળ વળી ગએલી ગરદનો, ચિત્રચિત્ર લશકરી પોષાકો ઇત્યાદિનું એક વિચિત્ર સરઘસ તે દેહસ્ત ખાઈ ગએલી

દુહિતાની નજરે પડ્યું—તે એક લાલ રંગોનો એક વિશાળ દરીએ હતો કે જે બારે ઘોંઘાટથી અગ્ન્યખીથી પોહળી પટાક ચઢી ગએલી આંખો સાથનાં લોકો આગળથી. રૂપેરી તડકાંની મળહ આપતો, ધીમા, નાહનાં, મોજાઓ મીસાળ આગળ વધતો હતો. તેણી અવાચક જેવી તે લાલતાં ચીત્રને જોતી ખેડી; તેણીનો શ્વાસોશ્વાસ ઘણી મુસી ખતે ચાલતો હતો. તે એક તમામ નવોજ, વિચિત્ર, અદ્ભુત દેખાવ તેણીની નજરે પડતો હતો.

મોટે અને વધુ મોટે કાનને બેહરા કરી નાખે એવા આવકારનાં પોકારો થવા લાગ્યા; ધાંટોનાં અવાજો વધારે મોટા પરગરા વાગવાનાં શરૂ થયા; વધુ ઉલટથી પડખમ વાગવા લાગ્યું અને ચોમેર રાજગીત નો અવાજ પ્રસરી રહ્યો. વાવટાઓ પવનની લેહકીમાં ફરફર ઉડતા હતા, જ્યારે માટીઢાઓ અને ઘેરાંઓ એક બાળક પેરે, તે ફૂતેહમંદ સરધસને પસાર થતું જોઈ, હર્ષનાં આજુઓથી રડવા લાગ્યાં.

તે અસાધારણ ગરબડમાં એકાએક એક મોટી, તીણી ચીસ બાહર પડી—તે ચીસ કે જેમાં સમાએલી અસહ્ય વેદનાએ તે સમજનારનાં કાનોને ચમકાવીને ખડા ફીધા, કે જે ત્યાંથી હાલમાં તેઓને શરણ કરનારી પ્રજા વચ્ચેથી પસાર થતા નીચી મુડી અને શરમાદગીથી ઝુલી પડેલાં કેદીઓનાં એક નાહનાં ટોળકાં સુધી પુગી હતી!

તે કેદીઓનાં ટોળકાંમાંનાં એકે તે ચીસ જ્યાંથી આવી હતી તે બધી પોતાની ઠંટાળેલી ઝાંખી આંખો ફેંકી. તેને એક અજાણની અસહ્ય દુઃખથી ભરેલી અને એક વાધરીનાં હાથમાં સપડાએલી એક

હરણીની ચક્ષુઓ નવી ભયથી ફાટેલી આંખોને પોતાની આંખોમાં ટગર ટગર જોતાં દીકું. તે માત્ર એકજ પળ હતી, કે જે દરમ્યાન તે બંને દુઃખીઓની નજર એક સામગ્રી મળી અને તરતજ તેને પાછળથી એક ધીમે હડસેસો મારવામાં આવ્યો અને તે સ્ત્રીધો સરખસમાંનાં બીજાઓ માફક આગળ ધસડાડા લાગ્યો, જ્યારે તેનું નાસખર જીગર જે ભયાંનક શોધ તેને કરી હતી તેનાંથી ગોયા ધન-કારા મારતું તમામ સ્તબ્ધ થઇ ગયું !

“ નિનેટ-નિનેટ, શું છે ? ” તેણીને સફેદ પુણી જેવા ચેહરા સાથે આખ્યા શરીરે થરથર કાંપતી દેખી કાળજીથી તે બેકદર બાપ તેણી ઉપર ધળી પડતાં ધીમા અવાજે પોકારી ઉઠ્યો.

એક બે પળ તેણી જવાબ દર્શ ન શકી; પછી એકાએક એક બેલું ‘ હીસ્ટેરીકલ ’ હસ્તુ તેણીનાં હોઠ ઉપરથી બાહર પડ્યું. ગરીબ-ગરીબ તે ! એકાએક નવી શોધ તેણીએ આ ઘડીએ કરી તે તેણીનાં નાણુક બળ કરતાં ઘણી બળવાન પુરવાર થઇ હતી.

“ શું છે પુછાછ ? ” એક બેઝા માણસ મીસાલ ધણું કઠોર વિચીત્ર અવાજે તેણીએ તેનાં શબ્દોનો પડખા કર્યો. “ કાંચ ! મેં એક ચેહરો જોયોછ-મહારા ભરથારનો ચેહરો ! અને હું તો એમજ ધારતી હતી કે જેટલું આસમાન જમીનથી દુર છે તેટલી બધી દુર હું તેનાંથી હતી ! ”

પ્રકરણ ૧૦.

તે રાત્રે લીંચો મોંપ્રાંતનાં મકાનમાં જુગારની રમત ધણી ઉલટમદ ચાલી રહી હતી અને જ્યારે ધપોધપ મોટી સ્ટેક્સ લેવાતી હતી ત્યારે નિનેટ તદ્દન એખલી એક ખુણામાં સંકોચાઈને તદ્દન એધ્યાનપણે તે જુગારીઓને જોતી બેસી હતી. તે લાવણ્યમય લલનાનાં લલાટ ઉપર દુઃખની કરચલીઓ ધણી વળી ગએલી નજરે આવતી હતી, જ્યારે તેણીનાં નેત્રોમાંથી વેહતી નીરની ધારા તેણી આ ધડીએ ખાતેનથી કેવું માહ દુઃખ ખમી રહી હતી તેની એક હૃદય ભેદક સાહસત આપતી હતી.

“આજે તું કેટલી બધી શાંત છે, મા બેન.” પોતાની ઉલટમદ રમતમાંથી પોતાનું ધ્યાન ખસાડી નાખી, દારનું નવેસરથી ગલાસ ભરવા ઉઠેલા પ્રશ્નન લશ્કરના તે કરનલે કહ્યું.

તેણી તેણીનાં દુઃખી ખ્યાલોમાંથી જગડી ઉઠી અને તે ખવીસ જેવા દેખાતા કરનલ બહી એક ધણી કાકજુદી કરતી આંખે જોયું.

“ખીજઓના ગયા પછી થોડીક મીનીટ મ્હારે માટે ત્હમે ફાજલ પાડી શકશો?” તેણી ધણા મધુર મંજુલ સ્વરે બોલી; “હું ત્હમારી સાથે કાંઈ વાત કરવા માંગું છું.”

તેની આંખો અજાયબીથી ચમકી રહી. તે નમ્યો અને પાછો કાંઈક સંતોષ પામેલા દેખાવે ટેબલ આગળ જઈને બેઠો અને રમતમાં પોતાનું માથું ખેસ્યું.

“પોરી ઠેકાણે આવી ગયું,” તે લુચ્ચો તેનાં મનસે વાત કરવા લાગ્યો. ઘેરાઓની જાત પ્રમાણે જરા પહેલો ઇતિરાત કીધો તો ખરો, પણ ધણાં જલ્દી એને સુધી આવેલી લાગેછ. વેલ, એ બી ધણું સારું છે.”

રાત્રી આગળ વધતી ગઈ. રમતમાં જોશ, જોમ અને રંગ વધતો જતો હતો—સર્વ નીચી મુડીએ, આતુરતાથી, આસપાસના કશાની ભાણુ વીના ખેલ્યા જતા હતા, માત્ર વારંવાર ઠંડા પીણા અને દીકનો ઉશકેરાત વધારતા મદીરાની આમદ તેઓની તે રમતમાં ખસત નાખતી હતી. એક નીરદોશ કોમળ કામીનીની નજર માટે, ખરેજ, તે એક ધણો કંગાળ દેખાત હતો—જુગારીઓનો જુસ્સો, તે નાશકારક રમત ભણીની તેઓની આંધળી આતુરતા, તેઓનાં મુખ વાટેથી બહાર પડતી અજીથી ગાળ ગણેચ, તેઓની છાકટી અનિનીવાન અદાઓ છત્યાદી એક સાફ દીકની દુન્યાદારીનાં કડવા અનુભવથી બેનસીય નિરદોષ બાળા માટે એક દહેસ્ત સમાન હતું.

છેક ધણી મોડી રાત્રે તે રમત બંધ પડી: અને આજે પહેલ્લી વાર લીંઓ મોંપ્રાતને એક મેન્ડા રકમથી હરાવી તે ધુમ ધીચેલા જુગારી મીત્રો તેનું મકાન છોડી ગયા. પેલો પ્રસ્થન કરનત્ર ગયો નહિ અને નિનેટ તરફથી એક નીશાની થતાં તેણીનો પીદર કાંઈ સખ્દો બગડી, તે બે જણાંઓને તે ઝોરડામાં એખત્રાં છોડી જતો રહ્યો.

તે બાળા તે મરદ બણી બણી હિતાવળી—આતુર અદાએ ફરી.
 “માફ કરજો, મોંસ્ય, મેં એમ ત્હમને રોકી રાખ્યાજી તેથી,”
 તેણી બોલી, “પણ હું આજે ત્હમને એક સવાલ પુછવા માંગુજી.”
 તે નમ્યો.

“ખ તું, હું ત્હમારો સેવક છું,” તેણે કહ્યું, જ્યારે તેની આંખોમાં
 ફતેહનોજ મળકાત ફેલાઈ રહ્યો.

તેણી તેણીનાં દીલમાંની અશાંતીને મારી હથાકવા માંગતી હોય
 તેમ એક ઉંઘાડી બારી વાટેથી સહવારનાં ઉગ્ગસ ધીમે ધીમે તે
 ઓરડામાં આવતો હતો ત્યાં ગદ્ય અને થોડીક પજો ચુપકીદીમાં ઉભી.

“ત્હમે મને કહી શકશો,” તેણીએ ‘નરવસત્રી’ પુછ્યું, “ક
 જે લડાઈનાં કેદીઓને અહીં લાવવામાં આવ્યા છે તેઓ તું હવે પછી
 શું થશે?”

તેણે અગ્નયળીથી તેની બાજી જોયું. “વાહ! શું ત્હમે તેમાં
 ઉલટ લેઓજી?” તે બોલ્યો. “લડાઈ પુરી થાએ ત્યાં સુધી તેઓને
 મજબુત પાદરા હેઠળ એક મોટા કીલ્લામાં રાખવામાં આવશે.”

“અને પછી—?”

“પછી? વળી, પછી સુલેહની શરતો પ્રમાણે તેઓ માટેના
 હંડ લેવામાં આવશે, નહિ તો તેઓને એમજ પાછા પોતાનાં દેશમાં
 મોકલી દેવામાં આવશે.”

તેણીએ છુટકાસનો એક ઉડા-દમ બેંચ્યો.

“તે લોકો બણી-તે લોકો બણી સારી વર્તણૂક ચલાવવામાં આવશે કે નહિ?” તેણીએ ખોખરા સાહદે પુછ્યું.

તે એક સેહતાન્યતથી ભરપુર હસતું હત્યો.

“સાચું કહું છું, હા! તેઓ લાયક છે તેનાં કરતાંબી ધણી વધારે સારી રીતે-એ દેવેનામ દેવો! પણ એ બધા સવાલોનો કાંઈ સમજ, મહારી મીઠી? તેઓમાં એકાદુ કોઈ ત્હારો ‘લવર’ તો નથી’ની?”

તેણીનાં શીકકા હોઠો ફરફર ઉડવા લાગ્યા.

“નહિ,” ગળાં વેર આવેલું એક ડચકું સમાવી દઈ તે બોલી, “પણ તેઓ મહારા દેશ બંધુઓ છે-તેઓમાનાં કેટલાક-અને તેથી મને તેઓ માટે ધણી દલગીરી લાગેછ.”

“તને ગમે એટલી દલગીર તું થયા કર,” તે સ્વર્ગીય સુંદરીને તમામ સાધનહીન રિથતિમાં, તેણીની નમ્ર ખુશસુરતી અને તેણીનાં અપોલાઇ ગએલાં બદનની ‘એસ’ સાથે ઉભેલી એછ, તેણીની વંધુ લગોલગ આવતાં તે બોલ્યો. “તને ગમે એટલી દલગીર તું થયા કર, પણ તેથી શું તેઓને ખાતર ખીખઓને તું લુલી જશે? ત્હારાં આ એ સમકળાં જેવાં જીગરની બંધી દયા અને દીલસોઝી ઉપર શું એ ત્હારા દેશબંધુઓ એખલાજ તરાપ મારી એસશે?”

તેણી કમકમીને તેની આગળથી દુર જઈ ઉભી. તેણીની કળ-ખાતી છાતી દુઃખથી બંધી ઉરપુર થતી હતી. “હું દયાળુ કે દીલસોઝ છે હજી નહિ, જે ત્હમે એમ ધારતા હોવ તો ત્હમે ધણાં ખોટા છો.”

“નહિ, જુદું ના બોલ,” હવે છેકળ અવિવેકી બની મજાકથી હસીને તેણે કહ્યું. “ત્હારી આંખોજ તને ખોટી પાડે છે—ત્હારો ભરમ તેઓ ઘણી સારી રીતે ઉઘાડે પાડેછ. શું એ કેદીઓમાં એવો કોઈ નથી કે જેની તેં દરકાર કાઢી હોય યાતો હમણા કરતી હોય? નહિ, ના ના કહેતી.”

“એની સાથે ત્હમને કશુંખી લાગતું વળગતું નથી.”

તે પાછું એક ક્યોર મજાકથી ભરપુર હસવું હસ્યો. “તું ઘણાં જલ્દી વખતમાં ઝતુની થાએછ હા!” તેણે કહ્યું. “વેત્ર, હું જાણતો નથી, પણ તું મને ત્હારા એ મુકમાં ઘણીજ ગમેછ. ચાલ વરૂં, કંઈ નહિ. પણ કહે મને મહારી ગેટકી, કે તું મારી પાસે શું માગેછ? જે પેલા કેદીઓ માટે તું દલગીર છે તેઓમાં એકાદ કોઈ ત્હારો ‘ખાસ મીત્ર’ છે? તુંને મહારી મદદ જોઈએછ? જો એમ હોય તો હું ત્હારી સેવામાં હાજર છું.”

તેણીનો ઘોઁસેલી ચાદર જેવો ચહેરો પણ વારમાં લજ્જાથી બધો લાલ લાલ થઈ આવ્યો. “ઓહ, જો ત્હમે મને મદદ કરી શકતા હોવ—ઓહ, જો ત્હમે મને મદદ કરી શકતા હોવ!” તેણીએ ભારે આતુરતાથી પોકાર કર્યો. “ફકટ એટલુંજ જોજો કે કાંઈ તેની બણી સંખ્ખત નહિ થાએ—કોઈ તેને ઘણું દુઃખ નહિ દે. અરે, એ કેટલો બધો ઝપોલાઇ ગએલા જેવો—તદન માંદા જેવો થઈ ગએલો દેખાતો તો! ઓહ, શું એટલું ત્હમે મહારે ખાતર નહિ કરો?”

“પણ તેં મને એનું નામતો કહ્યુંખી નથી.”

“ખીએર હર—એક જુવાન તોરમંડીનો રહીશ.”

“આહ, અને ત્યારે તે એક વખતે ત્યારે હેતનો કટકો હતો, નહિ વાઈ?”

“શું મેં ત્હમને નહિ કહ્યું કે એની સાથે મને કશું લાગતું વળગતું નથી—કશુંજ નહિ? મેં ત્હમને એને માટે કહ્યું—ત્હમારી દાદ ચાહી, તે ફકટ હું—વેલ, તે ગિયારાને ધણો જોરખનિસાફ થયોજ, તેની સાથે ધણી નિર્દય વર્તણૂક ચલાવામાં આવીજ. હું, ત્હમે કહ્યું તેમ, એને એક વખતે ઓળખતી હતી તેથી હું એને વાસ્તે દલગીર છેઉં. ખીજું કંઈજ નહિ.”

“ખીજું કંઈજ નહિ!” ટકોરભર્યા સાહદે તેણે તેણીનાં શંખદોનો પડધા કર્યો. “પણ સાઈ. પણ એ ત્હારી સેવાનાં બદલામાં હુંખી કંઈ ત્હારી પાસેથી ધરખમ બદલાનીજ આશા રાખુજ, મા બેત્ર!”

તેણીની કોમળ મુખકાંતી એકદમ કોપાયમાન અને ઝનુની બની આવી.

“મેં જોઈએ તે કરતાં ત્હમારી પાસે જલ્સતી ગાંગી લીધુજ,” તેણીએ ખફગીથી બરેલા સાહદે કહ્યું. “હું તદન ભુત્તી ગઈ કે એક મરદ જ્યાં સુધી તેમાં તેનો લાભ હોનો નથી ત્યાંસુધી એક અબજાની માંગણી કદીખી પુરી પાડતો નથી.”

“પણ હું તો ત્હારી બધી માંગણીઓ પુરી પાડશ,” તેણે નમ્ર અવાજે જવાબ દીધો. “હું હવે બરલીનમાં કંઈ ઝાઝો વખત રહેનાર નથી. હું થોડાક વખતની વાત ઉપર ધણો સખખત સીક પડ્યો હતો; પણ હવે તદન સાજો થએલો હોવાથી ધણાંજ થોડા વખતમાં આજેજ

આવેલાં લશકર સાથે રણસંગ્રામ બણી કુચ કરી જનાર હું. પણ હું એ પેલા લ્હા-હમ!-એ ત્હારા મીત્રની બાળ કાઢીશ અને તેની બણી સારી વસ્ત્રાણું ચણાવવામાં આવે તેની ચોકાશી કરી તને જણાવીશ.”

તેણીએ એકાએક તેનાં ખરખચડા હાથો તેણીનાં મખમલી કરેમાં લઇ ધણાં જોરસાથી ફાળ્યા અને આભારથી ઝુલી પડેલી આંખો સહીત તે બોલી, “ખોદા, ત્હમને, મ્હારા જેવી એક કમનસીબ કામિની બણી દયા દેખાડવા માટે, સુખી અને સલામત રાખે!” અને તેણીની આંખોમાં આંશુઓ એકદમ ધાધ આવી, “હવે હું ફક્ત એકજ વધુ અરજ ત્હમને કરું અને તે એક ત્હમે તેને મ્હારું નામ કદીખી આપતા ના—કદીખી નહિ!”

“કાંય?”

“મ્હારી એવીજ મરજ છે.”

તે મુઠમાં હસ્થો. એક મતલબી, દુષ્ટ હસ્તું! “એમ તો એમ હું તેમ કરવા કયુલ થાઉંછ. આવતી કાલે હું તેની કાંઈક ખબર લઇને ત્હારી આગળ આવીશ. અને હવે, માઇ પ્રીટી વન, મને મ્હારું દામ આપ. ત્હારી સેવાનાં ખદલામાં જો હું એક કીસી માંગું તો તે ધણું નથીજ!”

અને એકાએક તેને તેણીની નાનુક પતળી કમર આસપાસ તેનાં હાથો બિટાળ્યા; તેનાં આતુર, લખરતા હોઠો તેણીનાં યુસ્સાથી લાલ અને ધમધમી આવેલા રોખસારાઓ બણી તે લઇ ગયો એકજ

પણ—અને ગુસ્સાની એક ઝનુની વાધણુ પેરે તેણીએ સાચારીથી એક બરાડ મારી, તેણીનાં સઘળાં જોરથી તેણી તે । ગંદી ગોદમાંથી દૂર જઈ ઉભી અને ધાસ્તીથી ફાટી ગએલા ડાળે તેને ટગર ટગર જોવા લાગી.

“આવું અપમાન કરવાની ત્હમે હીમ્મતજ કેમ કરી શકોછ?” તે ઉડળાતી અને બેસ્તી છાતીએ ધણું ઝનુનથી પોકારી ઉડી—રે, તે તીણો, નાસઝર, નાઈલાણથી ભરેલો અવાજ, પથરની છાતીનાં નેખી મોમ મીસાળ પીમળાવી નાખે એટલો બધો અસરકારક હતો!

તે તેણી બાણી એક હડખાં કુતરાં મીસાળ ચમકારા પામતી આંખે જોવા લાગ્યો. “શું આટલાંમાંજ ગુસ્સો લાગી ગયો કે?” તે બચ્ચાં પેરે હોઠ ચઢાવી, ગાલ ડુગાવી બોલ્યો, “શું મ્હારે માટે એક કીસીંગી તું ફાજલ નથી પાડી શકતી? હુંબી જોડેછ કે જ્યાં સુધી તું મને મ્હાર દામ નથી આપતી ત્યાં સુધી પેલા ડુકડખોરા નોરમન બાણી કેમ માયાળુ વર્તણુક ચલાવવામા આવેછ?”

તે અભીમાનીથી બરપુર શમ્પદો સાંભળી તેણીનાં બાતેનમાં તીરસ્કાર અને હદની બાહર દેહસ્તની બેગી લાગણીએ પ્રગટી રહી.

“એક વચન કે જેને લાંચ રશવતની જરૂર હોય છે તે કદીબી પળાતું નથી,” તેણીએ બોલ્યા તુચ્છકારથી જવાબ દીધો. “તદન ભુક્ષીજ જજો કે મેં કદીબી ત્હમારી પાસે મને સાદય થવાની અરજ કીધી હતી—ત્હમારા જેવા બેશરમ મરદની દાદ્યાહી હવે હું પરતાઉંછ.”

યોભા એટલી બધી ઉશકેરાઈ ના જા.” તેણીને ચાત્રી જતી જોઈ તેનાં માર્ગમાં ઉભો રહી લે તદન નરમ થઈ જઈ બોલ્યો.

“હું દલગીર છું. મને માફ કર. હવેથી હું તને એવી રીતે નારાજ નહિ કરશ. તેં કહ્યુંછ તે હું જરૂર ખગ્ન લાવીશ.”

“જો ત્હમે આનાકાની કરતાં હોવ તો મને સેહજખી દરકાર નથી.” તેણીએ મગરૂરીથી જવાબ દીધો. “કોઇખી જણુની મેહર-ખાનીની મને જરૂર નથી. ચાલો ખસો.”

અને એક મજબુત હડસેલો મારી તેને તેણીનાં રસ્તા વચ્ચેથી ખસાડી નાખી તેણી ત્યાંથી તેને ફગેત પોગળી જેવો એખસો છોડી જઈ, રોંઢસા બર ચાલતી થઈ અને નાસીપાસીથી તુટી ગએલા દોલે, પાંખ ખોટી બેઠેલાં, લોહીથી ઝઝરતાં એક પાંખી મીસાળ, ધસડાતી ફસડાતી પોતાના ઓરડામાં જઈ બરાઈ.

તે ત્યાર પછી ત્યાંથી બાહર રસ્તા ઉપર પડ્યો. સહવારનું પોહ ધીમે ધીમે ફાટતું હતું અને હવા ધણી તરેતાજગી બક્ષનારી હતી. તેનો ચેહરો કોપાયમાન અને ઉશકેરાએલો હતો.

“મ્હારી છંદગીમાં આજેજ પહેલ્લીજવાર એક ઓરતે મને કંઈખી ચીજ ના પાડી છે.” તે તેનાં મનસે બરખડતો હતો. “મગર કંઈ નહિ તેનો હીસાખ હું બરાબર ચુકતે કરી લઈશ. હું ઇચ્છું છ કે હું એટલો જલ્દી પાછો લડાઈ ઉપર જતો નહિ હોતે. પણ કંઈ નહિ—હું એટલા ટુંક વખતમાંજ મ્હારી સત્તાનો ઉપયોગ કરી એ દુકતીને ઠેકાણે લાવી મુકશ—એ મને ઘણી ગમેછ. બાપ તો આવો અઠંગ જુગારી અને છાકટો છે, ત્યારે પોરી બધા સચ્ચાઈ અને પવિત્રાત્મના સદગુણો ક્યાં શીખી હશે? મને કશું સમજ નથી પડતું. પેલા ફ્રેમ્યમેન સાથે એને શું લાગતું

વળગતું હશે ? એ જુવાન બગલું—કોઈનેજ માટે નહિ ને એજ એખલા પોચા માટે એટલી બધી કાળજીવંત કાંચ હશે ? કહેછ કે જવાન ને વળી ખુબસુરત છે, અંહ, ઠીક જોઈશું !”

એ પ્રમાણે તે વિચાર કરતો તે શાંત રસ્તામાંથી પસાર થઈને પોતાનાં મકાને પુગ્યો. તે એક ઘણું વગવાળો અને ધરખમ સત્તા ધરાવતો અને એક ગખ્ખર પ્રસ્પન્ન લશ્કરનો અમલદાર હતો. તેની આખ્ખી જીંદગીમાં હંમેશાં તે જે માંગતો તેજ થતું આવ્યું હતું. ફક્ત એક ચીજ તેને ઈચ્છવાની હતી; અને તે હંમેશાં તેને મળ્યા વિના રહેતી નહિ. તે છતાં, તે કાંઈક ડાહપણવાળો આદમી હતો. તેણે તેનાં જીસ્સાઓને સદા કાપુમાં રાખ્યા હતા. તે કદીખી તેઓનો ગુલામ બનતો નહિ.

તે ધરે ગયો; કે જે દરમ્યાન બિચારી નીનિદ પોતાની અગાધ ગમગીની વચ્ચે પોતાનાં ઓરડામાં જઈ એક ખુરસી ઉપર પટકાઈ પડી. તેણીનો એહેરો ગુસ્સા અને લજ્જાથી બધો લાલ થઈ આવી ધગધગતો હતો, બ્યારે તેણીનું હૃદય દારૂન વેદનાનાં ઘણાં જોશ બંધ ધમકારાઓથી ધ્રુજતું હતું ।

“તે એમ કરવાની હીમ્મતજ કેમ કરી શક્યો ?” તેણી પોતાના મનશે પાછું અને પાછું બોલતી. “તેની મક્કુરજ શું ? આ હાડો કે જે તેને એક વખતે તેનાં પવિત્ર વાહલથી ચુમ્યા હતા તેને, બ્યાં સુધી મ્હારામાં જીંદગી અને શક્તિ છે ત્યાં સુધી, કોઈ—કોઈખી તેનાં મંદા સ્પર્શથી અપવિત્ર કરી શકશે નહિ.”

તેણીની છાતી ભરાઇ આવી અને ઘોડ્યા ઉપર ઉંઘે મસ્તક પડી તે તારણી તમામ નારીપાસી, નામુરાદી, નાઇલાજીનાં ગરમ લોહીનાં આંત્રુએ રડવા લાગી. ઓ, શું કાંઈની માણુમાઈ શકિત તે બિચારીની આસપાસ ફરી વળેલી ફરેબની જાળ અળગી કરી નાખી તેણીને તેમાંથી ફરેગી આપવાને અશક્ત હતી ?

“હું શું શું ખમું છ તે તું કદીખી બહુ શકવાનો નથી,” તે બાપડી બોલતી હતી; “કદીખી નહિ અને તે છતાં હું તો તને જોવીને તેવી ચાહુ છ. ઓહ, માધ લવ, માધ લવ, જો તેં મ્હારા ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યો હતો, તો અત્રેખી આપણે કેવાં સુખચેનમાં અમનચમન કરતાં હોતે !”

તેણી ઉંઘીજ પડી રહી ઘણાં ગજબનાક ખ્યાળોનું રમરણ કરવા લાગી. તેડુંપોતાની કંગાજત, પેતાની આદત શીવાય બીજી સઘળી ચીજો બહુ બહેરી સુની બની ગઇ હતી. તે-તેણીનો ભરથાર-તેણીની નજદીક હતો; જે હવા તે દમમાં લેતી હતી તેનોજ તેખી ઉપયોગ કરતો હતો, અને તે છતાં, જાણે તેઓ માઇલોનાં તક્કાવત ઉપર હોય તેમ તેણી તેણીની તરસી આંખોને ટાઢક આપવા થકી તેનો અહેરો જોવામાંથી અને તેણીનાં આતુર કાનો ઉપર તેનો વાહલો મરદાનગી ભર્ગો અવાજ સમજવામાંથી બાકાત રહી ગઇ હતી-તે, અરે, કાંઈ નાહતું સુતું દુઃખ નજ હતું ! તે સાધણુહીન તારણીનું જીગર તે ખ્યાળે બધું ચીરાઇ ફસકાઈ જતું હતું-તે એક એવું દુઃખ હતું કે જે તે બાપડીનાં નાનુક જોર કરતાં ઘણું જ્યાદા પુરવાર થયું હતું.

તેણીએ મગજ શાંત રાખી સઘળી ચીજો ઉપર ધીરજથી ખ્યાલ દોડાવવાની કાંઇક કોશિશ કીધી; મગર ફાકટ ! માત્ર એકજ

ચીજનો તે ખ્યાલ કરી શકી કે ખુદ તેણીનાંજ પાપે-ખુદ તેણીનીજ નબળાઈની મોહકાણે તેનાં મગર શીરને દુઃખનાં બોળથી નીચું નમાવી દીધું હતું—તેને દુન્યાથી ઉખેડી મેળવે હતો. તે એક કંગાળ સંગદીલ દુશ્મનોનાં હાથમાં કેદી હતો—તે દુશ્મનો કે જેઓ હેવાનથી પણ બદતર હતા. એખસો, તુટેલાં દીલનો, ગમીથી ઘેરા-યસો—અને તેની સુખી આખાદ જીંદગીની આટલી ખરાબી કરનાર, તે વિચારી શકી કે, તે અને તેજ એખલી હતી.

તેણી ધુજની લખલખતી ઉડી અને આગુઆગુ જોવા લાગી. સહવારનાં સુરજનાં કીરણો ધીમે ધીમે આવી તે આરડાને હુંફાળાં કરતાં હતાં. મગર તે સહવારની મોજ અને તેણીનાં આરડામાં, તેણીનાં પીઢે તેણીની ઘણી નામરજ છતાં, તેણી માટે લીધેલાં મોઢાં ફરનીયર બણી તે સરીયામ આંધળી—એહરી સૂની હતી. જે માત્ર તેણી દેખી શકી તે તેણીનું દુઃખ, દળીદ્રતા, તેણી ઉપર વરસતી નહિ સહન થઈ શકે તેવી આફત હતી !

જે જે અત્યાર આગમચ નિશ્ચીએ ખમ્યું હતું તે હવે, તે મીડો એહરો અને તેનાં ઉપર પડેલી આફતોનાં વરસાદની ખુલ્લી નિશાનીઓ દીઠા પછી, તેણીને તમામ તુચ્છ લાગ્યું. તેણે તેણી વિષે શું ધાયું હશે? તેણીને વૈભવ વચ્ચે, ઉંચા કપડામાં સજ્જ થએલી દેખી, તેને શું વિચાર્યું હશે? દુઃખી, દુઃખી તે ! પોતાની મોહરદારને આવી ઉમદા હાલતમાં પડેલી જોઈ, પાછળથી એક આંચકાનાં જોરે તેણી આમળથી પસાર થઈ જતાં, તે બિચારાને કેવું માહભારત દુઃખ ઉપજ્યું હશે ! શું તે તેણીને વધુ અને વધુ ગુનેહગાર નહિ

માનતો હશે? શું તેણીની બેવડાઈ-ઓ, જ્યારે તે તો ફેટલી વફાદાર અને તેને બેટવા તલબગાર હતી!—માં વધુ મળ્યુતાઈથી માનતાં નાસીપાસીથી તેનું હૃદય તુટી નહિ ગયું હશે? તે સીતમનાક ખ્યાલ બાપડી નિનેદને ઘેલી કરી મેળતો હતો।

“આ ધર્મી ઉપર એવી કોઈજ શક્તિ હતી નથી ધરાવતી કે જે મ્હારી સમ્યાઈ એની આગળ પુરવાર કરી શકે,” તેણી બરબડી; અને પછી પોતાનાં ફાટફાટ થતાં માથાંને કાંધક શાંતી બક્ષવાની મક્કસદ સર લઠડતા પગે એક પુર્વ બણીની બારી ખોલી બાહરનો દેખાવ જોતી ઉભી.

સહવારનું પોહ ફાટી ચુકું હતું. સુરજ ધીમે ધીમે ઉપર આવી સુતેલી દુન્યામાં ખુશનુદીનો ફેલાવો કરતો હતો અને તેની હીલચાલના સળખે આકાશમાં ભાતભાતનાં રંગ ફેલાઈ રહી આસપાસની જગાને ઘણી રમણ્ય બનાવતો હતો. બિચારી તે! એક વખતે તેણીનાં સુખી માંમડાંમાં તે કુદરતી ચીજોને તેણી હંમેશાં વખાણ્યું જોતી હતી—મગર હવે ગોયા તેણીની આંખોજ હતી નહિ યા તો છતી આંખોએ તેણીએ જોવાની શક્તિને ખોલી દીધી હતી.

“ઓ, ફકટ, હું તેનાં ચેહરાને પાછો એક વખત જોઈ શકું!” તે ખોલી. “ફકટ એકજ વખત—એકજ મીનીટ! અરે પણ તે સુખી ધડી—?”

મગર તે જ્યાં જોલી શકી નહિ—ગળાં વેર આવેલાં કચકાંએ તેણીને જાસ્તી ખોલતી અટકાવી. સુખી ધડી? શું તે બિચારી માટે

કશીખી સુખી ધડીઓ બાકી હતી ખરી? હા, અને તે સુખી ધડીઓ, તેણીએ-વિચાર્યું કે, માત્ર 'મોહત'માંજ સમાઈ હતી!!

મકરણ ૧૧.

કરનલ વૉન આન્ડસ્ટેન-કમનસીઝ નિનેટનાં હાથનો નવો ઉમેદવાર-બરલીનમાંજ ઠપકી મારી બેઠો. તેની હાથ નીચેનાં ઓશીસરો અને સીપાહોની બારે અઝાયખી વચ્ચે, પાછો લડાઈ ઉપર જવાને બદલે, પોતાનાં દેશને સંજોગોનાં આધાર ઉપર છોડી, તે કરનલ ધણું ચતુર બાહણીઓ બતાવી પોતાનાંજ દેશમાં પડી રહ્યો. તેણે તેની નબળી તખ્તીયેતનાં બાહણી ઉપરાંત ખીજાં બાહણીઓ એવી હોસ્તારીથી દેખાડ્યાં કે કોઈ એક ધડીખી માની શક્યું નહિ કે તે પોતાનો દેશ છોડી બાહર જવા માટે બેઠીલ હતો.

તે તે જલેહવંત મુખડો જોઇ મોહબતનાં બાણથી સરીયામ વિંધાઈ ગયો હતો; તેણીની તેની બણીની ઠંડી વર્તણૂંકે અને તેની બેઅદબ રીતભાતો તરફનાં તેણીનાં ખોલ્લા તીરસ્કારે-તેને નાસીપાસીથી પાછળ હટાડવાને બદલે-તેણીની બણી તે પ્યારની લાગણીએ વધુ અને વધુ ઉશ્કેરાતો જતો હતો અને તેણીને કાંઈખી તરફીએ પોતાની કરવાનો તેણે દ્રઢ નિશ્ચય કર્યો.

તે ખાત્રીથી માનવા લાગ્યો કે જે શખ્સ વિષે તેણીએ તેને ગઈ કાલે કહ્યું હતું તેને તે ચાહતી હતી, અને તેથી કાંઈખી કાસમે

તે 'કંગાળ કુત્રા' કે જેને લડાઈએ તેનાં સપાટામાં આપ્યાદ મુકી દીધો હતો તેને તેણીનાં માર્ગમાંથી દુર કરી કોઈબી કીસમે-કોઈબી ભોગે-તેણીને તેની કરવાનો તેને ખ્યાલ આવ્યો અને તે ખ્યાળને પરીપુર્ણ કરવા માટે, પોતાનાં દેશને તેના કીસ્મત ઉપર છોડી, તે આજસુ જેવો બરલીનમાં રહી પડ્યો.

"એ મ્હારી અને મ્હારી એખલાની યશેજ!" તે દ્રઢતાથી બરબડ્યો, અને તેનાં અવાજમાં સમાએલી કથોરતા અને દ્રઢતાથી કલપવાનું તમામ સેહલું હતું કે તે કાંઈ ખાલી બોલીને બેસી રહે તેવો મંરદ ન હતો. "હું એક સત્તાવાળો માણસ છેઉં; અને સત્તા શું નથી કરી શકતી? મ્હારી પાસે દોલત છે; અને તે દીલરખાને જીતવા ખાતર હું મ્હારી તે દોલતનો છુટથી ઉપયોગ કરીશ. સત્તા અને પૈસાએ કદી નહિ બળવેયું કામ હું કરી બતાવશ. પ્રમાણીકપણે યા અપ્રમાણીકપણે હું તે છોકરીને જીતવાનો અને ફર જીતવાનો!"

અને એવા ઝતુની, સેહતાનપતમર્યા ખ્યાળો સાથે તે જ્યાં લડાઈમાં પકડાએલા કેદીઓને રાખવામાં આવતા હતા-તે કીસ્લામાં-ગયો. ત્યાં તેણે તેનાં ધારા મુજબ સઘળા કેદીઓને 'ઇનસપેક્ટ' કીધા અને પછી છેલ્લે પેલાજે કંગાળ ખ્યાલોથી બળતી છાતીએ તે પોતાનાં હરીફની સામે જઈ ઉભો.

"હાં દેખું ત્યારે આએ લાલાજી! છે તો ધણો ખુબસુરત," તે તે સઘળાંની પરીક્ષા કરી બાહર પડ્યા પછી મનસે બરબડ્યો; અને પછી તેની પાછળ ચાલતા એક ઓશીસર બણી ફરી તેને વધાયું. "બોહમેર, જા, જઇને પેલા સોલજર-પીએર લર-ને

‘ગાર્ડ ઇમ’ માં લઈ આવ.” અને તે સોલજર એક ‘સેલ્યુટ’ કરી તે હોકમ બળ લાવવા ગયો, જ્યારે કરનલ પોતાનાં કાળા ઠણુક મારી આવેલા ચહેરા અને ક્રોધથી ધગધગતી આંખો સાથે ‘બ્રેક-ચારડ’ માંથી બાહર પડ્યો.

તે ‘ગાર્ડ ઇમ’માં ગયો કે જ્યાં થોડીક પળોમાં તેને તેનાં હોકમની બળવાણી થએલી જોઈ. જે મરદને તે જોવા ઇચ્છતો હતો તે તેનાં ચેહરા સામું ઉભો હતો—તમામ ઠંડો, ગંભીર અને પુર ધીરજથી. જે કે તે હોકમ તદ્દન અણુધાર્યો હતો છતાં તેનાં ઠસ્સાખાઝ ચેહરા ઉપર કશીખી અભયખી, તેની આંખોમાં કશાખી સવાળો અને ધારતીની લામણી વંચાતી ન હતી. કરનલે તેનાં હાથમાં પકડેલા નામનાં લીસ્ટ બણી જોયું, પછી પોતાનાં મુદ્દઘને નિહાળ્યો.

“પીએર લર?” તેણે સવાલ કર્યો.

“એજ મ્હાર નામ છે, મોંસ્ય,” જવાબ મળ્યો.

“મને ત્હારી સાથે થોડીક વાત કરવાની છે.” કરનલે કહ્યું. “બોહમેર, તું જા,” અને તે સોલજર અદ્યથી નમી તે બે હરીફાને એખલા છોડી જતો રહ્યો.

લીઓપોલ્ડ વૉન આન્ડરટેને એક ઝંડરી નજર તેની સામે ઉભેલા તે શીકકા, પટળા મુખ બણી ફેંકી. “તું કંઈ એક કેળવા-એલો સોલજર નથી.” તેણે કહ્યું.

“નહિ, સાહેબ. હું મ્હારી પોતાની રાજપુશીથી લશકરમાં જોડાયો હો.”

“તેમ કરવાનું કંઈ કારણ?”

“હું એમ કદી જાણ્યોતો નહિ કે કોઈનીથી ખાનગી બાબ-
દોમાં ફાંચડ મારવાનો એક જીતનારને હક છે!”

“શુડ હેવન્સ!” ધણું અનુનથી તે ઝોશીસર પોકારી ઉઠ્યો.
“શું આવો તોહડો બનવાની તું હીમ્મત કરેછ? મ્હારી અહીંની
સત્તા શું શું કરી બળવસે તે તું શું જાણ્યો નથી? અરે, ત્હારા
જેવા બે બદામનાં બુબખને તો પગ તળે કચડી નાખવાની હું શક્તિ
ધરાઉંછ. સમજેછ કે?”

“મને ત્હમ્હારી સત્તા અને શક્તિ બાબે સહેજથી શકા નથી, મોં
સ્મ,” તેણે બેપરવાહીથી જિત્તર કર્યો.

તે કરનલ ધણો ફ્લેટ પામેલો દીસ્યો. “કમ, કમ,” તે હસીને
બોલ્યો; “આપણને એવી રીતે લડી વઢી પડવાની કશીથી જરૂર નથી.
હું ત્હારો મીત્ર થવા માંગુછ, કેમજે મેં ત્હારે માટે એક વાત સમજીછ,
જે મને ધણી ઉલેટ આપેછ.”

“મશકેરી કરવાનો હાલમાં ત્હમ્હારોજ વખત છે, સાહેબ,”
પીએર સાદાઈથી બોલ્યો; “આ પરદેશમાં મ્હારો એવો કોઈ મીત્ર
કે ઝોળખાણવાળો નથી, જે મ્હારે માટે ત્હમને કહે.”

“કદાચ તું ધારે છે તેનાં કરતાં વધારે તું નસીબવાંત છે; ત્હારે
માટે જોણે મને કહ્યું તે એક અબજા છે.”

શાંત અદાઓ અખત્યાર કરવાની તેની ધણી કોરોશો છતાં
પીએર હર પોતાના બુબ ઉપર બાધ આવેલો ગુસ્સાનો ગરમ પ્રકાશ
પ્રગટ થતો અટકાવી શક્યો નહિ-રે, તે ક્યોર શબ્દો સમજી તેને
શુંગળાવી નાખતા તેનાં હૃદયનાં ધમકારાને તે ઘોળાડી શક્યો નહિ.

“આહ, હું જોઉં છ કે હું ખરે છેઉ,” કરનલે જરૂરી રાખ્યું,
 “શું સંખ્યે તું લડાઈમાં જોડાયો તે, મ્હારા મીત્ર, શોધી કાઢવાનું
 હવે મ્હારે માટે જરૂરી અવકાશ નથી. તે કારણ હેઠળ, હું પકડી
 ખાત્રીથી કહું છ કે, એક વાત હું છે.”

“હું સમજી નથી શકતો કે મ્હારી ખાત્રી બાબતે મોંસ્યને
 એટલી બધી ઉલટ આવતી કેમ થઈ શકે?” તેણે, તેની છાતીમાં
 ચાલતાં જંગને મુસીબતે દબાવી દઈ, લગાર તીરસ્કારભર્યા અવાજે કહ્યું.

“વગર શકે મને ત્હારા ‘પ્રાઇવેટ અફેર’ માં ધણો ‘ઇન્ટરેસ્ટ’
 લાગેછ,” કરનલે પોતાનું જાણું તેની આંખોઆંખો બેરવતાં ધીમેથી
 કહ્યું; “હું હમ્મણું કે તે તું મને કેહ.”

“મ્હારી જીંદગીની ખાત્રી ચોપડી સદાને માટે બંધ છે. તે
 કોઈની બી ફરમાસથી—કોઈનાંબી હોકમથી ઉંઘડી શકશે નહિ.”

“શું એક અબજાની અરજથી બી નહિ?” તેણે તેને સતા-
 વણી કરતી કીસમે પુછ્યું.

પીએરે ગુસ્સાથી બવાં જમાવ્યાં. “મોંસ્ય, હું એક વખતે
 ત્હમને કહી ચુકો છ કે જોકે તામેદારી એ એક સોલજરની પેહલ્લી
 ફરજ છે તોબી તેની ખાત્રી બાબતે કોઈબી ખલુખોડ કરનાર
 માણસ—વડા—નાં ધખારા સામે કમેશાં બંધ છે.”

“ત્હાં બોલવું જુલ બરેલું છે, છોકરા. જો એક ઓફીસર—
 એક સારી સારી સત્તા ધરાવતો શખ્સ તેનાં હાથ હેયેનાંની ખાત્રી
 બાબતે જાણુશ માંગે તો તે જાણવાને તેને દરેક હક છે. ચાલ, હવે
 વચ્ચે ના બોલતો. મને સમજી લે. તને સારી રવેશ માલમ છે કે

તું અહીં એક કેદી તરીકે વસેછ—એખતો—મીત્રા કે સમાં સ્નેહીઓ વિના ત્હારા દુશ્મનોની દયા ઉપરાં તું ધણાંઓ વચ્ચે એક છે. ત્હારું શું થશે તે હજી કોઈ જાણતું નથી. ત્હારું કીસમત અમારા હાથમાં છે.”

“મ્હારા ઉપર જીલ્લામાં તલાવવાની ત્હમારી સત્તા અને મ્હારી નાંચાર હાલત વિષે વારંવાર બોલી અને પજવવાનું કામ શું ત્હમને ધણું બાહદુરી બધું લાગેછ, મોરિય?”

“જુડ હેવન્સ! આએ કોઈ કમખખત શખ્સ તો અને એકીજ વેળાએ ગુસ્સે અને શરમીદગી કરી મેળેછ.” તે મનસે દાંત ખીડી બરબડયો. “શું કોઈખી તાલ તલાવતે, હું જે જાણુવા માંગુંછ તે એ જાહેર નહિ કરશે?”

“સમજ, એમ્મા” તેણે સાહદ બદલી કહ્યું. “એવી રીતે લાંખી ફેં ફેં પું પું કરવાનું કંઈ ત્હારા જેવાને ઠીક નથી દીરતું. યાદ રાખ કે ત્હારી એવી ગેરસહુકાઈનો દંડ વ્યાજ સીકકે ત્હારી પાસે બરપાઈ કરાવવાની હું સત્તા ધરાઉંછ. શું તું નથી જાણતો કે જે અજાણને તું ચાહેછ તે આએ દેશમાં છે—કે તે અને હું ધણાં ધાડાં મીત્રા છીએ—અને તેનેજ ખાતર હું કંઈ ત્હારા ઉપર મેહરબાની કરવા માંગુંછ. શું તને નથી ખબર કે તે અજાણને ખાતરજ હું ત્હારે માટે એટલો બધો આતુર છઉ?”

એક પુતળાં મીસાળ સ્થિર ઉભેલા તે ઠંડા, શાંત મેહરાવાળા જવાંન સીપાહ અમ્માનાં મુખ ઉપરથી લોહીનું એકે એક ટીપું ઉડી ગયું. તેનાં ઉપર એકાએક બેદામી ગલબો કરી આવી અને તેને

પોતાને પડી જતો ચાટકાવા માટે તેવી પછવાડેનાં એક મોટા થાંચ-
ખાને ધરી લીધો.

“આપદે એ પથરને હું જીવમાં લાવ્યો!” કપટી હૈયાનો કર-
નલ લીઝોપોલ્ડ વાન બ્રેન્ડસ્ટેન એ જોઈ બરબડ્યો.

પીએર લૅર તેની બે પળની બેફાંમીમાંથી એકાએક ખડો થઈ ઉભો
અને તેનાં મુઠ્ઠા સામું એક સીપાહ અગ્ન્યાની હીમ્મત ને મનની મક્કમતાથી
નિરખવા લાગ્યો. “મ્હારી બણી મેહરબાની બતાવવાનાં મનસુખા
માટે હું ત્હમારો ઉપકારી છઉં,” તેણે કહ્યું “પણ કોઈખી પુરુષ
યા સ્ત્રી ખાતર ખીજું કોઈ મ્હારી બણી ખાસ મેહરબાની બતાવે
એવું હું ઇચ્છતો નથી.”

“એ ત્હારી ઇચ્છા બણી વિચીત્ર છે.”

“કદાચ, ત્હમને લાગતી હશે, મોંસ્ય.”

“શું લડાઈ પુરી થાએ ત્યાં લગી અંહી તું પડી રહેવા માંગેછ?
શું ત્હારાં એવા કોઈ દોસ્ત આશનાવો નથી કે જેઓ ત્હારા છુટ-
કારા માટેની મોટી રકમ ભરી તને આએ કેદખાનાંમાંથી મોકલો કરે?

“મ્હારાં કોઈખી દોસ્ત આશનાવો નથી.”

“ત્હારી મોહરદાર, ત્હારી માતા, ત્હારી ભગિની તો કદાચ હશેની?”

તે જવાંમર્દનાં બરડાની કરોડમાંથી એક ધીમી ધુજળી પસાર
થઈ ગઈ. “મ્હારી માતા હતી-પણ તે તો મરી ગઈ.” તેણે
જવાબ દીધો.

“અને ત્હારાંમાં આટલો બધો ‘ઇન્ટરેસ્ટ’ કાણ લેછ તે ખી
શું જાણવાનો તું ઇરાદો નથી રાખતો, મ્હારા જવાંન મીત્ર?”

પીએર લરનાં ડાળા ગુસ્સાથી ચમકી રહ્યાં. “કાંઈ મકારામાં ‘ઇનટેરેસ્ટ’ લેજ અને મ્હારે માટે કાંઈએ લખતે કહ્યું તેજ ફકટ મ્હારે માટે પુરતું અપમાન છે,” તેણે ભારે કોધનાં આવેશમાં આવી જમ જવાખ દીધો.

કરનલ એક મતલબી હસ્તું હસ્યો. “બસા જણાવ તો સહી, કે તેણીએ તને કેવી રીતે અપમાન કર્યું? ત્હારા બાળમાં શું નુકશાન કર્યું?” તેણે પુછ્યું.

તે જવાંન સીપાહે કશો જવાખ દીધો નહિ.

“આહ, વેલ, ઇટ મૅટરઝ નૉટ,” કરનલે છુપા તીરસ્કારથી કહ્યું. “જે તું નથી કેહવા માંગતો તે હવે હું તેણી પાસેથી જાણી લેવશ. અને હવે તું જા.”

એકબી શબ્દ બોલ્યા વિના—તે કઠોર ચહેરા બણી આંખ ઉઘાડીને જ્યાં વગર પીએર લર સલામમાં હાથ ઉંચકીને ત્યાંથી ચાલતો થયો.

કરનલ, તેનાં હરીફનાં ગયા પછી, કેટલીક પળો સુધી તે ‘ગાર્ડફ’ માં ઉપરથી નીચે ઉશ્કેરાતથી મોટી મોટી ફલંગે ફેરા ખાવા લાગ્યો; ત્યાર પછી એકાએક કાંઈ ખ્યાલ થતાં તેણે તેની હાથ નીચેનાં એક ઓશીસરને બોલાવી મંગાવ્યો. તે ઓશીસરને કેદ પકડાએલી ટાળકીઓની તકેદારી રાખવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું.

“નીડમાન્ન,” તે ઓશીસર આવી લાગતાં કરનલે કહ્યું. “પેલા ફ્રેન્ચ કેદીઓમાંની ટાળકીમાં એક—કાંઈ પીએર લર કરીને—છે તે સોલજર ધણે અસખ અને ઠંગારો છે. તેના ઉપર બધી ચાંપતી

નજર રાખજે, અને તેને ખેતડું કામ ને અડધાંથી બી ઓછું મોજણુ આપજે. તે એક ધણો ધાસ્તીભર્યો માણસ છે—એક કાવત્રાખોર કોરગો ! અને તેની ઉપર ધણી સખખત તકેદારીની જરૂર છે.”

“હમારા ફરમાવ્યા મુજબ બધા લાવવામાં આવશે, મોંસ્ય,” કરનલની હાથ નીચેનાં તે કોષ જરમન ઓશીસર—નીડમાન્ને જવાબ દીધો.

અને પ્રીય વાંચનાર, એવી રીતે લીઆપોલ્ડ વૉન બ્રેન્ડસ્ટેને તે કમનસીબ અજળા કે જેને તે આહતો હતો તેણીને આપેલું વચન ભરપાઈ કરીધું !!

પોતાનાં એક અણુધાર્યા નવા દુશ્મનનાં કબજામાંથી છુટેલો પીએર લઈ તેનાં ‘સેલ’ માં જઈ બસાયો અને ત્યાં એક સઘળી શક્તિ ખોડી ખેઠેલાં પ્રાણી મીસાલ અવાચક જેવો સરદ બીંતનો ટુકો લઈ અદ્ય વાળી ઉભો. ધણી ધાસ્તીભર્યો, તેને કોધથી ખેમગજ કરી મુકે એવા ખ્યાલોથી તેનું મગજ ચક્રવ્રત થતું હતું. તેનું હૃદય ગોચા, તેને લાગ્યું કે, ફરતું બંધ થઈ ગયું હતું—તેની રગો એક-એકને ખેચી તાણી જાણે તેનાં શરીરને તોડી નાખવા માંગતી હતી—તેની ધીરજવંતી આંખો નહિ વર્ણવી શકાય એવા પ્રકાશે ચળકતી હતી, જ્યારે તેની છાતીમાં સળગેલી અસાધારણ ગુસ્સાની ગરમ બડી તેને બધો બાળી જળીને ખાખરાખ કરતી હતી.

“અંહી અને તેનો કોષ મીત્ર !” ને બરબડયો; અને તેનાં બવાં તેના હુટાએલાં સ્વમાન અને તેની સુખી છાંદગીનાં થએલા નાશનાં ખ્યાલે શરમીંદગીથી બધાં ગળવા લાગ્યાં. “એની ગુનેહગારી હું કદખી

શકું તેનાં કરતાં ઘણી મસ્તી છે. ઓ, ખુદા! એ જુડી આજુબુજુ કરતી મેદારા પગ આગળ ફસડાઇ પડી હતી ત્યારેજ કાંય નહિ મેં તેણીને મારી નાખી?" તે ત્યાર પછી પોતાનાં દુઃખી ખ્યાલોની ખુમારીમાંથી જાગી ઉઠ્યો. તે અંહી એક કેદી હતો અને તેને ઘણું સખખત કામ કરવાનું હતું બાકી હતું.

તે પોતે સ્વપ્નામાં ચાલતો હોય તેમ તેનાં કામ કરવાના મથકે, તેનાં જેવા ખીજ તેનાં બંધુઓ આગળ ગયો, જ્યાં તેને ફરમાવવામાં આવેલું કામ તેણે કીધું. જરાખી આણાકાની યા બચરાત વિના તેને તે સઘળું કર્યું—હા. સઘળું, તદ્દન ચોક્કસ અને પરીપુર્ણ. તે એક મશીન મીસાલ વર્તતો હતો. તેનાં કામમાં ચોક્કસી હતી, મગર તે વગર શક્તિએ કામ કરતો હતો—તેનું કામ થાવડું હતું, મગર તે તે જીંદગી વગર કરતો હતો.

લડાઇ અને ત્યારપછી બની ગએલા બનાવનાં ધમધમાટની અસર હેઠળ, તેને તેને થએલી નુકશાની અને તેણીની 'બેવફાઈ' વિષેનાં ખ્યાલમાંથી ફારેગી મળી હતી; પણ હવે—હવે જ્યારે તે એક હારેલા મારેલા કંગાળ કેદી જેવો એક ગમધાર જગાએ જઈ પુગ્યો હતો, જ્યારે તેનાં મુદ્દછંસોની સતાવણી અને શીતમગારી હેથળ તે બાપડો કચડાઇ ભચડાઇ જતો હતો, જ્યારે તેનું જીવતર દોજખમાં જઈ વસેલા એક બાદમ કરતાંખી નપેતર હતું ત્યારે તે જુલમગાર વિચારો તેનાં મગજ ઉપર બેવડાં અને ત્રેવડાં જોશથી ધાઇ આવી તેની સીદા જીંદગીને વધુ કાળી અને ભય ભરેલી બનાવી મેળતા હતા. ઓહ મોહત—મોહત—પીટી સુખી નીંદ્રા—તું ક્યારે તેની સાથે

દેસ્ત થનાર હતી? ક્યારે તે જાંઘી કે જેને તે તેનાં જીગરોનાં જીગરથી ધીકકારતો હતો તેમાંથી ફારેગી બક્ષનાર હતું?

જેમ જેમ દીવસો પસાર થતા ગયા તેમ તેમ તે ખુલ્લી રીતે જોઈ શક્યો કે તેની બણી સાધારણ અપમાન અને સાધારણ સખ્ખ-તાઈ કરતાં કાંઈ જાસ્તી થતું હતું. તેને તેનાં બાઇબંધ કદીઓ કરતાં ધણું જાસ્તી કામ આપવામાં આવતું હતું. તેનું કામ સૌથી પેહલું શરૂ થતું અને સૌથી છેલ્લું પુરું થતું હતું. તેનો ખોરાક ખીજાઓ કરતાં ઘણો ઓછો અને ઘણો ખરબચડો હતો. તેની બણી અપમાનોનાં બાણ દરેક ધડીએ ફેંકવામાં આવતાં હતાં; દરેક પળે તેને હડધુત કરવામાં આવતો હતો; મીનીટમીનીટ તેના મુદ્દજાઓ તેની બણી સતાવણી દેખાડતા હતા—એટલી બધી કે તેનું લોહી ચાતુ ઉકળતું રહેતું હતું; મગર તે સઘળું તેને ચપટ દાંતો અને બધ હોઠો રાખી ખમ્યું—સઘળું અપમાન, સતાવણી, તોછડાપણું, જુલમાત ધત્યાદી વિરુદ્ધમાં એકબી શબ્દ ઉચાર્યા વિના તે નરે શેરે સહન કર્યું.

“જ્યારે તેણી કે જેને હું ધડનાં ધડથી ચાહતો હતો, જેણીની હું એક દેવી માફક પુજા કરતો હતો તેણીને મહારા આત્મા ઉપર દયા નહિ આવી ત્યારે શું આ લોખંડી છાતીવાળા દુશ્મનો મહારી તરફ રેહમ દીલી નથી બતાવતા તેની માહરે દરકાર કરવી જોઈએ?” તે વારંવાર કથોરતાથી પોતાનાં જીવને પુછતો હતો.

તે હજી તેની સાંખી માંઘીને લીધે ઘણો નબળો હોવાથી, તેની શક્તિ ઘણી મુસીબતે તેને આપવામાં આવતાં સખ્ખ કામને પુગી વળતી હતી; છતાં તે તેનાં જીવ ઉપર જોરાવરી કરી ઠાકથી અવમુલો કરી નાખતું તે કામ કરતો, કદીથી તેને આટલું બધું જ્યાદા કામ શા

માટે આપવામાં આવતું હતું તેની ફરિયાદ કર્યા વિના. આયદે સખખત હેજગારી અને દીવસોનો લુખમરો તે બાપડા માટે ઘણો થઈ પડ્યો. એક દીવસે સહવારે સઘળાઓ સાથે કામ ઉપર બાહર ચોગાનમાં આવતાં તે બાપડાને લપેરો આવી ગયો અને કોઈપણ મદદનો દસ્તા લંબાવે તે અગાઉ પથરની સખખત બોંચ ઉપર તે પછડાઈ પડ્યો.

તેની આંખો બંધ હતી—તેનો ચેહરો કાગળની સપાટી કરતાં બી સફેદ મારા આવ્યો હતો, જ્યારે મોંઢમાંથી બાહર પડેલું શીણ તેની થુમકી દાહડી ઉપર ફેલાઈ ગયું હતું. તે તે વેળાએ ઘણું બધું ભરેલો દીસ્તો હતો; અને તેના બાઈબંધોએ તો તેને નકકી મુવેલોજ માન્યો.

“પીધેલો છે, શું?” કેદીઓની ચોક્કી રાખનાર નીંદ માન્ય કે જેને, આપણે જાણ્યે છીએ કે, તે કંગાળ કેદી ઉપર હદ વિનાનો જુલમાત વરસાવવાનો હોકમ મળ્યો હતો અને જેને માટે તેને પુરતું આપવામાં આવતું હતું તેણે, ઘણાં ઝનુની સાહદે પુછ્યું.

“નહિ, પીધેલો નથી.” બોહમેર, તેની હાથ હેઠળનાંએ, જવાબ કીધો. જરમન સીપાહોમાં એજ એખલાને બાપડા પીએરની દયા લાગતી હતી. તેજ એખલો કોઈ બધાં માખાપનો બેટો હતો કે જે તેનાં બીજા બધા દેશબંધુઓની ખાસ્તતથી ઉલટો જઈ તે કમનશીબ કેદી બણી માયા અને રહેમદીલી બતાવતો હતો. પ્રીય વાંચનાર, તે પીએર લરની કમનશીબીમાં એક દીલસોજ રશીક જેવો હતો. તેની સાથે આપણને આ વારતામાં નિકટ સંબંધ હોવાથી તે

જવાનને ખાસ યાદ રાખવાની આવશ્યકતા છે.

“ખિચારાને, હું ધારૂં કે, શીફરૂં થઈ આવ્યું છે,” બોહમેરે તેની બણી વાંકા વળી નરમ અવાજે કહ્યું.

અને એટલામાં તો પીએરે તેની આંખ બોલી તેનાં દુશ્મનનાં ઠંડા, કદરયા એકરા બણી જોયું.

“સાલ, ઉઠ, અમસા ઢોંચ ધતુરા ના કર,” તેને એક ધાતકી આંચકો મારી ઉઠાડતાં તે દ્યાહીણે કહ્યું. “એવા બચ્ચાં સહી પેત્રા અંહી કાંઈ ચલાવી શકાશે નહિ. ઉઠ, અને કામે વળગ.”

બોહમેરે તુરત જઈને એક મોટાં વાસણમાં પાણી લાવ્યો અને તેને તે પાયું. ત્યારપછી તેને તે દુઃખી અવતારને પોતાનો હાથ માયાથી આપી ઉઠાડ્યો.

પીએરે તેની ધીરજવંતી ચક્ષુઓ તે મદદગાર બણી ફેંકી—તે અંદર ગએલી ખાલી બોખાં જેવી ચક્ષુઓ કે જેમાં આભારની લીટીઓ પારદર્શક હતી! અને તે લહડતા પગે ઉઠ્યો.

“હું મરી કાંઈ નહિ જઈ શકતો હોવશ?” સરીયામ લાચારીથી બરેલાં, નિરાશ હતાશ થઈ ગએલા અવાજે તે બોલ્યો, અને તે અવાજના ઉંડાણમાં એટલો અગાધ કરણારસ સમાયો હતો કે તેની પાસે ઉભેલા તે સાંભળનાર બોહમેરનાં જીગર ઉપરખી તેને બણી અસર કીધી.

“હાં આટલા વારમાં તું સારોખી થઈ ગયો’ની?” નીડમાન્ન કપટથી બોલ્યો. હું ખાત્રીથી માનું છું કે તે આજે ઘણો ધીર્યોછ. ત્હારી એવી ચાલ માટે મને આજે “રીપોર્ટ” કરવો પડશે. વળી આજનું કામ તો તે અધુરું જ નથી કીધું. ચાલ, ઉતાવળ કર. અજો બપોરના બોજણ અગાઉ તે કામ થઈ જવું જ જોઈશે, નહિ તો—”

તે આગળ બોલ્યો નહિ. એકઅર્થ સુચક નજર તેનાં પટળા લેવાએલા લુટાએલા આકાર બણી ફેંકી તે ત્યાંથી જતો રહ્યો.

“ઓ, કીરતાર, આવા એક પુરાં માણસનાં હાથમાં એક કેવી સત્તા!” બોહમેર તે ફર ઓશીસરનાં ગયા પછી મનસે બરબડયો. “એવા સેહતાનનાં હાથમાં વડપણ છે એજ ખ્યાળ મને ગુસ્સાથી ઝનુની ખનાવી મેલેછ.”

પીએર લરએ તેની ઝાંખી આંખો એકવાર ફરી ઉપાડી તે દયાળુ જવાંન બણી જોયું. “તું મ્હારા તરફ ઘણો ભલો છે,” તેણે કહ્યું, “પણ આફસોસ કે ઉપકારનાં શબ્દો કહ્યા ઉપરાંત હું ત્હારી બલાઈ માટે જ્યાં કશું કરી શકતો નથી.”

“મને કશાની જરૂર નથી.” તે સોલજરે કહ્યું. “ત્હારા આવા ખરાબ વખતની ફકત મને દયા આવે છે; અને તું અમારા જેવા ઝનુની દુશમનોનાં હાથમાં સપડાયોછ તેથી મને ત્હારે માટે વધુ લાગેછ. શું તું ધારી નથી શકતો કે પેલા નીડમાન્નનો ત્હારા ઉપર કાંઈ ખાસ દાંત છે?”

“દાંત શું હોય?” પીએરે સાદાપથી કહ્યું. “ફકત તે તેને દર-માવવામાં આવેલો હોકમ જગ્મ લાવતો હશે.”

“પણ હમણાં તું કામ તો નહિ કરશેની? તું હમણાં કામ કરવાની હાલતમાં મુદ્દલ નથી.” તે દયાળુ-દુશ્મન હોવા છતાં-મીત્રે કહ્યું.

તેનો આગ્રુજી ભર્યો અવાજ સમજી પીએર લર એક ગમખ્વાર હસ્તું હસ્યો, “આરા મીત્ર, શું તું જાણતો નથી કે એક સોલજરની પેહલ્લી ફરજ તાબેદારી છે?”

તે હીણાતા સીપાહ બચ્ચાની દ્રઢતા દેખી જવાન બોહમેર લજ-વાધ ગયો. તે અજબ થયો, આટલી હદની ધીરજ, આવાં દુઃખો ખમવાની સહનશીલતા, આટલી સખ્ખત ‘ડીસીપ્લીન’ તેનીજ સરો-ભર્યો એક દુશ્મન સીપાહ, કે જેને દુખ્મન તરીકે લેખવાને ઘણી આનાકાની કરતો હતો, તેનામાં જોઈ તેના આચખાનો પાર રહ્યો નહિ, અને તેને માટે તેનું માન અને વાહલ દીવસો જતાં વધતું ગયું.

તેની તરફ તેની દીલસોઝી અને માન દીવસોનાં વેહવા સાથે વધવા છતાં બોહમેર સહેજખી નીહાલી કે કલ્પી શક્યો નહિ કે તે ઠંડી બાહરથી બેદરકારીપણું દાખવતી છાતીની અંદર એક કેવું શુરવિરપણું સમાયું હતું-તે શુરવીરપણું કે જે ઋતુનીમાં ઋતુની લડાઇનાં ઘોંઘાટ, ઉશકેરાત અને ધાસ્તી વેળાએ ખતાવવામાં આવેલાં ખીજાં બાહદુરીનાં કર્મો કરતાં ઘણું વધારે ઉમદા હતું-તે શુરવિરપણું કે જે જુખમરો, તરસ, સખ્ખતમાં સખ્ખત હેજગારી, અપમાનો, તીરસ્કાર, તાણાજાણી ઇત્યાદી વગર ફરીયાદે સહન કરતું હતું, કે જે માટે તેનાં મીત્રો કે દુશ્મનો એક સરખા હયરત રહ્યા હતા.

પ્રકરણ ૧૨.

“હું ત્હારું ફરમાન બળ લાવ્યોછ, નિનેટ,” કરનલ વેન બ્રેન્ડસ્ટેને નિનેટની પાસે જગા લેતાં કહ્યું. “મેં ત્હારા તે મીત્રને શોધી કાઢ્યોછ અને તેને મદદ કરવાની હું કોશિશ કરુંછ.”

મધ્ય રાત્રી ખલાસ થઈ લગભગ સહવારું પડ્યું હતું; લીંઓ મોંપ્રાટ તેનાં પહોરોણાંઓને ‘ફેરવેલ’ કરવા બાહરનાં દરવાજા આગળ ગયો હતો અને નિનેટને કરનલ એખલાં હતાં. તે છોકરી ભારે આતુરતાથી તેનાં ભણી ફરી.

“ઓ, શું એ ખરું છે ? ત્હમે મ્હારી મશકેરી તો નથી કરતા ?” તેણીએ ઉતાવળે પુછ્યું.

“હું કદીખી ત્હારી મશકેરી નથી કરતો, મેડમુઆઝેલ,” તેણે ગંભીરાઈથી જવાબ કર્યો, “હું, મેં કહ્યું તેમ, ત્હારું ફરમાન બળ લાવેલો છું. પણ આએ કોઈ કમગણ્ત રાક્ષસ બરો અપકારી છે ! મ્હારી પહેલ્લીજ મેહરબાનીનાં બદલામાં એની તરફથી મને તુચ્છકાર અને અપમાન મળ્યુંછ.” તેણે ઝતુની અવાજે કહ્યું; અને તેની ગમે તેવી કોશિશ છતાં તે કમનસીબ જવાંન ભણીની તેની અદેખાઈ અને ધીક્કારની લાગણી તેનાં અવાજમાં અને આંખોમાં ધણી ધાસ્તી લાગે એવી કીસમે જણાઈ આવતી હતી; મગર નિનેટ બાપડી પોતાની આતુર લાગણીઓ દાખી દેવાના કાર્યમાં એટલી તો મશગુલ હતી કે તે કશું નિહાળી શકી નહિ.

“એ સમજી મને દલગીરી લાગેછ,” તેણીએ ધુનતા અવાજે કહ્યું; “પણ તે બિચારો હાલમાં કેવા સંજોગોમાં છે તેનો ત્હમે ખ્યાલ કરો—પરાયા મુત્તકમાં એક કેદી અને તેની એક મીત્ર કે છુટાપણાં વગર! તેનાં બણી દયા લાવવાની બણી જરૂર છે.”

“પણ ત્હારી દયા જીતવાને તો તે ખરેખર બાઝશાળી બન્યોછ.”

તેણી બધી લાત્ર ચમ આવી! પછી તે કાળા મુખડા બણી પોતાનીતીરસ્કારથી ચમકતી આંખો તેણીએ ફેંકી. “જો ત્હમે આવી રીતે મ્હારી લાગણી સાથે એડાં કાઢવા માંગતા હોવ તો હું ત્હમારી સાથે વાત કરવા એક પગખી અંદી યોગ્ય નહિ,” તેણીએ કહ્યું.

“ચોલ,” હોકમ કરતી દષ્ટે તે બોલ્યો. ‘પ્રુદાના સમ ખાધ કહુંછ કે એ બાબેની શું સાચી ખીના છે તે હું ત્હારી પાસે બલુશ. મને કહે શું તું તે શખ્સને આહેછ?”

તેણી એક કુદકો મારી ઉઠી ઉભી ચમ. તેણીની આંખોમાં ગુસ્સાનો અગ્ની ચળકતો હતો—તેણીની છાતી ક્રોધથી બધી ધમ-ધમતી હતી, બ્યારે જાણે તેણીની છાતીનાં એક ખુણાંમાં સમાયણું તેણીનું હૃદય ઓય ખસી જતું હોય તેમ તે અટકાવા તેણીએ તેણીનાં કોમળ કરો છાતી ઉપર મુક્યાં.

“હું ત્હમને જવાબ નથી આપવાની. એ સવાલ પુછવાનો ત્હમને હક નથી છે?”

તે મોટેથી એક બેઅદબ હસવું હસ્યો.

“ત્હારો ત્હારે માટેનાં પ્યારનો હક, માવેલ.” તેણે કહ્યું. “હરે અનખ થવાનાં ઢોંગ ના કરતી. તું જાણેછ તો ખરી કે હું તને કેટલો બધો ચાહુંછ.”

“તે સમજ હું દલગીર છેહ.”

“કાંય ?” તેણે જુસ્સાથી પુછ્યું. “શું તને ત્હારી બણી જરાખી દયા કે દીલસોઝી નથી ? જે સમજ, નિનેટ, હું તને ધણી સુખી કરશ. તું ત્હારી દોલત અને ત્હારી અદભુત ખુશસુરતી સાથે અમન અમન કરશે—ત્હારી સત્તા સર્વોપરી જામશે. જે કાદરનો ખખનો તું માંગશે તો તેખી હું લાવી ત્હારા પગ આગળ રેડીશ. ત્હારી જીંદગીનાં દીવસો સુખી સ્વપ્નાઓ મીસાળ જશે—ત્હારો એકેકો કલાક માયણ અને મોજશોખથી ભરપુર બનશે—તું એક માહરાણી માફક પુંજશે અને પોખવાશે. ગરીબાઇ, કંગાળપત, દુઃખદરદ, અસતોષ ત્હારાંથી દુરનાં દુર ભાગતા ફરશે. ત્હારો દરેક ધરાદો, દરેક ધખારો, દરેક શોખ પુરો પડ્યા વિના રેહનાર નથી—અને નિનેટ—અને નિનેટ, તે સંજનાં બદલામાં હું ફક્ત ત્હારી પાસેથી પ્યાર માંગુંછ.”

તેણી ખડખડાત હસી પડી. એક ઘેલાં માણસને મળતું, જીવ કે શક્તિ વિનાનું, સામાં મનુષ્યને ફજેત બનાવી મેળતું હસ્તું, તે દયાહીણ દુન્યાનાં દગાની દારણ જાલમાં સપડાએલી ચાતુરી હસી. “બસ બધું કહી રહ્યા ?” તે બોલી અને પછી તેણીનો ચેહરો એકા એક નરમ બન્યો. તે એક અઠવાડીયું કે જેમાં તેણીએ બેહસ્તમાં ફરેસ્તાઓને મળતાં સુખથીખી જ્યાદા સુખ ભોગવી લીધું હતું, કે જે અઠવાડીયાંમાં તેણીની દુન્યાજ પ્યાર અને સુખની હતી, કે જે

આઠવાડીયાંમાં તેણી વાહલ, વફા, અને એક સુખ્યારાં ધરતી મગર અને પ્રમાણીક શેઠાણી લેખાતી હતી તેની દુઃખી યાદ થતાં તે નિર-
પાય નારી દુઃખથી ગંભીર બની ગઈ. તેણીનું તન પવનમાં હીલતાં
પાંદડાં પેરે ધ્રુજવા લાગ્યું.

“ફક્ત એકજ બોલ કેહ, મ્હારી મીઠી, ફક્ત એકજ બોલ
અને હું જીંદગી પર્યંત ત્હારો ગુલામ બની રહેવશ.”

“બોલ-કયો બોલ?” તેનાં કદરૂપા એકરા ઉપરનો જુસ્સો
નિહાળી તે મુવતી દેહસ્ત ખાઈ જતાં પોકારી ઉઠી.

“કે તું મ્હારી થશે-મને ચાહેછ.”

“ત્હમને ચાહુંછ!” તે અગાધ તુચ્છકારથી બોલી. “ત્હમને! કાંય,
હું તો કોઈ વખતેખી ત્હમારો વિચાર કરતી નથી.”

“ખુદાના કસમ, તુંને એમ કરવુંજ પડશે!” તેણે એક ઝનુની
કેધે બરાએલા સીંહ મીસાળ ગર્જના કીધી; અને પછી એક પળનાં
તેનાં હવસની ઘેલચ્છામાં તેને તે કામળ બોળને પોતા બણી
ધસડયો. એકજ પળ કે જ્યારે તે તેનાં જુસ્સાઓને કાર્યમાં મુકતો
હતો ત્યારે એક ફરાર દેતી મજબુત ચબરાક તે કમજોર સફેદ
કરોથી તેનાં રક્ત મુખડા ઉપર પડી અને તે તેણીને છુટી કરી એક
બે ડગળાં પાછળ હઠી ગયો.

“આએ મ્હને ખીજી વેળાએ અપમાન થયુંછ, વોન એન્ડરટેન”
કેધથી બધી તપી આવેલી નિનેદે કહ્યું. “અને તે હવે છેલ્લુંજ
હોવું જોઈએ.” અને તે એકખી શબ્દ ઓચારે કે તેણીનાં રસ્તાની

વચ્ચે આવે તે અગાઉ તે બાળા તેણીનાં મજબુત, કદાવર મુદ્દપને છોડી જતી રહી.

બીજી પળે લીંચો મોપ્રાટ તે ચોરડામાં આવ્યો. તેનો એકરો શીકકો અને બધો ગાભરો પડેલો હતો.

“તું એક અબળા તરફ જોઈએ એટલો નરમ નથી રહેતો, હૈર,” ને બોલ્યો—તેનાં અવાજમાં થપકા કરતાં નરમાસી વધુ હતી. “તે” નિનેટને બીહધરાવીને હાંકી કાઢી.”

કરનલ કશું બોલ્યો નહિ. તેને બારે બેજલત લાગી હતી. તે તેણીને પ્યારથી જીતવા માંગતો હતો—તેણી બણી નરમ અને નિ ખાલેશપણાંથી વર્તી તેણીને જીતવા માંગતો હતો. પરંતુ એક પળના અનુનમાં તેને કાંઈ તેથી ઉલટું જ કરી નાખ્યું હતું તેથી તેને તેનાં ઉપર બણી ચીક ચઢી. તે કમજોર છોકરી કે જેને તેનાં જેવા એક વગદાર, જોરમંદ મરદને તમાચો મારી હકકુત કર્યો હતો તેનાં ઉપર કોઈ બરાવાને બદલે તે પોતા ઉપર ગુસ્સે થયો. તેણે ધણું ગુસ્સાથી પોતાના જીવને ખરાબ ગાળો ભાંડી અને પછી, કપાળ ઉપર ટુટી નિકળેલાં પરસેવાનાં ફેરાં નુછી તેને લીંચો બણી દીઠું.

“સમજ, મોપ્રાટ,” તે બોલ્યો, “હું એ દુકતીને જીતવાનો અને ફર જીતવાનો । તે કામ જેમ જેમ વધુ અધકું થતું જાય છે તેમ તેમ વધુ અને વધુ તે પરીપુર્ણ કરવા માટે ઘેલું છુટેછ. તે મને મદદ કરવા એક વખતે વચન આપ્યું હતું. સમાજને હવે તારાથી ફરી જવાવાનું નથી. તું પોતેથી મારા સપાટમાં છે.

અત્યાર સુધી બન્ધ રહેલાં મ્હારાં મોંઝામાંની ફકટ એકજ શબ્દ બાહર પડવો જોઈએ અને તું લીંચ્યા મોંપ્રાટ એક રસ્તે બીજા માંગતા બીજારીથીજી નપેતર બનશે. તે છોકરી તરફનો મ્હારો ખ્યાર, જુસ્સો, ઉલટ મને પોતાને અજબ કરેછ. હું એને મ્હારી મોહરદાર બનાવવાનો અને ફર બનાવવાનોજ !”

“ત્હારી મોહરદાર !” લીંચ્યો મોંપ્રાટનાં સફેદ હોડો ઉપરથી તે શબ્દો લપસી પડ્યા.

“હા—મ્હારી મોહરદાર. ફકટ માહરા હવસને તૃપ્ત કરવા હું તે છોકરીને નથી માંગતો, મગર હું એને મ્હારી પરણેતર બનાવશ. એક વખતે હું નિશ્ચય કરુંછ, તેમાં પાછળથી હું કદીજી ડામડોળ બનતો નથી. મેં મ્હારો વિચાર જાહેર કીધોછ અને તે હું કાઢીજી ચીજ કે જણનાં ભોગે પાર પાડ્યા વિના રહનાર નથી. કસમ આ કે તું મને મદદ કરશે અને જે દીવસે અમારું લગન થશે તે દીવસે ત્હને મ્હારાં કરજમાંથી બીલકુલ ફારેગી મળ્યા ઉપરાંત એક એવી ધરખમ રકમ મળશે કે તું તને પોતાને એક સુખી, પૈસાદાર આદમી થએલો જોશે.”

લીંચ્યો મોંપ્રાટ એક સુદ્ધી ખેડી ખેડેલા આસામી પેરે તેની સામે ઉભેલા આકારની મુખકાંતી તીકવા લાગ્યો. તેની આંખોમાં પાર વિનાની ધારતી હતી.

“તું શું એ બધું ખરેખર બોલેછ ?” તે મુસીંગતે બોલી શક્યો.
“તેણીને—તેણીને—ત્હારી મોહરદાર !”

“હા, જોકે તે ખ્યાળ ઘેઘા જવો દીસેજી તોખી.”

હીંઓ થોડીક પણ ફાટેલા ડોળે તે દ્રઢ મનવાળા કરનક્ષને જો. ચુપ ઉભો. તે કાંઈ બોલવા ઇચ્છતો હતો, મગર તે અંદર અને અંદર ઝુગળાયા કરતો હતો, જાણે તે બોલ્યાથી તેનાં ઉપર એ જખરદસ્ત આકૃત આવી પડનાર હોય તેમ.

આવડે તે બોલ્યો. “હું તને ઘણી ખુશીથી મદદ કરતે, પણ-પણ-એક ઘણી મોટી નડતલ વચ્ચે છે.”

“એક મોટી નડતલ?” કરનક્ષે એક જખરદસ્ત ખરાડ પાડી. “તે શું છે?” તેની અધીરાઇ નહિ કામુમાં રખાએ તેવી હતી.

“એ અત્યાર અગાઉતી પરણેલી છે!”

હીંઓ પોલ્ડ વાન એન્ડસ્ટેન આચંબથી લજ્જાયો; અને તેની સામે ઉભેલા સમ્પ્રતે ઘણાં ઝનુનથી તોટે ખાઝી પડ્યો.

“કુતા, જાસુસ, જુઠ્ઠા!” તે દાંત કચકચાવી બોલ્યો. “મ્હારી મથકેરી ઠૂઠા કરવાની હીંમત કરજી! તેં મને કસમ પર કહ્યું તું કે એ તો મ્હારી દીકરી છે.”

હીંઓનું પટણું શરીર ધુલ રહ્યું. તેનાં દાંતો અને જડખાં જાણે ભાંગી જતાં હોય તેમ તેને લાગ્યું અને તે ઘણી મુસીબતે કરનક્ષની મજબુત જકડમાંથી અળગ થઈ શક્યો.

“એ તો મ્હારી દીકરીજ છે,” બોલાસાથી દમ લેવાની કાશેશ કરી તે બોલ્યો.

“ત્યારે જીહું કાંય બકી મુઓ?” પસીનાથી ભીંંગાએલાં તને ખુરસી પર બેસી જતાં વાન એન્ડરસ્ટેન બોલ્યો.

“હું જીહું નથી બોલ્યો. એ એનાં ગામનાં કોઇ મીલર સાથે પરણેલી હતી. જ્યારે મેં એને મ્હારી ફાંસમાં લીધી ત્યારે તો તે લડાઇ પર જવા માટે લશકરમાં જોડાઇ ગયો હતો; એ ભોકો ફકટ એક અઠવાડિયું થયુંજ પરણેલાં હતાં.”

“એનું નામ શું છે?” કરનલે કડવાસથી પુછ્યું.

“પીએર લાર.”

એક ધીમું કંઠાર હસ્તું કરનલના હોઠામાંથી બહાર પડ્યું. “હ” ત્યારે એ! ઠીક-ઠરીક તો ઠીક મળ્યોછ. વેલ, એનો શીકાર તો મ્હારા હાથમાં સહીસલામત છે. એક અઠવાડિયાં માટે પરણેલી મોહરદાર ધણી જલદી વિધવા થઇ શકશે. સમજ, લીંઓ, જે લડાઇ અને માંદગી પોતાનું કામ કર્યા જશે અને જે એવું બને કે તે તેની પરણેતરને પાછો જોવા કદીખી પામે નહિ તો તું મને ત્હારી સહાયતા આપશે કે? હું એને કંઇખી કરીને જીતવાનો તો ખરો, તે માટે તો ખાત્રીજ રાખજે.

“ત્હારે માટે હું મ્હારું બનતું કરશ,” તે બેવકા ફેન્ચમેને નરમાશીથી કહ્યું. “પણ—”

“પણ બધું કંઇ નહિ! કસમ ખા અથવા નહિં તો—”

“હશ!” તેણે એક ગાભરી નજર ઓરડાંની આસપાસ ફેંકી. બીહધેલા આવાજો કહ્યું “હું કસમ ખાઉંછ.”

“ગુડ અને અને હવે હું જાઉં છું મહારા ટાગરાઓ હવે પછી હું તને જણાવશ તેટલાં, મહારી તરફનો એનો ગુસ્સો નરમ પાડી દેવાની તું વેતણુ કરજે અને મહારો પ્યાર સ્વીકારવાથી ત્હમે બંનેને કેટલો બધો લાભ થનાર છે તે એને તું સમજાવજે. વળી પટાવી સમજાવીને એમ બી કેદજે કે ઝનુની આદમીઓ ઉપર એમ ફટાફટ થઈ ઉંચકે તે બી સાફ નહિ.” અને એક અર્થસુચક હસ્તુ હસી તે ત્યાંથી જતો રહ્યો.

હાંઓ મોંપ્રાટ, ત્યાર પછી, કેટલો વાર કાંઈ ખ્યાલમાં બેઠો. તેને તે છોકરીની કાંઈ દયા લાગતી હતી-તેને લાગ્યું કે તે જે હવે કરતો હતો તે ધણું હતું. મગર જાણે તેમ ક્યાં વિના તેનો કશો આરોજ નહિ હોય તેમ તેને તેનું ડોકું ધુણાવ્યું. તેને તેનો પોતાનો સ્વારથ પ્યારો હતો; અને તેથી તે જે કરનાર હતો તેનાં ઉંડાણમાં એક કેવી મસમોટી ખાનાખરાબી અને ખસ્તે ખુદારી સમાઈ હતી તેનો તેને વિચાર આવ્યો.

“મને એ છોકરીનું ધણું લાગેછું,” તે બરબડ્યો; “હું એને માટે ધણો દલગીર છું. પણ જો ફક્ત એ જરા વધુ સમજુ બની એનાં પ્યારનો સ્વીકાર કરતી હોય તો એ પોતેબી કેટલી સુખી થાય અને હું બી કેવો સહીસલામત થઈ જાઉં!”

તે ત્યાર પછી પોતાનાં આરડામાં ગયો, કે જ્યાં થોડીજ ધડીમાં સઘળી શીકર ચીંતા વિસરી જઈ શાંતીથી હિંદી ઉંઘમાં પડ્યો. વાંચનાર મેહરબાન, તેનીજ પાસેનાં રૂમમાં તેની કમનસીબ દીકરી બોંબ ઉપર, પોતાની અસહ્ય વેદના નહિ સહન થઈ શકાતાં, ચત્તીપાલ

મુર્છીત, આંખુઆંખુનાં કશાંખી બાણુ વિના, પડી હતી। તે એક જાતની નિરાંતવાળી હોય હતી, કે જે એખલામાંજ તે બિચારીને ફકટ થોડા વખત માટે પુરતો આરામ અને કરાર મળતો હતો।

અકરણ ૧૩.

જ દીવસ પસાર થઇ ગયા અને સાતમે દીવસે તે હેરેમંદ પાછો તે કુલને પહોંચતો આવ્યો. તેની લાંબી ગેરહાજરીથી તેણીને ઘણી શાંતી મળી હતી અને તેણી માનવા લાગી કે તે હવે ફરી તેણીને સતાવતો આવશે નહિ; પણ પછી જ્યારે તેણીએ તેણીને તેની એજલાગામણી ફાંસમાં એકવાર ફરી ફસાએલી જોઈ ત્યારેજ તેણીએ જાણ્યું કે તેણી તેણીનાં અનુમાનમાં જખરી કમમ હતી.

તે એક કાવત્રુંજ હતું—તે એ બેરેહમ બદમાશોનું તે એક સરીયામ હીચકાર હતું, કે જેમાં તે પવિત્ર પરણેતર આસાનીથી ફસી પડી. તેણી રાતનાં હવે ફરી કદીખી-તેણીનાં બાપનાં મીત્રોની પહોંચાણગત કરવા ઉતરતી નહિ. તે દયાહીણ બાપનાં તકાળજી અને આજીવનને સરીયામ તુચ્છકારી કાઢી તે હવે કદીખી રાતનાં જીગરખાનામાં નીચે આવતી નહિ; તેથી એક બપોરે, અગાઉની જોડવણ મુજબ, કરનલ આવ્યો. તે બાપ બેઠી નીચે બેસી પાતો કરતા હતાં અને જેવો કરનલ તેઓ આગળ આવ્યો કે તરત

નિનેટને છટકી જવાને કશોખી માર્ગ આપ્યા વિના એક ક્ષણમાં મોંપાત ત્યાંથી ઉઠી ગયો અને બાહર જઈ ઓરડાનું બારણું ધાંકી દીધું.

તેઓ ત્યાં તદ્દન નવરાં એકમેકને ધુરકતાં ઉભાં, એ ફાસાદી હૈયાંને પાધરી અને તેની જાળમાં ફસેલી હરણી.

“શું ત્હમારાંજ ફરમાનથી મ્હારી બણી આવી વર્તણૂક ચલાવવામાં આવેછ?” તેણીએ તીખાસથી પુછ્યું.

તે હસ્યો—એક એવું નિર્દય મળક કરતું હસવું કે જેને તેણીનાં ગુસ્સાને ત્રણ ગણો વધારી મેળ્યો. “હા, એજ મ્હારું ફરમાન છે, કેમજે બલમણુસાધ ત્હારી તરફ દે માડવામાં આવેછ ત્યારે તેની તું કદર પુછ નહીં જાણતી.”

“અને તેથી ત્હમે મ્હારા ઉપર જાસ્તી ગુજારોછ—ધણું બાહુરી બધું કામ! પણ હાલેની લડાઇમાં ખુદ ત્હમારા દેશ અંધુઓએ જે જે માણસોને નીચું જોડાડે એવું ફર. હેવાન્યપણું કરી ‘ના-વ્યુંછ’ તે જોયા પછી હું જરાખી અજાણ નથી થતી કે એનીજ રીતનું નીચણું, એક કમીની કમજોર અજાણ ઉપર ત્હમે ગુજારશો.”

“આજે તું જેમી બોલશે તેનો મને ગુસ્સો નથી લાગવાનો,” તેણે કંડાઇથી જવાબ દીધો. “ત્હારે ગમે તેટલી તું તીખી થયા કરની! આજે તો તું સીંહનાં સપાટામાં સાપુત સપડાઇ ગદછ.”

“ત્હમે મ્હારી પાસે શું માંગોછ?” તેણીએ શીઘ્રતાથી પુછ્યું.

“ધણું; પહેલું તો હું જાણુંછ કે મેં મ્હારી છેલ્લી મુલાકાત વખતે તને માહરા ગરમ સ્વભાવની મોહકાણે, ગુસ્સે કીધી તી, તેથી તેની હું ત્હારી પાસે માફ માગુંછ.”

“તહમારે ગમે તેટલી તે માગ્યા કરો.”

“અને તે તુ મને નહિ બક્ષશે ?”

“નહિ-તે હું તહમને બક્ષનાર નથી.”

“ઠીક છે. પણ તેનું પરીણામ શું આવશે તે તને ખબર છે?”

“હું એવી કુરતાજીમરી બપડીથી દબી જાઉં એવી પોચી મટોડીની છોકરી નથી.”

“છોકરી, છોકરી, તને મહારી સાથે મીત્ર થવુંજ પડશે. સમજ અને જો કે મહારી સ-તાની સામે થવા અને મહારા પ્યારને થોકડે મારવા માટે તું કેટલી બધી મુરખ બનેછ. શું તું નથી જાણતી કે કોઇથી બડીએ તહારા દેશનાં સરકારનાં હાથમાં તહારા બાપનું પાંખડું આપી દેરાની મહારામાં શકિત છે ? શું તું નથી જાણતી કે મહારા મોઢેથી એકજ શબ્દ બાહર પડતાં તેની ગરદન જલ્દીનાં છુરાને સવાધીન થઈ જશે ? તો પછી યાદ રાખ, ઓ એવકુદ છોકરી, કે તેનાં લોહીની તું અને તુંજ એખલી જવાબદાર લેખાશે.”

“ઐરાંઓને દમરાવવાનું કામ હીચકારાં માણસનું છે અને નહિ કે તહમારા જવા એક કરનણનું !” તેણીએ બાહરનાં દરેક તુચ્છકારથી જવાબ કયો મગર બાતેનથી તો તે બચંકર ધમકી સમજી તેણી બધી ધુજી ધપકી રહી હતી અને તેણીનો મુખડો સરીયામ શીકકો ક્ય મારી આવયો હતો.

“તે ઉપરાંત,” તેણીનાં શબ્દોની ગણના કર્યા વિના, તેણીનાં એહરા ઉપર તેનાં બોલવાની થતી અસર બણી બારીકથી તપાસતાં તેણે

કચોર સાહદે જારી રાખ્યું, “તે ઉપરાંત હું ત્હારા પેલા સુશ્રીયાણા મીત્રને એક કુત્રા મીસાલ ‘ત્રીટ’ કરવાનો હોકમ આપશ, જ્યાં સુધી તે કુત્રાનાં મોહટે મરશે ત્યાં સુધી. તે મરતો ખી તનેજ શ્રાપ દેતો જશે—તેની છેલ્લી મરતી પળે ખી તે તને તેનાં દુઃખ દેનાર તરીકે માની કડવામાં કડવા શ્રાપ દેવામાં ગુજારશે! તું જાણેછ, તે મારે માટે શું જાણેછ તે?”

તેણીનાં મોઢાં ઉપરથી લોહીનું એકેએક ટીપું ઉડી ગયું. તે દયાહીણ શબ્દો સમજી તેણીનું હૃદય ચાલતું ગોચા અટકી ગયું અને તેણી ચીરાયલી આંખે, ધમણ મીસાલ હાંફતી છાતીએ, તે સંગદીલ પીથાચને જોતી ઉભી.

“ઓ ખોદા, ત્હમે મ્હારે માટે એના કાનમાં શું જોર રેડ્યું?” તેણીએ તેણીની ફાટફાટ થતી છાતી ઉપર પોતાનો કામળ કર ધરી રાખી દેહસ્તથી થરથર ધુજતા અવાજે કહ્યું.

તે ખડખડાત હસી પડ્યો. “ઓહ આખરે મેં ત્હારી લાગણી ઉશકેરી!” તે બોલ્યો; “તે તને મ્હારી ગંજવર દોલતની ભાગ્યશુ-મ્હારાં જીવનની મુર્તી અને તેને વધુ દુઃખમાં ગરકાવ કરનારી, મ્હારાં કાવત્રાંઓની ભાગ્યશુ—તેની મુદ્દઈ—તરીકે માનેછ.”

તે સંગદીલ શબ્દો સમજી ખુદ તેણીનો આત્મા ગેરઠનસાફ અને ભયની ચીસાચીસ પાડી રહ્યો. “ઓ ખોદા, શું એ બધું ત્હમે તેને કહ્યું?” તે બાપડીએ જાણે તેણીનો જીવ જોતજોતામાં ઉડી જતો હોય તેમ અગાધ ગમીથી દબાએલા અવાજે કહ્યું. “ડીવર હેવન! ત્હમે માથુસ છેઓ કે હેવાંન?”

“મને ત્હારી બણીનાં પ્યારે જે બનાવ્યોછ તે હુ છું.”

તેણી એકાએક તેનાં પગ આગળ ફસડાઇ પડી અને આંશુ-
ઓનાં ધોધમાર વરસાદ સાથે, ડચકાંઓથી બધા ગુંગળાઇ જતા
સાદહે, તેણીનું માથું તે રાક્ષસનાં પગ આગળ મુકી બેઠી, “ઓહ,
વાસ્તે ખુદા, દયા કરો,” તેણીએ કળવાઇને પોકાર કીધો; “મેં એવું
તે શું કીધુંછ કે તેનું વેર આવી રીતે ત્હમે મ્હારા ઉપર લેવ્યોછ ?
થોડાક મહીનાઓ અગાઉ તો હું એક ખુશાલ જીમરની, નિરદોષ
છોકરી હતી અને હવે-ઓ, ખુદા, હવે મ્હારી આંખોમાંથી આંશુ-
ઓને બદલે ભોહીની ડુટતી શેરાળી, મ્હારાં અંતરનાં દુઃખને કમી
નથી કરી શકતી ! અરે, તે છતાં તો હુ અસલનાં જેવીજ નિર-
દોષ, નિષ્કલંક, પાક છેઉં. મેં કશુંખી ખોટું ક્યું નથી-કદીખી
મને લજવાવે તેવું પગલું ભર્યું નથી ! અને ત્હમે મને
તેની નજદીકમાં એટલી હલકી, એટલી બદલણીની, એટલી
બધી ખુરી ચીતરીછ કે હવે તે કદીખી મ્હારે માટે સારો વિચાર
લાવી શકશે નહિ—રે, મ્હારાં મોહત પછીખી તે મને મીઠાસથી
યાદ કરશે નહિ ! ત્હમે એક ઇનસાન છો—એક વખતે એક માતાનો
પ્રેમખી ત્હમે ધરાવતા હતા—શું તેણીની યાદ ખાતરખી ત્હમે
મ્હારો ઉપર દયા નહી કરશે ? મને ત્હમારી ઇચ્છા પ્રમાણે બનાવી
ત્હમે શું લાભ મેળવવાનાં છો ? ત્હમારી દોલત ખાતર—ત્હમારી
તે નક્કીદી મેળ ખાતર મને મ્હારી પાસે મ્હારા આત્માની પવિત્રાઇ
નો ભોગ અપાવી ત્હમે શું મળહ મેળવવાનાં છો ? જો ત્હમે

મને એક શુભામડી કે જે પોતાનાં છુટાપણાનાં ખરીદનારને દુન્યાનાં સૌથી ઉંડામાં ઉંડા ધીકકારથી ધીકકારેછ તે તરીકે વેચાતી લેશો તોં તહમને શું મળહ મળવાની છે ? હું તહમને ધીકકારેછ—નહિ કદપી શકાએ એવા નફરતથી હું તહમારી બણી જોઉંછ, ત્યારે મ્હારા ઉપર જુલમ વરસાવી તહમે શું ફાયદો મેળવનાર છો ? મ્હારો પ્યાર તો એકને અપાછ ચુકયોછ અનં તે પ્યાર ફરી કદી કાઢને મળનાર નથી. શું તહમારી દોલત ઉપર પરજીવા તૈયાર થતી છાકરીઓનાં તોટા છે ? ઓ, ત્યારે, મ્હારી દુઃખી નાસખર જીંદગીને વધુ શા માટે સીધા કરોછ ? હું જોદાનાં નામથી માંગી લેઉંછ કે હવે તહમે મ્હારો પીછો મુકી દેઓ. શું મ્હારી આટલી બધી આજુજી છનાં તહમારી દયાનું દાન મને નહિ આપશે ?”

“અને શું તું મ્હારી આજુજી ખાતર ત્હારી ખુબસુરતીનું બલીદાન નહિ આપશે ?”

“ઓ, ખુદા. નહિ—નહિ—”

“શું તેની જીંદગી બચાવા ખાતરખી નહિ ? તેને તેનું છુટા પણું બક્ષવા માટેખી નહિ ? ત્હારી તરફનાં ફકટ એકજ શબ્દે હું તેને છુટા કરી શકશ. તેટલું બધું કરવાની મ્હારામાં સત્તા છે. નિનેટ શું તેને ખાતરખી તું ત્હારી ખુબસુરતીનો ભોગ નહિ આપશે ? ત્હાં અંતઃકરણ મને નહિ વેચશે ?”

“નહિ, તહમે મને મારી નાખો, તે ઘાટકી કામ મ્હારી પાસે બળવવા પેહલાં તહમે મ્હારા જાનને કબજા કરી મેજો.” તેણીએ ક કળાત કરતી ધપે કહયું.

“નહિ, તેટલું બધું કરવાની કશીખી જરૂર નથી,” તે ઠંડા, લાગણી વિનાના અવાજે બોલ્યો. “તું હજી ધણી જુવાન છે—નાદાન છે. ત્હારું જોર હવે ઝાઝો વખત સધી ટકી શકવાનું નથી. આખર કરેને તું એક કમજોર અજળા છે, તેથી જરાક જેટલી જાસ્તી ધીરજ રાખવાનું હું મ્હારાં મનને સમજાવી શકશ, નિનેડ.”

તેણી ઉછળીને ઉભી થઈ અને સરીયામ જીવ પર આવી ગએલી, તેને ‘એલેન્ડ’ કરતી ધમે તેના કાળા, કદરૂપા ચેહરાને ટગટગર જોવા લાગી.

“હું ત્હમને એક વખત તો કહી ચુકીછ છે કે હું ત્હમને ચાહી શકતી નથી. હજી વધુ શું ત્હમે માંગોછ ?”

“હું તને કેળવવા માંગુછ મા બેલ. તું એક સકળા જેવી ઝતુની અને જંગલી છે. વેલ એક સકળા માફકજ હું તને કેળવશ સુધારશ, સંભાળશ અને મને ચાહતાં શીખવશ. તું ઉછાછળી ઉધ્ધત અને મમર છે—તે સધળી ખુખીઓ કે જે મને ત્હારા બણી વધુ અને વધુ દીવસોનાં આગળ વધવા સાથે પ્યારથી ખેંચે છે ! વેલ, તે બધા શુશ્રુદોશ સુધારવાની વાત તો પછી થઈ રહેશે. હાલ તો ત્હારી પાસે હું જે માંગુછ તે મને આપ, નહિતો ત્હારી એવકુદ્દ હથને ખાતર હું ત્હારા આપ અને ત્હારા થતા બરથારનો બરાબર રસ્તો કરી મેલશ.”

તેણીએ ચુપકીદીમાં તે બદસુરત ચેહરાને ઠંડા શીટકારથી બરપુર આપે જોયો. તેણી તેની બણી તે ધૂડીએ કાંધ એવી તીખી તીરસ્કાર બરેલી નજર ફેંકતી હતી કે તે શબ્દોનાં કરતાંબી ધણી

વધારે અસર ઉપજાવી શકી અને તેના લોખંડી જીગરમાં, ફકટ એક એ પળોજ શરમીદગી અને પશ્ચતાપની લાગણીઓ ઉત્પન્ન થઈ.

“હું તો અજબ થાઉં છ કે તે માહનામી સાહેબે મરદોને પેદાજ કાંઈ ક્રીધા હશે ?” તેણી ખરખડી. “તે મરદો નથી, પણ સેહતાન—ખવીશી ખસલતનાં હેરેમદો છે.”

તે બેધડક મોટેથી હસી પડ્યો.

“મરદોને ખી ઝોરતો માટે ધણીવાર એવુંજ વિચારવું પડે છે, માર્ક ડીયર” તેણે કહ્યું “પણ જવા દે એ ફાકટનાં ટાહેલાં. સમજી થઈ જા, નિનેટ, અને ધણું અસુર થાએ તે અગાઉ મ્હારી મરજીને શરણે આવ. તું ઝાઝો વખત નથી ટકવાની. હમણાં તું ઉછાછળી છે—મગર છે—ઉધત છે અને તેની અસર હેઠળ અમથી સામે થાએ છ. ત્હારું જોર ટકી શકવાનું નથી. ત્હારો ધણી તને ધીકકારે છે—તે તને તેની મુદ્દલ માને છે—ત્હારે—”

“ઓ, ખામેસા !” તેણીએ ચીસ પાડી કહ્યું.

“એ બધું તું સમજી નથી શકતી. તે તને આતશ મીસાલ અપકા દે છે; કારણ ? હા, હું સારી રવેશે જાણું છ કે એક અખળા પોતાના પ્યાર રસને ફાકટનો ધોળાઇ જતો કદી ખી દેખી શકતી નથી,” તેણે મનક ભર્યા સાહદે તેણીને પંજવવાનું જારી રાખ્યું. “વેલ, તું જરાખી સંશય વિના નીરદોશ છે, અને તોખી ગુનાહની કાળી ટીળી તો દુન્યા ત્હારે માથેજ ચીટકાવે છે. અમથી હુજ્જત કર્યાથી ત્હારું શું વળવાનું છે ? ત્હારો થતો બેવકુફ માટી તને ઘેરખાર તજી આવીને અહીં તેના એક આગલા ‘લવર’ સાથે

રહેલી માનેછ, અને તે એક 'લવર' તરીકે તે મને ગણેછ. યુ સી, ના પાડયાથી તું કશું મેળવી શકવાની નથી, ગમે તે કસમો. ખાશી-ગમે તેટલી ત્હારી નિરદોષતા પુરવાર કરવાનાં તું વળખાં મારશે તો બી તે તો કદી ત્હારાં પાક ઇમાનમાં માનવાનો નથી. કેમ, હવે તું ત્હારી મુરખાઇ જોઇ શકેછ ?”

“હું ત્હમારી દુષ્ટતા સારી રીતે કલ્પી શકુંછ. જે હજીખી મ્હારો ત્હમારી તરફનો ધીકકાર વધુ ઉડે. થઇ શકતો હોય તો આય ત્હમારા નીચ શબ્દોથી છે.”

“હશે, તેની મ્હને પરવાહ નથી,” તેણે સહેજખી શરમીદગો બન્યા વિના જવાબ દીધો. “હું તને વિચાર કરવાનાં બીજા છ દીવ-શો આપુંછ. સાતમે દીવસે હું અંદી પાછો આવશ. પણ યાદ રાખજે કે એ છ દીવસોમાં ત્હારા બરથારની જીંદગીમાં દર દીવસે સતાવ-ણીઓ વધતીજ જશે. તેની તખીયત ઘણી નબળી છે અને તેની પાસે રોજનું સખખતમાં સખખત વહીત્રું કરાવવામાં આવશે. કેમ, હવે શું કહેછ ?”

“શું કહેછ, પુછોછ ?” તેણીએ બીડેલાં દાંતોએ તેણીની છાતીમાં ઉભરાતો તીરસ્કારનો ઉભરો બાહર કાઢતાં કહ્યુ. “શું કહેછ, પુછોછ ? હું જાણુવા માગુંછ કે મ્હારા જેટલું જોર અને ઝનુન એક અબળાએ કદી બી એક મરદનું ખુન કરવા માટે ધરાવ્યું હશે કે ?” તેણી કાંઈ એવી બીહક લાગે તેવી કીસમે તેનાં બેડાળ મુખડા બહુ ધુરકીને જોવા લાગી કે તે હીચકારો

એક બે પળ તો એમજ સમજ્યો કે તે ખચ્ચીત જીવ ઉપર આવી
જઈ એક ઝલુની વાદળ પેરે તેને ગળે વળગી પડશે.

તેણે, ત્યાર પછી બારણું ખોલાવ્યું; અને તે ખોલતાં સાથેજ
તેણી તે કંગાળ ધામમાંથી તે કંગાળ મરદોની ધીકકારબરેલી
હાજરીમાંથી કમાનમાંથી છુટેલાં તીર માફક લાગી જઈ પોતાનાં
ઝોરડામાં બરાબ બેઠી, અને ત્યાં જઈ ખોદાજનક આંખોએનાં દરી
આવમાં ગરક જવાને બદલે ઘણાં દ્રઢ દેખાવથી તેણીએ એક બે
પળમાં પોતાનાં મનથી નકકી કરેલા કશા 'પ્લાન' ઉપર લાંબો
દરીઆકૃત ચલાવવા લાગી. તેણી લાંબો વખત વેહર વિચારોનાં
ઉંડા મારમાં ગરક ગઈ અને સેવટે એક ચોક્કસ નિશ્ચય ઉપર
આવી અટકી.

“એ એક વખતે તેને તુકશાન કીધું—તેને ગેરબનસાફ કીધો
છ,” તેણી મનસે મક્કમતાથી બબડી. “પણ હવે હું તેમ કદી મવા
દેવશ નહિ—કદી, કદીબી નહીં!”

પ્રકરણ ૧૪.

બીજે દિવસે બપોરનાં લીંઝા મોંપ્રાટ પોતાની બેટીને શાધતો
તેણીનાં ઝોરડામાં ગયો તો તેને તેણીને બદલે તેણીનાં હાથે લખા-
એલી બે ખોલની એક ચીઠી સાંભી મળી. ભયંકર રાત્રે તે તેનો

પણી આશરો તણ, સેવડની સલામનાં માત્ર એ બોલ લખી કેડે જતી રહી હતી.

“હમે મ્હારો ભરમ બીજને આપ્યોછ. આપણી વચ્ચેનું સાદું મેં તોડી નાખ્યુંછ.”

તે એટલાજ શબ્દો હતા કે જે વાંચતાં તે મતલબી બાપ ધાસ્તીથી સરીયામ સકમબકમ થઇ ગયો. તેનાં હીચકારા જીગરમાં તે તે શબ્દો વાંચતાં એક એવી બીહકની લાગણી વ્યાપી રહી કે તેનું આખું શરીર તોફાનમાં ફરી પડેલી એક નાવ પેરે ધુળવા લાગ્યું. “જતી રહી-નાહસી ગઇ!” તે સરીયામ ગાફેલ જેવો બની પોકારી ઉઠ્યો; “હેવન ! હવે હું શું કરશ ? એના દીલમાં દયાનો એક બી છાંટો નથી અને હું એનાં હાથ હેયળ દબાએલો છું. ઓ, ખુદા; મ્હારે શું કરવું જોઈએ ?”

તેજ પળે એક ભારી, ખરબચડો હાથ તેનાં ખભાં ઉપર આવી પડ્યો અને તેનાં કાને તેનાં દુશ્મનનો કયોર અવાજ અથડ્યો.

“એવીજ તેં સંભાળ લીધી કે ? તે પંખેરાને તેં ધણી સેહલા-હથી જીટકી જવા દીધુંછ !”

તે ફેન્ચમેન તેનાં દયાહીણ મુદ્દધની કપડી આંખ દેખી એક હીચકારા મીસાળ બધો ધુજી ધપકી રહ્યો. “હું કશું સમજી શકતો નથી,” તે બોલ્યો, “એ એક બોલખી બોલી’તી નહિ-કશી હીલચાલ બી તેવી એને દેખાડી’તી નહિ.”

તે મોટે હસી પડ્યો. “યુ ફુલ, તું શું એમ ધારી શકેછ કે પોતાની ખાતમી આપતી ઇલાહીઓ રાખી જવા જોટલી એ કાચી

પોત્તી હતી? જા-જા, ગમે તેવી પણ એક જાસુસ આપનીજ ખેટી!" તેણે મનક કરતા અવાજે કહ્યું: "વાર. હવે શું કરવાનો વિચાર રાખેછ?"

લીઓ મોપ્રાટ તે કરનલનું કાથું ભોપવા વાગ્યો. "શું?" તે બોલ્યો. "આપણે શું કરી શકીશું?"

"એને કંઈથીયે શોધી કાઢવાની, અસંભવ. એનો પતો મેળવતાં કાંઈ ઝાઝી મુશીબત નથી નડવાની. અહીં આએ દેશમાં એને મદદ આપે એવો એનો કોઈ મિત્ર નથી. વળી, એનાં જરમન ભાપાનાં જ્ઞાનનાંખી વાંધા છે. એટલે ઝાઝી શીકર રાખવાની કશી જરૂર નથી. તે ઉપરાંત, સોનું કાઢખી 'સીકરેટ' ખરીદી શકે છે-તેની એક નહિ, પણ હજારો આંખ છે! આવતી કાળનો આફતાબ તળુ થાય તેની અગાઉ જો હું કાંઈ ખચર નહિ લાઉં તો મ્હારું નામ લીઓ પોલક નહિ." તેણે મગરૂરીથી મુછને વળ દબાવે કહ્યું.

"ત્હારી સત્તા ધણી અજાયબ જેવી છે," તેણે અજાયબીથી ફાટેલા ડાળે તે કદરો એહરો શીકરમંદીથી નિહાળતાં કહ્યું.

"તેથીજ કેહુંછ કે બચ્ચા, તુંખી ખુબ સંભાળજે!" મુછને ખુબ તરેહસે વલ આપતાં તે કરનલે તે હીચકારાને વધુ દાખતાં સત્તા બર્ખા અવાજે કહ્યું "એની માફક તું કાંઈ છટકી જવાની કોશિશ ના કરતો, નહિ તો અમસ્થી ગરદન છુંડાઈ જતી રહેશે!"

x

x

x

તે શેહરનાં એક ધણાં અંધારા અને ગંદા ભાગમાં આવેલી એક નાહની શેરીનાં છેક નાકેનાં ધરમાં કાંઈ એ અખળાઓ કપડાં

ઘોઘને ‘અસ્તરી’ કરવાનાં કામમાં રોકાયેલી હતી. તે બંને માદીકરી હતાં કે જેઓ પોતાનો અતી ઘણો ખારીક સંસાર લોકોનાં કપડાં ઘોઘ આપી તેથી થતી આવકથી લઈ ચલાવતાં હતાં. તે બંનેનાં ચેહરા—જોકે જરાખી ખુબસુરત ન હતા તોપણ— ઘણાં પ્રમાણીક માયાળુ અને નમ્ર દીસ્તા હતા. સખખત કામ કરી, પ્રમાણીકપણે પેટ ભરનારા વર્ગમાંની તે બંને જરમન સ્ત્રીઓ હતી.

“હવે જરા હાથ ચલાવ, ટ્રેટ્યેન,” તે ખુદી બાઈએ કહ્યું. “આજે બધી સાંહજે સાંહજ પડવા આવી ને હજી તો અધુંખી કામ નથી થયું. આજે તું બપોરની બાહર ગઇ તે ગઇ—જાણે મુવાંને મળવા ગઇ.”

જવાંત ટ્રેટ્યેનનાં રોખસારાઓ બધા લાલ લાલ થઇ આવ્યા.

“આજે શેહરમાં જતાં તને કોણ મળ્યું તું?” તે માતા કે જેણી દેખીતી કાઠ ધણી ખુશ મીઝજી જઇ રહી અમળા હતી તેણી તેણીની બેટીનો ચેહરો નિહાળી હસીને બોલી. “આપરો હેન્ડ બોહમરજ કેની? એઈઓ, લુચ્ચી છોકરી, મેં કેવું જલ્દીથી પારખી કાઢ્યું?”

“હા, વાહલાં મમા, હેન્ડજ મને મળ્યાંતા.” તે દીકરીએ જવાબ દીધો. “એવણ બિચારા આજે ઘણાં દલગીર ને ઉદાશ જેવા હતા. ગયે શનવારે એવણ અહીં આવ્યાંતા, ત્યારે જે પેલા કમન-સીખ ફ્રેન્ચ સીપાહ વિષે વાત કરીધેલી તેને માટે એવણ દુશમન પોતાનો જીવ બધો બાળી નાખેછ. તેની તરફ દેખાડવામાં આવતી ઘાટકી તોડછોડ જોઇ એવણને ઘણુંજ લાગેછ. એવણ તો એમજ કેહછ કે હવે એ બિચારો જરૂર થોડા વખતમાં મરી જશે.”

“શુ તે ત્યારે એટલો બધો માર્દો છે ?”

“હા, મિચારો માર્દો તો છેજ, પણ એની તરફ વર્તણૂક એવી તો ખરાબ ચલાવવામાં આવેછ, કે દિવસ જતાં એની જીંદગીની દારી કપાતી જાયછ. તેને ગુપચુપ બધું ખમતો. દેખી, જરાખી બબર્યા, ખબર્યા વિના તેને સમ્પત્તિ કામ કરતો જોઈ, જોકે તે તો એક દુશ્મન છે તોખી, મ્હારા માયાળુ હેન્ડનું તો બધું કળેનું કપાઈ જાયછ.”

“ત્યારે ખીજાઓ કરતાં એની તરફ ધણી વધારે સમ્પત્તાઈ દેખાડવામાં આવતી હશે.”

“હા, હેન્ડ એમજ બોલ્યા’તા. એવણુ તો કેહતા’તા કે પેલા મુંવા એબલગામણાં નિડમાન્નનો એ મિચારા ઉપર કાંઈ ધણે સમ્પત્તિ દાંતે છે; પણ ખીજાઓ તો કહેછ કે નિડમાન્ન કરતાં કોઈ વધારે સત્તાવાળા માણસનું એ કામ છે, કે જેને ખાતર આવી ધાતકી જણા નિડમાન્ન તે ગરીબ સોલજર ઉપર ગુજારેછ.”

“હશ !” તે માતા પોતાનાં કામમાંથી એકાએક ચોંકી ઉઠી બોલી. “મ્હારી દીકરી એ શું છે ?”

તેઓ કામ કરતાં થોખી ગયાં અને કાન હઈ સમજવા લાગ્યાં એક ધીમે, નખળો ‘નોક’, તેઓનાં ખારણાં ઉપર થતો, તેઓએ સમજ્યો, “જા, અને જો કાણુ છે તે, એટલેત.”

એટલેત, આવે વખતે તેઓનાં ઘરનો ઉંબર પૂંજનું કાણુ આવ્યું હશે તેનાં ચિત્રવિચિત્ર ખ્યાલ સાથે બાહરનું ખારણું ખોલવા

મઘ. તેણીએ બાહરનું બારણું ખોલ્યું અને તેણીએ એક જવાંન અબજાનાં થાકીને હુસ થઇ ગએલા પાટળા આકારને બારણાંના ઉપર ઉપર ફસડાઇ પડેલો દીડો. ખીજીજ પળે તે આકારે તેણીની દયાજનક, આનુજી કરતી આંખો ઉપાડી, તે ગભરાએલી અને ઓચખો પામેલી આંખોમાં જોયું.

“દયાને ખાતર આ ધરમાં ત્હમો મને થોડાક વખત માટે આશરો અને એક પાણીનું ગલાસ આપી શકશો?” તદ્દન ભાંગી પુટી જરમન ભાષામાં તે અબજાએ કાલાવાલા કરી કહ્યું.

“ખચ્ચીતજ, જરૂર,” મુકલેસ, પણ દીલની તવંગર ઝેટચેન તે અબજાનો અવતાર બેઅવતાર જેઠ દયાથી દાઝી જઇ બોલી ઉડી. “આવો, અંદર આવો. ગભરાવાની કશીખી જરૂર નથી.”

તે અંજણી અબજા ઉડી અને તેણીની સાથે અંદર ઓરડામાં મઘ.

“માયળાં,” તે જવાંન બાળાએ પોતાની મા આગળ જતાં કહ્યું. “આએ ખિચારી કોઇ રસ્તા વચ્ચે એખલી પડેલી છે. તે આપરે ત્યાં થોડા વખત માટે વિસામો લેવા માંગેછ. ખિચારી પાણી પીવા માંગેછ, હું આપું?”

“અરે, હારે જરૂર.” પોતાની બેટી પાછળ ચાલી આવતી તે કોઇ કમનસીમ જવાંન બાળાને દેખી તે દયાળુ દીલની અબજાએ ઉતસાહથી કહ્યું. “બેસ, માય.” તેણીએ તે કોમલાંગી બણી ફરીને વધાર્યું, “અમે હમણાંજ બોણું કાઢતાંતાં. ચાલ, આવ, સાથે બે મુક જમીએ.”

“ફટ એક પાણી ભરીને ગલાસ ત્હમે અને આપશો તો બસ છે, બાઈ,” તે અંજાણી મધુરીએ તીણા, દુઃખથી દયાએલા અવાજે કહ્યું.

ઝેટએને તે રસ્તા વચ્ચે ફસી પડેલી રમણીને સુખદાયક રીતે, આગળ સગડી ખેંચી એક ખુરસી ઉપર બેસાડી; અને તેણીની માતા કાંઈ તૈયાર કરી લાવવા રાંધણીમાં ગઇ. ઘણાંજ થોડાં વખતમાં તેણીએ તે અંજાણી આગળ ગરમ ગરમ સુપથી ભરેલો એક ‘બોલ’ અને ચાર પાંચ ભુજેલાં પાંકતી કાતરીએ મુકી. તેણી તરફ મેહર બાની દેખાડનાર બણી તે છોકરીએ આભારથી ભરેલી આંખોએ દીઠું.

“ત્હમે કેવાં માયાળુ છોઓ!” તે ઝેટલુંજ બોલી શકી.

“માયાળુ? નોનસનસા!” તે જૈફ અબળાએ હસીને કહ્યું; અને પછી તે અબળાજ થવા લાગી કે આવા નમ્ર અબળાની તે એહરે નમુન અબળા એવી તે શું વિપત્તીમાં આવી પડી હશે કે ચાલતી છેક આવી ગલીચ શેરીમાં તેઓ પાસે મેહરજાની માંગતી આવી!

“હું ઘણી મોઢી આફતમાં છઉં,” તેણી બણી તેઓને આટલી હદની માયા દેખાડતાં જોઇ તેઓમાં પોતાનો સંપુર્ણ વિશ્વાસ મુકતાં તે કામિનીએ ગદગદીત ક’ઠે કહ્યું. “આ દુન્યામાં મ્હારો કોઇખી મીત્ર નથી—હું ઘેર બાર વિનાની એક કમનસીબ કન્યા છું. આએ મોઢાં શેહરમાં એવું મ્હારી દયા ખાતું કોઇ નથી, કે જેની આગળ હું જઈ શકું; એવું કોઇ ખી આશ્રમ નથી કે જ્યાં હું થોડા વખતને માટે મ્હારા કળતા પગને આરામ આપી શકું. હું એક દુન્યાની દયા ઉપર છુટેલી કમબખત દુહિતા છું!”

“પુઅર ચાઈલ્ડ!” તે વૃદ્ધ બાઈએ દીલસોઝીથી કહ્યું. “કોઇ ત્હારી માએબાએ છે કે?”

“નહિ, તે તો ગિચારી વરસો થયાં યુજરી ગઇછ.”

“અરે, છટ, પુઝર ચાઇડા અને તું કેવી રૂપાળી અને નવ-જુવાન છે! તું અંહી શું કરશે?”

“તેજ હું બણી શકતી નથી.”

“તું કાંઈ અમારા દેશની નથી?”

“નહિ.”

“વખત ધણો ખરાબ છે, દીકરી.” તે વડીએ દલગીરીથી કહ્યું. “દરેક જણ બણી હમણાં તો શકતી નજરે જોવામાં આવે છે. પોલીસ ચાલુ જામુસો અને રાજકોહીઓની શોધખોળમાં ફરતા ફરેછ. તું ક્રાન્સથી આવીછ કે? ત્હારી જગ્યા ઉપરથી હું કહી શકુંછ.”

“હું નારમંડીથી આવી છું.”

“તું કોઇ મોટે ઘેરની બાતું છે?”

“હું તો ફકટ, એક ખેડુત છું.”

“ઓ, ખુદા! ત્યારે એવું તે શું ત્હારી જીદગીમાં બન્યુંછ કે તું અંહી આવીછ? તું કેદ પકડાએલાંઓમાંની એક તો નથી’ની?”

“નહિ, થેંક ગોડ! આએ દેશમાં મને મ્હારી મરજી ઉપરાંત લાવવામાં આવી છે; મ્હારા ઘણાં દુશમનો છે—બધા પત્થરની છાતીનાં હેયાં વગરનાં! અને તેઓ મ્હારી પુથે લાગેલા છે.”

“તેઓ તને પકડી પાડશે તો?”

“તો મોહત કરતાંબી બહતર ફેળે હું પુગશ.”

તે દયાળુ અબળાએ પોતાની નિરદોષ મુખડાની એકપુરી બેટી બણી દીધું અને તે મીત્ર ને ઘરખાર વિનાની ખુશસુરત મહિલા માટે એક માતાનાં પ્યાર, એક અબળાની દીક્ષસોગ્રીથીજ તેણીનું જીવન ઉરપુર થવા લાગ્યું.

“જે હું તને કોઈપણ રીતની મદદકર્તા થઈ પડશ તો હું બધી ખુશી થવશ,” તેણીએ નમ્ર અવાજે કહ્યું; “પણ પેદેશ્તાં અને એક ચીજ કેહ કે શું કંઈ ત્હારાં પાપે તને આવાં કંઠાળ ક્રીસમત ઉપર આણીછ?”

“બોદા મ્હારો સાક્ષી છે—નહિ.”

“ત્યારે તો હું તને મદદ કરવાનું મ્હારાથી બનતું કરશ, મ્હારી દીકરી.”

“ત્હમે બધું બતાં છેઓ,” તે જવાંન અબળા બોલી, “પણ અને કોઈપણ મદદ કરી શકશે નહિ. જે ત્હમે મ્હારે ખાતર કશી આપણમાં આવી પડશે તો હું અને કદી માફ કરવાની નથી.”

“તને બીજવાની કશી જરૂર નથી—સૌ સાફજ થશે. વારં. કોઈ ત્હરી પછવાડે લાગેલું છે? કોઈ તને શોધી તો નહિ કાઢે?”

“મને શોધી કાઢે એવાં બધું ભોક છે—બધા દયાહીણ, હુઆ, લાગણી વગરનાં, માણસાં જનવરો.” તેણીએ જુસ્સાથી જવાબ દીધો.

“પણ અત્રે ત્હારી શોધમાં કોઈ ત્હારી પુઠે નિકળેલું છે કે?”

“ નહિ, રસ્તામાં હું કોઈને મળી નથી. મેં બધી સૌથી એકાંત, ગલી અને શેરીઓમાંથી મ્હારો રસ્તો કાપ્યો’તો. તે ઉપરાંત મ્હારું ગુમ થવું તો તેઓ છેક આવતી કાલે બપોરે શોધી શકશે.”

“સારું,” તે ખુદથી બાળા બોલી; પછી વિચારવંત અદાએ પોતાની બેટી બણી ફરી તેણીએ પુછ્યું, “ગ્રેટએન, માધ ગર્લ, તું એક બણી ચંચળ છોકરી છે. તું કાંઈ એવી યુક્તિ નહિ શોધી કાઢે, કે જેથી આપણે આએ ગરીબ છોકરીને તેની શોધ કરવા નિકળેલાંની શોધ પુરી થાએ ત્યાં સુધી સહીસન્નામન છુપી રાખી શકીએ અને પછી જરાખી શક ઉપજ્જવા વિના તેણીને તેણીનાં મુલક મોકલાવી દઈ શકીએ?”

તે જવાંત બાળા કેટલોક વખત વિચાર કરતી બેટી, “એ આપરાંઓમાંની એક-એટલે ગરીબ મજૂર વર્ગની-હોય એવું મુદ્દલ દીસ્તું નથી.” તેણીએ કહ્યું; “જુઓની, તેણીનાં હાથોજ કેવા એક ‘લેડી’ જેવા છે!”

તે કોઈ અગળણી ખુબસુરત છોકરીએ ગ્રેટએન બણી ગુંચવાડાથી બેસ્યું. “અરે, નહિ, નહિ,” તે એકરામાં રાતી થઈ બોલી ઉઠી. “હમે જુલ કરો છો, મ્હારી માતા તો એક ખેડુત હતી-થોડાજ મહીનાઓ અગાઉ તો એક ખેડુતની, સાદી મગર પ્રમાણીક જાંઘીએ હું જન્મી હતી. હું એક લેડી છેડેજ નહિ.”

“હમે કહો છો તે મ્હારા માનવામાંથી નથી આવતું, ખેહન,” બોળી ગ્રેટએન તે નિસધાર પહોંચાણે ખરાં દીલનાં વખાણુયાં નિહાળી બોલી; “પણ, યોબો—હું વિચાર કરીને કેહું” પછી જરા વારે એકા એક પ્રધાયું, “મને એક વિચાર સુઝયો છે.”

“તું તો મ્હારી હંમેશની હોંશ્યાર દીકરી છે;” તેણીની માતાએ તેણીને બરડો મગરૂરીથી પસવાડી કહ્યું.

“આપણો ફીટક ગયા ઉનાળામાં અંહી આવ્યો હતો, ને તો ત્હમને યાદ હશે, વાહલાં માય !”

“અચ્ચીતજ,” તે માતાએ અજાણ્યથી ડોકું ધુણાવી કહ્યું. “પણ એ ત્હારા પીત્રાઈ બાઈની મધ આમલ આપણને શું અપની છે; મ્હારી બેગી.”

“ધીરજ, મમલાં ડોયર, ધીરજ.” એટલેને હસી કહ્યું, “એ એનો ખેતરમાં કામ કરવાનો બધો આખો પોષાક અહીં રાખી ગયોછ, તે તો ત્હમે ભુલી નહિજ ગયાં હશે?”

“અચ્ચીતજ નહિ. તે મેં ચાવો કપાટમાં ઉચો કાપેલો છે અને તેને પેહલ્લી તકે તે પુગાડી દેવાની હું આજુ કરેછ, પણ કામની મોહકાણને લીધે મ્હારાથી જરાખી બનતું નથી.”

“બેહન, એજ પોષાક હું ત્હમને પેહડાવા માંગુછ, કે જે પોષાકે ત્હમે ત્હમારા કત્તામાં કત્તા શત્રુને ચાપ આપી શકશે,” તે ચંચળ છોકરી બોલી. “હું ખાત્રીથી માનુંછ કે જો ત્હમે તેઓની સાંમેખી જઈને ઉભા રેહશે તોખી ત્હમને તેઓમાંનું કાઈ પારખી શકવાનું નથી. દરેક અહીં ત્હમારી બાબ કાઢવા આવનારને અમે હિંમતથી કહીશું કે ત્હમે શીટકનાં બાઈ છે-શીટકનાં બાઈઓ બણાં છે-અને કાઈખી ત્હમારી સાંમે તેવું પાપણુ ઉંચકી શકશે નહિ. ત્હમે, તેથી, વાહલાં બેહન, ત્હમારી મરજીમાં આવે ત્યાં સુધી અહીં પુરતી સલામતી સાથે રહી શકશે.”

“પણ, એના વાળ, ઝેડ્યેત અને એનો સ્વર્ગીય ચેહરો? તે એટલો નાનુક છે કે—”

“મ્હારા વાળનો ઘણો જલ્દી નિકાળ થઇ જશે,” તે અંબ-
ણીએ તે જવાંન, ઉદાર દીલની મેહમાણુને હાથ પોતાનો આભારથી
છલાછલ થઇ ગએલી છાતીએ દાખી ઉડી ઉભી થતાં, એકદમ કહ્યું.
“ઓહ. હું ત્હમારો ઉપકાર કેમ વાળી શકશ? મ્હારા જેવી એક
તદન પારકી પરાઇ ઓરત તરફ આટલી બધી આવી ત્હમારાં ખરાં
દીલની દીલસોઝીનાં આભારનો બદલો હું કદી વાળી શકવાની નથી.
ખુદ, ત્હમારું ઘણું બહું કરો!”

“મ્હારાં બચ્ચાં,” તે ખુદી જરમન સ્ત્રીએ કહ્યું. “મનેખી એક
દીકરી છે. સમજ કે ખુદાની મરજી, હમણાં છે તેથી ઉલટીજ
કીસમનો, લડાઈનો રંગ કરી બતાવવાની હતે, અને જો મ્હારી
દીકરી એક તદન પરાયા મુલકમાં દયાહીણ શત્રુઓની ફાંસમાં ફસાઇ
ગઇ હતે તો શું મેં પોતે તેણીને કાઢનો માયાળુ આશરો મળે
એવી રોજ ખરાં જીમરની બદગી નહિ કરી હતે? તું એક મ્હારી
દીકરી જેવી છે. આત્મ, ખસ, હવે કાંઈ જાસ્તી બોલતી નાં.”

તે છોકરી કશું બોલી શકી નહિ; તેણી ફક્ત તેણીને દીલ-
સોઝ આશરો આપનાર તે માના જેવી માયાળુ સ્ત્રીનાં ગુણુએ
પડી તેણીનો જૈફ કર આંખમાં દાખી ખામોશ રડયા કીધી—તે આ
ભારથી ઉભરાઇ આવતાં આંખુઓ કે જે તેણીની દુઃખથી ચીરાઇ
ફસકાઇ ગએલી છાતીને ઘણે સાંખે વખતે થોડો ઘણો આરામ બક્ષી
શકતાં હતાં!

“હા, અને હવે જરા આરામ લે, બેઠન,” એટલેને માયાથી કહ્યું. “તું ધણી થાકી ગયેલી છે. આવતી કાલે તારા વાળ આપણે કાપી કાઢશું અને તને ફીટઝને પોષાક પેઢાવી દઈશું, પછી બીહવાની કશી બી જરૂર રહેશે નહિ.”

“તુંબી ધણી ભલી છે,” તે જવાંન રમણી ભોંય ઉપરથી ઉઠતાં આંખમાંથી અશ્રુઓ લુછી કાઢી બોલી “પણ તમારા લોકની સખાવત ઉપર મહારાથી અહીં રહી શકાશે નહિ. હું સારી રવેશે જોઈ શકું છું કે તમને ધણા ગરીબ અને સખખત વૈહીનું કરનારાં માણસ છો. મારે ખાતર તમને વધારે મેહનત કરે તે મને સહેજબી હીક લાગતું નથી.”

“તને શીકર કરવાની કશીબી આવશ્યકતા નથી” તે બુઝોર્જે કહ્યું “અમે તનેબી કામ આપશું. ગમજ કાલે હું અદેશમાં પડી’તી કે વધારામાં આવતું કામ કરવા માટે બીજા એક માણસની ધણી જરૂર છે, તે કાણુને શોધવા જવું. તને કેહેવાની ખાસ જરૂર છે કે કીલ્લામાં રહેતાં લોકનાં કપડાં ધોવાનુ કામ અમને મળેલું છે.”

તે અંજણી ચમકી અને તેણીએ તેણીને શીકડા ગમખવાર મુખડો તે બુદ્ધી અબળા ભણી ફેરવ્યો. તેણીની અક્ષુઓમાં આતુરતા, ભય, આશા એ સર્વ એકત્ર વંચાઈ શકાતી હતી. “કીલ્લા માટે ?” તેણીએ ધુજતા અવાજે કહ્યું “કીલ્લા માટે—કે ન્યાં કેદીઓને રાખવામાં આવ્યા છે તે ?”

“તેજ, મહારી દીકરી, પણ તું બીહેછ કાંય ? ગભરાવાની કશી જરૂર નથી. તને ચોક્કીદાર આવી અહીંથી કદીબી પકડી જશે નહિ

પણ જો તું આહશે અને જો તારામાં પુરતું જોર હશે તો તું બેલાશક અમારી સાથે કામ કરી શકશે.”

“હું ખુશીથી તે કામ કરશ.”

“ત્યારે, હવે ચાલો, કઝીન હેન્ઝ” ગ્રેટવેને તે બાળાનો સુંવાળો કર પોતાનામાં લઇ હસીને કહ્યું. “બહે પધારા, કઝીન હેન્ઝ હવે તો બા હું તો તેજ નામે બોલશ.”

“આહ, લુચ્ચી છોકરી!” તે માતાએ લાડથી પોતાની બેટીને ગાલ ઉપર બે આંગળી મારી કહ્યું; “તેં એક એવું નામ પસંદ કરીધું કે જે સદા તારાં હૈયાનાં ઉંડા પડમાં સમાઈ બેઠું છે.” પછી તેણીએ તે અંગળી બણી ફરતાં હસીને વધાર્યું, “દીકરી, મ્હારી ગ્રેટવેન એક હેન્ઝ બોહમેર નામનાં જવાન સાથે અદરાએલી છે— એક ધણોજ બહો ને ક્યાલુ દીલનો છોકરો છે. એ અવાર નવાર અહીં આવેછ. અરે, પણ તું એટલી બધી ધુજેછ કાંય? જો તારી મરજી નહિ હશે તો તું તેને ના મળતી.”

“નહિ, મને તેને મળવા ઘણું ગમશે,” તે છોકરીએ ચમકતી આંખે આતુરતાથી કહ્યું; “આહ, હું કેવું ઇચ્છું કે તે ભલા અંદરથી હું જલ્દી મળું કે જેથી તેનાં મુખ, વાટેથી તેઓ કે જેઓ ખીચારા ઘણાં પુરાં જીવતરે હાલમાં જીવેછ તેઓની કાંડણી સમજી શકું!”

“તું કેદીઓ વિષે કહેછ? આહ, પણ હું જુલુલી, તેઓ તો તારા દેશ બંધુઓ-છે.”

“વારં, તેઓમાં કોઈ તારે લગતો છે?” ગ્રેટવેને પુછ્યું

“એક જણ,” તેણીની ભારી ગમખ્વાર આંખો ભોંય ભણી નાંખી દેતાં ધણાં દર્દમંદ અવાજે કહ્યું.

“દૈવયોગે તું તેને વિષે કાંઈ જાણશે,” તે માતાએ કહ્યું.
 “હેન્ઝ બોહમેર ધણો માયાળુ દીક્રનો છે અને તે અવાર નવાર એ કીલ્લામાં સળડતા કેદીઓ વિષે અમારી આગળ વાત કરેછ. ખાસ કરીને એક કોઈ બિચારો છે તેને માટે તો એ ધણું બોલેછ. તે બિચારાની સ્થિતિ ધણી દયા ખાવા જેમ છે. તે કાણ જાણે શું બી સળખ હોય પણ હેન્ઝ તો કહેતોતો કે, તે બિચારા તરફ બીજાઓ કરતાં ધણી ખરાબ વર્તણૂક ચલાવવામાં આવેછ. નિડમાન્ન કરીને કોઈ છે તે તેનાં ઉપર ધણો જુલમ પાડેછ. મ્હારો હેન્ઝ તો બધો એને માટે પોતાનો જીવ બાળી નાખેછ.”

“ત્હમે તેનું નામ જાણોછ?” પોતાની છાતીમાં ઉભરાઈ આવતું એક દયકું દબાવી, દાંત પીસી તે જવાંન મધુરીએ સવાલ કર્યો.

“નહિ, હેન્ઝે તે અમુને કહ્યું નથી. જો ત્હારી ઇચ્છા હશે તો હું તેને પુછી જોઈશ. તે છતાં, હું ઇચ્છુંછ એ ત્હારો કોઈ મીત્ર કે સ્નેહી નહિ હોય, કેમ જો હેન્ઝની વાત ઉપરથી સમજાએ છે કે, તેનાં ઉપર પાડવામાં આવતો જુલમ એક હેવાન્યત આસ્યત ધરાવતો શેઠ્ઠી પોતાનાં ગુલામો ઉપર નહિ ગુજારતો હશે.”

“શું જરમની પોતાના જીતેલા દુશમનો તરફ એટલી બધી માટકી રીતે વર્તેછ? ઓહ, શેમા!” તે અબજાએ જુરસાથી હવામાં હાથો પહોળા કરી, ખુરસી ઉપર પાછી ફસડાઈ પડતાં, કહ્યું.

“નહિ, એમ એકદમ તપી આવવાની જરૂર નથી, મ્હારાં બચ્ચાં,” તે વૃદ્ધ સ્ત્રી આશ્ચર્ય પામી બોલી. “એ કાંઈ જરૂરમનીતો વાંક નથી. એ બધી મોહકાણુ ખાનગી કપટની છે. એવો ‘કેસ’ કાંઈ વારે ધડીએ નથા બનતો. અમે કે જોએએ તો ફકટ તેનાં ઉંઘા નસીબની વાત સમજી છે તેઓનેખી તેને માટે ઘણું લાગેછ! પણ કોઈનો ચારો નથી. તેને કોઈગી મદદ કરી શકે તેવું નથી.”

“કોઈ નહિ!” એક ડચકું ખાધ, જાંખ ઉપર બેઠે હાથો ધાંકી તે કામળાગીએ તેણીને મદદ કરનારાઓની હાજરી સરીયામ ભુલી જઈ ધણી ઉંડી ગમગીનીથી નિરાશ થએલા સાહેબે કહ્યું. “બાહ, મ્હારા ખુદા, કોઈ નહિ! અને અરેરે, તેવે વખતે તેણી કે જો તેને માટે પોતાનો પ્રાણ પણ આપવા અત્યંત આતુર છે, તેણીનેજ-રે, તેજ દુર્ભાગણીને તે પોતાની મુદ્દલ માનેછ!” અને તેણી ધસા ધસ રડી પડી!

પ્રકરણ ૧૫.

“લર,” બોહમેર તે કમનશીખ કેદીની લગોલગ જઈ કાન ઉપર પડી બોલ્યો; “હું ત્હારે માટે કાંઈ સારી ખબર લાવ્યો છું.”

તે જીંદગીથી ધરાઈ ગએલા, હારેલા, મારેલા કેદીએ તેની સૌકાતુર ચક્ષુઓ તેનાં શુભેચ્છક બાણી ફેરવી. તે આંખોમાં અગ્નયખી

સેહજીની વાંચતી ન હતી. “મ્હારે માટે?” તેણે કગળીને પુછ્યું: “એવી તે શું ખપ્પર તું લાવી શક્યોછ કે જે મ્હારે માટે સારી છે? અરે, આએ કારાગૃહમાંથી મ્હારો છુટકારોની મને કોઇ પણ રીતનો આનંદ કે સતોષ આપી શકવાનો નથી.”

“નાનસન્સ! દરેક ચીજનો તું ભયંકર ‘બુ’ લેછ.” તે માયાળુ દીલનાં જરમને કહ્યું. “વેલ, હું ત્હારે માટે એક કાગઝ લાવ્યોછ. તે એક ત્હારાજ દેશનાં કોઇ શખ્સ મારફતેથી છે, એમ મને મ્હારી ‘સ્વીટહાર્ટ’ કહ્યુંછ. તેણી પોતે તેનાં સંબંધમાં કેમ આવી શકી તે એક ભેદ છે. હું પોતે પણ જાણતો નથી. પણ કદાચ કોઈ સારીજ ખપ્પર હશે—કદાચ તને અહીંથી છુટકારો બક્ષી શકે તેને લગતું કોઈ હશે. ખુદ ખપ્પર શુંબી હશે તે પણ હું મ્હારાં ખરાં જીગરનાં દીલથી ધ્રિયુંછ કે આ દોજખખાનામાંથી હવે તું છુટે! નહિ તો હું ખાત્રીથી માનુંછ કે, તું જુલમ સેહવતાં જરૂર મરી જશે.”

“એક કાગઝ? તું એક કાગઝ વિષે બોલ્યો’ની?”

“હા, અને તેગી એક ત્હારા દેશખંધુ તરફતું. સંભાળજે—કોઇ તને વાંચતાં નહિ જુએ. એ અહીં ગજવામાં મુકીને લાવવુંબી જાણે જીવ સીકકે ટાંગી આવ્યા બરાબર છે; પણ હું શું કરું? મ્હારી ઐટ્યેને એટલા બધા કાલાવાળા કીધા કે હું એને ના પાડી શક્યો નહિ. લે, હવે એ લઈ લે. પણ બોદાનાં નામથી હું માંગી લેઉંછ કે તું તે હમણાં નાં વાંચતો.” અને હેન્ડ બોલમેરે તે ન્હાનો પેગામ તેઓની હીલચાલ ઉપર કોઇપણ શક લાવી ન શકે તેની ખાસ સંભાળ લઇ, તે કેદીનાં હાથમા સેરવ્યો; પીએર લરએ તે પોતાની છાતીમાં ઝટ ઇધ સાંતી દીધો.

મરીબડી નિતેટની તે એક ગોઠવણ હતી; પેલાં બે માદીકરીનાં મેહરબાનીબર્યા આશર હેયળ આવ્યા પછી તેણીએ એક ‘પ્લાન’ રચ્યો હતો, જે જેટલો ધાસ્તીબર્યો હતો તેટલોજ નિરાશીબર્યો પણ હતો, છતાં એક અબળાનાં પવિત્ર પ્યારે તે દોરવાઈ ગઈ અને સરીયામ છવ ઉપર આવી જઈ તેને અમળમાં મુક્યો.

તેણી તેણીનાં ભરથારને બચાવવા માંગતી હતી—કેદખાનાનાં જલ્દેમ બસમાંથી ઉગારી લઈ તેને સહીસલામત તેના દેશે, તેના ઘેરપ્યારે, પેતાનું જેખી થાએ તેનાં લેશ માત્ર પણ ખ્યાલ વગર તેણી પોંહ્યાડવા માંગતી હતી. તેમાં તેને બોહમેરની મદદ લીધી.

તેણીએ બ્યારે જાણ્યું કે તે ઐટચેનને પરણનાર હતો અને તેણીમાં તેનો ઘણો પ્યાર હતો ત્યારે તેણીએ પોતાનાં ભરથારનાં કેદખાનામાંથી કેમ નાહસી છુટવું તેનાં ‘પ્લાન’ સાથનું એક ‘લૅટર’ તેનાં મારફતે મુકવા ઐટચેનને દયાથી ઉશકેરી મુકી. બોહમેરે પેહલાં તો તે જેખમ પોતાને માથે લેવા સાફ ના પાડી; પણ ઐટચેનની આગળ તે નાચાર બન્યો.

નિતેટે પોતાનું નામ ખાસ જીવતમાં રાખવાનું તેની પાસે માંગી લીધું હતું; કેમજે, તેણી સારી રવેશે જાણતી હતી કે, જે તેણીનું નામ તેની સમક્ષ દેવામાં આવશે તો, તે તેણી બણી ઐટજો તો કોઈ અને ધીકાર ધરાવતો હતો કે, તે કાગઝ વાંચ્યા વિનાજ તે ફેંકી દેશે, તેથી એક કોઈ તેનાંજ દેશનો વતની તેનાં બજાંમાં હતો એવું તેને જણાવવાનું તેણીએ બોહમેરને કહ્યું હતું.

ઘેલી! સરીયામ ઘેલી તે ખાળા! પોતાના ગુમાએલા પ્યારની નાસીપાસીમાં તે એટલી તો અટવાઇ ગઇ હતી કે તે કાગઝ લખી તેણીએ તેને એક કેવા જબરદસ્ત જોખમમાં નાખ્યો હતો તેનો માત્ર ખ્યાલખી ન આવ્યો. પોતાની દેવાન્યતમા તે ખીતકુલ ત્રિસરીજ ગઇ કે તે કમનસીબ રૂકકો તેણીના બરધારની છાંતીમાં સમાએલી તેણી તરફની ખફગી કમી કરવાને બદલે દશ ગણી વધારી મેળશે! રે, તે કદપીજ નહિ શકી કે તે કાગઝ તેણીને તેની ખરેખરી મુદ્દઇ માનવા માટે, પાછળથી, એક વધુ મજબુત સાધન થઇ પડશે.

પીએર લરએ તે કાગઝ તેનાં સીદા ઓરડામાં ચંદ્રમાનાં કીરણોની મદદ વડે બરાઇ છુપાઇ વાંચ્યું અને તેનું હૃદય આશાથી ગળે આવી અટક્યું. છુટાપણું—આ જીલમમારોનાં બસમાંથી ન્હાખી છુટવું—તેની ઉપર ગુમગવામાં આવતી સઘળી કુરતા, સઘળો જીલમાત અને સઘળાં દુઃખને સેવટની સલામ કરવી! ઓ, તે વિચારજ કેવો તેની નિરાશાથી તુટી ગએલી છાતીમાં આરામ આણતો હતો! પરંતુ ખીજજ પણ તેનો એકરો શીકકો પુણી જેવો થઇ આવ્યો; તેનાં નયના હોઠો લાગણીથી ધુજયા અને તેને તે લલચાવતું, મીઠી છુટ બણી ખેચી જવાનો રસ્તો દેખાડતું કાગઝ તેનાં હાથોમાં બચડી કચડી નાખ્યું.

“મ્હારું વચન! મેં મ્હારો ખોલ આપ્યોછ,” તે બરબડ્યો, અને પછી નાસીપાસીથી તેને તેનું કંગાળ શરીર ઓરડાનાં એક પુરાં ફરનીચર—એક ભાંગી તુટી પારટી—ઉપર પછાડી નાખ્યું.

તેણે જોયું કે તેને માટે રાત્રીનાં ભયંકાર મધ્યાહ્નમાં તે કંગાળ કારાગૃહનાં દરવાજા પોખાળ ખુલ્લા હતા; બોહમેર તે વખતે બેઠ-

રેગીર હોવે છુટાપણાનાં માર્ગ બણી જવા માટે તેની વચ્ચે પડનાર કોઇ ન હતું; મગર એક સીપાહ બચ્ચાનું સ્વમાન નેને હોયે ચઢી આવ્યું. તેણે તેનો બોલ આપ્યો હતો કે જે તેને તેનાં ફૂર દુશમનો કરતાંથી વધુ મજબુતીથી આ દોજખી ધામમાં જકડી પકડી રાખતો હતો. તેણે તેનું મગર શીર છાતી ઉપર અઢલાવી દીધું અને તેની દુઃખની દાહથી બળી મરતી આંખોમાંથી ટપક ટપક આંશુઓ ખરી પડ્યાં.

“ઓહ, બોહા, કોઇ પરાયું મ્હારી દયા ખાએલ,” તેણે નિશ્ચયું. “પણ એક કે જેને મેં એક વખતે મ્હારી જીંદગી અર્પી દીધી હતી તેજ એખલી મ્હારી બણી દયાહીણુ છે. ત્યારે હવે છુટાપણું કે સહીસલામતી મ્હારે શા ખપનાં છે?”

બીજે દિવસે બોહમેર મળતાં તેણે તેનો જવાબ ખાનગીમાં કહી દીધો, “વાહલા દોસ્ત, તે કોઇ મને તદન અંજનદયા મ્હારા દીલસોઝ મીત્રનો મ્હારી તરફથી ઘણો ઘણો ઉપકાર માની કેહજે કે જે તેને લખ્યું છે તે તદન નહિ બનવાજોમ છે,” પીએરે નમ્ર અવાજે કહ્યું; “કેમજે મેં મ્હારું વચન આપેલું છે.—એક સીપાહ બચ્ચાનો કોળ ! બસ બ્યાદા હું કંઈ પણ કહી શકતો નથી.” અને તે જવાબ સમજી જવાંન બોહમેરથી તે કેદીની છાતીમાં છુપાએલાં શુરાતન માટે હથરત થયા વિના રહી શક્યો નહિ—તે દંગ થયો ! અને તેનું જીગર દયા અને દીલસોઝીથી બધું ધ્રુજી રહ્યું.

બ્યારે તે તે પેગામ લઈ ઐટચેન આગળ આપ્યો, ત્યારે તે જવાંન બાળાનાં ઓચંબાની બી કોઇ હદ રહી નહિ. “મ્હારા ખુદા,”

તેણીએ પોકાર્યું; “તે કવો ભલો ને બાહદુર હોવો જોઈએ ! અને હું તો એમજ ધારતીતી કે બધા ફેચ લોકો હીચકારા છે.”

“દરેક દેશ અને દરેક પ્રજામાં ભલા અને ખુરા માણસો હોય છે, મ્હારી મીઠી,” તેણે જવાબ દીધો. “પણ આ શખ્સ તો એક ખરેખરો હીરો છે.”

“ખરેખર, તે હોવોજ જોઈએ.” તેણીએ કહ્યું; અને પાસેનાં ચોરડામાં તેઓની વાતચીત આતુરતાથી ઉથળાતી છાતીએ સાંભળતી કંગાળ નિનેટ પણ, તેણીની નહિ વર્ણવી કે કદપી શકાએ એવી દુઃખમરી સ્થિતી વચ્ચે, તેણીનાં તે શખ્સોનો પડઘો કર્યો.

“હવે હું શું કરું? ઓ દીનાનાથ, હવે હું શું કરું?” તેણી ચીરાઈ જતાં જીગરે માહ ખેંધી એખલી એખલી બરબડી. “તેને આવા ફેજ ઉપર પુગાડનાર હુંજ કમખખત છેઉં. મ્હારીજ નબળાઈના બોળો બોગ છે. ઓહ, તેને બદલે હું કાંય નહિ બધું ખમતી? તેનાં ઉપર વરસાવામાં આવતો જુલમ, તેને બદલે, મ્હારા ઉપર કાંય નહિ કાંઈ વરસાવવું?”

ન્યારે બોહમેર સાથે ખ્યાર બરેલાં ટાહેલાં કરી તેણીને પરવાર મળી ત્યારે ઐટએન, તેણી તેણીનાં તે ‘પ્લાન’માં ફ-નેહમંદ નિવડી ન હતી એવું કેહવા નિનેટ આગળ આવી; પણ તે બાળા તે દુઃખ ભરેલી ખખર તેણીને કહે તે અગાઉનીજ તે બાપડી તો તે નાસી-પાસી ભરેલી ખખરની અસર હેથળ ખેસુદ્ધ એક સાકડાં બીજાણાં ઉપર તુડી પડી હતી. ગરીબ તો તે ધાટકી નાસીપાસીનો ધા તેણીનું કામળ જીગર ઉપાડી શકે તે કરતાં ઘણો ખલેમ પુરવાર થયેલો હતો.

સહવાઈ પડતાં તો તે કામળાગી ભયભીત 'એન શીવર'ની માંઁ-
ગીનાં ત્રાસજનક પંજમાં સપડાઇ ગઇ.

દીવસો વેહતા ગયા.

ધારતી અને શીકરથી ધ્રુજતાં જીગરે તે માદીકરીએ તેણીની
ખંતીથી સારવાર કીધી. રખે કાઢ શોધી કાઢે કરી તેઓ તેણીને
ડાકટરી મદદ પણ આપી શક્યાં નહિ. તેઓએ તેઓનું બનતું ક્યું.
ધેરનાં જોટલા સાદા અને સુતરા ઇલાએ તેઓ ભણતાં હતાં તેટલા
ખાવા તેઓએ તેણી ઉપર અજમાવ્યા; પણ તે સમ્પૂર્ણ કાશેશે અને
સમ્પૂર્ણ ઉપાયો ભણી તેણી તો તદ્દન ખેભાન હતી. હાથપગની અછાડ
પછાડ, માથાંની ઉંચકમેળ, વારંવાર ખેસુદ્દીમાં લવ રેા કરતી તેણી
તેણીની ખરે મને 'નર્સીંગ' કરનારોઓની આતુરતા અને મબરાત
વચ્ચે, દીવસો સુધી પડી રહી. દીવસો પછી અથવાડ્યાંઓ વેહતાં
ગયાં, અને વખતનાં વેડવા સાથે તેણીની માંઁગી પણ ગંભીર રૂપ
લેતી ગઇ.

આખરે તેણી મોહતમાંથી માંઁગીમાં આવી. તેણીની જવાનીએ
તે ભયભીત માંઁગી ઉપર સરસાઇ મેળવી અને ધીમે અને ધીમે
તેણી સુદ્દીમાં આવતી ગઇ. અને દીવસો પછી તેણી પુર
સુદ્દીમાં આવી.

“એ જીવશે !” તે ખુદ્ધી માએ આંખમાં આંજીઓ સાથે કહ્યું.

“હા, ભલા ખોદાની મહેરબાનીથી, હવે એ જરૂર જીવશે,”
જોટ્યેને તે સીક ખાળાનાં ગાળ ઉપર એક ખોડી લઇ-હર્ષિત જીગરે કહ્યું.

તે મધુરીએ પોતાનું તેજ તદ્દન ખોલી ખોલી, બધી અંદર ચાલી ગયેલી આંખોએ તે મા દીકરી બણી કાંઈ એવી કોસમે જોયું કે તેઓની તે ખુશાલી વચ્ચે તેઓ દ્વાર્ધ જઈ સરીયામ ચુપ થઈ ગયાં.

“શું એ તે કાંઈ ખુશી થવા જોગ ચીજ છે?” તેણીએ, લગભગ ચીસ પાડીને પુછ્યું. પછી પોતાનો મુખડો દીવાલ બણી ફેરવી નાખી નાચારી અને દુઃખનાં ધીમાં, ગરમ આંજીઓ ખેરવવા લાગી—તે આંજીઓ કે જે બાપડીનાં લોહીના એકબી છાંટા વિનાનાં શીકકા રોખસારાઓ ઉપર છાગરા પાડ્યા બરાબરજ દાહ પેદા કરતાં હતાં!

—(૦)—

પ્રકરણ ૧૬.

વખત પસાર થતો ગયો અને કરનલ વૉન ઍન્ડરટેનની નિંદેની શોધમાં નિષ્ફળતાએ તેનાં ક્રોધ અને ગુસ્સાને છેકળ વધારી મુક્યો. તે હદ વીનાનો ક્રોધાયમાન બન્યો. આજ સુધી કશીખી ચીએ તેને આટલી હદનો નિરાશ કર્યો ન હતો અને તેથી એક નબળી છોકરી તેને આવી રીતે હંફાવી શકી હતી એ જોઈ તેનાં મીઝાજ અને ખોદની ક્રોધ સીમાજ રહી મહિ!

જે દીવસથી નિનેટ પોતાનાં પીદરની નજીસ પનાહ તજી ગઈ હતી ત્યારથી તે આ ઘડી સુધી તેણીની કશી બાતમી તેને મળી ન હતી જે કે જે ગરીબડાં ઘરમાં તેણીએ આશરો શોધ્યો

હતો, તે ધર પણ પોલીસની જુસ્તેજુઓમાંથી છટકવા પામ્યું ન હતું, છતાં કોઈ તેણીને શોધી શક્યું નહિ. તેણીને પહેડાવવામાં આવેલો મર્દનો પોશાક તેણીને એવી સારી રીતે છુપાવી શક્યો હતો કે તેણી ઘણી આસાનીથી તે પાપી આસામીઓનાં પંજામાંથી છટકી જવા પામી હતી. તે ઉપરાંત ઐટચેન અને તેણીની માતા ગરીબ વર્ગમાં ઘણી માનવાળી બાળાઓ હોવાથી પોલીસને તેઓએ જે નિનેટ વિષે કહ્યું તે તેઓએ સહેજથી શંકા વિના માની લીધું અને નિનેટને કશીની હેરાનગતીમાં લાવ્યા વિના તેઓ ચાલી ગયાં હતા. વળી જ્યારે નિનેટની ગંભીર માંદગી વખતે તેઓ તેણી પકડાઈ આવે તે કાળે ઘણાં બીહતાં હતાં. ત્યારે તો તેઓનાં મકાને ફરી એકવાર શોધખોળ ચલાવવા કોઈ આવ્યું નહિ અને નિનેટ ઘણી સજામતી સાથે તેઓને ત્યાં છુપી રહી શકી.

જ્યારે તે હારેલો પ્રુશ્ચન અમલદારે જોયું કે, નિનેટની શોધ ચલાવવી એ ફાકટનાં ફાંફાં હતાં, ત્યારે તે તેણી ઉપરનો ખાર બાપડા પીએર લઈ કે જેને તે વગર વાંકે ધીકકારતાં શીખ્યો હતો તેનાં ઉપર કાઢવા લાગ્યો. જે કે તે બંને દુશ્મનો એકમેકનાં સંજ્ઞામાં કદાચ આવતા હતા, પણ તેને તેનાં હાથ નીચેનાં એક માણસને તે કંગાળ કેદી ઉપર જુલમ માત અને જહાની કશી બી સીમા નજ રાખવાનો તાકીદનો હોકમ આપી રાખ્યો હતો. તેથી કમખખત કોઈ સેહતનનીજ ઓધેથી ઉતરી આવેલા સખખન હેવાનો આસામી હતો, તે દયાહીણને તેના દુશ્મનો બણી કશીની દયા ન

હતી અને વળી તે કરનલનાં હાથ હેથળ દબાવ્યો હોવાથી આપડા લોક ઉપર ત્રાસ વરનાવવામાં તેને કશું કમી કયું નહિ. તેને કરનલને સંતોષથીની જવાદા મળી શકે એટલી કીસમનો જીલ્લા માત્ર તે ફેર મેન ઉપર પાડ્યો.

પીએર સર તેનાં દુશ્મનોને ગુસ્સે થવાનું કશુંખી કારણ આપતો નહિ; તેનાં બણી દેખાડવામાં આવતી કૃતતા અને અપમાન ભરેલી વર્તણૂક બણીજ હતી; નહિ ખમી શકાએ તેવી જકાએ અને અપમાનો તેનાં ઉપર વરસાવામાં આવનાં હતાં, પણ તેના બાહદુર મુખડા ઉપર એકાએક છવાઇ આવના રંગ અને તેની ગમગીન બારી આંખોમાં પ્રજ્વલતા જવાળા શિવાય તેનાં ગુસ્સાની એક ખી નીશાની તે બાહર પ્રગટ થવા દેતો ન હતો. તાણાજાણી ઉપરાંત તેને સહવારનાં ધણું સકકાળેથી તે રાતે છેક મોડે સુધી સખખત કામ કરવું પડતું હતું. તે તે વિષે કદીખી વિરહમાં બોલતો નહિ અને સધળું હાંત પીસી ખમ્યા કરી પોતાનું કામ ગુપચુપ બજા લાવ્યો જતો હતો.

નિતેટનાં ભાગી ગયા પછી લગભગ ત્રણ અથવાડીયે લીઓ પોલ્ડ વોન એન્ડર્સ્ટને સરની એકવાર પાછી મુલાકાત લીધી. તે નાસી પાસ થયેલા હરેમદનાં મગજમાં કાંઈ નવોજ ધખારો ખરપા થયો હતો કે તે તેણીનાં નાહસી જવા વિષે અને તેણીની છુપાઇ બેસવાની જગા વીષે જાણતોજ હોવો જોઇએ. તે ખ્યાલ સરીયામ હતી કાઢવા જોગ હતો. પણ તેનાં હારેલાં ખારે અને તેનાં જીગરમાં સળગેલી અદેખાઇની બથીએ તેને તદ્દન માંડા નેવો કરી મેલ્યો.

હતો અને તેની તેવી મમજની સ્થિતી વચ્ચે તેણે તે કમ સીધા
કેદીને પોતાની સામે તેડી મંગાવ્યો.

તે શખ્સને તેની હાજરીમાં રજુ કરવામાં આવ્યો અને તેનાં
શીકકા ઉતરી ગએલા મુખડા અને હાંડી ઝાંખી આંખો ઉપરથી તે
ખરીસ સારી રીતે જોઈ શક્યો કે તેનાં હોકમો તેની હાથ હેયળનો
નિડમાનત ધણી વખાણવાજોગ રીતે બળ લાગ્યો હતો. તે સાધન
હીણ, અભાગ્યો સીપાહ એક સીપાહ બચ્ચાનાં ચઘેરાથી ધણી મુશી-
બતે પોતાનાં ચાકેલા, પાતળાં પગ ઉપર ટટાર ઉમો રહી શકતો હતો,
તે જોઈ તે માહ દુષ્ટ ભારે આનંદ પામ્યો.

“તું ઘણો માંદો દીસે છે.” તેણે તુંદ સાહદે કહ્યું; “કેમ, એક
કેદીની જાંઘીથી ધરાઈ ગયો કે?”

“હું ખુદ મ્હારી પોતાની જાંઘીથી ધરાઈ ગયોછ અને તેથી
મ્હારા દુશમનોને તે કમાળ જાંઘીનો જેમ અને તેમ જલ્દી અંત
લાવતા જોઈ હું તેઓનો ઘણો આભારી થયોછ.”

“આટલું આટલું સોરયા છતાં ત્હારી જાંઘાં તો હજી કાતરનાં
જેવીજ ચપકચપક ચાલતી છે. વારં, તને કંઈ ફરીપાદ કરવી છે?”

“નહિ-કશીજ નહિ. હું બાણુંછ, તેમ કર્યાથી મને કશો ફાયદો
થનાર નથી.”

તે કેપટનનો કાળો, ઝનુની ચેહરો અત્યંત ક્રોધથી બધો આતશ
ગેરે ઝળકી રહ્યો.

“જો ફરીથી તું એવો ‘ઇનસોલન્ટ’ થશે તો ખાત્રીથી માનજો
કે તને ત્હારા જીવથી છુટો કરવા હું તરત હોકમ આપીશ.”

“આ કંગાળ જીવ લેવા નેટલા ત્હમે આતુર છો તેથી અમરો હું તે આપી દેવા આતુર થયો છું, મોરચ.”

કૃપાળુ પોતાનો અવાજ બદલી કહ્યું, “હં, એટલું બધું છે? પણ અચ્ચાજી, હમણાં જ તું મ્હારી તરફથી સમજશે તે તને ત્હારા જીવને આહતાં અને તેની ખરી પીઠાણ કરતાં શીખવશે. પેલી અબળા કે જે ત્હારાં ધણાં મલાંમાં છે એવું મેં તને એક વખતે કહ્યું હતું તે તમે ચાહ છે?”

“હા.”

“હં, તેણીને તું ભુલીજ કેમ જઈ શકે?” તેણે કાંઈતુંબી ગુસ્સાથી દીલ ઉશકેરાં મેલે એવા તણુકાલ્યા અવાજે કહ્યું, “વેલ, મેં ત્હને આજે તેણીના રહેઠાણનો ભેદ મને જણાવવા આંહી ખોલાવી મંગાવ્યોજ. તે હાલમાં ક્યાં છે તે, હું પકડી ખાત્રીથી કહેજી કે તું સારી રવેશે જાણેજ, તે ભેદ ત્હારી પાસેથી કાંઈબી ભોગે-ત્હારી જીંદગીનાંબી ભોગે હું ત્હારી પાસેથી પડાવી લેવા માંગુંજ. યાદ રાખજે કે આજે કાંઈ ખાલી ભપકી નથી! હું જે કહેજી તે હું બળ લાવશ. મને કહે, હાલમાં તેણી ક્યાં ભરાઈ બેઠીજ?”

તે કેદી પોતાની સ્થિતિ તદ્દન ભુલી જઈ તેનાં ખારી સત્તા ધરાવતા તે રાક્ષસી દુશ્મનનાં મોઢાં ઉપર ધીરકારથી ક્યોર સાહદે હસી પડ્યો. “ત્હમે મને પુછોજ? આહ, મોરચ, કદાચ ત્હમે નહિ તો હું બેમાંથી એક જરૂર ઘેલા થઈ ગએલા હોવા જોઈએ.”

“મેં તેણી વિષે જે બધું પહેલાં કહ્યું તું તે સમજું જુહું હતું,” તેનાં દુશ્મને ઝતુની સાહદે બારી રાખ્યું; “તેણી સાથે મને

કોશી સંબંધ નથી. ફક્ત થોડા વખત ઉપરજ મેં જાણ્યું કે તે તો ત્હારી મોહરદાર છે. વેલ, મને જણાવ કે હાલમાં તેણી ક્યાં છે?”

પીએરે તે કદરપો મુખડો ભારે ઓયંવાની લામણીઓ સાથે નિરખ્યો. “ત્હમે મ્હારી ધણી કંગાળ રીતે મળક કરોછ.” તેણે પોતાનાં અવાજને શાંત બનાવવાની કોશિશ કરી કહ્યું; “હું એવી કોઈપણ અમળા કે જોણી ત્હમારું ધકધ્યાન ચોરી લેવા ભાગ્યવંતી બનીછ તેણી વિષે કશુંખી જાણ્યો નથી; અને કદાપી જાણ્યોખી હતે તોખી—”

“વેલ?”

“તોખી હું તે કેહતે નહિ!”

“કુત્તા! મ્હારી સાથે જાજી રમવાની હોંમત કરેછ? તું હડહડતો જુડો છે. તને સારી રીતે તેણી હાલમાં ક્યાં છે તે ખબર છે. મને જણાવ, નહિતો જેટલી સેહલાઇથી એક પક્ષીની ગળચી હું મરડી મોચરી નાખી શકુછ, તેટલીજ સેહલાઇથી ત્હારું ગળું બચડી નાખી ત્હારી પાસેથી સમ્યાઇ પેદા કરાવશ!”

“મ્હારું ગળું બચરશે તો ઉલ્ટો હું ત્હમારો ઉપકારી બનીશ. ખુન કરવાનો તો ગોયા દુશ્મનોનો હક છે. વેલ, તે ફક્ટ એકજ મોહરવાની છે કે જે મ્હારા દુશ્મનો મ્હારી બણી દેખાડશે.”

વોન એન્ડરટેન ખફગીથી ખુન ઉપર ચઢ્યા જેવા વિકાળ ચેહરે ખુરશી ઉપરથી ઉડી ઉભો થયો. અગાધ કીનાથી તેનું આખખું શરીર ધ્રુજતું હતું. તેની બયાનક આંખો તેનાં દુશ્મનનાં પાટળા

આકાર ભણી આતશનાં જળતા ગોળા મીસાળ તેને ફેંકી. એક પણ સુધી તે બને દુશમનો એકમેક ઉપર ડોળા ધુરકતા ઉભા. આવ દે વોન બ્રેન્ડસ્ટેનનો ઘોઘારી, કોપાયમાન અવાજ તે ચોરડાની હવાને ધુળવા લાગ્યો.

“ત્હારું ખુન કરવું એ તને લાયક છે તેનાં કરતાં ઘણી વધારે મેહરબાની ત્હારા ઉપર દેખાડવા બરાબર છે. નહિ, તું તો જીવવાનોજ. પણ પેહલ્લાં ત્હારું સમજ. કાલમાં હું તને જે કહેવશ તે સમજ તું ત્હારી ઉઠાછળી મુખોઈ માટે તને જીંદગી બર શ્રાપ દેશે. પેહલી બારીમાં તો આએ અબળા-એ ત્હારી એક અથવાડીયાંની પરણેતર-કે જેને તેં સરીયામ ઘેલાપણાંમાંજ તુચ્છાકારથી તરછોડી મેળી છે તે દીવાની જોત જેવી પાક અને નિરદોષ છે-તેણીએ ત્હારું કથુંબી ખુરં નથી કયું. કામથી તો શું પણ વિચારથી ત્હારું ખુરં નથી ઇચ્છ્યું. જ્યારે બેવકુફ જેવો તું તો તેને આ ધડી સુધીની ત્હારી મુદ્દઈ માનેછ. કપુધીનો તું તને ક્યાં ખબર છે કે તેણી સાથે તો એક જખરદસ્ત થાગો રમવામાં આવ્યો હતો; ને દગથીજ તેણીનાં નિરદોષ સુખ ઉપર ઘાટકી ટરાપ મારવામાં આવી હતી? પણ ને સઘળું છતાં, તેણી તેણીની દુઃખ ખમવાની શક્તિ અને બાહદુરી સાથે એક વિરાંગની છે. નેકીનો એક ફરેસ્તોજ ને પુરવાર થઇછ-ત્હારી તરફનાં તેનાં અખુત પ્યારનાં ભંડાર સાથે તે વાહલ અને વફાની એક મુરતીજ છે. આહ, એ બધા બારી બારી બોલો સમજતાં ત્હારાં જીમરમાં દુઃખજ પેદા થાએછની? હા, હવેજ તને ત્હારાં ઉઠાછળાં પગલાંની મોંહકાણે એક કેવા ઉમદા ખમનાને ત્હારા

કમળમાંથી ખોલી દીધોજ તેનો પશ્ચાતાપભર્યો ખ્યાલ થાએયની ?
 એહ, મુર્ખ ! ત્હારા એક દુશ્મન મારફતે એ બધો સમ્યાધનો
 ખુલાસો તું સમજી કેમ શકેજ ? અરે, ત્હારી જગાએ હું હોઉં તો
 લગ્ન અને પસ્તાવાથી એક કુત્રાનાંજ મોહતે મરી જાઉં.”

તે કગાળ થોડાનાં કરમાએલા મુખડા ઉપર ગરમ લાગણીનો
 એક મોટો મોજો ધસી આવ્યો. “ત્હમે મને એટલી બધી કૂરતાથી
 કાચ સમજાવોજ ?” તેણે માહ દુઃખ પામી પોકાર કર્યો; “ત્હમે જે
 કેહોજ તે સાચ્યું નથીજ—તે સાચ્યું હોઇજ નહિ શકે.”

“તે સાચ્યું છે. હું પુરવાર કરી આપીશ.”

“કરો.”

“તું આજ સુધી એમજ માનતો આવ્યોજ કે ત્હારી મોહર-
 દાર ત્હારી પાસેથી એક ‘લવર’ સાથે નાહસી ગેઇજ, નહિ વાઈ ?”

“ત્હારી તે માન્યતાને તેણીનાં શબ્દોએજ મજબુતી આપી હતી.”

“મુર્ખ, મુર્ખ તું ! તે માણસ કે જેને તેણીએ તેણીની
 આગ્રહની કીમતે પોતાનો આશરો આપ્યો હતો, કે જેને ખાતર તે
 કમનસીબ પેતાનું ઘરખાર તજી પરાયા મુલકમાં આવી ફસી પડી
 હતી, કે જેને માટે તે બાહદુરે ત્હારી ધાતકી તોડઝોડ અને ધીકકાર
 પોતાનાં તન ઉપર ઉપાડી લીધી હતી તે, અરે એવકુદ, કોઇજ
 નહિ પણ તેણીનો બાપ હતો—તેણીનો બાપ !”

તે ઝોરડામાં બચકાર ઉડી શાંતી વ્યાપી રહી.

તે કેદીએ એક ઉડો, ઘાડો શ્વાસ ખેંચ્યો; શરીરનો એકેએક
 અવ્યય ધુળવી, તણાવી ખેંચાવી મુકે એવી ઠંડી, ઝણઝણાંત બરપા

કરતી ઝઝણી તેનાં બરડાની કરોડમાંથી પસાર થઈ ગઈ; અને તેનો નાસીપાસી, નિર્દય તોડછોડથી બધો પાનજો અને ખેડોળ થઈ ગયેલો મુખડો આશાનાં કીરણથી ઝળકી રહ્યો—તેનો સોહીનાં એક પલ્લુ છાંટાં વિનાનો મુખડો ફક્ત થોડીજ પજો આતશના લાલચોળ ગોળા પેરે રતાશથી બધો ધગધગી આવ્યો; અને પછી પોતે કાણુની હાજરીમાં ઉભો હતો તે તમામ ભુલી જઈ, તેનાં દીલમાં જડ ધાલી ખેઠેલા શક કે જેને તેની મુખી, સાદી જીંદગી ને એક ઝેરી કીડા મીસાલ કાતરી ખાધેલી હતી અને જેનાં પ્રતાપે તે અભાગ્યો એક જીવંત દોષ સહેવનો હતો તે તમામ વિસરી જઈ એક બાજુ ઉપર ધબ દબ ખેસી ગયો અને તેનાં હાથોમાં ચહેરો છુપાવી એક બાજુ ક બુધ્યા પેરે આંજીઓનો એક મસ મેટો દરીઆવ રડ્યો.

“ખોદા, મને માફ કર! ખોદા, ખોદા, મને માફ કર!” બાંગીને ચુરેચુર થઈ ગયેલાં જીગરે, દુઃખથી ખળખળ થતી છાતી દાખી, તે શકીલો ભરથાર માંદમાંદ સમજી શકાયે એવા સાહદે ખોલ્યો; “ખોદા, મેં તેણીને કટલો બધો ઝેરખનસાફ કીધો!”

તેનાં શત્રુએ તેના બચડાઈ કચડાઈ અને ગાંસડો પોટલો થઈ ખુણાંમાં પડેલા આકાર ભણી એક તેનાં દુઃખનાં અગાધપણાંને ખ્યાંજ કરી સતેષી હસ્તુ હસી ટકોરબર્યો સાહદે કહ્યું, “ત્યારે હવે તું માનેછની?”

તેને જવાબ મળ્યો નહિ. તે શાકાગ્નીનાં છેક ઉંડાણમાં ગરક ગયેલો હતો, એટલે તેને સમજી શક્યો નહિ.

તે તેની વધુ નજદીક ગયો અને તેનું ખજું ધરી તેને ધધોળવા લાગ્યો; “એમ સમજેછ કે?” તે હવે પાછો ઝનુની બનતાં બોલ્યો; “જો તું હવે તેણીની સમ્યાધમાં માનતો હોય તો મને તેણી હાલમાં ક્યાં છે તે કેહ. તું તેણી સાથે પત્રવેહવારથી ચાલાવતો’તો કે? બોલ?”

પીએરે તેનું માથું ઉચક્યું—તેના ચેહરો જે અભયબ જેવી તેણી વિષેની કમનસીબ સમ્યાધ તેને આજે જાણી હતી તેનાંથી બધો ઉશ્કેરાયેલો હતો, તેની આંખો તેનાં નિરમળ પ્યારનાં આગાધ-પણાનાં સમયે બધી ઝંઘેલ મારી રહી હતી—તે સ્વચ્છ પ્યાર કે જેને તેની ગમે તેવી મજબુત કોશિશ છતાંબી, તે પોતાની છાતીમાંથી રૂખસદ આપી શક્યો ન હતો, કે જેનાં એકવાર ફરી જોશબંધ ધસારાથી તેના નાકઉવતવાંન શરીરમાં નવું જોર અને નવો જોશ બરપા થયો હતો! “હું કશુંબી બોલવાનો નથી,” તેણે શાંત દ્રઢતાથી ઉત્તર દીધો. “તુમારી આગળ તે પવિત્ર:ઈની મુરતીનું નામ દેવુંબી તેણીને અપજંશ અને અપમાન કીધા બરાબર છે!” તેણે લાગણીથી ઉમેર્યું.

એકજ કુદકે ઝનુની વોન બ્રેન્ડસ્ટેન, તે શાંત શબ્દો સમજી, ઉછળીને તે સીપાહનાં ટોટ બાઝી પડ્યો. અને તેનું ગળું પોતાનાં રાયોડી હાથમાં ચપ્પટ ધરી તેને ગુંગળાવા લાગ્યો—તેનાં નાતવાંન શરીરને બહુ ધુળતી મેળ્યું. આશ્ચર્યે તેનાં નાક અને ગળાંમાંથી ધણો ધાડો, ગુંગળાતો શ્વાસોશ્વાસ નિકળવા લાગ્યો અને તે એક લાકડાંનાં ટુકડા મીસાળ બોંબ ઉપર સીફ નાચારીથી ફસડાઇ પડ્યો.

તે ટુંકી ઝપાઝપી દરમ્યાન તે ફેન્ચ સોલજરની છાતીમાંથી એક કાગળ સરી ભોંય ઉપર પડ્યું; ખીજી પળે કરનલની નજર તેની ઉપર પડી અને તેનાં ઉપર વીજળીની ઝડપે વાંકા વળી ઉપાડી લઈ તે તે વાંચવા લાગ્યો, પીએરે લઈ તે એકાએક હુમળાની બે સુદ્ધીમાંથી જમૃત થાએ તે અગાઉ.

“અંહ, આખરે મેં તને પકડ્યો, માઇ ફ્રાઈન્ડ સોલજર!” ફ-તેલથી ડુગરાઈ તે પોકારી ઉઠ્યો. “એક કાવતરું! અહીંથી નાહ-સવાનું છટકું અને તેખી તેણીનાં અક્ષરમાં?”

“તેણીનાં!”

તે શબ્દોએ અર્ધ બેભાનીમાં ભોંય ઉપર તુટી પડેલા તે સોલજરને પાછો જીંદગીમાં આણ્યો; તેની રગોમાં નવેસરની આશા, જોમ, જોરસો દોડવા લાગ્યો અને એક જખરદસ્ત બપેરા સાથે તે જોર કરી ઉઠ્યો અને તેનાં રાક્ષસ જેવા દુશ્મનનાં દીક્ર ઉપર યાદોમ ધર્યો અને ઝનુની હલ્લો કરતી કીસમે તેનાં ઉપર તુટી પડ્યો.

પળ વારની ઘેલઝામાં તે સઘળું ભુલી ગયો-તેની સહનશી-ળતા, દરેક અપમાન ભણીનાં તેનાં આંખવિચામણાં, ભારેમાં ભારે વિગ્ન વખતેનો તેનાં મગજ ઉપરનો વખાણવાજોમ કાળુ એ સર્વ ચીજ તે જીવ ઉપર આવી ગએલો સોલજર સરીયામ વિસરી ગયો. જે સઘળું તે યાદ કરી શક્યો તે ફક્ત તેણી અને તેને થએલી ભારે ઇન્જ હતી. તેણીનાં નિરદોષ સુખનો તેને તેની ઉદ્ધત મુખા-ધથી કીધેલો સરીયામ નાશ, તે પળે તેની છાતીને બળતી એક મીસાળ ખોદ અને ખદ્ગીથી ધગધગવા લાગ્યો. તેણી તેને સિવટ

મુઢી સામ્યી હતી—તેને અને તેનેજ પવિત્ર અખંડપણું સાથે ચાલતી હતી; અરે, આવા ખીલામણાં, કારાગૃહમાંથી તેને છટકાવી દેવા માટે પણુ તેજ વિરોગનીએ હામ બીડી હતી, જ્યારે આખ્ખો વખત તે તેને ખેવડા અને તેની હડહડતી મુદ્દમ માનતો આવ્યો હતો! તે ગજબભર્યા ખ્યાળે તેની છાતીને ઉશકેરાતથી, કીનાનાં ખ્યાળથી બધી મુંગળાવી મેળી અને તે ઉછળીને તેનાં જોરાવર શત્રુને તોડે બાઝ્યો.

તેઓ એક કુત્રાં ખીલાડી જેવીજ ઝનુની ઝપાઝપી દુકં વખત ખેલ્યા. છાતીસે છાતી, હાથસે હાથ મેળવી એકમેકને ગોળી રોળી નાખવાનાંજ ખ્યાળથી તે બંને દુશ્મનો ગીપાગીપી કરવા લાગ્યા. તેઓ કુત્રા પેરે હાંશી થોડીક પળો છુટા થતા અને પછી તરતનીજ ખીજ પળે એકમેકનો વિકાળ મુખડો જોઇ જ્યાહા શુર, ઉપર ચઢી એકમેકને વળગી પડતા. આયદે તે ફેંચમેનનાં કઉવતે તેને દગો દીધો અને એક ભારી આંચકા સમેત તેને ભોંચ ઉપર અક્ષાળી મેળવા તેનો શતરૂં સામર્થવાન થયો. તેના પડવાનાં ધ્વનિ સાથેજ બાહરના ચોકીદારો એકદમ અંદર ધસી આવ્યા અને તેઓની સામે એક બે ધડી છવાઇ રહેલો દેખાવ જોઇ તેઓ ભારે ચકિત થયા.

તેઓ ભારે ચકિત થયા! મુસ્સાથી શીલુ શીલુ થતી છાતીએ અને જુસ્સાથી આખ્ખાં શરીરે કાંપતો તે વિકાળ કરનલ તેનાં આતશી ગોળા જેવી લાલચોળ ખીલામણી આંખો તે ઝોરડાની ચોપાસ ફેરવતો હતો—તેનો ખંધારી બુટ સાથનો ભારી પગ, તેનાં હાથે આજેજ થઈ તુટી પડેલા તેનાં દુશ્મનની નાહસી છુટેલા પંખી મીસાળ

હાંદી છાતી ઉપર હતો. તેની લોહી તરસી આંખોમાં ઝનુન. યુન ત્રાસ પમાડે એટલી કીસમનું વ્યાપી રહેલું જણાતું હતું; તે સામટો દેખાવ જોઈ એકદમ અંદર ધસી આવેલા ચોકીદારો અન્યથાથી દંગ થઈ ગયા.

“અંદીથી આંખે મુજનું કાળું કરાવો” તેણે તે માણસોને હોકમ આપ્યો; “અને આજની આખ્ખીરાન એનાં હાથ પગમાં ખેડી નાખી એને પુરી રખજો. અંદીથી નાહસવાનું એને કાવત્રું રચેલું છે, તે ઉપરાંત એક વડા ઓશીસર ઉપર હાથ ઉંચકવાની એને બે-અઢી વાપડી છે. એ સધળાંનો બદલો એને કેવો અને શું મળશે તે તે થોડાજ વખતમાં જાણશે. દુર કરો એની બદસુરત, સીપાઇઓ!”

અને ભારીફજગરે, હવે પછી તે કમખખત મરદ કે જે ખીચારાની ધીરજની જોઈએ તે કરતાં બહુી સખખત રીતે પરીક્ષા થઈ ચુકી હતી તેનો હવે પછી શું ફેજ આવનાર હતો; તેનો દરદમંદ દીલે ખ્યાળ કરી, તેઓ તેને તેનાં એકાંત, સીદા, ખીદામણાં ‘સેલ’માં દોરવી લઈ ગયા.

પ્રકરણ ૧૭.

સેવક.

તે કદર બીહામણાં કારાગરનાં એક નાહના, સાંકડા, અંધારા ઓરડામાં અર્ધ બેભાન અવસ્થામાં પીએર લડ, હાથ અને પગમાં લોખંડી બેડી સાથે, ભોંય ઉપર ફસડાઇ પડ્યો હતો. મધ્ય રાત્રી હતી; અને ઘાડાં ડામાર જેવાં અંધારાં સાથનો તે ભયભીત ઓરડો દીલ ચાકચાક કરી મેળે એટલી કીસમનો એકાંત અને ત્રાસજનક દોસ્તો હતો.

તે દોજખનાં જાડા મારનો પુરેપુરો ખ્યાલ આપતા ઓરડામાં. પોતાની સુધ્ધી પાછી ધીમે ધીમે મેળવતો તે કંગાળ, સાધનહીન જવાન તે અત્યંત દુઃખની ધીએ તેને દીલાસો આપવા માટે પોતાની પાસે ઓરડામાં ફેલાઇ રહેલા કાળાશ શીવાય સરીયામ એખલો નાશીપાસ, નિરાશ અને હતાશ થએલો પડ્યો હતો. જેમ જેમ તે પુરતી જગતીમાં આવતો ગયો તેમ તેમ તેનાં મગજ ઉપર તેને કીધેલી મુખાંધ—તેનાં દયાહીન શતરનાં શબ્દો તેણીનાં નિશકલકંપણાંનું જ્ઞાન કે જે તેની આવી ભારી શોકાનુર ધડીઓ વચ્ચેથી તેનાં તુટી ગએલાં જીગરને ખુશાલીથી નચાવતું હતું તે એક હયોડાનાં માર પેરે આવીને અડક્યું.

“ઓ કરદેગાર !” તેને પાછી બંદગી કાઢી, “ફક્ત એક કલાકનું છુટાપણ બક્ષસ ! એકજ વખત હું તેણીને મળી કેહવા માંગુ છું કે હું આખરે તેણીને નિરદોષ માનું છું !”

મગર જ્યારે છુટાપણુ તેનાં મુખ સામું ચાલ્યું ચલાવ્યું આવ્યું હતું, ત્યારે તેનાં કાળને ખાતર તેને તે થોડો માયું હતું અને હવે કે જ્યારે તે સર્વ જણાંઓની નજરમાં એક ઠગારો, એક કાવત્રાંયાજ થયો હતો, કે જેને માટે તેને કદાચ મોહતની સજા પણ ખમવી પડનાર હતી, ત્યારે તે છુટાપણું અને છુટાપણાંનાં માથે માથાં ફેાડી પોકાર કરવા લાગ્યો. હવેજ તેને તેનાં સાધનહીણપણાંનો પુરતો ખ્યાલ આવ્યો. હવેજ તેને પોતાના દુઃખનાં અમાધપણાંનો પુરતો ખ્યાલ આવ્યો. તેની ઉપર પડી ચુકેલાં અત્યંત વિદામણાં વિગતો તાણા જાણી, અપમાનો હવે, જ્યારે તે તેણીની પવિત્રાધ, નિષ્કલંક પણાં અને તેણીનાં કશાળી ડાઘથી નિરાળા કામળ જીગરમાં તેને માટે વસેલા પ્યારમાં માનવા લાગ્યાં ત્યારે મજાક કરતા જોયા તેને તમામ તુચ્છ લાગ્યાં. આ પળે તેની છતીમાં ચાલતું દુઃખનું મહા-ભારત જંગ નહિ ઉપાડી શકાએ, નહિ સેહવી શકાએ એટલું બારી તેને લાગતું હતું, અને 'છુટાપણું-ફકટ એકજ કલાકનું છુટાપણું' નાં પોકારો કરી તે એક તરસથી તરફડતા રેતીનાં રણમાં એખલા પડેલા મુસાફર માફક તવળવા અને અછાડપછાડ કરવા લાગ્યો-રે, તે શબ્દોના પોકારો સાથે ગોયા તેનો આત્માખી તેઓની પાછળ ઉડ્યો ઉડ્યો જતો હતો !

મુઘી ગમગીની સાથે તેને તેનાં લોખંડી જંજીરમાં જકડાઇ સીકડાઇ પડેલા અન્યવો બણી જોયું. તેના તનમાં થતી કળતરનો તે હાલમાં કશોખી ખ્યાલ કરી શકતો ન હતો-તેને લાગતી નયળાઇ, તેને થતી વેદના અને તેને માટે થોડાજ કલાકમાં તૈયાર થતા માહ-પુરા ફેજનો તેને જરાખી દરીઆફત થઈ શકતો ન હતો. તે તે માત્ર તેણીનોજ વીચાર કરતો તે જીવતાં દોજખખાનામાં પડ્યો

હતો—અરે, તેને તેણીને કંટલું ખધું ખોડું કર્યું હતું—કેટલો બધો અન્યાય કર્યો હતો, બ્યારે તે સધળો વખત તો તેણી તેને દુન્યાનાં સાથી અગાધમાં અગાધ પ્યારથી ચાહતી હતી। તેને તેનાં બાલે બાલે જે રમનસાફની યાદે ખદગી અને નિરાશીથી સુધીપીંખી નાખ્યા.

“અરે, એ બીચારીએ શું શું સેલવ્યું હશે!” તે પાછું અને પાછું મનસે બબડતો, “અને હું—તેણીને ઉગાડનારો—તેણીનો વાળી—તેણીની જીંદગીનો બાંધો—હુંજ મુજ શખ્સ તેણીને પેહલ વહેલ્લો ગેર ધનસાફ કરનાર, તેણીને દયાનાં સેહજખી કતરા વીના તજ દેનાર છું.”

જેમ જેમ તે વિચારનાં ઉંડાણમાં ઉતરતો ગયો તેમ તેમ તે તેની દુઃખી અવસ્થા વચ્ચે પવનની ઝુમમાં પડતો ગયો. તેણીનું એક આત્માદ આત્ર તેણીની નાંર સામું જવાઈ આવ્યું—તેને તેણીને દુઃખનોની વચ્ચે ફસી પડેલી નિહાળી—તેણીનાં લેવાયલા લુટાએલાં અવતાર ઉપર તેઓને તેણીની મગ્નક કરતા જોયા તે કમળ પત્થરનાં હૈયાનાં શત્રુઓ વચ્ચે તેણીની ખુબસુરતીની બરબાડી થતી તેને જોઈ અને તેનું લોહી ખોદનાં ગરમીથી ઉકળી આવ્યું. તે કાંઈ પોતાને માટે મોહતથી હવે ડરતો ન હતો—તે જાલેમ ફટકો તો તે ખુશીથી તેનાં માથાં ઉપર જીલી લેવા તૈયાર હતો: પણ હવે તેણી ખાતર તે જીવવા માંગતો હતો—તેણી કે જે હવે તેનાં હરીફ અને કત્તામાં કત્તા વેરીની દયા ઉપર ફસી પડી હતી, કે જેણીની જવાંતી ખુબસુરતી, પ્યાર અને વફાદારીનાં અનમુજ ખજાનાનો તેણી તરફના તેનાં વિશ્વાસની કયાસની મોહકાણે સરીયામ અધાપો થવેથી તેને નાશ કરી નાખ્યો હતો।

“અરે, ફક્ત હીંમતથી તેણીએ બધું મને કહી દીધું હતે !”
 ને તેનાં પ્રશ્નાત્તાપની તાવની ઝુમમાં બગાપો કરતાં બરમડયો;
 “હું કેવી રીતે જાણી શકું કે જોને તેણીએ તેણીની પનાહ
 આપી હતી તે કોઈજ નહીં પણ, તેણીનો પીદર હતો ?”

તેને તેણીએ પોતાના પીદરને આપેલું વચન અને તે બદમાશ
 માણસનાં તેણીને સમજાવી પટાવી ફાંદામાં જોવા વીધે કરી ખબર
 ન હતી એક બેટીની દરજ્જા અને એક ભરથાર બાણીનાં પ્યાર વચ્ચે
 તેણીનાં જીવનમાં જાગેલાં રંગ વિષે તેને કોઈએ કહ્યું ન હતું—શું
 સંજોગો વચ્ચે તે બિચારી પોતાનું ઘેરજાર અને દેશ તજી આવી
 હતી તેનાંથી તે બીજાકુલ અંજણો ન હતો અને તેથી તેણીએ
 પુરતો વિશ્વાસ તેનામાં મુકી સમજી નેને નહિ કદયાત્રી આ જીવસેલુ
 મોહકાણનું મંડાણ થયું હતું એવું વીચારી તે પસ્તાવાની અગ્નીમાં
 બળી મરવા લાગ્યો. આહ, મગર હવે તે પસ્તાવો વ્યર્થ હતો !
 આવતી કાલે સહવારનાં ‘કોર્ટ મારશ્યલ’ બેસશે. તેની તપાસ ચાલશે
 અને તેનું કીસમત નક્કી કરવામાં આવશે અને પછી—

તે જાસ્તી વીચારી શક્યો નહિ. તે ગુંથણ મડીએ પડ્યો.
 તેનાં જાજીરથી સીકડાઈ ગએલા હાથો તેને જોરસાઓથી ધુજતાં
 આકાશ બાણી ઉઠાવ્યા—ગરમ, ગોળા પજરતા કોળસા રૂપી
 આંસુઓનો રેલો તેનાં લોહીનાં એક બી છાંટા વિનાનાં, ખાડા પડી
 ગએલા માલો ઉપરથી બોંબ ઉપર પડ્યો. “ઓહ, ખુદા” તે બોલ્યો
 “જો ત્હારી દરજ્જામાં આ કાણુલું ગુર અવનીમાં સેહવેલાં દુઃખનો મદનો
 મળી શકતો હોય, જો આ ગેરબન્સાશી દુન્યાનું દુઃખ ત્યાં જુલો જઈ

શકાતું હોય તો તેણી સાથે મને ત્યાં મેળવજો, કેમજો આ જાં-
ગીમાં તો હવે ફરી હું કદીથી તેને જોઈ શકશ નહિ.”

બીજો દીવસે બપોરનાં તેની તપાસ ચાલી. તેનો ‘કેસ’ ટુકો,
દેખાઈતો અને તેની તરફનાં બચાવની એકબી બારી વિનાનો
હતો. જો કે તેનાં તે કેદખાનામાંથી નાકસી જવાના ખ્વાનમાં
કોઈનુંથી નામ સડોવાયું ન હતું, અને જો કે કોઈનાં અંદર ઠેકા
ણાંથી ન હતાં છતાં તે કાગળ તેનાં કબજામાં હતું એજ તેની
વિરૂદ્ધ પુરતી મજબુત સાબેતી હતી. વળી ચોકીદારોએ તે પ્રશ્ન
ઓરીસર અને તે બદીવાન વચ્ચે સમજેલી મારામારી વીષેની
જુગાની આપી, અને કરનસ વેન એન્ડસ્ટેને કસમ ઉપર કહ્યું કે
તેનાં હાથમાંથી તે કેદીએ તેનું તરફતથી બપું કાગળ ઝુંટવી લેવા-
નાજ માત્ર ધરાદથી તેનાં જેવા એક ઓરીસર ઉપર હુમલો કર્યો
હતો. આ રીતે સઘળી જુગા ॥ બાપડા પીએર લરની વિરૂદ્ધમાં
પડી.

ત્યાર પછી લરને તે કાંઈ કહેવા માંગતો હતો કે નહિ તે
તેને પુછવામાં આવતાં તેને જવાબ દીધો કે તેના ગુસ્સાને ઉશકેરવા
માટે આપવામાં આવેલું કારણ એટલું બધું તો મજબુત હતું કે
કોઈથી મજબુત મગજનો માણસ તેની સામે થઈ શકતો નહિ.
અને પેહલો તો કરનસ વેન એન્ડસ્ટેનજ હતો કે જેને તેનું ગળું
બચડી મારામારી શોધી હતી. ત્યાર પછી બંદીખાનામાંથી નાકસી
છુટવાના ‘ખ્વાન’ માટે તેને સવાલ કરવામાં આવતાં તેને તે કાણ
મારફતે અને ક્યાંથી આવ્યો હતો તે કેહવાની સાફ ના પાડી; તેને

ત્યાર પછી તેનાં અચાવમાં કહ્યું કે જો આ ધામમાંથી નાહસી છુટી જવાનો તેનો ઇરાદો હતો તો તે અત્યાર આગમચનો ભાગી ગયો હતો, મગર તેનાં સ્વમાન, તેનાં કાળ ખાતર તેને એવું લલકું હીચકાર પગલું ભર્યું ન હતું. તે સારી રવેશે ગણતો હતો કે જે તેને કર્યું હતું તેનાંથી લગ્નકરી કાયદાનું ઘણું ખરાબ રીતે બંગાણ થયું હતું, છતાં, તે આ કીસ્સામાં દાખલ થયો હતો ત્યારથી તેનાં ભણી કેવી ઘાટકી તડછોડ દેખાડવામાં આવી હતી અને કેવો જુલમાત તેને માથે સેદવી લેવો પડ્યો હતો તે ધ્યાનમાં લેવાની તેને માનવંત ન્યાયાધીશોને ઓજરખવાહી મરી અરજ કીધી. તેનાં ઉપર વરસાવમાં આવેલી આફત વિશે તો તેને કહ્યું કે, તેનાં દુશ્મનો વટીક સાક્ષી આપશે અને તેથી જે હુમળો તેને તેનાં સતાવનાર ઉપર કર્યો હતો તે એક સોલજરનો એક ઓફીસર ભણી નહિ, પણ એક મદનો ખીજ મદ ઉપર પોતાની હોરમત ગળાવવા થકી થએલો ગણવો સગવાર લેખાશે.

“હું જાણું છું કે હું અહીં મ્હારા દુશ્મનોની દયા ઉપર એક ખંદીવાનનાં અવતારે ઉભેલો છું.” સેવટમાં તેણે કહ્યું; “હું ખાત્રીથી માનું છું કે મેં જે કહ્યું છે તેમાં ત્હમે મુદ્દલ માનવાનાં નથી—અહીંથી પક્ષાયત કરી જવા માટેનો મ્હારો માટે રસ્તો સાવ ઓખખો અને વિદ્ય વગરનો હતો છતાં મેં તેનો લાભ લેવાની દરકાર નથી કીધી એવું જે મેં ત્હમને જણાવ્યું છે તે ત્હમે કદીખી ખરું ધારવાનાં નથી, છતાં, પાક ખોદાને મ્હારા સાક્ષી તરીકે ખોલાવી કેહું છું કે હું ખીલકુલ સાચ્યું જ ખોલું છું. આ મ્હારી કમનસીબ હકીકત,

જરાબી સંશય વિના હું કહી શકું છું કે, દાખી દેવામાં આવશે. પણ દુન્યાનો માલેક તો રાસીનો ચાહનાર છે અને તે કોઇથી કળેવળે મોડે કે વહેલ્લે, મ્હારી તે કમનસીબીને અજવાળામાં લાવશે; અને કક્ત ત્યારેજ સારી દુન્યાનાં ભોકો જાણશે કે ખાનગી કપટને જાહેર ઇનસાફનો લાભ લેવા દેવા જરમની ફેટલું બધું આગળ વધેલું અને છતેલા દુશમનો જાણી નિર્દયતા, ધાતકીપણું અને દયાહીનપણું સીવાય બીજું કશુંબી નહિ દેખાડવા ફેટલું બધું આગેવાન છે !”

ત્યાં ટાંચણી પડે તો તેનોબી અવાજ થાએ એટલી બધી ઉંડી ચુપકીદી ફેલાઈ રહી. તે ઉમદા, શાંત અને એક શુરવિરનો ચહેરો ધરાવતા તે કંગાળ બંદીવાનનાં મુખડા ઉપર કાંઈ એવું બેમાલુમ હતું કે જેને તે ચીજવટ ઇનસાફ કરનારાંઓનાં જીગરને દયાથી પીગળાવી મેલ્યાં, તે છતાં તેઓ જાણતા હતા કે તેનું સેવક તો અત્યાર આગમયનું નકકી, સીધસાળ થઈ ચુક્યું હતું. લશકરી કાયદાઓ ધણાં સખખત હોય છે અને તેઓને અમલમાં પણ તેટલીજ સખખતાઈથી મુકવામાં આવે છે. થોડી ધણી તે ‘કોર્ટ મારશ્યલ્સ’ વધુ તપાસ ચકાગી અને આખરે તે દરબાર બરખાસ્ત થવા અગાઉ અમાઝ્યા પીઝેર લરને વડા ઝોરીસર ઉપર હુમલો કરવા અને બંદીખાનાંમાંથી નાહસી જવાનું કાયતર રચવા માટે મોહતની સખખની ટેપ મારવામાં આવી.

પીઝેર લર તે સખ સાંમળી પત્થર થઈ ગયો ! તેનું શુરવિર જીગર છેક તેનાં ઉંડાણમાંથી ધુજી રહ્યું-ને જીગર કે જે થોડાજ વખત અગાઉ તો મોહત અને મોહતનીજ તલમ કરી રહ્યું હતું ! ત્યાર પછી તેની નજર તેનાં શત્રુ ઉપર ગઈ, કે જે એક ખુણામાં ફેટેલથી ડુલી ફાટી જઈ એખલો એખલો ધુમ હસતો હતો.

“આખરે ત્હારી ફતેહ થઇછ,” તે કમનશીખ કહીએ માંડ માંડ સમજી શકાએ એવા અવાજે કહ્યું. પછી તેને તેનાં ‘સેલ’માં લઇ જવામાં આવ્યો, કે જ્યાં બીજી સહવાર સુધી તેનાં કમનશીખ ફેજની રાહ જોતો તે જવાંરુદ પડી રહ્યો.

x

x

x

‘એનશીવર’ની જીવલેણ માંદગીમાંથી તરતનીજ પરવારેલી, જાંદગીમાં ફરી આવા માટે પેતાનાં કર્મને કડુવા દેતી દુર્ભાગી નિનેટ તે નાહનાં સાંકડાં ઝોરડામાં એક ખીઠાણું ઉપર અર્ધા નસોસ જેવી પડી હતી. તેણીનાં મગજ સનમુખ એક વેળાએ તેણીએ ગુજરેલી સાદી, સુખી, આમડેની જાંદગીનાં રંગબેરંગી ચિત્રો રજુ થતાં હતાં અને તેને લગતું ખેતર, નિરમળ પાણીથી ચાલુ બરપુર રેહતી તે નાહની નદી, તેનાં પાણીથી ચાલતી ‘વિન્ડમીલ,’ તડકામાં સોના પેરે ચળકી રહેતો ખેતરનો અનાજ, અને ગરમ ઉનાળાની મોજ આખી આનંદી જીવે ગાતાં પંખેરાંનો કળાસોર યાદ કરી જાંદગીથી ધરાઇ ગએલી તે દુહિતા હૃદય વરીક તુટી જાએ એવી હાંડો, ગમખવાર હાય ફેંકતી. કમનશીખ તે! પોતાની જાંદગીથી તે આટલી દુઃક ઉમ્મરમાંજ એટલી બધી ધરાઇ ગઇ હતી કે હવે તે હરખજે પોતાનું મોહત માંગતી હતી. તેણીનો એકએક શબ્દ મોહત માટેનો હતો, તેણીનાં કામમાં પણ મોહતની ઇચ્છા હતી, તેણીની જાંદગીઓખી હવે મોહત અને મોહત માટેનીજ હતી!

એવા કંગાળ જીવતરનો જલ્દી અંત લાવવાનો ખ્યાલ કરતી તે પડી હતી તેટલાં તેણીનાં ઝોરડાનું ખારણું કોઇએ ધડકાખંધ ઉઘાડ્યું

અને એક ઘાડો, ખોખરો અવાજ તેણીને કાને અથડતાં તેણીએ
બપની એક ચીસ પાડી. ખીજીજ પળે તેણીએ તેણીના ખાપ લીંચો
મોંપ્રાટને ઉશકેરાતથી હાંફનો ઓરડામાં ધસ્યો આવતો જોયો.

“આવાજ!” નિનેટે ગભરાતથી ગુંગળાએલી એક ચીસ પાડી..
તે તેણીને નજદીક આવતાં ભોંય ઉપર ફસડાઈ પડ્યો અને તેણીએ
પેહડેલા ગાઉને પોતાના હાથમાં લઈ તેણી ભણી આજુબાજુથી નિરખવા
લાગ્યો.

“ઓહ, નિનેટ, તું મને માફ કરશે કે?”

“શું થયું?” ધાસ્તીથી ઉચળાતી છાતીએ તે બોલી; “પેલા
કંગાળ શપ્સ તહમરી સાથે છે કે?”

“તે? નહિ. સુવો એ—ચંડાળ, હીચકાંગે, કંગારો, પાપી! તેને
આખરે મને ઉંઘાડો પાડ્યો. હવે હું મ્હારી જીંદગી અચાવવા થકી
નાહસું.”

“તહમે મને કેમ શોધી શક્યા?” તેણીએ પુછ્યું.

“ધણાંજ વિચિત્ર સંજ્ઞોથી,” તેણે જવાબ દીધો; “પેલા
કીસ્લામાંના કેદીઓ ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે રોકાએલા અમલ-
દારોનાં સોલજરોમાં એક ઉપર એક કેદીને નહસાડવાનાં કાવત્રાંમાં
ભાગ લેવા વિષે શક લાવવામાં આવ્યો છે. વોન બ્રેન્ડસ્ટેટ આએ
ધેરની આજુબાજુ તેની તપાસમાં હતો. તેણે મને કહ્યું તું કે તે
મજબુતીથી માનતો હતો કે તું આએજ લત્તા ઉપર આવેલાં એક
ધેરમાં સંતાએલી છે. આવતી કાલે તો એ અહીં આવી પુગશે. તેનું
ખાપ મેં જાણી લીધું અને તેથી તને વખતસરની ચેતવણી આપવા

હું અહીં આવ્યો છું. નિનેટ, મેં તને મ્હારી આખી જીંદગી દર-
મ્યાન ધણો ગેરઠનસાફ કરેલો છે-હવે તે સધળાનો બદલો મને વાળી
આપવા દે. ચાલ મ્હારી સાથે—મેં પાસપોર્ટની મેળવેલી છે-સધળું
તૈયાર છે. મેંની એક યુક્તિ રચેલી છે. હું ખુદ રાખતે જમતે મળશે.
તે બરલીનની ધણો નજદીક છે અને આવતી કાલે તો તે જરૂર બર-
લીનમાં ઘાખલ થશે. ચાલ, મ્હારી દીકરી, ખુદને ખાતર ચાલ-વખત
ધણો કીંમતી છે. ઓ નિનેટ! હવે મને ના ના પાડતી!”

તેણી મગરૂરીથી માથું ફફડાવી તેનાંથી દુર જઈ ઉભી.

“બાવા, એક વખતે ત્હમે મને ઠગેલી છે. હવે હું ઠદીબી
ત્હમારા પર વિશ્વાસ મુકીશ નહિ.”

“ઓ! એમ ના બોલ.” તેણે માંગી શીધું. “હું જાણું છું કે તું
બીહતી હશે કે હું તને તેની આગળ લઈ જવશ, પણ નહિ-હું
કસમ ખાધ કેહું છું કે હું તેમ નથી કરવાનો. હું જો બધું બોલું છું
તે બોલ જોટલું જ સાચું જ છે. ઓહ, નિનેટ, જો મ્હારી ઉપર
નહિ તો ખુદ ત્હારા ઉપર તું દયા કર! હું તને આએ ‘રશીઅન’નાં
હાથમાં ફસી પડેલી એખલી કેમ મુકી જાઉં?”

“અને-અને એ બધું ડહાપણ હવે ત્હમને કેટલું બધું
અસુરેથી સુઝેછ.”

“દીકરી, બાવા ગમખ્વાર સમયે મને તાણા જાણીનાં બાણથી
ના વિંધી નાખ. શું ત્હારા ઉપર કશાથીબી અસર નથી થવાની?
જો હું તને એમ કેહું કે મ્હારી સલાહ પ્રમાણે ચાલ્યાથી ત્હારા
બરથારનો મોહતમાંથી ઉગારો થનાર છે, તોબી નહિ?”

“મ્હારા બરથાર! પીએર? તેનું શું? ત્હમે શું કહેવા માંગોછ?”

“તેને મેઢતની સળ થએલી છે. આવતી કાલે સહવારે પોઢ ફાટતાં તે સળ અમલમાં મુકવામાં આવનાર છે. રખે, રાજા કંઈ વચ્ચે ખત્રલ નાખે કરી તેઓ ઉતાવળમાં પડયા છે. માટે બાણું મોડુ થાએ તે અગાઉ ચાલ રાજા આગળ—”

“મેઢતની સળ—તેને શું ગુનાહ કીધો?”

“કેદખાનાંમાંથી નાહસી જવાનાં ‘પ્લાન’નું કાગળનું વૉન બ્રેન્ડ સ્ટેનનાં હાથમાં આવી ગીચુંછ. તેને તેનું અપમાન કીધું અને પીએરે ગુસ્સાના આવેશમાં આવી જમને તેનાં ઉપર હાથ ઉંચકયોછ.”

“ઓ, ખુદા! અહીં બી મ્હારોજ હાથ તેને આવા કમનશીય ફેજ ઉપર લાવી નાખવામાં સંડોવાએલો છે,” તે ભારી અટવટાથી, મોત્તી અને પછી તે હૈયાં કુટી તારણી એક બીછાણા ઉપર પછડાઈ પડી.

“શું તું મ્હારી સાથે નથીજ આવવાની?” તેણે આગુજીથી બરપુર હર્દમંદ સાહદે પુછ્યું.

કશાનો ફટકો તેણીનાં શીર ઉપર આવી પડ્યો હોય તેમ તેણી અમકીને પાછી ઉભી થઇ. “ત્હારી સાથે આંઉ?” એક દીવાની મીસાળ તેણીએ ચીસ પાડી. “એક હીચકારા પેરે નાહસી જાઉં? અને તેને મરતો રેહવા દઉં? ત્યારે ત્હમે મને કોણુ ધારોછ? એક ચોરત; નહિ કે એક અઝદાહ!”

“તું રાખને મળી શકશે—ત્હારી સમજદારી, ત્હારી ખુબસુરતીથી તું તેને ત્હારી આગુમાં સમજવી લઈ શકશે.” તેણે કાળાવાળા કીધા; મગર તેનાં કાકલુદી કરતા અવાજે તેણીને નરમ કરવાને બદલે તેણીનાં તેની તરફનાં તીરસ્કારને વધારી મુકયો.

“જાઓ—ગમે તો ત્હમેજ રાખને મળ્યાં ભેટયા કરો!” તેણીએ જુસ્સાથી બાંગ મારી, “પણુ યાદ રાખજો કે જો તે મરી

જશે તો તેના ખુની તરીકે હું ત્હમારી પાસેથી તેનાં ખુનનો ખરાબર ઇન્તેકામ લઇશ.”

તેણીએ તેણીનું મોઢું ફેરવી અને નાખ્યું શીઘ્રતાથી ત્યાં પડેલો એક ‘કલ્લેક’ શરીર ઉપર નાખી લઇ ઓરડામાંથી બાહર પડી અને કમાનમાંથી છુટેલાં તીર પેરે તે નાહના ધરતો દાદર ઉતરી નીચે રસ્તા ઉપર આવી અને એકાંતવાસ કે અંધારાનો એક ઘડીખી વિચાર કરવા થોખ્યા વિના, પોતે સધળા રસ્તાઓથી ખીલકુલ અગળી હતી તેનાં લેશ માત્રખી ભાન વગર, આંખ વિંચી ચાહોમ આગળ અને આગળ એક શીકારી કુત્રાનાં ઝુનન અને જોશથી ધરવા લાગી.

હીંઓ મોંઘાટ તે ઓરડામાં અવાચક જોવો એક પળ થોખ્યો, પછી બાહર આવી ગાભરી આકળી પડેલી ગ્રેટચેનની માને મળ્યો.

“એ મ્હારી બેટી થાએ છે,” અર્ધા ઉંઘનસી આદમી પેરે આંખ ચોળી અવાચક જોવા થએલા તે બાપે કહ્યું “અને સુર્યોદય થતાં તેણીનાં બરબારને પેલા કીલ્લાનાં ચોગાણુમાં મારી નાખવામાં આવનાર છે.”

ત્યાર પછી તેખી બાહર પડ્યો અને કશાખી ચોકકસ ધરાદા વગર રસ્તાની એક બાજુથી આગળ ચાલવા લાગ્યો. તે ઘણો ધાસ્તી ખાઇ ગએલો દીસ્તો હતો અને રખે કોઈ તેનાં પગનો અવાજ પારખી તેતે પકડે કરી ઘણાં સંભાળથી ઝડપી મગર નરમ પગળાંઓ બરતો હતો.

ખીજા હાથ ઉપર નિનેટ, તેણીની અગત બળતી આંખોને ખાલી હવામાં અહર ટીકેલી રાખી, ધમક ધમક ધુલતાં જીગર સાથે તે સીદા મધ્ય રાત્રે આગળ વધતી ગઇ. તેણી શું કરતી હતી તેની તેણીને લેશ માત્રખી શુધ્ધી ન હતી. તેણીના મગજમાં ફક્ત

એકજ વિચાર રમતો હતો—તેનો ધનસાફ કરનાર ન્યાયાધીશેને મળવું, તે પ્લોટમાં તેણીનોખી ભાગ હતો એવું તેઓને જણાવવું, તેની નિરદોષતા અને તેની તે કાવત્રામાં ભાગ લેવાની બાહદુરીભરી નાથી તેઓને વાકેફ કરવા. તે બીલકુલ દિવાનો હસી કાઢવા જોગ ખ્યાળ હતો, મગર તેને અમળમાં મુકવાનાં નક્કી નિશ્ચયથીજ તે બહાર પડી હતી. એક જીવ ઉપર આપી ગએલી, હેતવંતી, મોહત સુધી સાચ્ચી અને વફાદાર અખળા શું નથી કરી શકતી? તેણી આગળ અને આગળ દુશ્મનનાં લશકર પેરે ધસ્તીજ ગઈ. ધસ્તી-વાળા રસ્તા ઉપર આવનાં તેણી તેણીવી ચાલ ધીમી કરી નાખતી અને એકાંત ગળી ગુંચીમાં આવતાં તે બેવડાં અને ત્રેવડાં જોશ અને જોરસાથી ફાંફળી ફાંફળી થએલી દોડતી. તેણીને રસ્તાઓની કાંઠળી માહીતી ન હતી અને કોઈને પુછવાનીખી તે હીમ્મત કરતી નહિ. બોહમેર સાચની વાતચીત દરમ્યાન એક વખતે જાણી લેવાને તેણી સામર્થવાન થઈ હતી કે કેદીઓ મારેનો કીલ્લો તેઓનાં ધરની દક્ષીણ બાજુએ આવેલો હતો. ફક્ત તે આધારે એક જંગલી કુત્રાં મીસાલ દક્ષીણ બાજુને રસ્તો લેતી તેણી આગળ અને આગળ દોડી.

રાત ધણી આગળ વહી ગએલી હતી. તેણીએ પાસેનાં દેવળનાં મીનારાનાં ધડયાળમાંથી એક વાગતો સમજ્યો અને તેણીનું જીગર ધસ્તીથી બધું બરાબ ગયું. સહવારનું પોહ ફાટતાં તો તેને મારી નાખવામાં આવનાર હતો. તેણી તેની આગળ જઈ શકશે કે? તેની તરફથી કાલાવાળા કરી હજી તેને તેણી બચાવી લેવાને ભાગ્યશાળી નિવડશે કે? આગળ, અને આગળ તેણી દોડી-ઉડી બીહક અને પ્યારની લાગણીનાં પ્રતાપે તેણીનાં નખળા સુકોમળ પગને ગોલા પાંખ આવી ગઈ હતી.

તેણીનો એકર સફેદ હતો. તેણીમાં બરપા થએલી ધૈર્યતા અને તેણીએ ખમેલાં અસખ્ય દુઃખની માટે તે ધણો કથોર બન્યો હતો, તેને નિરદય મોહનની ગાદમાંથી છીનવી લેવો, નહિ તો તેનીજ સાથે ત્યાંને ત્યાંજ તેનાં મોહત સાથે તેણીનાં જીવનું બલીદાન આપવાનો તે બાળકીએ દ્રઢ વિચાર કર્યો હતો.

તેણી હજી ઘણી નવળી હતી, ફકટ બીજાણાં ઉપરજ તેણી એસી શક્તી હતી, તેથી હવે નવળાઇ બમણાં જોશથી કામ કરવા લાગી અને તેણીનાં પગોએ ફસડાઈ ફસડાઈ પડવા માંડ્યું. જો કે કેડ સુધી પુરતું ફકડવન ટકાવી રાખવા માટે તેણીનું બાળક હૃદય પુરતું બાહદુર હતું. મગર તેણીનાં પગો થાકથી નવળા અને ધીમા પડતા ગયા અને તેણીના નાણુક શરીરનો બોજ ઉપાડી તેઓ ભારે મુસીબતે આગળ વધી શક્યા. છતાં તેણી આગળ અને આગળ ધસી, તેની ધાસ્તીનો ખ્યાલ માત્ર તેણીની પાછળ હથેલી રંગોમાં જોશ, અને જોમ આણતો હતો—આકાશ બહુ નજર ફેંકી સહવારનું પોહ ઓય ફાટશેની બીલકે તેણીનાં થાકી ફસડાઈ પડના પગોમાં કુદરતી ઝડપ આવતી હતી અને એક થાકેલા, હાંફતા કુત્રા મીસાળ જીભ બાહર કાઢી તેણી દોડી.

“હું વખતસર પુગી શકશ કે?” તેણીએ વિચાર્યું અને એક બે અટકાવ દુઃખનાં, સુકકાં ડચકાંએ તેણીનાં આખખાં પતલાં શરીરને ધુન્વ્યું. તેણી બાણતી હતી કે હજી તેણી તેણીની ધારેલી જગાથી ઘણી દુર હતી.

એકાએક એક શાંત સાંકડી શરીરમાં તેણીએ એક ગાડીને ઉભેલી જોઈ. થાકેલો ધોડો ઝુકતો ઉભેલો હતો. ગાડીવાન ‘બોક્ષ’ ઉપર ધોરતો પડ્યો હતો. તેણી તેની નજદીક આવી.

“કીલ્લો ક્યાં આવ્યોછ તે મને જણાવશે, ભત્તા ગાડીવાન?” તેણીએ થરથર ધુનતી છાતીએ—દયાજનક અવાજે—પુછ્યું. “તે ઘણું દુર છે?”

તે શખ્સે તેની ઉંઘનસી આંખો ચોળી તે કામળ મુખકાંતીને અન્નયખીથી નિહાળી.

“આલતા જવા માટે ઘણું દુર છે,” તે બોલ્યો, “આવી જાઓની, ગાડીમાં?”

તેણીની છાતીમાં તેની આગળ વખતસર નહિ પુગી વળવાની ધારતીએ એકવાર ફરી તેણીને દીવાની બનાવી મેળી. તેણીએ તેણીની ગરીબાઇ બહુ કશું ધ્યાન આપ્યું નહિ—તે ગાડીવાળાને બાહુ આપવાની શક્તિમાં તેણી હતી નહિ તેનું તેણીને બાણ રહ્યું નહિ અને સર્યામ જીવ ઉપર આવી ગઇ હોય તેમ એક પળખી ડગમગ્યા વગર તે તે ગાડીની અંદર એક કુદકા સમેત ચઢી બેઠી.

“મને જેમ બને તેમ જલ્દી ત્યાં લઈ જા!” તેણીએ હોકમ કર્યો અને તે માણસે તાબેદારીમાં ચાપકા ચમકાવી તે ઘોડાને ચચાર પગે દોડાવી મેલ્યો.

તેણી તે ગાડીની પોચી ગાદી ઉપર અધેલાઇ પડી - અને તેણીનાં મખમલી કરોમાં દુઃખથી ગોચા ખસી ગએલાં માથાંને ધરી બેઠી. તેણીની આંખો એકજ નિશ્ચયથી ચમકતી હતી. તેણીનું મગજ ફક્ત તે વિચાર શીવાય ખીણું કશું કામ કરતું ન હતું અને તેણીની છાતીમાં રખે પુર્વ બહુ એકાએક પોહ ફાટવાનો ઉગ્ગ્ર પ્રગતી તીકળે તેની એખલીજ ખીલક હતી.

“આખરે આપણે આવી પોંદ્યામાં,” તે ગાડીવાને ગાડી થોપાવી કહ્યું. “મ્હારું બાડું એ ‘થોલર’ થયુંછ, મેન્મ” તેણીએ બીહકથી તે ગાડીવાનનું કાથું બોપ્યું અને પછી પૈસા શોધવા માટે ગળવામાં હાથ નાખ્યો.

“મ્હારી પાસે તો એકજ છે,” તે આપતાં દયાએલા સાહદે તે બોલી. તે ગુસ્સાથી ઉછળ્યો; અને પછી બબડી ફફડી ગાળમેળ દેવા પડ્યો. તેણીએ તેની ઉપર કશું ધ્યાન આપ્યું નહિ. તેણી ગાડી માંથી એક કુડકા સમેત બાહર આવી અને ધારતી તથા ખુશાલીની મીઠા લાગણીથી ચમકારા કરતી ચક્ષુઓ સાથે તે કીલ્લાનાં દાખલ થવાનાં મોટા દરવાજા આગળ ધસી ગઈ. ત્યાંનાં પોહરેગીરે તેણીને અટકાવી.

“એ કાણુ છે રે?” તેનો ધાડો, ઘોષારી ગવાજ ત્યાંની શાંત હવાને ધુળવી રહ્યો. તેણી બીલકુલ આંધળી જેવી આગળ ચાલીજ ગઈ હતે, પણ “થોભ, નહિ તો ફાડુંછ!” ની ધાટકી બુમે તેણીને સાવધ કાઢી અને તેણી થોભી ગઈ.

તેણી થોભી અને તેનાં બણી કાકલુદી કરતી આંખોએ દીઠું. “ખોદાને ખાતર જરા મ્હારું સમજો!” તેણીએ આગુજ કાઢી. “અંહી એક જણુ છે—એક કેદી, જેને મોહતની સજા ફરમાવામાં આવેલી છે. તેને માટે હું કાંઈ એવી ખબર લાવી છું, કે જે તેનો જવાન જીવ જરૂર ઉગારશે. માટે તું મને વડા આગળ નહિ જવા દે?”

“આ વખતે? આ કલાકે? કાંઈ ઘેલી છે—ઘેલી! ચાલ, રસ્તો પકડ. એમ મ્હારી ફરજ બળવતી વખતે ત્હારી સાથે મને કાંઈ વાત કરતો જોશે તો હું આપદમાં આવી પડશ. ચલાવ—આગુ ચા!”

“ઓ, થોભો! ખોદા તરફનાં પ્યાર ખાતર થોભો!” તેણીએ કાંઈનુંબી દીલ ઉશકેરી મેળે એવા દયાજનક, તીણા અવાજે તે

ખવીસ દેખાવનાં સંત્રીને ‘અપીલ’ કીધી. “તું શું કહેછ તેનો વિચાર કર. ભાઈ તું એક માણસાઈ જીંદગી અને તે ખી આતશ જેવી પવિત્ર અને નિરદોષનો તહારી નાથી ભોગ લેશે. સમજ કે એની જગાએ તું જ હોતે તો છેલ્લી ઘડીએખી તહારા બચાવની ખારી ખીજા કોઈ મારફતે ખોલાતી અટકતી જોઈ તું શું કરતે? ઓ, ખ્યાળ કર. અને કમનસીબનાં અવતાર ઉપર દયા કર!”

ગમે તેખી તેની કાશેશો છતાં તે સંત્રીને ખાતેનથી તે દયાજનક શબ્દો સમજી લાગી આવ્યું. તેને તેણી બણી એક નરમ નજર ફેંકી.

“તુંને ને તેને શું સંબંધ છે?” તેણે પુછ્યું.

“હું તેની મોહરદાર થાઉંછ.”

“હું તહારે માટે દલગીર છું. પણ હું કશુંખી કરી શકતો નથી. આએ એમ તહારી સાથે વાત કરવામાંખી જોખમ સમાએસો છે. ઉભી રેહ-હું તને જવા દેઉછ; કદાચ લેફતનન્ટ તને તહારા બરખાસ્ત આગળ તેની સજા અમલમાં મુકાએ તે અગાઉ જવા દેશે.”

એક પણ પછી નિનેટને તે કીલ્લામાં દાખલ કરવામાં આવી અને તેણીને એક સોલજરે થોભાડી. કે જેની મારફતે તેણીએ વડા ઉપર મોહત અને જીંદગી વચ્ચેની ખાખદ વિષે તેની સાથે વાત કરવા માંગતી હતી એવો એક સંદેસો મોકલાવ્યો.

તે સંદેશો એક પછી એક દરેક ઓશીસરના કબજામાંથી પસાર થયો. દરેક જણાએ પેહલાં એક સરખી અજબખીથી તે નિહાળ્યો હતો, પણ પછી તેણીનો ખુબસુરત આગુજી કરતો એહરો એક દયાથી ખીગળી જઈ ઠેક વડા ઉપર પુગાડી દીધો.

તે ઝુનુની દેખાવનો. 'રફ' અવાજવાળો વડો તે ગભરાએલી અકળાએલી અમળા સનમુખ આવી ઉભો. આવા કવખને તેની શાંત ઉંઘમાં ખલલ નાંખતાર તે સુંદરી મણી અઝમયખી અને વખાણુથી તેને જોયું અને હજીનો તે કાંઈ જોલે પા તેણીને સવાલ પુછે તે અગાઉ તો તેણી તેનાં પગ ઉપર પડી, ગુંગળાએલા અવાજે આંખમાં આંશુઓ સાથે તેણીની કમનસીબ કાંદણી તેની આગળ રેડી દીધી.

તે સંગ દીલ વડો તે સમજીને એક બેઅદમ હસ્તું હસ્થો.

“તેની મોઢરદાર તેં કહ્યુંની? વેલ, તેથી શું થયું? કાવત્રું તે આખર કરેને કાવતરુ તો ખરું કેની? તે ઉપરાંત સૌથી મુખ્ય ગુનાહ તો તેનો એ છે કે તેને એક વડા બમલદાર ઉપર હાથ ઉગાંમ્યોછ. ત્યારે હવે વધું ‘અપીલ’ જેવું રહેજ નહિ.”

“અરે એનો ગુસ્સો ઉશકેરવા માટે કેવું મોટું કારણ આપવામાં આવ્યુંછ તે ત્હમે જરાખી જાણતા નથી,” તેણીએ દુઃખની એક ચીસ પાડી કહ્યું. “અરે તેને શું શું ખમ્યુંછ તે ત્હમને ખબર નથી અને તે સધળું મ્હારે ખાતર છે, હું મુઘ અભાગણીથી એ સધળું થએલું છે! ઓ, માટે, ખુદાની દયાનો ખ્યાલ કરી, તેની ખુની મને નાં બનાવો.

“યુ પ્રેડી ફલ, એક માણસની ખોટ માટે એટલું બધું ખીલવાનું શું કામ છે? એનાં કરતાં બમણાં સરસ જવાંતો દુન્યામાં પડેલા છે. ત્હારા એ જીન્ના વરને જઇને પડવા દે જેહાનમનાં ઉંડા ગારમાં; અને કોઇ ખીજો નવો શોધી કાઢી તું ત્હારે મોંજ્યાં માર્યા કરની?”

“અરે શું ત્હમરાં દીલમાં દયાનો એકાંતો નથી?” તેણીએ ડચકું ખાઈ કહ્યું. “શું કશીંની ચીજ ત્હમારી લાગણી ઉશકેરી નથી શકતી? રાજા શહેરમાં પાછા ફરે તેટલો વખતની તેની સળમાં ત્હમે ધીલ નહિ નાખશો? ઓહ, જો ત્હમને ગમે તો મને મારી નાખો, પણ તે બિચારા નિરદોષને ઉગારી લેઓ!”

“એમ કંઈ બને કે?” પત્થરનાં હેયાના તે વડાએ કહ્યું. “તું એટલી બધી ખુબસુરત છે કે હાલમાં ત્હારાથી મરી જવાવાનું નથી.”

તેણીએ અગાધ ધીકકાર અને તીરસ્કારથી તે મરદ બણી દીધું. તેણીની આંખોમાં જવાળા પ્રજ્વળતા હતા, જ્યારે તેણીનાં રોષ-સારાઓ ગરમીથી બધા લાલ લાલ અને ધમધમી આવ્યા હતા. તે દુઃખની ધડીએ તેણી તેણીનાં કપાલ અને બવાં ઉપર દયાહીણ નામુરાદીનાં ચીરાઓનાં સળએ સાધારણ વખત કરતાં દશગણી ખુબસુરત લાગતી હતી.

“શું કશી ચીજ ત્હમારી ઉપર અસર કરી શકવાની નથી? શું કોઈની લાલચ ત્હમને સમજાવી નથી શકવાની?”

“એકજ લાલચ અને તે એક ગરમ ખોસો, મ્હારી મેના!” તે ‘રશીઅને’ તે સાધનહીણની નાચારીનો લાલ લઇ બીલકુલ નક્કર આવાજો કહ્યું.

તેણી કંપારી સાથે પાછળ હતી ગઈ અને એક એવી તીણી દુઃખથી ભરેલી ચીસ પાડી કે જેને તે સમજી તે સંધ્યાનાં જીગર ખાતી અને લાગણીથી ધુણી રહ્યાં.

“આએ છોકરીની સંભાળમાં રહેજે,” તે વડાએ કહ્યું; “સહવારનું પોહ ફાટવાનું શરૂ થઈ ચુકું છે. હવે મ્હારે જવું જોઈએ.”

તેણી કશું ઉચારી કે કશી હીલચાલ કરી શકી નહિ, મગર બોય ઉપર ઢગલો પુત્તો થઇ પડી. આફતથી સરીયામ નાચાર બની રહેલી દુઃખથી બીલકુલ દીવાની જેવી બનેલી અભાગણી નિનેદ હવે પછી શું થનાર હતું તેનો નિકળી પડતાં જગરે માથે હાથ દબાવવા લાગી.

તે બચકર શાંતીમાં એકાએક કુચ કરતાં પગલાંઓ, 'મરકટરી' નો ગગડાત અને ધીમાં, ગંભીર સાદહે વાગતાં પદ્ધમે તેણીને તેણીની બેભાનીમાંથી એકદમ ગિદાર કાઢી. તેણી એક કુદકા મારી ઉડી અને ખારીની બાહર એક નાહના સરખસને કુચ કરતું જોઈ તેણી પથર થઇ ગઈ. તેણીનું લોહી થંબ થઇ ગયું, તેણીનાં આંખનાં ડાળાઓ બધા નિકળી પડ્યા, તેણીનાં શીકકા કમતાકાત હોડો બધા ઉડવા લાગ્યા.

તેણીએ તે જવાન કે જે તેણીને તેણીનાં પ્રાણથીબી ખારો હતો તેને એક ધર્મગુરની બાબુમાં નીચી નજરે ધીમે અને મજબુત પગલે ચાલતો જોયો—તેની પાછળ ખભે બંદુક મારી બે જલ્લાદો ચાલતા હતા. એક ઉંઘાડાં ચોગાનમાં તેઓ થોપ્યા. તેણીની ચીરાએલી આંખોએ સઘળી હીલચાલો નિહાળી—તેણીનાં બેહરા સુના મારી ગએલા કાનો મારફતે દરેક અવાજ તેણીએ સમજ્યો. તેણીએ તેની આંખો ઉપર પાટા બધાતા જોયા, તેણીએ રૂપેરી તડકાનાં ધીમાં કીરણો તેનાં ઉંઘાડાં માથાં અને સીધા, ટટાર આકાર ઉપર ગેલ ગમત કરી અથડતાં જોયાં; તેણીએ જોયું કે સીગ-નક્કની રાહ જોતા બંદુક એક સીધી હારમાં તેની તરફ ટાંકેલી રાખી એક જુપ્યા વર પેરે તપી રહેલા જલ્લાદો ઉભા હતા, જ્યારે તે ખુની દેખાવ ઉપર ગોયા તેમાં સમાએલા કરણુરસ વેળા હાસ્ય

ફેલાવા માંગતો હોય તેમ ધીમે ધીમે ગરમ, રૂપેરી સુરજનો તડકો તેની ખુશનુમાં ચાદર ચોમેર પાંચેરી રહ્યો હતો.

“થોભો-ઓહ, થોભો!”

તે ચીસ તેણીનાં હોડો વાટે બાહર પડી અને ખીજીજ ધડીએ છુટા વાળ સાથે તેણી તે જગા ઉપર ધસી ગઈ-તેણીએ તેણીનાં કરો તેની ગરદન આગુઆગુ વિંટાળ્યા અને તેણીનું માથું તેની છાતી ઉપર નાખી દીધું, જ્યારે ખીજીજ ધડીએ દીલ ધુમ્મસી મેળે એવા ધુમ્મસાકાથી આગુઆગુની હવા ગાળ રહી અને કેટલીક પળો સુધી ધુમાડાનાં ઘાડા ગોટેગોટામાં ખીજીજોની નજર આગળથી તેઓ બેમાત્રુમ થઈ ગયાં. બાંદુક પુટવાનાં ભયંકર કડાકાનો પડથો નરમ પડી જતાં, ખીજીજ પળે, ખીજી જાગૃતી એક માણસનો હોકમ કરતો ઘોઘારી સાહસ આપ્યો.

“થોભો-રાજનાં નામથી થોભો!” એક સીપાઈએ તે જગા ઉપર ધસી આવતાં હાંફતાં હાંફતાં કહ્યું. “રાજનું ફરમાન છે કે સગ્નમાં ધીલ નાખવી. હું વખતસર છેલ્લે કે?”

વડો આગળ આવ્યો અને શીકકા ચેહરે અને ધુજતા હાથોએ તેને રાજનું ફરમાન હાથમાં લીધું. “તમે બધા માડા આવ્યાછો,” તે નખળા અવાજે બોલ્યો. “સગ્ન એક મીનીટ થયાંજ અમળમાં મુકી ચુકાઈ છે.”

તેને તે રાજના નોકરને હજી સુધી હવામાં અધવર લટકતાં એક ઘાડાં ધુમાડાનાં વાહજાંને આંગળી કરી દેખાડ્યું. તે એમ દેખાડતા હતો તેજ વખતે ત વાહજું ધીમ ધીમે નજરથી દુર થતું જતું હતું અને તે ખીલકુલ દુર થઈ જતાં સઘળાંઓ પાર વિનાનાં ઓચંચા સાથે એક જવાં મદનાં મજબુત આધારને તમામ ટટાર

પોતાની છાતી ઉપર એક અમળાનાં નાનુક આકારનાં વજન સાથે ધુજતો ઉભેલો દીકો !

તે પળે સઘળું ભુલી જવામાં આવ્યું અને તે જવાન તેની છાતીનો હુંકાળો ટેકો લઈ પડેલા તે મુંગા, જીંદગી વગરનાં ખુખસુરત આકાર ભણી વાંકો વાળ્યો અને તેણીના હંડા, મુએલા જેવા રાખસારાઓ ઉપર ચુમીઓનો વરસાદ વરસાવી દીધો.

“હમે તેને મારી નાખીશ !” ત્યાર પછી ભોરે ખેદથી માથે તરાપો પર તરાપ મારી પીએર લઈ બોલ્યો; “મ્હારા પ્યાર, મ્હારી પરણેતર, મ્હારી નિનેટ ! ત્હારી જીંદગીના ભોગે મ્હારે હવે આ જીવતર શા ખપતું છે ?”

“હશ !” એક અવાજે તેનાં કાન ઉપર પડી કહ્યું, “જો એ ખરેખરી મરી ગઈ હશે તો તે અમારી ગોળી કે બંદુકથી તો નહિ. કેમ જે બંદુક તો તદ્દન ખાલી હતી !

x

x

x

લીંઓ મોંપ્રાટે તેની જીંદગીમાં સૌથી પેદલવેહલું ખાહુરીનું કામ કર્યું હતું. તે પોતાને માથેનાં દરેક જોખમે, જીતીને પોતાનાં મુલકમાં પાછા ફરતા રાગની શોધમાં ગયો અને કેટલીક આપદાઓ હોરી લઈ તે તે પ્રશ્નન રાગની હાજરીમાં જવાને સમર્થવાન નિવડ્યો હતો, ત્યાં તેની આગળ જઈ પુગનાં તેને તેની દીકરી અને તેનાં બરથારની બંધી ગમખ્વાર કાંહણી કહી સમજાવી.

તે રાગે ઇનસાફનો એક ચુસ્ત મીત્ર હોવાથી લીંઓને ધણું ધ્યાનથી સમજ્યો અને તે શખ્સની ધીરજ અને તે બાપડીની દુઃખ ખમવાની સહનશીલતા જાણી તેને તેનાં દીલમાં એટલું બધું લાગ્યું કે પોતે પીએરની બાબતની વધુ ઉંડાણથી તપાસ ચલાવે ત્યાં સુધી તેની સમને અમળમાં મુકવાની દીલ કરવાનો એક તાકીદનો હોકમ

કર્થો; અને જોકે તે ફરમાન ધણું મોડું બાહર પાડવામાં આવ્યું હતું છતાં મોટાં નસીબનો પીએર સહીસક્ષામત બચી જવા પામ્યો હતો કેમજે બસો બોહમેર તેને થતો ગેરહન્સાફ ખીલકુલ તામોશ કરી શક્યો નહતો અને તેનો ધરાદો કાઠખી જોખમે અને કાઠખી ભોગે તે જવાંન બંદીવાનને ચાવીજ લેવાનો હોવાથી તે રાત્રે જલ્લદોને ધુમ દાશપાછ તેઓની બંદુકમાંથી પાઉડર કાઢી લીધો હતો. નિનેટ તો

માત્ર ઉપરાસાપરી બની ગમેલા ગંભીર બનાવોની અસર હેથળ બેસુદ્ધ થઈ ગઈ હતી. પેલો કુર વડો તે રાજનાં હોકમની સામે થઈ શક્યો નહિ અને તેને ગુપચુપ સઘળું વગેજગે કરી નાખ્યું; પણ પેલા કમબખત વૉન ષ્વેન્ડસ્ટેને તો જ્યારે જાણ્યું કે રાજ પોતે પીએર અને તેની જવાંન ધણ્યાણીની બાબદ બારીકીથી તપાસનાર હતો ત્યારે પોતાનું સઘળું ભોપાળું બાહાર પડી જશે કરી ગુપચુપ રાજનામું આપી તે તેજ દીવસે બરફીન છોડી જતો રહ્યો.

ત્યારપછી જલદીજ લરની તપાસ રાજએ ચલાવી. કાઠનીબી ગમે તેવીબી સમજવટથી નહિ સમજનારો દ્રઢ મનનો તે રાજે, નિનેટની સમજવટથી અને તેણીએ સહેવેલાં દુઃખો જાણી મોમ મીસાળ પીગળી ગયો અને લડાઈ પુરી થતાં તેઓ પાસથી કાંઈ ખી દંડ લીધા વિના તેઓને દેશ ઘેર સહીસક્ષામત મોકલી આપવાનું તેઓને વચન આપ્યું.

હા! પ્રીય વાંચનાર, એકવાર ફરી તું પીએર લર અને તેની બચ્ચાં જેવી મોલી મોહરદારને નિનેટ તેઓનાં સાદાં ગામડેનાં ઘરમાં સુખથી રાજ્ય ચલાવતાં જુએ છે! તેઓને માથેનાં વધનનાં સઘળાં વાદળાંઓ વિખરાઈ ગયાં છે અને તેઓનાં સંસારમાં સુખનો આક્રતાજ પુર જોશથી ઝળકી રહ્યો છે. હવે સઘળે તેઓ સુખ, કરાર, આનંદ

અને આરામજી જુઓ છે, એ કુર સરજતનો શીકાર થઈ વિખુલ પડેલું અને બેવડા હેતથી હવે એકત્ર થએલું તે સાદું, ગામડેનું જોડું.

અત્રેનું નવું સુખ તેઓને એટલું તો વાલું અને કીંમતી લાગે છે કે જે તેઓ ખમી આવ્યાં હતાં તે નો માત્ર તેઓને થોડા કલાકનાં સ્વપનાં જેવું દીસે છે. જાણે પ્યારની પાવત્ર દુનિયામાં જીવવા અઘાઉ કુદરતે તેઓની કસોટી કરવા માટે તેઓનો સસાર થોડો ધણો મીઠા કર્યો હતો એવું તે બહુ જોડું માને છે.

“હવે આપણને કશીખી ચીજ છુટી પાડી શકનાર નથી, વાહલા પ્યાર,” એક ખુશનુમાં સાંહજે સોનેરી ચાદર પાથરી રહેલાં તેનાં આંખીકાં ખેતરમાં મગરૂરી અને ખુશાળીથી પોતાની મોહરદાર તરફ ફરતાં પીએર બોલ્યો. “જો મેં ત્હારાંમાં વિશ્વાસ રાખ્યો હતો તો આપણને એટલું બહુ કદીખી ખમવું પડતે નહિ; પણ હવે આટલું આટલું સોસ્યા ને ખમ્યા પછી મને તો એમ લાગેછ કે આમે આપણી બધી ખુશાલી ખુદ મોહતનાં ડાચાંમાંથી ખેંચી કાઢવામાં આવી છે.”

“શું તેથી તે ખુશાળી બેવડી કીંમતી નથી, વાહલા?” તેનાં પાંસાંમાં જોશથી બરાઈ તેણીનો કીરમજ થઈ આવેલો ચહેરો તે પહેલવાન જેવા મરદની છાતીમાં છુપાવી તેણી બોલી.

જવાબમાં તેને તે વફાદાર પરણેતરનો મુખડો ઉપાડ્યો અને બધા લાલચોળ થઈ આવેલા તેણીનાં બંને રોખસાઓ ઉપર મોહખતની પવિત્ર ચુમીઓ લઈ તેણીને ચુંબનાવી નાખી.

